

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА КРУШЕВЦА

Година **LIV**

26.03.2024. година

Излази по потреби

Број 7

О Д Л У К У О УСВАЈАЊУ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДА КРУШЕВЦА ЗА ПЕРИОД 2024 - 2034. ГОДИНЕ

I Усваја се Стратегија развоја урбаног подручја града Крушевца за период 2024-2034. године.

II Одлуку и Стратегију развоја урбаног подручја града Крушевца за период 2024-2034. године објавити у "Службеном листу града Крушевца".

СКУПШТИНА ГРАДА КРУШЕВЦА

I број 350-166/2024

ПРЕДСЕДНИЦА

Драгана Баришић, с.р.

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДА КРУШЕВЦА

УВОДНА РЕЧ ГРАДОНАЧЕЛНИКА ГРАДА КРУШЕВЦА

Стратегија развоја урбаног подручја града Крушевца је резултат посвећеног и преданог рада мултисекторског радног тела - Савета за развој урбаног подручја града Крушевца и Радне групе за израду Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца, свих релевантних институција и организација цивилног друштва које су иако нису биле део радне групе, дале значајан допринос у изради планског документа, као и тима консултаната који су на веома професионалан и доследан начин усмеравали процес израде документа кроз идентификовање иновативних решења урбаног развоја.

Стратегија развоја урбаног подручја града Крушевца представља значајан инструмент планирања, припреме и реализације комплексних задатака управљања урбаним развојем, а у циљу унапређења квалитета живота кроз приступачност јавним просторима, унапређење социјалне инфраструктуре и квалитета животне средине, побољшање комуникације и партиципацију јавности, а који су интегрисани у развојне циљеве и пројектне идеје.

Процес израде Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца је укључио и ширу локалну заједницу путем анкете доступне свим грађанима да дају своја виђења у вези са актуелним темама и изазовима урбаног развоја. Наши најмлађи суграђани су такође на креативан начин узели учешће у процесу кроз ликовно такмичење *Мој град у будућности*, и тако дали своје виђење града у наредном периоду. Радионицама за израду Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца је присуствовао велики број учесника који је дао значајан допринос у изради документа.

У наредном периоду ће сви релевантни актери, институције и организације цивилног друштва радити на процесу спровођења Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца у настојању да се заједничким снагама путем умрежавања и партнерстава планира будућност града Крушевца и континуирано унапређује квалитет живота у локалној заједници.

Градоначелник града Крушевца

Иван Манојловић

СПИСАК УЧЕСНИКА**Градоначелник****Јасмина Плуровић, градоначелница****Савет за развој урбаног подручја града Крушевца**

Весна Анђелић, начелник Градске управе града Крушевца, председник Савета
Милош Јовић, директор Јавног предузећа за урбанизам и пројектовање
Иван Парезановић, помоћник градоначелника за екологију, одрживи развој и енергетику
Јелена Тодоровић, помоћник градоначелника за друштвене делатности
Марко Кнежевић, помоћник градоначелника за пољопривреду, водопривреду и шумарство
Владимир Петровић, помоћник градоначелника за омладину и спорт
Стефан Рибач, директор Агенције за регионални развој Расинског округа

Радна група за израду Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца

Војкан Тутулић, главни урбаниста града Крушевца
Ивана Пајић, заменик начелника Градске управе града Крушевца
Биљана Тимотијевић Арсић, Руководилац Одељења за планирање, ЈП за урбанизам и пројектовање Крушевац
Славица Ваљаревић, сарадник на изради планске документације, ЈП за урбанизам и пројектовање Крушевац
Милица Васић, начелник Одељења за урбанизам и грађевинарство
Данијела Јаковљевић, Одељење за урбанизам и грађевинарство
Драгана Степановић, начелник Одељења за инвестиције, привреду и заштиту животне средине
Горан Томић, шеф Службе за привреду
Родољуб Славковић, шеф Службе за економски развој, инвестиције и грађевинско земљиште
Данијела Милисављевић, шеф Службе за пољопривреду и водопривреду
Слађана Милић, шеф Службе за заштиту животне средине
Светлана Видановић, начелник Одељења за друштвене делатности
Зорана Павловић, шеф Службе за социјалну и здравствену заштиту
Гордана Мирановић, шеф Службе за образовање, културу, омладину, спорт и информисање
Инес Шљивић, шеф Службе за управљање имовином
Јелена Брковић, Одељење за стамбено-комуналне и имовинско-правне послове
Душан Тодоровић, начелник Одељења за послове одбране и ванредне ситуације
Соња Јевремовић, Агенција за регионални развој Расинског округа
Маја Марковић, директор Регионалне привредне коморе Крушевац
Мартина Манојловић, директор Бизнис инкубатор центра Крушевац
Виолета Капларевић, директор Културног центра Крушевац
Јована Дуњић, директор Центра за социјални рад Крушевац
Сузана Милосављевић, директор Туристичке организације Крушевац
Душан Гвозденовић, директор Градске топлане Крушевац
Снежана Радојковић, директор ЈКП "Крушевац"
Милош Милошевић, директор Пословног центра Крушевац
Предраг Миленковић, директор Спортског центра Крушевац
Горан Милић, шеф Службе месних заједница Крушевац
Ненад Крстић, удружење грађана "Евроконтакт" Крушевац

УНОПС / ЕУ ПРО Плус програм

Марко Вујачић, шеф програма, УНОПС
Оливера Костић, менаџерка, ЕУ ПРО Плус
Виктор Вељовић, менаџер сектора за развијање капацитета и руководиоца процеса израде стратегија развоја урбаних подручја, ЕУ ПРО Плус
Ратка Чолић, специјалиста за развијање капацитета и територијални развој, ЕУ ПРО Плус
Велимир Шећеров, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус

Марија Максин, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Урош Радосављевић, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Ана Граовац, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Милена Зиндовић, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Александар Ђукић, виши стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Предраг Цветковић, стручњак за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Штефан Ках, саветник за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Николаос Карадимитриу, специјалиста за развијање капацитета и територијални развој, ЕУ ПРО Плус
Мартејн де Бројн, специјалиста за развијање капацитета и територијални развој, ЕУ ПРО Плус
Лорис Сервило, специјалиста за развијање капацитета и територијални развој, ЕУ ПРО Плус
Александра Радивојевић, сарадница сектора за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Марија Косић, виша асистенткиња сектора за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус
Маја Тања, виша асистенткиња сектора за развијање капацитета, ЕУ ПРО Плус

1 УВОД

Програм Европске уније за локални развој – ЕУ ПРО Плус доприноси уравнотеженијем друштвено - економском развоју подршком управљању урбаним и територијалним развојем, економском расту и социјалној кохезији у 99 локалних самоуправа у два региона: Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије. Европска унија (ЕУ) је определила 40 милиона евра посредством Инструмента за претприступну помоћ (ИПА) 2020 за финансирање овог Програма, који води Министарство за европске интеграције Републике Србије, а спроводи Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС).

Ослањајући се на резултате три претходна развојна програма, Програм у свим својим активностима посебну пажњу усмерава на добро управљање, дигитализацију и иновације, еколошке и аспекте климатских промена, као и родну равноправност. Поред тога, ЕУ ПРО Плус ће делом својих активности, где је релевантно и могуће, доприносити отклањању неких од негативних последица пандемије КОВИДА-19.

Директни корисници Програма ЕУ ПРО Плус су Министарство за европске интеграције, 99 јединица локалних самоуправа (ЈЛС), структуре локалне управе, регионалне развојне агенције (РРА), друге организације за подршку пословању, микро, мала и средња предузећа (ММСП) и организације цивилног друштва (ОЦД), док су крајњи корисници програма становници 99 градова и општина. Све програмске активности су предузете у партнерству са Владом Републике Србије, уз поштовање националних политика и приоритета, како би се обезбедило национално "власништво" над њима и допринело развоју националних капацитета. ЕУ ПРО Плус програм је заснован на Националним приоритетима за међународну помоћ до 2025. године Републике Србије, који је од кључног значаја за привредни и друштвени развој и процес европских интеграција, при чему ће нарочито да допринесе припремама за испуњење захтева из Поглавља 22 преговора о приступању ЕУ – Регионална политика и координација структурних инструмената.

Непосредна техничка помоћ је пружена са циљем унапређења компетенција ЈЛС да уведу и спроводе интегрални приступ територијалном развоју, у складу са политикама територијалног развоја ЕУ. Како би се применио интегрални и одржив приступ планирању развоја, Програм је пружио подршку локалним самоуправа кроз израду територијалних стратегија. Путем Јавног позива за подношење пријава за израду територијалних стратегија, одабрано је укупно 12 територија - урбаних подручја које у свом саставу укључују 31 ЈЛС¹. Активности Програма су обухватиле следеће: а) подршку интердисциплинарним радним групама формираним за израду стратегија, у виду саветодавне помоћи и организације обуке и радионица за израду стратегија, б) организацију и фасилитацију укључивања стејхолдера (тематски округли столови и радионице са стручњацима и широм јавношћу) и партиципацију грађана (анкетирање, јавни форуми и јавне расправе), в) пружање техничке подршке за консолидацију материјала и формулацију стратегија, г) припрему за штампу и штампање стратегија, и подршку јачању транспарентности кроз израду веб странице стратегије са приказом процеса израде стратегије.

Временски хоризонт предвиђен за реализацију територијалних стратегија је 2034. година, односно период који обухвата два програмска периода Кохезионе политике ЕУ.

---

¹ Урбана подручја града Бора, Крушевца Лесковца, Лознице, Новог Пазара, Смедерева, Шапца; Урбано подручје града Крагујевца и општина Аранђеловац, Баточина, Кнић, Лапово, Рача и Топола; Урбано подручје Града Зајечара и општина Бољевац, Књажевац и Сокобања; Урбано подручје града Ниша и општина Гацин Хан, Меровина и Сврљиг; Урбано подручје града Пирота и општина Бабушница, Бела Паланка и Димитровград и Урбано подручје града Ужица и општина Бајина Башта, Чајетина, Пожега и Прибој.

2 ПРИСТУП И КОРАЦИ У ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ

Циљ израде Стратегије је да допринесе одрживом развоју урбаног подручја, заснованом на подстицању:

- примене интегралног и партиципативног приступа развоју друштва и привреде, развоју предела, културног и градитељског наслеђа, природне баштине, одрживог туризма и јачању урбано - руралних веза;
- прелаза на чисту и праведну енергију, зелених и плавих улагања, ублажавања и прилагођавања климатским променама, спречавања и управљања ризицима, одрживе и мултимодалне урбане мобилности;
- иновативне, паметне, нискоугљеничне и циркуларне економије, уз боље коришћење потенцијала дигиталних технологија у иновационе сврхе;
- јачања социјалне компоненте спровођењем европског стуба социјалних права у домену запошљавања, образовања, социоекономске укључености и интеграције, становања, социјалне и здравствене заштите, културе, спорта и рекреације, стварања подстицајног окружења за иницијативе и активности младих, и социјалних иновација.

Стратегија поставља приоритете одрживог и интегралног територијалног развоја, доприноси ефикаснијем удруживању извора финансирања и ефективнијем коришћењу финансијских средстава и развијању веза унутар и изван окружења.

Разлози за израду Стратегије развоја урбаног подручја су:

- подстицање одрживог и интегралног развоја урбаног подручја;
- идентификовање кључних потреба развоја урбаног подручја;
- подстицање ефективног коришћења и унапређење управљања урбаним/ територијалним капиталом;
- примена ЕУ инструмената управљања развојем, која омогућава успостављање оквира за одрживи и интегрални урбани и територијални развој урбаног подручја повезивањем традиционалног система просторно - урбанистичког планирања, планског система јавних политика, унапређења финансирања урбаног развоја и управљања локалним јавним финансијама;
- побољшање услова за урбани развој у складу са Новом Кохезионом политиком ЕУ, Париским споразумом, Урбаном агендом ЕУ, Новом Лајпцишком повељом о одрживим европским градовима, Зеленим договором за Западни Балкан и другим документима ЕУ;
- имплементација Стратегије одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године: Мера 5.2.3 Примена инструмената Кохезионе политике ЕУ - интегралних територијалних инвестиција (*ITI – Integrated Territorial Investment*), у оквиру Пакета мера 5.2 - Унапређење управљања јавним финансијама за одрживи и интегрални урбани развој, и мера 5.3.3 Локалне стратегије интегралног урбаног развоја у оквиру Пакета мера 5.3 - Интегрално планирање одрживог урбаног развоја) у оквиру Стратешког правца Управљање урбаним развојем;
- дефинисање стратешког оквира за пројекте урбаног развоја;
- подстицање управљања развојем на више нивоа и примене различитих управљачких инструмената (колаборативних, командних, хибридних); подстицање приступа са више актера (привреда, образовање, наука, јавни и цивилни сектор); унапређење међуопштинске сарадње; подстицање партиципативног приступа и укључивања локалних актера; подстицање мешања (енг. *blending*) финансирања урбаног развоја из различитих видова финансирања (домаћих и међународних); јачање транспарентности одлучивања на нивоу урбаног подручја;
- унапређење институционалних и кадровских капацитета и управљачких механизма за спровођење Стратегије.

2.1 ОПИС ИНТЕГРАЛНОГ ПРИСТУПА

Интеграција је један од четири кључна елемента приступа планирању интегралног и одрживог територијалног развоја (ИОТР) тестираног у оквиру програма ЕУ ПРО Плус. Интеграција има две главне димензије: просторну и тематску интеграцију. Просторна димензија интеграције, иако је важна за све типове урбаних подручја, посебно је релевантна за оне који су припремали стратегије интегралних територијалних инвестиција (ИТИ), односно урбана подручја која покривају више од једне ЈЛС.

Тематски аспект интегралног приступа је кључна карактеристика територијалних стратегија који подразумева интегрални приступ међу различитим секторским политикама. Стратегије могу да покривају широк спектар политика, од различитих типова инфраструктуре, до пословне подршке, социјалних мера или инвестиција у животну средину. Инструменти тестирани у ЕУ ПРО Плус програму примењују мултисекторски приступ, који превазилази традиционалне секторске политике, при томе, подржавајући предлоге решења, која су заснована на месту (енг. *place-based*) и интегрална, чиме се омогућавају међусобно повезани и међусекторски одговори на урбане изазове.

У оквиру Кохезионе политике ЕУ 2021-27, интегрални приступ је један од четири обавезна елемента територијалних стратегија, с прописима који траже "опис интегралног приступа за решавање препознатих развојних потреба и потенцијала подручја"². Наведени приступ и прописани садржај територијалних стратегија, дефинисани новом легислативом Европске комисије из 2021.године, определили су и правни основ за доношење ове стратегије, а то су чланови 49. и 50. Закона о планском систему³. Наиме, интеграција је кључна димензија Кохезионе политике у ширем смислу, што подразумева не само интеграцију између различитих нивоа управљања (вертикално) и различитих просторних нивоа и области (територијално), већ, што је најважније, и координацију између различитих области политике (хоризонтално).

Међусекторски приступ има за циљ превазилажење "структура силоса", односно традиционалне поделе функција према секторима или областима политике, која је типично присутна у јавној управи. Постоји и хоризонтална и вертикална димензија међусекторског приступа: хоризонтална се односи на однос између одељења у истој управи (нпр. у ЈЛС), а вертикална се односи на однос између одељења у различитим управама, одељењима државне управе или другим пружаоцима услуга. Према Приручнику о стратегијама одрживог урбаног развоја Заједничког истраживачког центра Европске комисије, међусекторска интеграција може се постићи: 1) обезбеђивањем доследности принципа и циљева креирања политика међу различитим секторима политике у јавној управи, усклађивањем приоритета и временских оквира и 2) сарадњом између различитих одељења на свим нивоима, како би се заједнички креирале политике⁴.

Баш као и у кохезионој политици ЕУ, стратегије развијене у контексту ЕУ ПРО Плус програма су мултисекторске, организоване у оквиру пет циљева који представљају различите тематске области, и стога захтевају међусекторску интеграцију. У пракси, ово може бити подржано јаким структурама за координацију које укључују актере и друге организације у свим фазама, чиме се обезбеђује подршка за спровођење међусекторске стратегије. Пројекти који се подржавају треба да допринесу циљевима стратегије и да буду међусекторски повезани. То захтева адекватне процедуре, као што су подобност пројекта и критеријуми одабира, јер ће они имати велики утицај на то колико ће пројекти бити интегрисани и како ће бити повезани са стратегијом⁵.

² Видети члан 29 Уредбе о заједничким одредбама: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1060&from=EN>

³ Закон о планском систему РС ("Сл.гласник Републике Србије" бр. 30/2018) <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-planskom-sistemu-republike-srbije.html>

⁴ Fioretti C, Pertoldi M, Busti M and Van Heerden S (2020) Handbook of Sustainable Urban Development Strategies (Приручник о стратегијама одрживог урбаног развоја), <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118841>

⁵ Pertoldi M, Fioretti C, Guzzo F, Testori G, De Bruijn M, Ferry M, Kah S, Servillo L A and Windisch S (2022) Handbook of Territorial and Local Development Strategies (Приручник о стратегијама одрживог урбаног развоја), <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC130788>

2.2 ОПИС УКЉУЧИВАЊА ПАРТНЕРА

У динамичном окружењу одрживог и интегралног урбаног и територијалног развоја, креирање и спровођење ефикасних стратегија је од кључног значаја за обезбеђивање просперитета и одрживости градова и ширих урбаних подручја. Територијална стратегија трасира путању за развој, обухватајући различите секторе као што су: инфраструктура, привреда, животна средина, услуге социјалне заштите и др. Међутим, сложеност савремених изазова захтева колаборативни приступ који превазилази ЈЛС. Укључивање партнера - различитих нивоа управе, непрофитних организација, приватних предузећа, друштвених група, универзитета, института, развојних и истраживачких организација, игра кључну улогу у обликовању и спровођењу успешне територијалне стратегије.

Партнери у територијалној стратегији

Израда и спровођење територијалне стратегије имају огромну корист јер укључују различита виђења, експертизе и ресурсе које уносе различити партнери. Свеобухватна територијална стратегија укључује следеће врсте партнера:

- Управе: Општински (градски) и републички органи управе су одлучујући партнери због својих регулаторних овлашћења, финансијских ресурса и компетенција за креирање политике. Њихово учешће обезбеђује усклађеност са ширим развојним циљевима и ефикасну координацију напора.
- Непрофитне организације: Организације цивилног друштва често блиско сарађују са заједницама, бавећи се друштвеним и еколошким изазовима. Њихово познавање окружења може помоћи у идентификацији конкретних потреба, места бриге и приоритета локалног становништва.
- Приватна предузећа: Учешће приватног сектора је од виталног значаја за развој инфраструктуре, иновација и привредног раста. Сарадња с предузећима може довести до улагања у некретнине, саобраћај, енергију и технологију, чиме се подстиче напредак у урбаним подручјима.
- Академске и истраживачке институције: Универзитети и истраживачке организације доприносе интелектуалном капиталу тако што спроводе студије, анализирају податке и предлажу решења заснована на доказима. Њихово истраживање може водити формулисању стратегије засноване на здравим принципима.
- Групе у заједници и грађани: Локално становништво и организације у заједници обезбеђују да се узму у обзир стварне потребе грађана, чиме се ствара основ да се стратегије развијају на локалном знању. Партиципација локалног становништва подстиче осећај власништва, обезбеђује инклузивност и повећава вероватноћу успешне имплементације стратегија.
- Међународне организације: Сарадња са међународним организацијама и градовима омогућава учење на примерима из најбољих светских пракси, приступ финансијама и размену искустава. Ова партнерства могу олакшати размену знања и прекограничну сарадњу.

Укључивање партнера у територијалне стратегије има неколико предности, оно ће унапредити квалитет израде стратегије и подржати њено делотворно спровођење. Стога су партнерство и партиципација важни предуслови за развијање територијалне стратегије у оквиру кохезионе политике ЕУ. Такође, иницијатива Нови европски Баухаус наглашава додатну вредност комбиновања локалног знања са интердисциплинарним приступом у остваривању креативних решења за друштвене проблеме - решења која су инклузивна, одржива и лепа.

Укључивање партнера у фази израде стратегије помоћи ће у:

- Идентификацији проблема: Партнери доприносе својом стручношћу како би свеобухватно проценили изазове и могућности развоја. Овај заједнички напор обезбеђује "нијансираније" разумевања урбаног подручја.
- Прикупљању и анализи података: Академске и истраживачке институције, заједно с невладиним организацијама, могу помоћи у прикупљању и анализи података како би се идентификовали трендови, недостаци и потенцијална решења.
- Укључивању стејкхолдера: Групе у заједници, невладине организације, управа и јавне организације раде заједно на укључивању грађана - на састанцима, радионицама и у

истраживањима. Овај партиципативни приступ гарантује да је стратегија усклађена с потребама оних којима служи.

- Успостављању стратешке визије: Колаборативне радионице које укључују различите актере омогућавају креирање заједничке визије развоја урбаног подручја. Овај процес обезбеђује да стратегија одражава различита виђења.
- Формулисању решења: Црпећи знања из различитих сектора, својим идејама приватна предузећа, невладине организације и академске институције доприносе предлагању иновативних решења.

Подједнако је важно и ангажовање партнера у фази спровођења територијалне стратегије. То често преставља изазов јер је лакше дати мишљење или доставити податке него се упустити у конкретне активности. Уобичајена замка у развоју територијалне стратегије је да се очекују активности од партнера који нису били укључени у развој стратегије и који се не осећају ангажовано. Или обрнуто, партнери који су ангажовали ресурсе и знање у фази израде стратегије касније нису били укључени у реализацију активности, што доводи до разочарења. Територијалне стратегије ЕУ ПРО Плус програма овоме посвећују посебну пажњу.

Улоге које партнери могу играти у спровођењу стратегије су следеће:

- Подршка путем ресурса: Партнери играју кључну улогу у обезбеђивању финансијских средстава неопходних за успешно спровођење различитих аспеката стратегије одрживог и интегралног урбаног и територијалног развоја. Национална и локална управа, њихове агенције и предузећа, приватна предузећа и међународне организације издвајају средства која омогућавају реализацију инфраструктурних пројеката, програма у заједници и одрживих иницијатива. Ови ресурси су од виталног значаја за унапређење система саобраћаја, унапређење водовода и канализације, подстицање примене обновљивих извора енергије и привредног раста унутар ширег урбаног подручја.
- Технологија и иновације: Партнери, укључујући академске институције и приватна предузећа, у први план постављају своју стручност у технологијама и иновацијама. За суочавање са ургентним изазовима урбаног развоја они предлажу иновативна решења. Примена технологије "паметних градова" омогућава оптимизацију градских услуга, а решења која укључују обновљиву енергију смањују емисије угљеника. Платформе дигиталног управљања и системи за анализу података, на пример ГИС, побољшавају ефикасност деловања. Ова инфузија иновација помаже у стварању одрживог и напредног урбаног подручја.
- Партиципација заједнице: Партнери се активно ангажују са локалним заједницама како би обезбедили да стратегија одрживог и интегралног урбаног и територијалног развоја буде прилагођена конкретним потребама и аспирацијама становника. Овај процес партиципације не подстиче само осећај власништва над процесом и одлукама и инклузивности, већ помаже и у реализацији циљаних друштвених и еколошких пројеката и унапређује, на пример, еколошку свест, смањење количине отпада или увођење нових зелених површина. Организације цивилног друштва и групе за заговарање могу да сарађују с јавним сектором како би се залагале за промене политика које су у складу са стратегијом одрживог и интегралног урбаног и територијалног развоја, тиме обезбеђујући да се принципи стратегије уграде и у легални оквир.
- Доношење одлука засновано на подацима: Академске институције и истраживачке групе доприносе реализацији стратегије прикупљањем, анализом и коришћењем података. Овај приступ, заснован на подацима, усмерава процес доношења одлука и омогућава свим заинтересованим странама да прате напредак, идентификују области где је неопходно унапређење, и доносе одлуке на основу информација. Анализа података пружа увид у делотворност различитих иницијатива, помажући урбанистима/планерима и креаторима политике да стратегије прилагоде и унапреде у реалном времену. Овај аналитички приступ обезбеђује да територијална стратегија остане релевантна и да одговара на потребе урбаног подручја које се мења и еволуира.
- Развијање капацитета и сарадња: Партнери сарађују како би развили капацитете међу стејкхолдерима укљученим у имплементацију стратегије. То се одвија кроз програме обуке, радионице и иницијативе за размену знања које за циљ имају унапређење компетенција запослених у јавној управи, локалних лидера у заједници и других кључних учесника. Овај напор на развијању капацитета обезбеђује да су они који су одговорни за

спровођење стратегије стекли разумевање, знање и вештине о примени различитих инструмената, неопходних за успешну имплементацију. Штавише, међусекторска сарадња међу партнерима подстиче културу заједничког решавања проблема, ослањајући се на снаге различитих актера да се суоче са сложеним урбаним изазовима и промовишу инклузивни развој.

Шире урбано подручје је сложени миље који захтева заједнички приступ да би се створила трајна позитивна промена. Укључивање партнера у припрему и реализацију територијалне стратегије обогаћује тај процес различитим виђењима, ресурсима и стручним знањима. Подстицањем успостављања партнерства између управе, непрофитних организација, приватних предузећа, академије и истраживачких институција и различитих група у заједници, урбана подручја у ЕУ ПРО Плус програму имају прилику да развијају и спроводе висококвалитетне територијалне стратегије које ће довести до одрживе и инклузивне трансформације урбаних подручја.

2.3 ПРИСТУП ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ

У изради Стратегије примењени су партиципативни и интегрални приступ уз сагледавање просторне димензије урбаног и територијалног развоја и организацију процеса којом се обезбеђује координација и сарадња.

Стратегија полази од тема садржаних у међународним и националним политикама интегралног и одрживог урбаног и територијалног развоја, које су прилагођене локалном контексту урбаног и територијалног развоја у Републици Србији. То је остварено применом партиципативног приступа кроз јавни дијалог и интер и трансдисциплинарни сарадњу широког круга актера из различитих сектора, професионалних поља и нивоа управе. Примењени партиципативни поступак одликују диверзитет (заступљених институција/учесника, нивоа управе, политика, дисциплина и др.), интеракција применом метода консултација и активне партиципације и постојање механизма за селекцију (приоритизацију). Сврха је да се:

- идентификују кључне потребе урбаног и територијалног развоја и унапреди коришћење урбаног/територијалног капитала;
- дефинише стратешки оквир (за временски хоризонт до 2034. године, тј. два програмска периода кохезионе политике Европске уније), који је заснован на управљачким инструментима и оријентисан ка ефикасној и ефективној имплементацији;
- омогући отворен и флексибилан приступ темама управљања урбаним и територијалним развојем у локалном контексту имајући у виду административни, правни, институционални оквир, капацитете и др.;
- омогући интер и трансдисциплинарни дискусија о пресечним (енг. *cross - cutting*) темама урбаног развоја како би се превазишла ограничења секторског приступа;
- обезбеди учешће заинтересованих актера у решавању кључних проблема и изазова, идентификацији подручја интервенције и приоритизацији пројеката урбаног развоја, као и да се омогући оптимално комбиновање ресурса.

Формулисање Стратегије је спроведено у складу са Законом о родној равноправности ("Службени гласник РС", бр. 52/2021) кроз примену принципа родне перспективе у планирању и доношењу јавних политика у областима планирања, саобраћаја и инфраструктуре (члан 40 Закона). Интеграција родне перспективе у процес израде Стратегије је подржана партиципативним приступом и комуникацијом као инструментима за репрезентацију различитих интереса унутар локалне заједнице који се тичу свакодневног рада, економских навика, друштвене и културне праксе, као и потреба приступа јавним наменама.

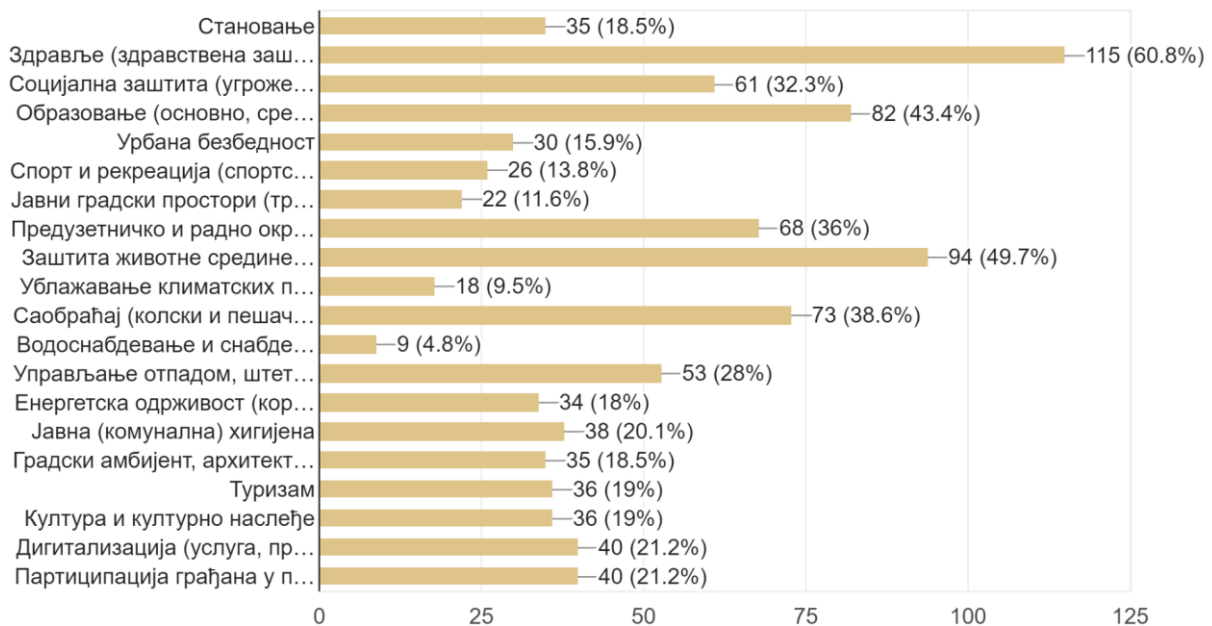
Организација процеса израде Стратегије подразумева координацију сарадње између различитих сектора и нивоа управе, олакшано вођење комуникације са учесницима процеса планирања, успостављање мрежа управе и актера на обухваћеном урбаном подручју и са окружењем, као и укључивање локалне економије, представника јавних институција, образовања и науке, и других релевантних актера у планирању и спровођењу програма и пројеката урбаног развоја.

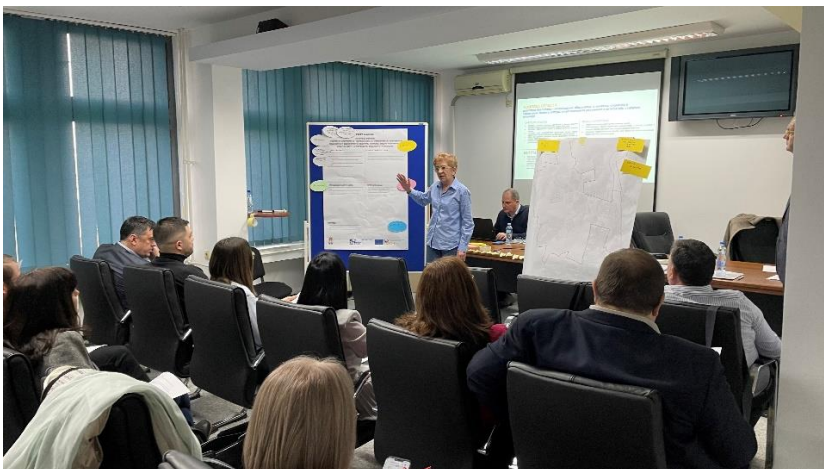
Прилог 1: Резултати анкетирања грађана

6. У којим од следећих области локална управа треба нешто да предузме? (наведите пет)

189 responses

Након овог корака припремљена је прелиминарна SWOT анализа, која је на тематским округлим столовима презентована, дискутована и допуњена. Тематски округли столови су одржани на следеће теме: 1) Економски развој (иновативна, паметна, нискоугљенична и циркуларна економија); 2) Енергија (чиста и праведна), зелена и плава улагања; ублажавање и прилагођавање климатским променама, спречавање и управљање ризицима; 3) Одржива и мултимодална урбана мобилност; 4) Друштвено благостање - запошљавање, образовање, становање, социјална и здравствена заштита, култура, социо - економска укљученост и интеграције, социјалне иновације; 5) Урбана обнова и регенерација (урбане структуре, јавни простори, и др.), развој предела, културног и градитељског наслеђа, природне баштине, одрживог туризма и јачање урбано - руралних веза и 6) Управљање урбаним и територијалним развојем. Уједно, на тематским округлим столовима су почеле да се евидентирају и прве идеје за пројекте и приоритетна подручја интервенције, при чему је коришћена техника мапирања.

Слика 1: Тематски округли столови, прелиминарни SWOT и контекстуална анализа, Регионална привредна комора, Крушевац, 9. и 10. март 2023. г.

У наредном кораку, након уношења свих коментара учесника и консолидације материјала, припремљена је финална SWOT анализа са проценом потреба, као и предлог циљева и мера, што је дискутовано и верификовано на првој радионици са члановима Савета за развој и Радне групе.

Слике 2, 3 и 4: Радионица са члановима Савета за развој и Радне групе – предлог циљева и мера, Регионална привредна комора, Крушевац, 19. април 2023. г.

Сумирани резултати су приказани на Форуму грађана, који је следио. Том приликом учесници форума су давали предлоге за формулацију визије развоја урбаног подручја, допуне и преформулације мера и циљева. На форуму је дискутован предлог подручја интервенције и дати су додатни предлози идеја за пројекте. Скуп је отворен изложбом дечијих цртежа ученика основних школа на тему "Мој град/територија у будућности", а учесници су оцењивали дечије радове. На крају форума најбољи дечији радови су награђени признањима и пригодним књигама.

Слике 5 и 6: Форум грађана: формулација визије развоја урбаног подручја, допуне и преформулација мера и циљева, и изложба дечијих цртежа ученика основних школа на тему "Мој град/територија у будућности", Народно позориште, Крушевац, 06. јун 2023. г.

На наредној радионици о изворима финансирања урбаног и територијалног развоја детаљно су приказани национални и међународни извори финансирања урбаног и територијалног развоја у Србији. Учесници радионице су указали на још неке од националних извора финансирања, и исказали задовољство најновијим прегледом могућности за коришћење различитих фондова, донација, кредита и др. Припремљени материјал у широј верзији достављен је свим локалним и регионалним партнерима ЕУ ПРО Плус програма у свих 99 ЈЛС.

На трећој по реду радионици, представљена су мапирана приоритетна подручја интервенције и консолидовани стратешки пројекти. И овде су након дискусије са локалним партнерима материјали кориговани и допуњени.

Слике 7 и 8: Радионица приоритетна подручја интервенције и стратешки пројекти, Центар за струшно усавишавање у образовању, Крушевац, 26. јул 2023. г.

Последња у низу радионица одржана је на тему мониторинга, евалуације, имплементације стратегије и управљачким механизмима. Протекла је уз живу дискусију о неопходном развоју институционалних капацитета и сагледавању могућности за успостављање јединице за координацију пројеката.

Припремљени материјал Предлога стратегије представљен је на јавној расправи, која се одвијала у форми презентације и дискусије, и достављања сугестија и примедби од стране јавности. Након кориговања Предлога стратегије у односу на достављене сугестије и примедбе, материјал је упућен скупштини на усвајање.

По усвајању, град и стручне институције на пољу урбаног и територијалног развоја чека важан задатак имплементације Стратегије. Слично међународним искуствима, и ова Стратегија развоја урбаног подручја тежи успостављању ефективнијег и ефикаснијег финансирања урбаног и територијалног развоја.

3 ОПИС ТЕРИТОРИЈЕ

Урбана подручја у Републици Србији дефинисана су кроз систем урбаних центара у Нацрту просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године и извештају о стратешкој процени утицаја просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године на животну средину. Градови - центри урбаних подручја који могу успоставити урбана подручја за потребе тестирања примене механизма интегралних територијалних инвестиција (ИТИ) дефинисани су Смерницама за подносиоце пријава у оквиру Јавног позива за подношење пријава за израду територијалних стратегија у оквиру ЕУ ПРО Плус програма кроз два сета критеријума:

Основни критеријуми

- а) Да су јединице локалне самоуправе (ЈЛС) класификоване као урбано подручје - центар интеграције више од 100.000 становника, или урбано подручје - центар интеграције више од 40.000 становника као што је дефинисано у систему урбаних центара у Нацрту просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године и извештају о стратешкој процени утицаја просторног плана Републике Србије од 2021. до 2035. године на животну средину и у случају шире територије,
- б) Додатно у случају шире територије,
- в) Испуњавају услов просторног континуитета територије,
- г) Обезбеђују партнерство са најмање три (3) ЈЛС што је потврђено потписивањем изјаве о партнерству за аплицирање и партнерског споразума између ЈЛС и
- д) Обезбеђују партнерство са Регионалном развојном агенцијом (РРА) која обухвата територију о којој је реч.

Додатни критеријуми

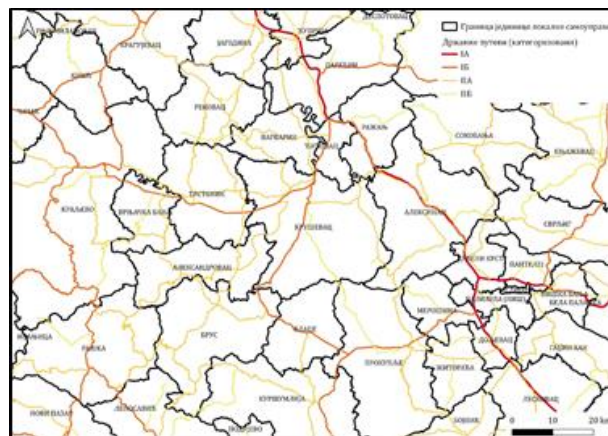
- а) Капацитети подносиоца пријаве да примењује инструменте територијалног развоја
  - 1) Постојање интерних институционалних капацитета, односно, капацитета за урбанистичко планирање у оквиру одељења, завода или јавног предузећа ЈЛС; локалних канцеларија за економски развој или других сличних капацитета; одељења/институције за социјална и питања заштите животне средине, итд.
  - 2) Искуство у сличним акцијама – у спровођењу партиципативних процеса, примени нових метода и иновативних приступа у урбаном развоју и повезаним пројектима које је финансирала ЕУ
- б) Друштвено-економске и просторне карактеристике
  - 1) У случају уже територије: индустријско/пословне и комерцијалне зоне и браунфилд локације: бесправно изграђене и неразвијене периферне градске зоне (подручја неконтролисаног ширења урбаних насеља) и деградација руралног подручја; угрожене урбане структуре и централне градске зоне; делови урбаних насеља са концентрацијом социјалних проблема – социјално укључивање и смањење сиромаштва; насеља или делови насеља изложени проблемима заштите животне средине и климатским променама; просторне целине са културним и градитељским наслеђем, важним обележјима културног и историјског развоја урбаног насеља/групације урбаних насеља и
  - 2) У случају шире територије: заједничке карактеристике – важни инфраструктурни коридори, географија, морфологија, индустријски капацитети; ендегени потенцијал; заједничке потребе, проблеми и изазови и заједнички развојни планови и иницијативе.
- в) Искуство у партнерствима (у случају шире територије)
  - 1) Релевантна партнерства успостављена ради спровођења сличних или повезаних иницијатива у претходном периоду, а која могу представљати темеље за успостављање управљачких механизма који ће обезбедити спровођење територијалне стратегије.

4 ТЕРИТОРИЈАЛНИ КОНТЕКСТ

Град Крушевац налази се у централној Србији и представља административни центар Расинског управног округа. Према номенклатури статистичких територијалних јединица припада статистичком региону (НСТЈ2) Шумадије и Западне Србије. Подручје ЈЛС налази се између општина Варварин, Ћићевац и Ражањ на северу, општине Алексинац на истоку, града Прокупља и општина Блаце и Брус на југу и општина Александровац и Трстеник на западу (Графички приказ 2).

Према Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године⁶ Крушевац је сврстан у урбане центре државног значаја на секундарној осовини развоја. Према Нацрту Просторног плана Републике Србије до 2035. године⁷, Крушевац је урбани центар агломерације у долини Западне Мораве (са Ужицем, Чачком и Краљево) са утицајним подручјем са преко 500.000 становника. Агломерацију формирају морфолошки и просторно - функцијски повезани урбани центри значајног функцијског капацитета, добре саобраћајне повезаности, али са угроженим демографским капацитетом услед дејства метрополског подручја, којима је неопходна квалитетнија инфраструктурна опремљеност, као и проширење понуде услуга, а акценат мора бити на привреди којој је потребна високообразована и квалитетна радна снага, уз развој научноистраживачких и техничко - технолошких капацитета.

Са значајним урбаним центрима у окружењу Крушевац саобраћајне везе остварује: државним путем IB реда бр. 23 - Појате - Крушевац - Краљево - Прелина - Чачак - Пожега - Ужице - Чајетина - Нова Варош - Пријепоље - државна граница са Црном Гором (гранични прелаз Гостун) и државним путем IB реда бр. 38 - Крушевац (Макрешане) - Блаце - Белољин. Поред друмског, на територији ЈЛС, заступљен је и железнички саобраћај (регионална железничка пруга Сталаћ - Крушевац - Краљево - Чачак - Пожега) (Графички приказ 2).

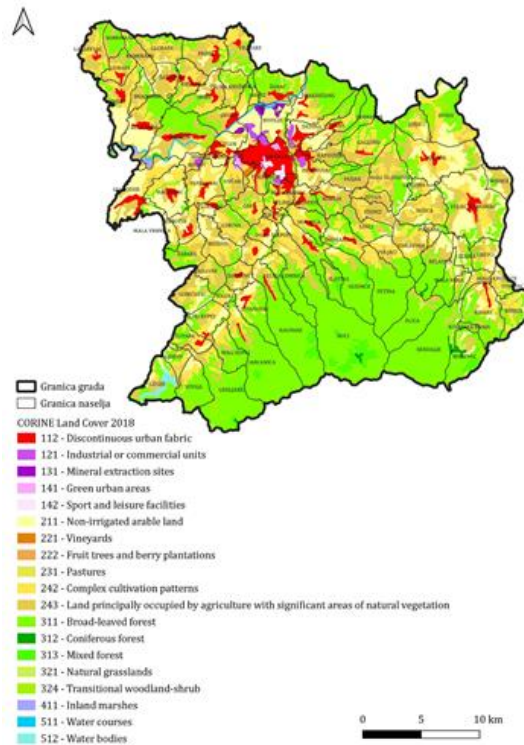
Графички приказ 2 Положај и саобраћајна повезаност Урбаног подручја Крушевца (Извори: Карта државних путева, ЈП „Путеви Србије“, 2022; Регистар просторних јединица)

Град Крушевац обухвата територију површине 854km², која се у физичко - географском смислу диференцира на Крушевачку котлину у долини Западне Мораве и Расине, и брдско - планинске пределе Мојсињских планина на истоку, Јастрепца на југу, Гоча, Жељина и Копаоника на западу и Гледићких планина и Јухора на северу. Коришћено пољопривредно земљиште чини 38,7% укупне површине ЈЛС, док обрасле шумске површине заузимају 32,1%. Оранице и баште чине 71,3% (23.594 ha) коришћеног пољопривредног земљишта, 15,9% (5.260 ha) чине ливаде и пашњаци, воћњаци чине 6,2% (2.040 ha), док виногради заузимају 4% (1.336 ha, односно 6,5% укупне површине под виноградима у Републици Србији). (Графички приказ 3).

⁶ Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године ("Службени гласник РС", број 88/2010).

⁷ Нацрт Просторног плана Републике Србије до 2035. године, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

Графички приказ 3 *Детаљна намена земљишта (Извор: Copernicus Land Monitoring Service, 2022; Републички геодетски завод, 2020)*

Према попису становништва из 2022. године у Крушевцу живи 113.582 становника, што је за 15.170 становника мање у односу на претходни попис из 2011. године, када је у Крушевцу живело 128.752 становника (1,8% становништва Републике, односно 53,2% становништва Расинског округа), а 17.786 становника мање у односу на попис из 2002. године.

Просечна густина насељености на територији града Крушевца (2022. године) износи 134 ст./km², што је значајно изнад просека Републике (76 ст./km²), региона Шумадије и Западне Србије (69 ст./km²) и Расинског округа (78 ст./km²). Град Крушевац обухвата 101 насеље, од којих статус градског насеља има само урбано насеље Крушевац. Већина демографски значајнијих насеља (већих од 1.000 становника) лоцирана је у долини Западне Мораве и непосредном окружењу градског центра (Графички приказ 3). На територији урбаног и приградских насеља уочљива је тенденција ка морфолошком спајању.

На територији града Крушевца налазе се два заштићена природна добра: Резерват природе Прокоп и Специјални резерват природе Осредак, као и природни простор око Манастира Наупара. У поступку заштите је заштићено станиште Ђелије. Заштићено је десет непокретних културних добара (НКД), од тога: седам споменика културе, две просторно културно - историјске целине и једно знаменито место. У категорији НКД од изузетног значаја је Црква Лазарица са Крушевачким градом. Грчки шор, Меморијални комплекс "Слободиште", Зграда Окружног начелства и кућа Симића у Крушевцу и Манастир Наупара у насељу Наупаре сврстани су у категорију НКД од великог значаја. На подручју ЈЛС сачувано је девет елемената нематеријалног културног наслеђа.

У структури економски активног становништва Крушевца према делатностима доминирају: прерађивачка индустрија (28,4%); трговина (15,1%) и здравствена и социјална заштита (10,6%). У укупној запослености у већој мери учествују и: образовање (6,5%), грађевинарство (6,2%) и делатности примарног сектора (5,7%). У поређењу са привредном структуром на нивоу Републике, на територији ЈЛС израженије је учешће запослених у пољопривреди (5,7% у односу на 4%), индустрији (28,4% у односу на 21,7%) и здравственој и социјалној заштити (10,6% у односу на 7%).

5 КОНТЕКСТУАЛНА АНАЛИЗА

5.1 ДРУШТВО

5.1.1 Демографија

Према попису становништва из 2022. године, у граду Крушевцу живи 113.582 становника (55.189 мушкараца и 58.393 жена), што је за 15.170 становника мање у односу на претходни попис из 2011. године када је у Крушевцу живело 128.752 становника (1,8% становништва Републике, односно 53,2% становништва Расинског округа), а 17.786 становника мање у односу на попис из 2002. године (када је било 131.368 становника). У периоду од 2012. до 2021. године обе компоненте кретања становништва биле су негативне. У наведеном периоду рођено је 9.924, а умрло 19.100 становника (укупна природна промена -9.176). Миграциони салдо, посматран са аспекта унутрашњих миграција (без миграција у иностранство), у истом периоду је износио -2.523 становника (досељено је 14.303 становника, док је 16.826 одсељено).

Основне карактеристике популације (основни контингенти становништва и просечна старост), као и структура становништва према економској активности, не одступају у већој мери од просека на нивоу Републике. Неповољнија је вредност индекса старења становништва, који износи 164 (просек за Републику 144,5). Када је у питању структура становништва према економској активности, у односу на републички просек, у Крушевцу је учешће запослених ниже, док је учешће незапослених више. Економски активно становништво чини 39,8% укупног становништва ЈЛС, од тога 27,9% су запослени (просек на нивоу Републике је 32,1%), а 12% незапослени (просек на нивоу Републике је 9,3%). Међу незапосленим становништвом 7,3% чине они који су некад радили, док је проценат оних који траже први посао 4,7%. Неактивно је 60,2% становништва, од чега су: 14,3% деца млађа од 15 година, 7,9% ученици и студенти, 9% домаћице и 23,6% пензионери. Образовну структуру становништва карактерише доминација становништва са средњом стручном спремом (47%). Заступљеност становништва без школске спреме је изнад просека за Републику Србију (15,4% у односу на 13,7%), док је заступљеност високообразованог становништва испод просека (15% у односу на 16,2%). У структури становништва према националној припадности доминирају Срби (93,50% становништва), а најбројнија национална мањина су Роми (1,82% становништва).

Посматрајући демографске податке од 1961. године до данас, види се пораст становништва од 1961. до 1991. године, потом стагнација до 2001. године када почиње опадање броја становника више или мање континуирано. Према попису становништва из 2022. године, на територији Града Крушевца живи 113.582 становника. У поређењу са претходним пописима становништва, град има 15.170 становника мање у односу на 2011. годину, 17.786 становника мање у односу на 2002. годину, а 24.529 становника мање у односу на 1991. годину, што је резултат негативне стопе природног прираштаја који је постао општа појава у Републици Србији.

Други карактеристичан тренд који се уочава је пораст старијег становништва на територији Града Крушевца (преко 60 година) и све већи проценат удела у укупном становништву и то: од 17,95% (1991), 22,58% (2002), 25,72% (2011) до 31,28% (2022).

Жена има нешто више, око 51%, у односу на 49% становника мушког пола. Старији од 65 и више година чине око 24,46% становништва. Истовремено, повећава се и број старијих од 80 година.

Однос мушкараца и жена указује на веће присуство жена у популацији старијих, што потврђује правилност о дужем животном веку жена. Просечна дужина живота жена на територији града је 77 година, а мушкараца 73. Највећи број становника града је у старосној доби од 65-69 година. Просечна старост становништва износи 44,99 година, што је за 0,3 година мање од националног просека (45,2). Просечна старост мушкараца је 43,48 година, док је просечна старост жена 46,42 година.

5.1.2 Социјално укључивање и социјална заштита

Просечна зарада становника

Према подацима Републичког завода за статистику просечна нето зарада исплаћена у августу месецу 2022. године у Крушевцу износи 64.827 РСД, што је ниже од републичког просека који

износи 75.282 РСД, али више од просечне зараде у Расинском округу која за исти месец износи 61.540 РСД.

Просечна нето зарада (без пореза и доприноса) у 2021. години на територији Крушевца према подацима Републичког завода за статистику је износила 56.542 РСД. Може се уочити константно повећање просечне зараде, која је у 2021. години била за више од 13.500 РСД виша него у 2018. години, што представља номинално повећање од преко 30%. Просечна зарада у Крушевцу је током читавог посматраног периода на нивоу регионалног просека, али је константно испод националног нивоа (у току периода 2018-2021. године, просечна зарада у Крушевцу је 13-16% нижа од просека Републике).

Услуге социјалне помоћи

На активној евиденцији Центра за социјални рад града Крушевца је у 2021. години било 19.427 корисника једне или више услуга социјалне и породично - правне заштите. Удео корисника у укупном броју становника (по процени Републичког завода за статистику) је 16%. У 2022. години је број корисника је 15.561. Евидентан је смањен број корисника због пружања услуга које су једнократне (издавање потврда, једнократна новчана давања и давање мишљења установама и организацијама и др.), односно, због пасивизирања предмета код којих није рађена ревизија.

На територији Града Крушевца се пружају 4 услуге социјалне заштите: Помоћ у кући, Лични пратилац детета, Дневни боравак за децу, младе и одрасле са интелектуалним тешкоћама и Породични едукативни центар (Клуб за младе и Саветовалиште). Током 2023. године је лиценцирана и услуга Дневни боравак за децу и младе са проблемима у понашању.

Листе чекања постоје за услугу Помоћ у кући коју користе одрасли и старији, као и за услугу Дневни боравак за децу, младе и одрасле са интелектуалним тешкоћама.

Угрожене зоне

Као зоне са израженим социјалним проблемима - сиромаштво, социјална искљученост и сл. издвајају се ромска насеља на територији ЈЛС. Мања или већа ромска насеља постоје како у урбаном насељу, тако и у приградским и сеоским насељима.

Роми живе углавном у нелегализованим и неурбанизованим насељима чије су кључне одлике неадекватна инфраструктурна опремљеност, пренасељеност, мали број стамбених јединица, сиромашно окружење и социјална изолација. Са лошим условима становања суочавају се и Роми и Ромкиње настањени дисперзовано међу општом популацијом, изван ромских насеља. Вишегенерацијско сиромаштво, веома ниски приходи и слаба запосленост додатна су препрека Ромима и Ромкињама да самостално раде на унапређењу услова у којима станују, док су трошкови становања (укључујући и трошкове у становима за социјално становање) често толико високи да угрожавају задовољење осталих животних потреба или доводе до високих дуговања за струју, комуналије, грејање и сл.

Безбедност

На подручју Крушевца у периоду јануар - септембар 2022. године, укупна стопа криминала је за 26% мања у односу на исти период прошле године, док је стопа имовинског криминала мања за 34% у односу на упоредни период 2021. године. Не постоје зоне у урбаном насељу која се истичу по криминалу, нити повезаност са другим друштвеним аспектима.

Када је у питању лични осећај безбедности у јавном простору, на основу спроведених безбедносних шетњи у октобру 2022. године идентификован је јавни парк Багдала као простор у коме се становници осећају несигурно. Као мере за повећање осећаја сигурности предложени су осветљавање парка и постављање видео надзора 24/7.

5.1.3 Становање

Стамбена понуда

Број станова у урбаном насељу у Крушевцу расте – број станова крајем 2022. године износи 24.205, у поређењу са 23.926 колико их је било 2017. године. Више од половине стамбеног фонда налази се у стамбеним зградама са 3 и више станова, док око 37% чине породичне куће.

Највећи број станова у стамбеним зградама изграђен је у периоду 1971 – 1980. године. Та деценија бележи највећи број изграђених станова у иначе врло активном периоду изградње који почиње непосредно после Другог светског рата и завршава се 1990. године. Очекивано, кризна деценија од 1991 - 2000. године довела је до значајног смањења изградње, али се примећује значајан пораст изградње стамбених зграда са 3 и више станова након 2000. године, док је изградња породичних кућа у урбаном насељу у опадању. Станоградњом у Крушевцу данас се бави приватни сектор, и она је тржишно оријентисана.

У урбаном насељу, највећи број постојећих станова је у категорији 51m² - 60m², док најмање има станова 101m² - 120m² површине. Просечна површина стана износи 54m², а просек стамбеног простора/становнику је 27,8m² (за обухват Стратегије). Трендови показују да се просечна величина стана смањује, од 67,5m² колико је износила 2011. године и 60m² у 2021. години, што указује да је становање све мање приуштиво за становништво. С обзиром да цене станова у новоградњи расту, приуштивост истих за становништво ће наставити да опада. Цена новоизграђених станова по m² је 2021. године износила 85.073, а 2022. године износи 97.043 у RSD, са индексом пораста цена 112,9.

Око 18% укупног стамбеног фонда је ненастањено.

У надлежности ЈЛС налазе се само 63 социјална стана, од којих се 53 користи.

Подстандардна насеља

На територији Града Крушевца постоји више подстандардних насеља у којима живи ромско становништво. Највеће ромско насеље "Марко Орловић" налази се у првој урбаној зони, а друго по величини је приградско насеље Пањевац. Такође, Роми живе и у сеоским насељима Дедина, Наупаре, Велики Шиљеговац, Треботин, Јасика, као и у приградским насељима Читлук, Мудраковац и Равњак. У урбаном насељу, Роми живе у мањим насељима у Старој чаршији, иза зграде суда, као и у улици Партизанских курира.

Ромска насеља су по правилу инфраструктурно слабо опремљена, а ако постоји, инфраструктура се често користи без прибављених потребних дозвола. По правилу изостају канализациона мрежа, регулисане и асфалтиране улице и пратећи садржаји. Лошим условима становања доприноси и непостојање унутрашњих инсталација, тоалета и купатила, недовољан број соба и пренасељеност стамбеног простора.

Највећи број Рома нема адекватну документацију о власништву над својим домовима или земљиштем, док један већи део ромске популације живи у туђим објектима или земљишту, најчешће градском, у јавној својини.

Нелегална градња

Према евиденцији Министарства за грађевинарство, саобраћај и инфраструктуру, на територији Града Крушевца пописано је 50.341 нелегално изграђених објеката. У овом броју највише има нелегално изграђених помоћних објеката (61%), док стамбени објекти чине око 36,5% укупног броја нелегалних објеката. У последње три године озакоњено је око 3.000 објеката, али се тренд нелегалне изградње наставља.

5.1.4 Објекти друштвеног стандарда

Социјална инфраструктура

Социјална заштита организована је у оквиру Центра за социјални рад, Центра за особе са инвалидитетом, Дома за децу и омладину "Јефимија" и Геронтолошког центра.

Центар за особе са инвалидитетом је установа социјалне заштите, која се бави пружањем услуге Дневни боравак за децу, младе и одрасле са интелектуалним тешкоћама и која се финансира из буџета града. Обухват услуге је 20 корисника.

Дом за децу и омладину "Јефимија" пружа услуге домског смештаја деци, као и младима до 26. године живота, односно до завршетка школовања и радног оспособљавања. Пружа и интервентни смештај деце и омладине која се физички или емоционално злостављају, сексуално злоупотребљавају, занемарују или се са њима немарно поступа.⁸

У Геронтолошком центру су смештена старија лица са територије ЈЛС (капацитет 220 корисника), али и са територије других ЈЛС. Геронтолошки центар је у надлежности Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Дневни боравци за старија лица не постоје, али је веома добро развијена услуга Помоћ у кући која се финансира из буџета ЈЛС и наменског трансфера у социјалној заштити и која се пружа на урбаном и сеоском подручју. Обухват услуге је 516 корисника.

Приватни сектор није укључен у задовољавање потреба становништва у наведеној области.

Организације које пружају услуге из делокруга социјалне заштите становништва су: Црвени крст, Основна организација глувих и наглувих, Међуопштинска организација слепих и слабовидих, Друштво за помоћ ментално недовољно развијеним особама, Друштво за церебралну парализу, Удружење дистрофичара, Удружење за помоћ особама са аутизмом, Удружење мултипле склерозе, Удружење ратних војних инвалида, Друштво за борбу против шећерне болести, Удружење за помоћ и унапређење положаја деце и младих са посебним потребама "Осмех на длану" и друге.

У оквиру социјалних програма Црвеног крста у Крушевцу током читаве године организују се хуманитарне акције прикупљања помоћи за социјално најугроженије категорије становништва, а редовно се помоћ дистрибуира изузетно угроженим корисницима. Постојећа мрежа волонтера и сарадника Црвеног крста Крушевац (више од 300 активних волонтера) указује на развијену инфраструктуру у људству, што ствара предуслов за формирање услуге локалног волонтерског сервиса при Црвеном крсту Крушевац. Програм Народне кухиње функционише током читаве године, уз подршку ЈЛС Крушевац, а у сарадњи са Центром за социјални рад и Службом месних заједница ЈЛС, за 650 корисника, на 4 пункта на којима се шест дана у недељи дели кувани оброк.

Здравствена инфраструктура

Здравствене установе на територији Града Крушевца су: Дом здравља, Општа болница, Завод за јавно здравље Крушевац, Апотекарска установа Крушевац (надлежна за ЈЛС Крушевац, Александровац, Брус, Варварин, Трстеник и Ћићевац) и Специјална болница за рехабилитацију "Рибарска Бања" (за неуролошка обољења, реуматска обољења и повреде и обољења локомоторног система). Мрежа објеката примарне здравствене заштите Дома здравља Крушевац обухвата 34 здравствене амбуланте у урбаном (8) и приградским и сеоским насељима (26)⁹.

Када су у питању објекти здравствене инфраструктуре не постоји недостатак објеката.

Приватни сектор је такође заступљен и грађани који не желе да чекају на заказивање се опредељују да здравствене услуге добију у приватној пракси.

Не постоји недостатак здравствених садржаја, а превоз је изузетно добро организован.

Мултифункционалне просторије Црвеног крста Крушевац користе се као место за организовање акција добровољног давања крви, у сарадњи са Заводом за трансфузију крви из Ниша, а у складу са Законом о трансфузијској медицини, што је предуслов за неометано функционисање здравственог система. Уз то, исте просторије се користе и као центри за обуке из прве помоћи за волонтере, грађанство, запослене у радним организацијама и будуће возаче.

⁸ <https://jefimija.org.rs/>

⁹ Здравствене амбуланте у насељима: Бела Вода, Велика Ломница, Велики Купци, Велики Шиљеговац, Глободер, Горњи Степош, Дворане, Дедина, Ђунис, Жабаре, Здравине, Јабланица, Јасика, Каоник, Коњух, Кукљин, Лазарица, Падеж, Пепељевац, Рибарска Бања, Сушица, Читлук, Шанац, Шашиловац.

Образовна инфраструктура

Предшколска установа за образовање, васпитање и исхрану деце "Ната Вељковић" има 13 вртића у урбаном насељу и 44 групе полудневног боравка деце за припремни предшколски програм при основним школама и вртићима у ЈЛС.¹⁰

Основних школа има 17, са 53 издвојена одељења - четвороразредних школа у сеоским насељима. Седам основних школа је у урбаном насељу. Поред тога, раде Основна музичка школа "Стеван Христић" и Школа за основно и средње образовање "Веселин Николић" (школа за децу са сметњама у развоју) у Крушевцу. ОШ "Вук Караџић" и основна музичка школа не задовољавају минимум норматива за површину локације школских објеката.

Потребно је обезбедити функционалније коришћење и проширење просторних капацитета за децу предшколског узраста у урбаном насељу. Јавља се потреба за побољшањем квалитета радног простора за децу предшколског и основношколског узраста, посебно везано за изградњу и адаптацију постојећих санитарно - хигијенских простора. Неопходно је побољшати постојећу опремљеност ПУ и школа у циљу унапређења васпитно - образовног рада.¹¹

Од објеката средњег образовања у Крушевцу постоје: Хемијско - технолошка школа, Музичка школа "Стеван Христић", Медицинска школа, Прва техничка школа, Економско - трговинска школа, Гимназија и Политехничка школа "Милутин Миланковић". Школа за основно и средње образовање "Веселин Николић" пружа и услуге средњег образовања. На територији града Крушевца постоји и Дом ученика средњих школа "Пане Ђукић Лимар" (капацитет 120 лежаја).¹²

Од објеката високог образовања у Крушевцу постоје Пољопривредни факултет у Крушевцу Универзитета у Нишу, Висока хемијско - технолошка школа струковних студија¹³ и Академија васпитачко - медицинских струковних студија (бивша Виша школа за васпитаче). У високошколским установама недостају простори и садржаји потребни за побољшање квалитета наставе. У Академији за васпитачко - медицинске струковне студије потреба за простором се указала и након 2020. године када су просторије у сутеренском делу објекта поплављене и потпуно уништене. Поред тога, у Крушевцу ради приватна Висока пословна школа струковних студија "Проф. др Радомир Бојковић".¹⁴

Културна и научна инфраструктура

У Крушевцу културну инфраструктуру чини низ културних институција у надлежности ЈЛС: Народни музеј, Народна библиотека, Историјски архив, Крушевачко позориште и Културни центар. Већина тих институција има потребе за реконструкцијом или изградњом својих објеката. Приватни сектор није препознат као могућност задовољавања дела потреба установа културе.

Културни центар Крушевац, који управља објектима Летње сцене КПЗ, биоскопом „Крушевац“, Галеријом Милића од Мачве и Дечјим центром, има потребу за реконструкцијом ових објеката у циљу побољшања културне понуде.

Потребна је изградња новог објекта за Крушевачко позориште, јер постојећи капацитети не задовољавају двојаку продукцију - извођење вечерњих и програма за одрасле и дечије сцене, односно, припреме и извођења представа за децу, али и других активности и програма намењених том узрасту (школе глуме, радионице, манифестације и сл.).

Историјски архив Крушевац послује на 3 локацијске јединице, а потребно је обезбедити нови објекат који би објединио како архивску грађу коју Историјски архив Крушевац поседује, тако и запослене у овој установи. Постојећи објекти – Управна зграда у улици Мајке Југовића бр. 6, део зграде - део гаражног простора, приземље и део првог спрата у бившој управној згради ГП Јастребац у Крушевцу, улица Балканска 63, и подрумски простор у Дому синдиката – испуњавају минимум или не испуњавају услове прописане архивским правилима. Нови објекат би требало изградити у складу са Законом о архивској грађи и архивској делатности и Правилником о

¹⁰ Програм развоја града Крушевца за 2023. годину и пројекцијама програма за 2024. и 2025. годину, 2022.

¹¹ <https://krusevac.ls.gov.rs/obrazovanje/>

¹² Ибид.

¹³ <https://www.vhts.edu.rs>

¹⁴ <https://visokaposlovnaskola.edu.rs/>

ближим условима за обезбеђење одговарајућег простора и опреме за смештај и заштиту архивске грађе и документарног материјала као ствараоца и имаоца архивске грађе и документарног материјала.

У објекту Дома Синдиката смештена је и установа Народне библиотеке Крушевац, која је матична библиотека за Расински округ са законски повереним дужностима организовања библиотечко - информационе делатности у Расинском округу, као и повереним дужностима на пољу евиденције и заштите старе и ретке библиотечке грађе. Књижни фонд Библиотеке броји преко 173.000 монографских публикација, а њене услуге користи више од 7.000 грађана.

Укупно на подручју града Крушевца у мрежи јавних библиотека има око 1.184 m², односно 9,20 m² на хиљаду становника, што је знатно испод просека у Републици Србији који је у 2017. години износио 13,88 m², односно испод просека у Централној Србији који је у 2017. години износио 12,21 m². Према Правилнику о националним стандардима за обављање библиотечко - информационе делатности, за организацију свих одељења и служби крушевачке Библиотеке неопходно је око 2.000 m². Садашњи простор представља тек 50% потребног. Библиотека нема просторију за јавне скупове, адекватан изложбени простор, део фонда смештен је у затвореним витринама у ходнику, а радни простор Библиотеке врло је скроман и недовољан за организацију стручног рада у стандардним условима.

Народном музеју Крушевац су потребни депо у дворишту Музеја, као и депо Уметничке галерије у дворишту Уметничке галерије.

Од изложбених и галеријских простора у Крушевцу издвајају се: поставка куће Симића која приказује породичан живот у крушевачкој вароши почетком 20. века, Уметничка галерија и Галерија Милића од Мачве која садржи преко стотину његових слика.

У Крушевцу се налази Институт за крмно биље. На локацији института у Глободеру се налазе огледне парцеле, а у функцији института још увек се користи део комплекса у подручју "Парка Багдала".¹⁵

Центар за стручно усавршавање у Крушевцу (намењен унапређењу рада наставног кадра) има научни клуб и сарађује са Центром за промоцију науке и Министарством просвете.¹⁶

У току је адаптација, реконструкција и доградња објекта старе зграде Жупе за Регионални индустријско технолошки парк, који ће чинити три дела - управна зграда на површини од скоро 5.000 m², полуотворени сајамски простор на 1.451 m² и модуларна хала од 4.003 m² са 14 модула. Будући корисници ће моћи да користе планиране капацитете за производњу, уколико им је потребан производни процес, као и за омладинско, женско и породично предузетништво, развој роботике и слично.

Спортска инфраструктура

Спортску инфраструктуру у Крушевцу чине спортски објекти којима управља Спортски центар Крушевац, фискултурне сале и отворени терени у склопу школских објеката, као и отворени терени у различитим месним заједницама на територији ЈЛС.

Када су у питању објекти којима управља Спортски центар Крушевац, у Крушевцу постоји Градски фудбалски стадион, Хала спортова, Сала Соко, покривени и отворени базени, тениски терени, куглана, пешчани терени, атлетско - фудбалски блок и фитнес студио, а недостаје тренажна хала за мини спортове.

Када су у питању постојеће и планиране фискултурне сале и отворени терени у склопу школских објеката, потребна је изградња спортског терена у ОШ "Страхиња Поповић", насеље Дворане, реконструкција фискултурне сале у ОШ "Васа Пелагић", насеље Падеж, трећа фаза изградње фискултурне сале у ОШ "Кнез Лазар", насеље Велики Купци, изградња фискултурне сале у ОШ "Жабаре", насеље Жабаре, и изградња спортских терена у ОШ "Брана Павловић" у Коњуху, издвојено одељење у Белој Води.

¹⁵ <https://www.ikbks.com/>

¹⁶ Програм развоја града Крушевца за 2023. годину и пројекцијама програма за 2024. и 2025. годину, 2022.

5.2 ЕКОНОМИЈА

5.2.1 Општа економска кретања и тржиште рада

Запосленост

Регистрована запосленост према општини рада на територији ЈЛС Крушевац је у 2021. години износила 35.165. Од овог броја, 3/4 је запослено код послодавца, а 1/5 чине предузетници и самосталне делатности (укључујући и лица запослена код њих); удео регистрованих пољопривредних произвођача је релативно мали (мањи од 5%).

У току претходног петогодишњег периода забележено је значајно повећање регистроване запослености за више од 4.600 лица, што представља повећање од 13,2%. Реч је о натпросечном расту регистроване запослености, како у односу на регионални, тако и у односу на национални ниво.

Привредне делатности у којима ради највећи број регистрованих запослених на територији ЈЛС су прерађивачка индустрија и трговина. Наиме, у 2021. години 28% укупног броја регистрованих запослених је био ангажован у прерађивачкој индустрији, а 15% у трговини.

Током претходног петогодишњег периода дошло је до промене у структури запослености према делатностима. Наиме, иако је у већини делатности порастао број регистрованих запослених, највеће повећање је остварено превасходно у прерађивачкој индустрији, као и у области здравства и социјалне заштите и грађевинарства. Услед оваквих кретања, порастао је удео наведених делатности у укупној регистрованој запослености, док је удео већине осталих делатности незнатно смањен. Значајније смањење регистроване запослености је забележено једино код индивидуалних пољопривредника.

Број регистрованих запослених са пребивалиштем на територији ЈЛС је у 2021. години износио 37.867. Може се уочити да је овај број виши него у случају показатеља запослености према општини рада. Овакво одступање је карактеристично за већину ЈЛС у централној Србији, и последица је тога што одређен број запослених има пријављено пребивалиште у једној ЈЛС, али је запослен на територији неке друге ЈЛС. Реч је о лицима која живе у Крушевцу и путују у другу општину на посао, али и о лицима која живе и раде у другој ЈЛС, али имају пријављено пребивалиште у Крушевцу. У периоду 2017 - 2021. године број регистрованих запослених према месту пребивалишта је порастао за 5.700 лица.

Учешће жена у укупној регистрованој запослености према општини пребивалишта у 2021. години је износило 46,0%. Учешће жена је нешто ниже од националног нивоа (на нивоу Републике жене чине 46,4% укупне регистроване запослености), али је више од регионалног просека (у Региону Шумадије и Западне Србије жене чине 44,3% укупне регистроване запослености). У претходном периоду број запослених жена је порастао више од броја запослених мушкараца, захваљујући чему је учешће жена у регистрованој запослености порасло у односу на 2017. годину за нешто више од 1 процентног поена.

Просечна нето зарада запослених са пребивалиштем на територији ЈЛС Крушевац је износила 56.542 динара у 2021. години. Може се уочити константно повећање просечне зараде, која је у 2021. години била за 13.500 динара виша него у 2018. години, што представља номинално повећање од преко 30%. Просечна зарада у Крушевцу је током читавог посматраног периода на нивоу регионалног просека, али је константно испод националног нивоа (у току периода 2018 - 2021. године, просечна зарада у Крушевцу је 13 - 16% нижа од просека Републике).

Број незапослених лица на евиденцији Националне службе за запошљавање у ЈЛС Крушевац је значајно смањен у претходном периоду. На крају 2021. године њихов број је износио близу 8.700 лица, и смањен је за више од 1/3 у односу на 2017. годину. Оваква тенденција је директно корелисана са претходно анализираним повећањем регистроване запослености.

Подаци показују да је око 71% незапослених на евиденцији Националне службе за запошљавање у ЈЛС Крушевац у категорији дугорочне незапослености (лица која се налазе на евиденцији незапослених дуже од 12 месеци). Млади до 30. година старости чине 17% од укупног броја незапослених.

Недостаје одговарајућа квалификована радна снага: возачи камиона, грађевински радници (зидари, тесари, армирачи, молери, гипсари), угоститељски радници (кувари, конобари), електро струка (електроинсталатери), обрада дрвета - столари, машинска и металска струка (заваривачи, металостругари, металолодачи, бравари, аутомеханичари).

Када је у питању високо образована радна снага, потреба постоји за следећим образовним профилима: ИТ инжењери, електроинжењери са одређеним лиценцама и грађевински инжењери са лиценцама.

Мобилност запослених

За потребе превоза до и од радног места, на подручју урбаног насеља Крушевац доступан је јавни градски превоз чији се поласци одвијају у складу са потребама запослених. Анализом траса и реда вожње аутобуса утврђено је да је ред вожње и формиран према највећој потражњи, односно радном времену већих послодавца. Међутим, постоје и случајеви неусаглашености са потребама, као што је непостојање ноћног превоза и врло проређени поласци у осталим деловима дана.

Неке од компанија на подручју урбаног насеља и ЈЛС организују сопствени превоз аутобусима.

5.2.2 Привреда и пословно окружење

Привредни субјекти

Најзначајније привредне гране присутне у Крушевцу су хемијска, металопрерађивачка, прехранбена, дрвопрерађивачка, текстилна и грађевинска индустрија. Крушевац је 70 - тих и 80 - тих година био развијени индустријски центар са више привредних (друштвених) система - корпорација, а од почетка 90 - тих година приметан је растући тренд у сектору приватног предузетништва. Последњих година се мења привредна структура Крушевца, са приметним растом сектора приватног предузетништва. Мала и средња предузећа добијају све већи значај у привредним токовима и њихова заступљеност је 98,3% укупног броја предузећа, а у структури предузетника доминирају трговинске и занатске радње.

Предузетничка активност у Крушевцу је нешто нижа од републичког просека, али је у складу са регионалним просеком. У 2021. години на територији Града Крушевца било је 6.342 активних привредних субјеката, од тога 4.997 предузетника и 1.345 привредних друштава. Број активних привредних друштава на 1.000 становника износио је 11, што је на нивоу око просека за Регион Шумадије и Западне Србије (регионални просек броја привредних друштава на 1.000 становника износи 12), али значајно ниже од националног нивоа (просечан број привредних друштава на 1.000 становника у Републици Србији износи 19). Број предузетничких радњи на 1.000 становника, који за Крушевац износи 42, је у складу са како регионалним, тако и републичким нивоом (број предузетничких радњи на 1.000 становника у Републици Србији износи 41, а у Региону Шумадије и Западне Србије 43). Показатељи о власничкој структури, укључујући и податке о заступљености жена, нису расположиви.

Број привредних субјеката бележи повећање током претходног периода. Ово повећање је пре свега остварено захваљујући континуираном расту броја предузетничких радњи, али од 2019. године расте и број активних привредних друштава.

Стопа настанка нових привредних субјеката углавном прати динамику остварену на регионалном и републичком нивоу. Стопа настанка предузетничких радњи у ЈЛС Крушевац у 2021. години је износила 12,8%; иако се уочава одређено смањење у односу на претходни период, ниво је и даље нешто виши од просека Републике, и у складу је са регионалним просеком. Стопа настанка привредних друштава је у 2021. години износила 6,7%, што је нешто ниже од републичког нивоа, али више од просека региона.

Позитивна тенденција која се уочава током претходног периода је то да је број новооснованих привредних субјеката виши од броја субјеката који су угашени или брисани. Када је реч о предузетницима, подаци Агенције за привредне регистре показују да је у периоду 2018 - 2021. године сваке године основано између 500 и 700 нових предузетничких радњи, док је број оних које су угашене или брисане био између 400 и 500. Када је реч о привредним друштвима, присутне су веће осцилације, тако да је током посматраног периода сваке године оснивано између 80 и 120 нових друштава, док је број угашених или брисаних углавном био у распону

између 45 и 85; 2019. година представља изузетак јер је тада чак 258 привредних друштава престало са радом.

Пословни резултати привредних субјеката у Крушевцу у периоду 2018 - 2020. године су углавном задовољавајући. Од укупног броја привредних друштава која су предала финансијске извештаје Агенцији за привредне регистре (што је више од 80% активних друштава), око 2/3 њих је током посматраног периода остварило добитак. Предузетници су такође били претежно профитабилни: око 3/4 предузетника који су предали финансијске извештаје у 2019. и 2020. години (што је било око 40% укупног броја активних предузетничких радњи) је послувало са добитком. Треба поменути да је чак и у 2020. години, упркос пандемији болести Ковид - 19, забележено повећање укупног пословног прихода и укупне добити крушевачких привредних субјеката. Ипак, из године у годину се повећава број привредних субјеката који послују са губитком, и то нарочито у 2020. години, када је нешто преко 20% привредних друштава и нешто више од 18% предузетника остварило губитак. Посебно је забрињавајуће то што је око 15% привредних субјеката остварило губитак виши од висине капитала.

Процес приватизације предузећа са територије ЈЛС Крушевац још увек није приведен крају. Наиме, на дан 1. септембра 2022. године у портфолију некадашње Агенције за приватизацију налазе се четири привредна субјекта са територије ЈЛС Крушевац, и то: "Trayal korporacija" а.д., "Traualhem" д.о.о., Фабрика мазива – "ФАМ" а.д. која је од 19.10.2019. године променила име у "Хемофлуид" а.д. и Специјална болница "Рибарска бања". У случају "Trayal korporacije" и "ФАМ"-а, предузећа су била првобитно приватизована, али су се приватизације показале као неуспешне, након чега су уговори раскинути. "Хемофлуид" а.д. и "Trayal korporacija" а.д. су у портфолију Министарства привреде и субјекти су приватизације. Специјална болница "Рибарска бања" је једна од бања које не могу да буду приватизоване док се не реши имовински спор са ПИО фондом. Поред ова четири привредна субјекта која чекају окончање поступка приватизације, постоји одређен број некадашњих државних предузећа која су сада у поступку стечаја. Треба поменути пре свега Индустрију машина и компоненти "14. октобар", над којим је стечајни поступак отворен 2016. године, док је Фабрика уља у стечају од 2015. године. Хемијска индустрија "Жупа" је у стечају од 2015. године а 2016. године окончан је поступак приватизације од стране EUCOM – а, Београд, тако да је Хемијска индустрија "Жупа" наставила са радом у истој делатности. Остала је само стечајна маса која се води код Агенције за лиценцирање стечајних управника као ново правно лице – Стечајна маса Хемијска индустрија "Жупа" а.д. Крушевац.

Инвестиције

Присутан је снажан раст инвестиционе активности на територији града Крушевца. У 2020. години инвестиције су достигле 16,7 милијарди динара, што је чинило 1,8% укупних инвестиција реализованих у Републици Србији у посматраној години. Крушевац је стога у 2020. години био једна од водећих ЈЛС по нивоу инвестиција, иза Београда, Новог Сада, Бора и Панчева.

Када је реч о структури према карактеру изградње, највише су заступљене инвестиције у изградњу нових капацитета: у 2020. години ова категорија инвестиција је износила 11,5 милијарди динара. Током периода 2017 - 2020. године улагања у нове капацитете су чинила више од половине укупних инвестиција реализованих на територији Крушевца, док су инвестиције у реконструкцију, модернизацију, доградњу и проширење капацитета такође значајне, са учешћем вишим од 40%.

Према техничкој структури, доминирају инвестиције у набавку и монтажу опреме: оне су у 2020. години износиле 13,3 милијарди РСД, по чему је Крушевац, после Београда и Новог Сада, био водећа ЈЛС у Србији. Опрема чини више од 2/3 укупних инвестиција реализованих у периоду 2017 - 2020, док се престали део готово у потпуности односи на грађевинске радове.

Намена и карактер инвестиција у Крушевцу у периоду 2017 - 2020. донекле одступају у односу на национални и регионални ниво. Посматрано према карактеру изградње, у Крушевцу је нешто више заступљено инвестирање у нове капацитете, а мање у одржавање постојећих капацитета, у односу на републички и регионални просек. Уколико се посматра техничка структура инвестиција, одступање је још израженије, јер је у Крушевцу удео опреме значајно виши у односу на ниво Републике.

Инвестиције на територији града Крушевца су изразито доминантно оријентисане у сектор прерађивачке индустрије, и у 2020. години су достигле 14,3 милијарде РСД. Инвестиције у капацитете прерађивачке индустрије су и у претходних неколико година биле значајне, тако да је готово 80% укупних инвестиција реализованих у периоду 2017 - 2020. године било усмерено у ову привредну делатност. Удео осталих привредних делатности је био значајно мањи.

Велика привредна друштва су највећи корисници подстицаја регионалног развоја на територији града Крушевца. Према подацима Агенције за привредне регистре, у периоду од 2018. до 2021. године у Крушевцу је реализовано укупно 6,0 милијарди РСД подстицаја регионалног развоја, од чега је близу 3,6 милијарди (59% укупног износа) додељено великим предузећима. Удео свих привредних субјеката (укључујући и мала и средња предузећа и предузетнике) је износио више од 80%, док су на другом месту по значају пољопривредна газдинства, којима је додељено 8% укупних средстава у посматраном периоду. Посматрано према намени, подстицаји су доминантно утрошени на подстицање производње (65% укупно додељених средстава), као и на подстицање запошљавања (11%). Од укупног износа током посматраног периода, највећи део средстава је додељен бесповратно (више од 70% од укупног износа), а преостали износ се односи на кредитну подршку.

Када је реч о потенцијалу за привлачење инвестиција, треба поменути пре свега приступ саобраћајној инфраструктури, и то друмском и железничком коридору X, као и коридору Е-761 ("Моравски коридор") који је у изградњи. Најближи аеродром ("Константин Велики" у Нишу) удаљен је 70 км, најближа лука (Дунав – речни коридор VII) налази се на 150 км удаљености, а најближи гранични прелаз према Европској унији (Градина) удаљен је 170 км.

Најзначајније стране директне инвестиције у Граду Крушевцу су:

- Приватизација "Мериме" 2002. године од стране немачке компаније "Henkel GmbH", чиме је "Хенкел Србија" д.о.о. фабрика која се бави производњом детерџената и средстава за чишћење,
- Приватизација фабрике гума за путничке аутомобиле "Trayal Корпорације" а.д. од стране "Cooper Tire & Rubber Company" фабрике која се бави производњом пнеуматика за путничке аутомобиле. Током 2021. године извршена је аквизиција од стране светски водеће компаније "Goodyear" у производњи путничких пнеуматика, и
- Гринфилд инвестиција немачке компаније "Kromberg & Schubert", која је у Крушевцу изградила постројење за производњу каблова за аутомобилску индустрију, које се простире на површини од 23.000 м².

Привредне зоне

У урбаном насељу Крушевац постоје две привредне зоне:

- Индустријска зона Север у којој се претежно налазе мала и средња предузећа, и
- индустријска зона Исток где се претежно налазе велика предузећа.

У плану је проширење индустријске зоне Север након завршетка Моравског коридора.

5.2.3 Туризам и култура

Туристичка инфраструктура

Укупан број угоститељских објеката на територији града Крушевца који пружају услуге смештаја, категорисаних и некатегорисаних, износи 768 смештајних јединица, 1.402 кревета и 1.735 индивидуалних лежачева.

На основу релевантних података о туристичком промету (пријава и одјава домаћих и страних туриста) у апсолутном износу у 2022. години регистрован је пораст у броју долазака туриста у износу од 23.203, у односу на исти период претходне године када је укупан број долазака износио 20.157. Такође, индекс туристичког промета како домаћих, тако и страних туриста је увећан за 2,3 у односу на 2021. годину. Бројни културни догађаји и многобројне активности, ваучери за домаће туристе, промовисали су туристичку сезону.

Постоји могућност за развој нових смештајних капацитета у ужем центру урбаног насеља, коришћење постојећих објеката који се могу пренаменити за пружање угоститељских услуга смештаја, објеката забавно рекреативног карактера.

Најважнија рекреациона зона од вредности са туристичког/економског аспекта је парк Багдала који се простире на истоименом брду недалеко од центра урбаног насеља. Парк се одликује бројним спортским и рекреативним садржајима (две теретане на отвореном, трим стаза, терен за мали фудбал, терен за кошарку, терен за одбојку...), бројним садржајима за децу и туристичким атракцијама попут Парка минијатура. Поред цркве Светог Јована Крститеља, у току су радови на изградњи Храма Светих Архангела. У непосредној близини цркве Светог Јована Крститеља налази се Парк минијатура "Србија" који представља минијатуре најзначајнијих духовних храмова наше земље. На Багдали се налази и истоимени модеран ресторан. Захваљујући својим одликама, парк Багдала представља погодан простор за одржавање различитих спортских и рекреативних дешавања, али и манифестација попут Међународног фестивала балона "Крушевац кроз облаке" у организацији Туристичке организације града Крушевца.

Туристичка организација града Крушевца, са циљем подизања туристичке атрактивности и брендирања Крушевца као туристичке дестинације, организује бројне манифестације попут Ломљења Божићне чеснице, Витешког мегдана у Лазаревом граду, Међународног фестивала балона "Крушевац кроз облаке", Царског фестивала "Лазареви путеви вина", У Срцу Крушевца, Међународног фестивала Туристичких публикација Србије "Кофер слова", "Новогодишња чаролија", итд. Потенцијал би био успостављање фестивала глумца.

Постоје потенцијали за развој културног туризма, верског туризма, градског туризма, бањског туризма, манифестационог туризма, индустријског туризма.

Културна баштина

Урбано насеље Крушевац као средњовековна српска престоница има богату културну баштину на својој територији.

Најзначајнији је археолошки парк "Лазарев град", заштићено културно добро од изузетног значаја које обухвата:

- Цркву Лазарицу, дворску цркву кнеза Лазара изграђену у стилу моравске архитектуре,
- Народни музеј,
- Споменик кнезу Лазару, дело вајара Небојше Митрића,
- Донжон кулу средњовековног утврђења, и
- Остатке Кнежевог двора.

Заштићена културна добра од великог значаја су Грчки шор, Меморијални комплекс "Слободиште", Зграда Окружног начелства и кућа Симића у Крушевцу. У Грчком шору заштићена је просторна културно - историјска целина Бегова кућа са породичним кућама са обележјем народног градитељства друге половине 19. века. Зграда Окружног начелства у којој је смештена Градска управа има 47 мозаика и 3 витража у свечаној Мозаик сали, који описују Моравску Србију. На јужној периферији урбаног насеља налази се Меморијални комплекс "Слободиште", просторна културно - историјска целина на месту где је током Другог светског рата стрељано више стотина родољуба. На улазу у меморијални комплекс налази се Споменик палим припадницима војске, полиције и резервног састава (1991 - 1999. године). Неопходно је програмски уредити Меморијални комплекс "Слободиште".

Проглашена непокретна културна добра су Уметничка галерија (са спољним и унутрашњим обележјима неоренесансе и сецесије) и Споменик Косовским јунацима (дело Ђорђа Јовановића).

Претходну заштиту ужива 147 објеката, а рекогносциран је 21 археолошки локалитет на подручју урбаног насеља.¹⁷

Пет крушевачких чесама које сведоче о давним временима, значајан су део градитељске баштине Крушевца. Међу њима најпознатија је чесма кнеза Лазара (под претходном заштитом), у подграђу некадашњег утврђеног Крушевца, у чијој непосредној близини се налазе остаци турског купатила.

Није вредновано модернистичко, социјалистичко и индустријско архитектонско наслеђе.

---

¹⁷ Генерални урбанистички план града Крушевца 2025, 2015.

5.3 УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ

5.3.1 Историјски приказ просторног и урбаног развоја града

Крушевац је као своју престоницу подигао кнез Лазар 1371. године. Први пут се помиње 1387. године, у повељи којом кнез Лазар у својој утврђеној престоници потврђује раније трговачке привилегије Дубровчанима. Град је постао привредно и културно средиште средњевековне Србије све до пресељена престонице у Београд у време деспота Стефана.

Током турске владавине више пута ослобађан па поново освајан од стране Турака, Крушевац је коначно ослобођен 1833. године. После ослобођења град почиње нагло да се развија и напредује, и постаје један од већих регионалних центара тадашње Србије.

Градитељско наслеђе Крушевца (амбијенталне и архитектонске целине, саобраћајна матрица) указује на дугу традицију планског уређења и изградње насеља. Први значајнији плански захвати у урбанистичко - архитектонском погледу начињени су у првој половини 19. века, када су тадашње српске државне власти захтевале да се трговци, занатлије и становништво из старе чаршије преселе у новоформиране главне улице.

Крушевац је међу првим градовима и насељима, већ првих година после ослобођења од Турака, добио регулациони план, који је израдио инжењер Франц Јанке. За непуне две године овај план је реализован (од 1834. до 1836. године "чаршија је измерена, ушорена и изграђена...") и до данашњих дана сачуване су улице које се секу у оси Споменика косовским јунацима.

У току 1899. године израђен је план за извршење регулације града Крушевца. Основно тежиште овог плана, било је да се саобраћајна мрежа града, постављена 1836. употпуни и постави у чвршће и логичније оквире.

Повећани обим изградње у периоду између Првог и Другог светског рата истиче потребу за комплетнијим планом, који поред регулације садржи и план намене површина са јасном концепцијом формирања стамбених блокова, тако да је регулациони план града Крушевца урађен 1938. године.

После Другог светског рата Крушевац се нагло развија, из типичног провинцијског насеља, постаје савремен и значајан привредни центар, са развијеном металном, хемијском, дрво - прерађивачком, прехрамбеном индустријом и трговином. Изграђена су радничка насеља (Колонија) и велики индустријски комплекси ("Мерима", "14. октобар", "Жупа", "Савремени дом"). У том периоду, 1960. године донет је Идејни урбанистички план Крушевца, којим су Крушевцу припојена насеља Бивоље, Мало Головоде и Лазарица и део насеља Пакашница.

Интензивнији период у просторном ширењу града започет је доношењем Генералног урбанистичког плана Крушевца 1974. године који поред претходно проширеног подручја града обухвата и приградска насеља Читлук, Бегово брдо, Дедина, Макрешане, Мудраковац, Паруновац и Капиција, са укупном површином од око 7.400 ха. Измене и допуне овог плана рађене су 1983. и 1990. године, без промене обухвата грађевинског подручја, када је интензивирана изградња стамбених и стамбено пословних комплекса (Пејтон, Расадник 1 и 2, Уједињене нације, Багдала, Прњавор 1 и 2, Шумице и др).

Актуелним Генералним урбанистичким планом Крушевац 2025 ("Службени лист града Крушевца", бр. 3/2015) као стратешким планским документом утврђене су дугорочне смернице развоја и просторног уређења урбаног насеља, организације и заштите простора. Граница ГУП - а обухвата Крушевац и 11 приградских насеља, укупне површине 7.537 ха. Површина грађевинског подручја је 3.610 ха или 48% укупне површине урбаног подручја.

ГУП је стратешки документ и даље се разрађује плановима генералне регулације, тако да је у периоду од 2015. до 2018. израђено 10 планова генералне регулације и више десетина планова детаљне регулације у обухвату урбаног подручја (Крушевац са 11 приградских насеља чини око 9% укупне површине територије ЈЛС).

5.3.2 Урбано подручје

Мрежа насеља

Према Нацрту Просторног плана Републике Србије до 2035. године¹⁸, Крушевац је урбани центар агломерације у долини Западне Мораве (као и Ужице, Чачак и Краљево) са утицајним подручјем са преко 500.000 становника. У непосредној утицајној зони Крушевца је 11 приградских насеља (Бивоље, Бегово Брдо, Дедина, Мало Головоде, Мудраковац, Макрешане, Пакашница, Паруновац, Капиција, Лазарица и Читлук) и 32 сеоска насеља (Глободер, Мачковац, Кошеви, Пепељевац, Вучак, Лукавац, Мала Врбница, Треботин, Жабаре, Дољане, Мешево, Церова, Гари, Доњи Степош, Горњи Степош, Буковица, Наупаре, Шавране, Буци, Слатина, Велика Ломница, Трмчаре, Модрица, Станци, Бован, Кобиље, Велико Головоде, Пасјак, Гаглово, Добромир, Текије и Мали Шиљеговац).

Секундарни центри су насеља: Велики Шиљеговац (са насељима Бојинце, Ђунис, Каоник, Јошје, Црквина, Сушица, Позлата, Здравине, Беласица, Зебица, Срнадаље, Мала Река и Рлица, а гравитира му и ЦЗС Рибарска Бања), Велики Купци (са насељима Мали Купци, Јабланица, Гркљане, Суваја, Ђелије, Мајдево, Себечевац, Штитари, Шогољ и Витановац), Коњух (са насељима Брајковац, Љубава, Лазаревац и Комаране) и Јасика (са насељима Гавез, Шанац, Велика Крушевица, Срње, Бела Вода и Кукљин, а гравитира јој и ЦЗС Падеж).

Центри заједнице насеља су Падеж (са насељима Вртаре, Крвавица, Глобаре, Каменаре и Шашиловац), Дворане (са насељима Ловци, Пољаци, Петина и Сеземиће) и Рибарска Бања (са насељима Гревци, Мало Крушиниће, Велико Крушиниће, Зубовац, Рибаре, Росица и Бољевац).

Међу наведеним насељима једанаест је у категорији села са развијеним центром која гравитирају насељима вишег хијерархијског нивоа. Рибарска Бања је и бањско место са специфичним туристичким функцијама.¹⁹

Урбане целине

Урбано подручје формира урбано насеље Крушевац са 11 приградских насеља, укупне површине 75,3км² од чега је грађевинско подручје 36,1км², односно 47,9% од укупне површине, а остале површине су пољопривредно земљиште, шуме и водно земљиште.

Грађевинско подручје урбаног насеља формирано је као компактна целина око централне зоне, у односу на постојеће изграђено и планирано грађевинско подручје. Грађевинско подручје је проширено ка северу (до ауто пута), како би се формирала компактна привредно -радна зона, као и у зонама приградских насеља у којима је започета интензивнија изградња и на простору Старог аеродрома као већој неизграђеној површини. Ова целина, планирана као мешовито стамбена зона са значајно израженим централитетом, интензивно се уређује као значајна и атрактивна целина.

Централну зону урбаног насеља карактерише разноврсност намена где је претежно заступљено становање високих и средњих густина, концентрација јавних функција (управа и администрација, образовање, објекти културе, здравства, социјалне и дечије заштите и др.), културно - историјских и амбијенталних целина и зона комерцијалних делатности, које заједно генеришу функцију централитета.

Окосницу ове централне градске зоне чине: Газиместански трг у северозападном делу, Трг косовских јунака као ужа централна зона и Трг Костурница у југоисточном делу, који заједно са контактним зонама - Тргом младости и Тргом фонтана, формирају линеарни градски центар. Тргови су повезани примарним градским улицама: Газиместанска, Видовданска и Доситејева. У овој зони налази се највећи број градских средњих и основних школа, спортско рекреативни центар и значајнији комунални објекти (зелене пијаци, гробље).

¹⁸Нацрт Просторног плана Републике Србије до 2035. године, Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, 2023.

¹⁹ Просторни план града Крушевца, 2011.

Стамбено мешовита зона се развијала непосредно уз централну зону, како су се развијале производне делатности и потребе за различитим садржајима (становање, комерцијалне делатности, производња, услуге).

У северном делу ове зоне, до железничке пруге, развијене су комерцијалне делатности, као прелазна зона између централних садржаја на југу и привредних делатности које су концентрисане у оквиру индустријске зоне на северу, а такође и аутобуска и железничка станица.

Претежна намена заступљена у оквиру ове зоне је становање свих типова, од вишепородичног великих густина до породичног средњих густина. Вишепородично становање у југоисточном делу је реализовано 60 - тих и 70 - тих година прошлог века, различитог квалитета изградње и услова становања.

Такође, у овој зони је градски стадион, комплекси посебне намене, Геронтолошки центар, као и делови приградских насеља са породичним и вишепородичним становањем (Расадник, Прњавор, Уједињене нације, Бивоље, Равњак, Мудраковац) и простор Старог аеродрома, који формирају насељске секундарне или локалне центре.

Велики привредни комплекси заступљени су у северном делу, у оквиру индустријске зоне Север, уз улицу Јасички пут, са леве и десне стране ("14. октобар" и др.), на истоку поред градског парка - DS SMITH PACKAGING, на југу Kromberg & Schubert и са западне стране "Рубин".

Генералним урбанистичким планом Крушевца из 2015. године грађевинско подручје је проширено за 918 ha (34%) на 3.759 ha.

Браунфилд локације

Комплекси посебне намене у урбаном насељу Крушевац су:

- Војни комплекси у статусу - "перспективни" неопходни су за функционисање и представљају комплексе посебне намене (касарне "Равњак" и "Цар Лазар").
- Клуб Војске Србије (Дом Војске) је у статусу "Мастер план", за који је даљом планском разрадом дефинисана друга намена (по регулисању својинских односа у складу са Законом), у области културе. Површина парцеле је 2.003м², а бруто површина објекта 2.600м².

Индустријски простори – браунфилд локације су:

- "14. октобар" - комплекс површине око 40 ha у северном делу између железничке пруге и улица Железничке и Јасички пут у делу индустријске зоне Север, са изграђеном комплетном инфраструктуром и објектима у области металопрерађивачке индустрије.
- Зона комерцијалних делатности, односно простор старе "Мериме", Уљаре и "ФАМ"-а, површине 5,85 ha јужно од Улице Железничке, обухвата комплекс старих индустријских објеката, са пословним, производним и складишним објектима, који нису у функцији. Планирана је трансформација и реконструкција ове целине у зону комерцијалних делатности, што захтева посебну пажњу при архитектонском обликовању, реконструкцији и изградњи нових објеката.

5.3.3 Природно окружење

Природна добра

На територији урбаног насеља Крушевац налазе се Споменик природе "Храст Расина" (*Quercus robur* L.), Одлука о проглашењу заштите Споменика природе "Храст Расина" (*Quercus robur* L.), ("Службени лист града Крушевца", бр. 4/2010).

Завод за заштиту природе Србије је 1990. године израдио Предлог за заштиту просторне културно - историјске целине Лазарица - Лазарев град.

Приобаља Западне Мораве и Расине представљају елементе еколошке мреже Републике Србије.

Зелена инфраструктура

Према подацима из важећег ГУП-а града Крушевца, зеленило је заступљено, углавном, у виду мањих паркова, зелених површина установа, линеарног зеленила, тргова и скверова, зеленила специфичне намене и окућница. На подручју града постоје само два парка већих димензија

(Пионирски парк и Парк Багдала), као и два парка из категорије меморијалних паркова (Слободиште и Лазарев град). У приобаљу реке Расине су значајније зелене површине. Недостаје линијског и заштитног зеленила.

Не постоји заштитни појас зеленила према индустријској зони. У приградским насељима, иако постоје просторне могућности и потребе, не постоји ниједна уређена парковска површина са могућношћу коришћења за спорт, рекреацију и одмор.

Постојеће самоникло зеленило ван грађевинског подручја, углавном је лоцирано у јужном и источном делу градског подручја и заступљено је у виду шума, шипражја и ливада.

Важећим ГУП - ом Крушевца планирано је повећање зелене инфраструктуре са 100 ha (3,6%) на 560 ha (15,6%) у грађевинском подручју (са 29 ha на 267 ha паркова, са 71 ha на 88 ha шума и нових 205 ha заштитног зеленила). На подручју ГУП - а има око 11m²/становнику зеленила у јавном коришћењу, док би планирана површина требало да обезбеди око 65m²/становнику (европски стандард износи 20 - 30 m²/становнику).

Важећом планском документацијом предвиђено је унапређење система зелених површина у Крушевцу кроз формирање зелених површина које се активно користе (паркови, скверови, тргови и сл.) у зонама становања и рада; формирање појасева зеленила са превасходно санитарно - хигијенском улогом (заштитно зеленило) између зона рада и зона становања, линеарно зеленило саобраћаја, око извора загађења; подизање удела зеленила у приградским зонама (већи рејонски паркови и паркови суседства) и очување и унапређење зелених коридора уз речне токове.

5.3.4 Квалитет чинилаца животне средине, изложеност еколошким ризицима и ризицима климатских промена

Ваздух

Град Крушевац континуирано прати квалитет ваздуха од 2000. године на 11 мерних места (мм) у локалној мрежи мерних места и 2 мерна места (мм) у мрежи ресорног министарства. Мерењем укупних таложних материја нису забележене повишене средње месечне вредности укупних таложних материја ни на једном мерном месту. Средње годишње вредности укупних таложних материја нису прекорачиле МДК ни на једном мерном месту.

Загађење ваздуха се углавном јавља у зимском периоду када долази до повишене концентрације чађи и укупних таложних материја у време грејне сезоне и то услед емисије градских и индивидуалних ложишта у домаћинствима, а исто тако доста утиче коришћење горива лошег квалитета за грејање, високе фреквенције саобраћаја и загушење у централној зони, старост аутомобила и сл.

Такође, за све врсте загађења важи да до већих искакања може доћи у случају неког већег еколошког инцидента који могу да се десе приликом производње у фабрикама које се налазе на територији града Крушевца, а треба имати на уму и ситуације транспортовања одређених опасних материја кроз територију урбаног насеља и ЈЛС Крушевца.

Вода

Најзначајнији водотокови на територији Крушевца су реке Западна Морава и њена десна притока Расина (слив реке Дунав). Западна Морава протиче у смеру од запада ка истоку северно од урбаног насеља, а Расина смером од југа ка северу дуж источног обода урбаног насеља, раздвајајући зону становања на западној обали реке од индустријске зоне на источној обали. Изградњом бране на реци Расини код села Ћелије, око 20 км узводно од Крушевца, формирана је истоимена акумулација запремине преко 50 милиона кубних метара чија је основна функција да буде извориште воде за пиће за ЈЛС Крушевац, Александравац, Ћићевац и Варварин, са потенцијалом да се на ово извориште прикључе и корисници у другим околним општинама.

Према подацима мониторинга кога је спровела Агенција за заштиту животне средине у периоду 2017-2019²⁰, статуси река Западна Морава и Расина на територији ЈЛС су:

- Статус водног тела реке Западна Морава на мерној станици код Маскара непосредно пре споја Западне и Јужне Мораве у општини Варварин, 10 - ак километара низводно од

²⁰ Статус површинских вода Србије у периоду 2017 - 2019, Агенција за заштиту животне средине, Београд, 2021.

Крушевца, је оцењен у распону од доброг до слабог у погледу биолошких елемената квалитета (у зависности од врсте параметара), а статус у погледу физичко - хемијских и хемијских елемената који подржавају биолошке елементе су оцењени као умерен (физичко - хемијски параметри) и слаб (специфичне загађујуће супстанце). Како је укупан статус водног тела дефинисан најслабијим статусом појединих показатеља, то је укупан статус водног тела реке Западне Мораве код Маскара оцењен као слаб.

- Статус реке Расине на основу мерења на профилу Бивоље, у непосредној близини урбаног насеља, у погледу биолошких елемената квалитета је оцењен у распону од доброг до слабог (у зависности од врсте параметара), а статус у погледу физичко - хемијских параметара и специфичних загађујућих супстанци је оцењен као умерен. Како је укупан статус водног тела дефинисан најслабијим статусом појединих показатеља, то је укупан статус водног тела реке Расина на профилу Бивоље оцењен као слаб.

Поред наведеног, мониторингом квалитета површинских вода од 2003. године обухваћени су: језеро Ћелије, Расина - Мајдево, Јабланичка река, Наупарска и Расина - Г. Степош и потоци (Гарски, Вучачки, Дедински, Срњски, Головодски). Испитивање квалитета наведених површинских вода ради Завод за јавно здравље Крушевац на основу Закона о водама, Уредбе о граничним вредностима загађујућих материја у површинским и подземним водама и седименту и роковима за њихово достизање и Уредбе о граничним вредностима приоритетних и приоритетних хазардних супстанци које загађују површинске воде и роковима за њихово достизање и одговарајућих стандарда.

Најзагађенији су потоци у којима су повишене вредности присуства фосфата, раствореног кисеоника и укупног фосфора, и вредности амонијум јона, хемијске и биохемијске потрошње кисеоника. У свим воденим површинама – језеру Ћелије, водотоковима и поточима бележи се присуство укупних колиформних бактерија, ентерокока фекалног порекла и фекалних колиформних бактерија, које је највеће у поточима. Највећи узрок загађења вода је, пре свега, низак степен спровођења мера заштите акумулације – на притокама које се уливају у језеро Ћелије. Општине Брус и Блаце још увек немају постројење за пречишћавање отпадних вода већ их директно испуштају у Расину која се улива у језеро Ћелије. Такође, загађености вода доприносе непокривеност канализационом мрежом целе територије Града Крушевца, непланска градња, нелегални прикључци на канализациону мрежу и сл.

Земљиште

Мониторинг земљишта ЈЛС Крушевац врши од 1991. године. Испитивање земљишта на опасне (кадмијум, олово, жива, арсен, хром, никал и флуор) и штетне материје (бакар, цинк и бор), као и на присуство атразина и симазина (средства за заштиту биљака која се користе за сузбијање корова) врши Завод за јавно Здравље Крушевац на основу Закона о пољопривредном земљишту и Правилника о дозвољеним количинама опасних и штетних материја у земљишту и води за наводњавање и методама њиховог испитивања.

У току 2021. године, Завод за јавно здравље из Крушевца извршио је испитивање загађености земљишта опасним и штетним материјама са 30 одабраних локација на територији ЈЛС Крушевац.

У великом броју узорака пронађене су повећане концентрације никла. Високе концентрације никла налазе се углавном у земљиштима формираним на стенама са високим природним садржајем овог елемента. Ранија истраживања у Србији су показала да је никл у долини Велике Мораве геохемијског порекла и да је мало растворљив. Ако је реакција земљишта слабо кисела и никл је у теже приступачним облицима смањује се опасност од загађења животне средине овим металом.

Поред никла и хром је присутан и често прати никл. Може се јавити на ултрабазичним стенама у облику издвојених минерала или услед антропогеног утицаја, уношењем фосфорног ђубрива, близине металуршких постројења. Ако узмемо у обзир чињеницу да се различите оксидационе форме хрома различито понашају у земљишту и да је биоприступачан хром релативно независан од његовог укупног садржаја постоји потреба детаљнијег истраживања динамике овог елемента и ефекта на животну средину.

Основни проблеми у управљању земљиштем истичу се у неедукованости пољопривредних произвођача, несаветовањем са стручњацима и неадекватној примени ђубрива и сл.

Бука

Градска управа преко овлашћене и акредитоване стручне организације обезбеђује систематски мониторинг буке на територији Града Крушевца.

У периодима мерења измерени нивои буке у животној средини у урбаном насељу Крушевац, на посматраним локацијама, имали су значајно више вредности за дан и вече пре свега на локацијама које се налазе у зонама пословно - стамбеног подручја, трговачко - стамбеног подручја и дечијих игралишта, као и у школској зони, док су у ноћним терминима прекорачења измерена у свим зонама.

Бука у животној средини на посматраним тачкама, потиче углавном од саобраћаја (аутобуси градског превоза, тешки камиони и лака возила) посебно на посматраним тачкама које су заправо саобраћајни магистрални правци, али и од активности грађана у ноћном периоду мерења.

Разлози за повећање нивоа комуналне буке су велика фреквенција саобраћаја и загушење у централној зони, недостатак зелених и других баријера дуж главних градских саобраћајница и шире, непримењивост појединих одредби из постојећих градских одлука због неусаглашености са Законом о заштити од буке у животној средини.

Топлотна острва

Ефекат топлотног острва осећа се лети у најужем центру урбаног насеља услед густине изграђености и недостатка зелених површина.

Угроженост од поплава, клизишта, земљотреса, ерозије и климатских ризика

Земљотреси

Према картама сеизмичког хазарда Републичког сеизмолошког завода, највећем делу територије Града Крушевца, укључујући и урбано насеље Крушевац прети опасност од земљотреса јачине 8° до 9° МКС, али са друге стране вероватноћа настанка земљотреса ове јачине је веома мала (повратни период 975 година). Међутим и за мање повратне периоде постоје сеизмички хазарди: земљотреси јачине 8° МКС за повратни период од 475 година, односно 7° МКС за повратни период од 95 година.

Поплаве

Сходно Одлуци о утврђивању Пописа вода I реда ("Службени гласник РС", број 83/2010), водотокови Западна Морава, Расина и Пепелуша су воде I реда. Сви остали водотокови на територији ЈЛС су воде II реда. Одбрана од поплава на водама првог реда је у надлежности Републике, док је на осталим водама надлежна ЈЛС. Уредбом Владе РС ("Службени гласник РС", број 18/2019) утврђен је Општи план за одбрану од поплава за период од 2019. до 2025. године. Овим планом дефинисана је територијална организација за одбрану од поплава, организација, превентивне мере, активности, координација, руковођење одбраном од поплава, итд.

На одбрану од поплава Крушевца повољно утиче акумулација Ћелије на Расини, а корито реке је углавном регулисано у зони урбаног насеља (обалоутврде минор корита и одбрамбени насипи). Само урбано насеље није озбиљно угрожено поплавама, због постојања одбрамбених насипа дуж реке Расине и регулације потока (Кошијски, Кожетински, Гарски, Вучачки поток) који су у деловима урбаног насеља зацељени у подземне атмосферске колекторе. Међутим, при високим водостајима Западне Мораве долази до успора у наведеним потоцима и могућности њиховог изливања узводно. Један део подручја ЈЛС у најниводнијем делу Расине и поред Западне Мораве је угрожен поплавама и овде су у питању пољопривредне површине високог бонитета, као и неки од значајнијих индустријских објеката.

Систем одбрамбених насипа и регулације корита Западне Мораве и притока још није завршен, а експлоатација наноса као грађевинског материјала је недовољно контролисана.

Ван урбаног подручја, постоји угроженост од поплава дуж појединих мањих водотока који имају изражени бујични карактер.

Клизишта и ерозија

На територији Града Крушевца постоје умерени ризици од одрона, клизишта и ерозије. Нису идентификоване зоне које су посебно угрожене овим појавама.

Клима и климатске промене

Прикупљање метеоролошких података се врши преко Радарског центра Крушевац и мреже метеоролошких станица, а хидролошких преко станица у Јасици и Бивољу које су у саставу Републичког хидрометеоролошког завода Србије. Клима у Крушевцу је умерено - континентална са израженим годишњим добима, од којих је прва половина јесени сува и топла, а зиме су релативно благе. Просечна годишња температура ваздуха је 10,80°C. Најхладнији месец је јануар са средњом температуром од -0,80°C, а најтоплији јули са 20,70°C. Годишње количине падавина су релативно мале и износе 647,5 мм, али њихов месечни распоред је повољан, јер се највише падавина излучи у пролећним и летњим месецима, односно у вегетационом периоду (369,1мм или 57% средње годишње висине падавина). Гледано са аспекта механичког дејства ветра, Крушевац није изложен ветровима рушилачког карактера. Постоје умерени ризици од екстремних временских појава, пре свега града, и снежних мећава, наноса, поледица и хладног таласа.

Од средине прошлог века на територији Републике Србије дошло је до значајног пораста средње, максималне и минималне дневне температуре. Тренд промене температуре просечно за територију Србије у периоду 1961 - 2017. године је износио 0,36°C по декади, а у току периода 1981 - 2017. године овај тренд пораста температуре је био 0,60°C по декади. Цела територија Србије је суочена са знатним повећањем температура, нарочито у летњој и пролећној сезони, док су најмање изражени трендови уочени током јесени. Према расположивим подацима²¹, промене климе у ЈЛС Крушевац које се на садашњем нивоу сазнања могу очекивати дугорочно у будућности су:

- Повећање просечне температуре, где ће величина овог повећања зависити од будућих емисија гасова стаклене баште. У односу на друге делове Србије, територија ЈЛС Крушевац ће имати нешто већи пораст температуре од просека за Србију.
- Повећање средњих максималних и минималних температура, где ће пораст температура током хладнијег дела године бити нешто мањи од пораста температуре током топлијег дела године.
- Не очекују се изражене промене средњих годишњих укупних падавина, али се очекује смањење падавина током периода јун - август (овај тренд је већ опажен у блиској прошлости).
- Број мразних и ледених дана се прогресивно смањује у будућности због пораста температуре.
- Број летњих и тропских дана ће наставити да расте.
- Топлотни таласи током будућих климатских периода постају интензивнији и учесталији.

Ризици од акцидентних загађења

На територији Града Крушевца има укупно три СЕВЕСО постројења (два вишег реда - "TRAYAL когродасја" а.д. и "ХИ Жупа" д.о.о. и једно нижег реда - "Рубин" а.д.).²²

Управљање отпадом

Прикупљање отпада у Крушевцу је у надлежности ЈКП "Крушевац" и врши се из типизираних посуда (канти и контејнера) у три смене, помоћу специјализованих возила - аутосмећара и транспортује се на градску депонију у Срњу, која је опремљена само најосновнијом инфраструктуром.

Организовано прикупљање отпада се врши са територије свих насељених места на територији ЈЛС Крушевац. У свим насељеним местима и градским МЗ где се смеће износи кантама, услуга се врши једном недељно по редовном плану и програму, а једном дневно или више пута у току

²¹ Осмотрене промене климе у Србији и пројекције будуће климе на основу различитих сценарија будућих емисија, УНДП Србија, 2018

²² Регистар СЕВЕСО постројења на територији Републике Србије, Министарство заштите животне средине, 2023. https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2023-01/registar_seveso_postrojena_na_teritoriji_republike_srbije_0.pdf

дана у деловима урбаног насеља где се смеће износи из контејнера (насељима са зградама за колективно становање и централна зона).

У склопу ЈКП "Крушевац" послује и Рециклажни центар који врши прикупљање и откуп секундарних сировина које се балирају и даље предају оператеру. На територији ЈЛС постоје контејнери за примарну селекцију рециклажног отпада на месту настанка (контејнери за одвајање стакла, пластике и ПЕТ амбалаже, папира и картона). На овај начин прикупе се мале количине рециклажног отпада, углавном суграђани у ове контејнере поред предвиђене врсте отпада мешају и одлажу мешани комунални отпад. Сви рециклажни контејнери који се налазе на територији ЈЛС празне се једном недељно по устаљеном распореду, а са територије централне зоне урбаног насеља једном дневно.

Иако се услуга организованог одвожења комуналног отпада врши на територији целе ЈЛС Крушевац, и пружања ванредних услуга изношења смећа које се односе на изнајмљивање контејнера од 5м³ за одлагање кабастог отпада, грађевинског и друге врсте отпада, неретко се комунални и други отпад одлаже на локацијама које нису предвиђене за ту намену и на тај начин стварају се дивље депоније. Локације које су најкритичније и где се стварају дивље депоније на територији урбаног и приградских насеља су: насеље Расадник код Н зграда, Пакашничка шума, Пањевац, ул. Слободана Јовановића, купалиште на Расини у Мудраковцу. По налозима комуналне инспекције, кроз пројекте код Министарства за заштиту животне средине, кроз јавне радове и акције које спроводи Градска управа града Крушевца у сарадњи са ЈКП "Крушевац" као што је Јесења акција чишћења града, више пута у току године чисте се споменуте дивље депоније где се већином поново стварају.

5.3.5 Примарна комунална инфраструктура

Водовод и канализација

Комплетно водоснабдевање подручја Крушевца је остварено са централног постројења за припрему воде за пиће које се налази у насељеном месту Мајдево. Постројење Мајдево прерађује воду из акумулације "Ћелије" које је настало изградњом бране на реци Расини 1980. године. Поред ЈЛС Крушевац, водом за пиће са постројења Мајдево се снабдевају и насеља у ЈЛС Александровац, Ћићевац и Варварин. Протеклих деценија је изграђен сложен систем ценовода и црпних станица којим је формиран овај регионални систем снабдевања водом за пиће који за своју окосницу има регионално извориште - акумулацију "Ћелије" и постројење Мајдево. Прва фаза постројења Мајдево је изграђена 1984. године, а недавно је изведена реконструкција, модернизација и проширење капацитета постројења. Капацитет постројења Мајдево данас је 920 л/с воде за пиће, што је апсолутно довољно за дугорочно водоснабдевање ЈЛС Крушевац, Александровац, Ћићевац и Варварин.

На територији Града Крушевца постоји 101 насељено место, а на централни јавни водоводни систем је прикључено 73 насељена места, односно 92% становништва. За један број насељених места која још нису прикључена на јавни водовод у току је реализација пројеката којима би се обезбедила здрава пијаће воде за њихове становнике. Остаје снабдевање водом из локалних изворишта за насеља у долини Рибарске реке, што чини око 4,8% од укупног броја становника, за које ће се у наредном периоду радити на реконструкцији и доградњи постојећих водоводних система. На водоводну мрежу Крушевца данас је прикључено је 31.847 прикључака. Дужина водоводне мреже је преко 900km. Укупна просечна потрошња воде за пиће у 2021. години је била око 410 л/с. У укупној потрошњи домаћинства учествују са 65%, а привреда са 35%. На комплетном систему водоснабдевање ни у летњем ни у било ком другом периоду не постоје рестрикције у испорукама воде, мада су уочене појаве нерационалног и повременог ненаменског коришћења воде за пиће.

Квалитет воде у јавном водоводном систему се свакодневно прати узимањем узорака на контролним тачкама и њиховом обрадом у лабораторијама ЈП "Водовод" и Завода за јавно здравље Крушевац. Квалитет воде за пиће у централном јавном водоводу се може се оценити као добар. Постојеће стање заштите акумулације Ћелије није задовољавајуће и постоје ризици за погоршање квалитета воде у акумулацији. У акумулацију утичу непречишћене отпадне воде насеља Брус и Блаце, а тренутно се реализује изградња колектора фекалне канализације за Брус и Блаце и планиран је скори почетак изградње постројења за пречишћавање отпадних вода Бруса и Блаца које ће се финансирати из ЕУ фондова. Од других битних загађивача акумулације могу

се издвојити: изграђени објекти у I зони санитарне заштите акумулације; постојање испирања са пољопривредних површина у околини акумулације са уносом супстанци који утичу на квалитет воде. Урађена је студија заштићеног подручја језера Ђелије, али није усвојена.

Системи за одвођење отпадних (санитарних, фекалних, индустријских) и атмосферских вода у Крушевцу су одвојени. На јавни систем канализације за отпадне воде углавном су прикључена домаћинства у урбаном насељу и у околним насељима. На јавну канализацију за отпадне воде није прикључено око 30% становништва (посматрано у односу на целу територију ЈЛС). Изградња кишне канализације заостаје за канализацијом за отпадне воде, тако да је само око 50% урбаног насеља покривено кишном канализацијом. Ово за последицу има да део кишних вода улази у канализацију за отпадне воде што може реметити рад постројења за пречишћавање отпадних вода. Планиран је даљи развој кишне канализације и раздвајање кишних од отпадних вода. У сеоским подручјима атмосферска вода се прикупља отвореним каналима.

Крушевац је један од ретких урбаних центара у Србији који има функционално савремено постројење за пречишћавање отпадних вода (ППОВ). Изградња ППОВ у Крушевцу је започета 2018. године, а постројење је завршено и добило употребну дозволу 2022. године. Изграђено ППОВ обухвата комплетну линију воде и муља капацитета 90.000 еквивалентних становника (ЕС), којом се из отпадне воде уклањају суспендоване, органске и храњиве материје (нутријенти) до прописаних граница. Пречишћена отпадна вода на изливу ЦППОВ у реку Западну Мораву се свакодневно контролише, и одговара условима прописаним националном регулативом. Муљеви генерисани у процесу пречишћавања се третирају поступком анаеробне дигестије при чему се ослобођени биогаз сакупља и користи за производњу топлотне и електричне енергије, чиме се знатно умањује потрошња електричне енергије ППОВ са електро мреже. Третирани муљ се додатно суши технологијом соларног сушења, која је први пут примењена у Србији, и која омогућава низак садржај влаге у прерађеном муљу чиме се олакшава његово коришћење као горива.

Енергетика

Град Крушевац именован је 2018. године енергетског менаџера. Усвојен је Програм просторног снабдевања топлотом 2022 – 2030 за Град Крушевац и Програм енергетске ефикасности града Крушевца од 2022. до 2025. године.

Систем даљинског грејања и гасовод

На територији урбаног насеља Крушевац постоји систем даљинског грејања, на четири локације. Све локације су под окриљем предузећа ЈКП Градска Топлана Крушевац:

- ЦТИ (Централни топлотни извор), капацитета 105 MW, где је прикључено 7.023 корисника,
- котларница Расадник, капацитета 9 MW, где је прикључено 990 корисника,
- котларница Прњавор, капацитета 4.5 MW, где је прикључено 444 корисника и
- котларница Баре, капацитета 4 MW, где је прикључено 163 корисника.

Укупан број корисника на територији урбаног насеља који су прикључени на дистрибутивну мрежу на све четири локације је 8.620 корисника.

Што се тиче даљинског грејања, ЈКП Градска Топлана користи три врсте енергената: угаљ, гас и мазут. ЦТИ користи гас и угаљ за грејање. Котларница Расадник користи мазут за грејање, (планира се да од следеће године гас буде примарни енергент, а мазут алтернатива), котларница Прњавор користи гас (алтернатива лож уље), Котларница Баре користи гас (алтернатива угаљ). Што се тиче дела урбаног насеља који није на даљинском систему грејања, основни извор топлотне енергије је гас, остало су електрична енергија и индивидуална ложишта углавном на чврсто гориво дрво, угаљ и пелет. Према генералном урбанистичком плану града Крушевца, планирана је гасификација свих делова урбаног насеља у којима нема даљинског грејања. Могућност прикључивања корисника на гасоводну мрежу је око 90%.

Електрична енергија

Однос потрошње електричне енергије између становништва и привреде, креће се у односу домаћинства 47%, привреда 53%. Пресек је извршен на основу параметара за месец септембар 2022. године. Тренутно постоје довољни капацитети за дистрибуцију електричне енергије у ЈЛС.

Није познат проценат домаћинства која нису прикључена на дистрибутивну мрежу електричне енергије. Број захтева за прикључивање који су одбијени је јако мали, а као најчешћи разлог наведен је недостатак правно ваљане документације о решеним имовинско - правним односима.

Обновљиви извори енергије

Тренутно се у Крушевцу од обновљивих извора енергије користе ложишта на биомасу и гас, појединачно соларни панели и топлотне пумпе (у приватним објектима).

На територији ЈЛС Крушевац постоје одређени потенцијали за коришћење следећих обновљивих извора енергије: биомасе из шумарства, градског отпада, геотермалних вода, снаге ветра. Највећи потенцијал представља соларна енергија, с обзиром да се Крушевац налази у зони дејства глобалног зрачења од око 4.0 kWh/m².

Енергетска ефикасност

Град Крушевац, према Закону о ефикасном коришћењу енергије, има обавезу да прикупља податке о потрошњи енергије за оне објекта за које сноси трошкове енергије и енергената. На територији ЈЛС Крушевац постоје 233 јавна објекта који се у потпуности или делом финансирају из буџета ЈЛС. Већина ових објеката је неефикасна са становишта енергетске ефикасности, са великим енергетским губицима због лошег стања објеката и инсталација. Посебно је проблематична стара опрема и инсталације грејања - у појединим школама котлови на чврсто гориво су стари више од 30 година и нису ефикасни, а неке школе користе лож уље за грејање. Велики број објеката нема термоизолацију, а столарија је у лошем стању. Замена спољне столарије урађена је на малом броју објеката. Институције не прате и не контролишу своју потрошњу, трошкови за енергију и енергенте посматрају се као фиксни и непроменљив трошак иако прелазе 10% вредности буџета ЈЛС, и не постоји енергетски менаџмент у јавним објектима (именована особа(е) које ће се бавити праћењем потрошње и унапређењем ЕЕ у објекту). Ефикасне мере за унапређење ЕЕ се не примењују из разлога што се буџетска средства не користе на адекватан начин (расута инвестиција на више објеката), мере за унапређење ЕЕ се не спроведене на прави начин.

Када је у питању енергетска ефикасност нових објеката у приватном власништву, годишње се изда око 50 - так енергетских пасоша, у складу са важећим прописима.

5.3.6 Примарна саобраћајна инфраструктура и саобраћај

Крушевац је једна од првих ЈЛС у Србији која је усвојила План одрживе урбане мобилности. План одрживе урбане мобилности града Крушевца 2017 - 2030 усвојен је 2017. године и урађен је у складу са савременим тенденцијама урбане мобилности у урбаним насељима, стављајући на прво место потребе пешака, потом вожњу бицикла, јавни превоз, а на крају коришћење приватних аутомобила на одржив начин. Циљ ПОУМ - а је да до 2030. године у укупној расподели путовања, одрживи видови саобраћаја буду доступни са 80%, а коришћење приватних аутомобила 20%.

Саобраћајна мрежа

У урбаном насељу и у непосредном окружењу налазе се следећи државни путеви: ДП I Б реда број 23. Појате – Крушевац – Краљево – Прељина – Чачак – Пожега – Ужице – Чајетина – Нова Варош – Пријеполје – државна граница са Црном Гором (гранични прелаз Гостун); ДП I Б реда број 38. Крушевац (Макрешане) – Блаце – Белољин; ДП II А реда 183. Крагујевац – Горња Сабанта - Рековац – Белушић – Јасика – веза са државним путем 23; ДП II А реда број 207. Биљановац – Јошаничка бања – Грчак – Александровац – Крушевац (Кошеви); ДП II А реда број 215. Крушевац – Ђунис – Делиград и ДП II Б реда број 415. Крушевац – Велики Јастребац – Мала Плана – Прокупље. Општински путеви на територији урбаног насеља су: део општинског пута бр. 13 (Пакашница – Гари – Церова – држ. пут IIА реда бр. 207) до границе ГУП-а; општински пут бр. 15 (бивши М5 – Читлук – бивши М5); део општинског пута бр. 16 (држ. пут IIА реда бр. 207 – Вучак) до границе плана; општински пут бр. 24 (Паруновац – Дедина); део општинског пута бр. 25 (Капиција – Паруновац - В. Головоде); општински пут бр. 26 (Дедина – Текије -

Капиција); део општинског пута бр. 27 (држ. пут ПА реда бр. 215 – Добромир); део општинског пута бр. 37 (М. Шиљеговац – Бован – Пасјак - Паруновац).²³

Улична путна саобраћајна мрежа у урбаном насељу је развијена. Главни и најоптерећенији саобраћајни правци пролазе кроз сам центар урбаног насеља, а недостатак алтернативних саобраћајница и праваца онемогућава његово растерећење.

Железнички саобраћај није развијен иако поседује велики потенцијал. Главни недостаци постојећег система су: неусклађеност потреба становништва и њихових миграционих кретања (долазак и одлазак радника, као и ђака и студената). Постојећи ред вожње одликује мали број поласака за потребе међуградског повезивања. За Ниш, Београд и Крагујевац, као универзитетске центре, не постоји директни превоз железницом. Постоје укупно два поласка по смеру у току дана у раним јутарњим сатима.

Железничка инфраструктура представља небезбедне тачке на местима укрштаја пруге и саобраћајница. Неки укрштаји су осигурани само друмском вертикалном сигнализацијом, а поједини немају добар угао прегледности.

Локација аеродрома налази се на око 5,5км од центра Крушевца. Изграђена је полетно слетна стаза дужине 900м и хангар, где предстоји даље уређење и изградња.

Не постоје интермодална чворишта. Планирана изградња аутопута и реконструкција и електрификација регионалне железничке пруге представљају значајан потенцијал за планирање и формирање робно транспортних, логистичких и интермодалних чворишта у оквиру северне индустријске зоне.

Јавни градски и приградски превоз

Израђена је 2021. године студија јавног превоза у Крушевцу којом су анализирани предности и недостаци постојећег система, и дати предлози за његово унапређење.

Јавни превоз у Крушевцу врши акционарско друштво "Југопревоз Крушевац" као Оператер. Мрежу линија чине градске и приградске линије. Њихова укупна дужина износи 1.394,6 км, од чега на градске линије отпада 144,6 километара, а на приградске 1.250,0 километара.

Садашња мрежа линија се развијала око основног костура додавањем, кроз време, грана којима су покривани делови територије града сагласно њеном ширењу. На тај начин настало је мноштво линија које добрим делом трасе имају заједничку грану која започиње у Центру (Споменик) или са Аутобуске станице.

Линије јавног градског превоза користећи расположиву уличну мрежу просторно покривају највећи део урбаног насеља Крушевац. С обзиром да у Крушевцу не постоје посебне саобраћајне траке за саобраћај возила која врше јавни превоз ("жуте траке") јавни градски превоз се искључиво одвија у условима мешовитог саобраћајног тока. Ред вожње је усклађен са радним временом у фирмама и са школама, због чега се на одређеним линијама поласци одржавају на сат времена, а на неким још ређе. У урбаном насељу на аутобуским стајалиштима постоје надстрешнице са редом вожње. У возилима нема ГПС уређаја, што је предуслов за постављање табли са информацијама у реалном времену на аутобуским стајалиштима и израду апликације. Главни недостаци су неусклађени редови вожње са потребама грађана, мала фреквентност, величина возила, погонско гориво, приступачност возила. Недостају ноћни поласци, као и кружна градска линија.

Пешачке зоне

Један од проблема су присутни конфликти између друмског и пешачког саобраћаја у центру урбаног насеља. Као црна тачка 2021. године идентификован је пешачки прелаз на Тргу косовских јунака, у самом центру града. У централном подручју града постоји пешачка зона и већина саобраћајница је опремљена тротоарима, док ван централне зоне у многим улицама није изграђен тротоар или је изграђен тротоар недовољне ширине. Одржавање пешачких површина је лоше, а на пешачким прелазима и лепезама не постоје рампе или нису адекватне. Постоје физичке баријере за кретање особа са смањеном покретљивошћу.

²³ Генерални урбанистички план Крушевца 2025, 2015.

У урбаном насељу недостају сталне и повремене пешачке улице, али и архитектонско уређење истих. Формирање пешачке зоне у самом центру града онемогућено је садашњим саобраћајним режимом у коме главни друмски правци пролазе кроз сам центар града, као и чињеницом да се ту налази и главни терминус јавног градског превоза.

Недостају и зоне успореног саобраћаја у граду. У складу са ПОУМ - ом одређене зоне успореног саобраћаја у Ул. Веселина Николића и Ул. Бријановој не прати адекватно грађевинско решење саобраћајнице. Када су у питању привремене пешачке улице Град Крушевац је од 2015. године за време обележавања Европске недеље мобилности у вечерњим сатима затварао главну улицу за саобраћај. У првој години на период од недељу дана, а у 2019. години та мера је трајала 6 месеци и била је одлично прихваћена од стране грађана.

Бициклически саобраћај

Инфраструктура за бициклически саобраћај је у развоју. Тренутно постоје две бициклическе стазе, које имају техничке недостатке, попут неадекватно постављених ивичњака. Стазе нису међусобно повезане и не може се говорити о мрежи бициклических стаза. Као примарни задатак за развој бициклическе мреже у урбаном насељу намеће се формирање главне бициклическе магистрале дуж правца север - југ, а затим гранање секундарне мреже. Реализација овог пројекта траје већ дуже време.

На обележеним бициклическим тракама у оквиру коловозних површина заступљено је паркирање моторних возила, а обележене ширине су минималне.

Паркирање

У урбаном насељу заступљено је углавном улично паркирање које се наплаћује, са системом електронске наплате.

У многим деловима урбаног насеља недостају подземне или надземне гараже чијом изградњом би се омогућило измештање паркирања ван уличног профила и пренамена дела уличног профила. Такође, профил улице не дозвољава одређивање уређеног уличног паркирања, па су читави блокови пуни непрописно паркираних возила.

Кретање путника (мобилност)

У Плану одрживе урбане мобилности града Крушевца изнети су следећи закључци о мобилности грађана:

- Пешачење представља доминантан вид кретања, нарочито код младих (16 - 25 година) и старијих од 65 година.
- Разлози зашто се бицикл користи мање су недостатак одговарајуће инфраструктуре, али и чињеница да многи виде бицикл само као вид рекреације, а не као вид превоза.
- Јавни превоз се најчешће користи за одлазак на посао и до школе, с обзиром да је ред вожње прилагођен за ове сврхе.
- Аутомобил је најзаступљенији избор кретања за старосну категорију 26 - 46 година.
- Избор вида превоза може значајно утицати на трошкове у буџету домаћинства.

Интернет и дигитализација

Примена ИТ и "смарт" система у саобраћају и урбаној мобилности Крушевца је тек у зачетку. Омогућено је електронско плаћање уређеног зонског паркирања у граду. Возила оператора јавног превоза нису опремљена ГПС уређајима, те није могуће информисање путника о кретању возила. Нису омогућене електронски системи куповине карата за превоз путника.

На Тргу глумаца и на платоу испред зграде Суда су постављене паметне клупе опремљене соларним панелима за приступ бежичном интернету. Бесплатни интернет постоји и у парку на Багдали.

5.4 УПРАВЉАЊЕ УРБАНИМ И ТЕРИТОРИЈАЛНИМ РАЗВОЈЕМ

5.4.1 Приступ управљању

У оквиру одрживог и интегралног урбаног развоја, управљање се односи на методе које користе управа и различити релевантни актери у планирању, финансирању и управљању изразом и спровођењем стратегије. Кључни аспекти управљања урбаним развојем су: 1) приступ управљања на више нивоа, који се односи на координацију и усклађивање активности између различитих нивоа управљања; 2) приступ са више заинтересованих страна, који се односи на укључивање свих релевантних актера током циклуса развоја јавне политике; и 3) "одоздо - на горе" и партиципативни приступ, који се односи на иницијативе вођене од стране локалне заједнице и подстицање укључивања локалних актера.

Приступ управљању на више нивоа

У досадашњој пракси, Град Крушевац је кроз програме и пројекте финансиране од стране ЕУ и међународних извора финансирања, учествовао у реализацији пројеката подржаних кроз:

- фондове ЕУ
- међународне финансијске инструменте
- националне изворе финансирања.

Град Крушевац има формирана радна тела Скупштине града и Градског већа.

Скупштинска радна тела су:

- Комисија за родну равноправност
- Савет за финансије и привреду
- Савет за урбанизам, грађевинарство и комуналне делатности
- Савет за заштиту животне средине
- Савет за друштвене делатности
- Савет за пољопривреду, шумарство и водопривреду
- Савет за социјална питања
- Савет за здравље
- Савет за младе.

Радна тела Градског већа су:

- Савет за социјално укључивање Рома и Ромкиња града Крушевца
- Савет за социјалну политику
- Комисија за праћење имплементације Локалног плана акције за децу
- Комисија за имплементацију Локалног акционог плана за младе града Крушевца
- Комисија за имплементацију и спровођење Локалног програма заштите животне средине
- Савет за безбедност саобраћаја на путевима на територији града Крушевца
- Комисија за праћење Плана одрживе урбане мобилности
- Комисија за спровођење мера и активности популационе политике града Крушевца.

Приступ са више заинтересованих актера

У досадашњој пракси, у пројекте које је спроводио Град Крушевац биле су укључене следеће институције и сектори:

Јавни сектор/управа:

- Градска управа Града Крушевца

Јавни сектор/предузећа:

- Предшколска установа "Ната Вељковић"
- Дом здравља Крушевац
- Центар за социјални рад Крушевац
- ЈКП "Крушевац"
- ЈКП "Водовод" Крушевац
- Туристичка организација Крушевац
- Бизнис инкубатор Крушевац

Цивилни сектор

- Друштво педагога и психолога

- Удружење грађана "Treehouse"

Партнерства и мреже

У досадашњој пракси, пројекти у које је био укључен Град Крушевац спроводили су се у заједничкој сарадњи са следећим институцијама и актерима:

Домаћа партнерства:

- Предшколска установа "Ната Вељковић"
- Дом здравља Крушевац
- Центар за социјални рад Крушевац
- Друштво педагога и психолога
- ЈКП Крушевац
- Удружење грађана "Treehouse"

Мреже:

Побратимљени градови: Пистоја (Италија), Трогир (Хрватска), Травник (БиХ), Крф (Грчка), Сент Андреја (Мађарска), Киријат Гат (Израел), Рмнику Влчеа (Румунија), Волгоград (Русија), Стара Загора (Бугарска), Рјазањ (Русија), Жалец (Словенија), Бијељина (БиХ), Одинцово (Русија), Електростал (Русија), Ескишехир (Турска), Источно Сарајево (БиХ), Косовска Митровица (КиМ); Ставрос (Грчка), Липецк (Русија), Новополицк (Белорусија).

Партиципативни приступ

Партиципативни приступ се примењује приликом израде јавних политика – планских или стратешких докумената. Након доношења одлука о приступању изради стратешког документа од стране Скупштине града, формирају се радне групе које чине представници релевантних институција и организација цивилног друштва. Такође се организују фокус групе коју чине представници јавности и цивилног сектора, који могу да дају своје сугестије и предлоге.

Партиципација грађана присутна је у поступку израде планске документације у свим фазама израде (рани јавни увид који траје 15 дана, јавни увид у трајању од 30 дана, стручна контрола), уз учешће јавних предузећа и институција као носилаца јавних овлашћења који на основу посебних овлашћења издају посебне услове. Такође, у поступку израде планске и урбанистичке документације организују се посебне јавне презентације, анкете и сл.

По доношењу, сви плански и стратешки документи су доступни на увид јавности на званичној интернет страници ЈЛС Крушевац.

Приликом израде Одлуке о буџету грађани се укључују у процес јавне расправе. Предлог се објављује на сајту ЈЛС, а грађани могу да присуствују јавној презентацији. Јавна расправа би требало да се организује када Одељење за финансије изради нацрт Одлуке и достави извршном органу у складу са буџетским календаром и то 1. новембра, међутим то се у пракси не дешава, већ се обично организује крајем новембра, па чак и почетком децембра, тако да је то устаљена пракса, и не постоји довољно времена за детаљну анализу што доводи до изостајања квалитетног сагледавања било какве измене и допуне исте.

Капацитети ЈЛС за управљање урбаним развојем

Град Крушевац је у претходном периоду остварио низ партнерстава са организацијама у циљу подизања капацитета локалне самоуправе:

- Град Крушевац је са Сталном конференцијом градова и општина (СКГО) 2022. године закључио Споразум о сарадњи за спровођење пакета подршке за израду плана развоја. Пакет подршке обухвата стручну подршку у свим фазама израде плана развоја и за спровођење пратећих процеса, и то кроз: успостављање механизма, формирање координационог тима ЈЛС и усаглашавање приступа за рад на плану развоја; израду прегледа и анализе постојећег стања у ЈЛС (друштвено - економска и функционална анализа); успостављање механизма учешћа шире локалне заједнице у процесу израде плана развоја; израду нацрта визије, циљева и мера плана развоја; подршку за спровођење консултативних процеса пре усвајања нацрта плана развоја, за спровођење формалне

јавне расправе о нацрту, и за финализацију документа пре формалног усвајања; пружање саветодавне подршке по потреби у вези са планом развоја ЈЛС Крушевац, до краја трајања Пакета подршке.

- Град Крушевац је 2022. године закључио Меморандум о разумевању са Канцеларијом Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС), којим се дефинише техничка подршка Програма Европске уније за локални развој ЕУ ПРО Плус у изради и спровођењу Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца.
- Стална конференција градова и општина (СКГО) је у оквиру Програма "Подршка Европске уније инклузији Рома – Оснаживање локалних заједница за инклузију Рома" који финансира Европска унија, кроз Јавни позив за градове, изабрала ЈЛС Крушевац за добијање подршке у изради Локалног акционог плана за социјално укључивање Рома и Ромкиња. Циљ је унапређење положаја ромске популације у области образовања, здравства, запошљавања, становања и социјалне заштите. У процесу израде документа ће учествовати сви релевантни актери на локалном нивоу – представници институција и организација цивилног друштва у циљу свеобухватног сагледавања стања и приоритета кроз мултисекторски приступ.
- Град Крушевац спада у 50 ЈЛС у Србији које су кроз Програм "Управљање људским ресурсима у локалној самоуправи – фаза 2", добиле Пакет подршке који се односи на унапређење функције управљања људским ресурсима и успостављање ефикасне локалне управе која је усмерена на задовољавање потреба грађана. Програм "Управљање људским ресурсима у локалној самоуправи – фаза 2", вредан је 4 милиона евра и заједнички га финансирају Европска унија и Савет Европе, а спроводи Савет Европе у сарадњи са Министарством за државну управу и локалну самоуправу и Сталном конференцијом градова и општина. Увођење новог система професионалног развоја државних службеника и запослених у локалним самоуправама представља значајан корак у спровођењу реформи у области управљања људским ресурсима и развоја људских ресурса у државној управи. Основна идеја пројекта је да успостави интегрисан национални систем стручног усавршавања заснован на заједничком оквиру и стандардима за утврђивање потреба, развој програма и оцењивања резултата.

5.4.2 Извори финансирања

Основни извори финансирања урбаног развоја су: буџет ЈЛС, различита министарства реализацијом програма и конкурса (развој индустријских зона, саобраћајна инфраструктура, комунална инфраструктура, образовање, туризам и др.), као и средства домаћих, локалних инвеститора и заинтересованих финансијера.

Остварена су јавно - приватна партнерства за одржавање улица и јавне расвете.

5.4.3 Транспарентност и информисање

Када је у питању локални индекс транспарентности Крушевац је на 12. месту са 69 индексних поена. Раст 2022/2021 је 22, односно у процентима је 46,8%.

Град Крушевац је пример добре праксе када је у питању објављивање Годишњег плана расписивања јавних конкурса. На сајту ЈЛС се објављује План јавних набавки, Одлука о буџету, Информатор о раду и сл.

На интернет страници Града Крушевца нису доступни подаци о донаторским програмима и пројектима.

Када је у питању коришћење савремених електронских система у управљању, у Крушевцу је планирано успостављање следећих система:

- CRM систем - канцеларија за ИТ и електронска управа ће поставити унутар Градске управе Крушевац до краја године који подразумева електронску комуникацију између управе и грађана.
- Географски информациони систем постоји, али није у функцији. До краја текуће године ће систем бити у пуној функцији.

6 SWOT АНАЛИЗА И ПОТРЕБЕ

6.1 ИДЕНТИТЕТ УРБАНОГ ПОДРУЧЈА

предности/снаге

- Некадашња средњовековна престоница Србије
- Архитектонско - урбанистички дефинисан линеарни градски центар који чине Газиместански трг у северозападном делу, Трг косовских јунака као централна градска зона и Трг Костурница у југоисточном делу, заједно са контактним зонама - Тргом младости и Тргом фонтана; амбијенталне целине Улица Обилићева, ул. Косанчићева, трг Деспота Стефана, Ребекино сокаче (Кумановска улица), ул. Цара Лазара и Видовданска, кућа Нешића
- Заштићена културна добра – од националног значаја "Лазарев град" са дворском црквом, споменик Косовским јунацима, Донжон кула, остаци кнежевог двора, Народни музеј и споменик кнезу Лазару, очуване целине културног наслеђа - породичне куће са обележјем народног градитељства друге половине 19. века у Грчком шору и Бегова кућа (кућа Миљивојевића) у улици Вука Караџића, Меморијални комплекс Слободиште
- Пораст броја домаћих и страних туриста
- Развијен манифестациони туризам – Ломљење Божићне чеснице, Витешки мегдан у Лазаревом граду, Међународни фестивал балона "Крушевац кроз облаке", Царски фестивал "Лазареви путеви вина", У Срцу Крушевца, Међународни фестивал Туристичких публикација Србије, "Кофер слова", "Новогодишња чаролија", међународни фестивал хумора и сатире "Златна кацига", Фестивал православног филма, Розета – такмичење града и села итд.
- Крушевац - град глумаца
- Савремена уметничка дела – легат и мурал Милића од Мачве, мурал Лазара Вукалије, музеј сала Србиновића у Градској кући
- Дуга традиција планског уређења и изградње насеља, од 2017. године, други град по брзини издавања грађевинских дозвола
- Крушевац не шири урбано подручје на рачун пољопривредног и шумског земљишта

слабости/недостаџи

- Неискоришћене браунфилд локације
- Пропадање објеката под заштитом у приватној својини
- Недовољно препознатљив туристички имиџ и бренд и неравномерно развијени и недовољно искоришћени туристички потенцијали

потенцијали/могућности

- Регенерација браунфилда – Дом Војске планиран за пренамену у културне садржаје; планирана трансформација зоне комерцијалних делатности, односно, простора старе "Мериме"
- Заштита културног наслеђа – реконструкција комплекса "Слободиште" и конзерваторски радови на фигурама у комплексу, реконструкција и ревитализација Лазаревог града; Национални савет за културу - Лазарев град
- Реконструкција и дигитализација биоскопа "Крушевац" као највеће мултифункционалне сале у граду
- Постоји могућност за развој нових смештајних капацитета у ужем центру урбаног насеља
- Постоје потенцијали за развој културног, верског, градског, бањског, манифестационог и индустријског туризма
- Коришћење ЕУ програма урбаног развоја и обнове, који су доступни Србији (URBACT IV; Нови Баухаус; Градови у фокусу)
- Коришћење националних средстава – Министарство културе за "Слободиште"; конкурс за субвенције
- Појачане дневне миграције село - град, јачање урбано - руралних веза

претње/ризици

- Тржишна регулација у области станоградње

- Трајан губитак пољопривредног земљишта
- Није вредновано модернистичко, социјалистичко и индустријско архитектонско наслеђе
- Угрожавање природних и културних добара

потребе

- Урбана регенерација градских и насељских структура и формирање културне осе
- Адекватна трансформација и реактивирање браунфилд локација
- Програмско уређење и обнова комплекса "Слободиште"
- Развој одрживог туризма
- Наставак планског регулисања ширења континуално изграђеног урбаног подручја

6.2 ЗЕЛЕНА И ЕНЕРГЕТСКА ТРАНИЗИЦИЈА И МОБИЛНОСТ

предности/снаге

- Постоји систем даљинског грејања, извршена је гасификација свих делова урбаног насеља где нема даљинског грејања
- Могућност прикључења корисника на гасоводну мрежу је око 90%
- Донети планови даљинског грејања, план енергетске ефикасности, акциони план за зелене кровове, програм заштите животне средине, акциони план за заштиту ваздуха
- Од 23/12/2022. мере се честице РМ 2.5 и РМ 10
- Јавна расвета - лед расвета
- Постоје значајне зелене површине у урбаном подручју: Пионирски парк, Археолошки парк, меморијални комплекс "Слободиште", парк шума на Багдали и приобаље реке Расине
- 92% територије ЈЛС прикључено на централни водоводни систем
- Централно постројење за прераду воде за пиће у насељу Мајево је довољних капацитета
- Постројење за пречишћавање отпадних вода пуштено у рад 2021. године
- Организовано прикупљање отпада се врши са територије целе ЈЛС
- На територији урбаног насеља постоје контејнери за примарну селекцију рециклажног отпада
- Постоји Рециклажни центар који врши прикупљање и откуп секундарних сировина
- Пројекат реконструкције железничке пруге је у изради
- Усвојен План одрживе урбане мобилности града Крушевца 2017 - 2030., који ставља на прво место потребе пешака, потом возњу бицикла, јавни превоз, а на крају коришћење приватних аутомобила на одржив начин
- Пешачење представља доминантан вид кретања, нарочито код младих (16 - 25 година) и старијих од 65 година
- У центру урбаног насеља су постављене паметне клупе опремљене соларним панелима за приступ бежичном интернету, бесплатни интернет постоји и у парку на Багдали

слабости/недостаји

- Недостатак линијског и заштитног зеленила у урбаном насељу
- Не постоји заштитни појас зеленила према индустријској зони
- Неискоришћеност шумског комплекса "Слободиште"
- Недостаје катастар зелених површина
- У приградским насељима не постоје уређене парковске површине за рекреацију
- Ефекат топлотног острва осећа се лети у најужем центру урбаног насеља услед густине изграђености и недостатка зелених површина
- Смањење видљивости услед ЛЕД расвете (велики број саобраћајних несрећа)
- Загађење ваздуха у зимском периоду услед емисије градских и индивидуалних ложишта у домаћинствима
- Загађени водотокови услед непокривености канализационом мрежом, непланске градње и нелегалних прикључака на канализациону мрежу
- Непостојање алтернативних извора за водоснабдевање, постоји само један водоводни извор за цело урбано подручје (акумулација "Ћелије")

- Угрожено водоизвориште - акумулација "Ћелије" услед притока непречишћене воде из насеља Брус и Блаце, нелегалне градње у зонама санитарне заштите, спирања пољопривредних површина
- Недовољна комунална/инфраструктурна опремљеност (водовод, фекална и атмосферска канализација)
- Недостатак пијаће и техничке воде
- Око 30% домаћинстава није прикључено на канализациони систем
- Атмосферска канализација постоји на око 50% урбаног насеља
- Повећане концентрације никла и хрома у земљишту
- Повећање нивоа комуналне буке услед велике фреквенције саобраћаја у централној зони урбаног насеља, недостатка зелених и других баријера дуж главних градских саобраћајница
- Недовољно развијена свест становништва о примарној селекцији отпада, у контејнере за примарну селекцију рециклажног отпада одлаже се и комунални отпад
- Постојећа депонија "Срње" опремљена само најосновнијом инфраструктуром
- Постоје дивље депоније које се и након уклањања поново стварају (насеље Расадник код Н зграда, Пакашничка шума, Пањевац, ул. Слободана Јовановића, купалиште на Расини у Мудраковцу)
- Недовољно средстава за обезбеђивање адекватне инфраструктуре за примарну селекцију и рециклажу
- Одсуство спровођења процедура за одлагање отпада и мера за санкционисање неправилног одлагања отпада
- Главни и најоптерећенији саобраћајни правци пролазе кроз централну зону урбаног насеља
- Аутомобил је најзаступљенији избор кретања за старосну категорију 26 - 46 година
- Јавни градски превоз се искључиво одвија у условима мешовитог саобраћајног тока
- Главни систем ЈПП су неусклађени редови вожње са потребама грађана, мала фреквентност, величина возила, погонско гориво, приступачност возила
- Возила ЈПП нису опремљена ГПС уређајима, није омогућен електронски систем куповине карата за превоз путника
- Железничка инфраструктура представља небезбедне тачке у појединим деловима ЈЛС, на местима укрштаја пруге и саобраћајница
- Неадекватна локација аутобуске и железничке станице са становишта урбанизма и безбедности, као и за складиштење робе која се транспортује (железница)
- Недостају сталне и повремене пешачке улице; у многим улицама није изграђен тротоар
- Постојање физичких баријера за особе са смањеном покретљивошћу
- Непостојање инфраструктуре за бициклички саобраћај (повезаних бицикличких стаза)
- Недостају подземне или надземне гараже, како би се омогућило измештање паркирања ван уличног профила и пренамена дела уличног профила
- У многим насељима профил улице не дозвољава одређивање уређеног уличног паркирања, па су читави блокови пуни непрописно паркираних возила

потенцијали/могућности

- Постоје потенцијали за коришћење обновљивих извора енергије
- Највећи потенцијал и најисплативије је коришћење соларне енергије, с обзиром да се Крушевац налази у зони дејства глобалног зрачења од око 4.0 kWh/m²
- Коришћење средстава из буџета ЛС за енергетску ефикасност
- Проиобаља Западне Мораве и Расине представљају елементе еколошке мреже Републике Србије
- На подручју ГУП - а има око 11m²/становнику зеленила у јавном коришћењу
- Планирана је изградња регионалне санитарне депоније "Срње" и Регионалног центра за управљање отпадом
- Изградња прихватишта за псе
- Изградња аутопута и реконструкција и електрификација регионалне железничке пруге су значајан потенцијал за формирање робно транспортних, логистичких и интермодалних чворишта

- Постоји потенцијал за развој путничког железничког саобраћаја, али је потребно усклађивање реда вожње са потребама становништва
- Постоји аеродром са изграђеном полетно слетном стазом дужине 900m и хангаром
- Инфраструктура за бициклистички саобраћај је у развоју - постоје две бициклистичке стазе, али нису међусобно повезане

претње/ризици

- Велика зависност од спољних фактора за потребе обезбеђивања енергије и енергената
- Нестабилно тржиште/прекид снабдевања гасом
- Неискоришћеност потенцијала обновљивих извора енергије
- Ризик од еколошког инцидента приликом производње у фабрикама које се налазе на територији града Крушевца
- Ризик од хазарда приликом транспорта опасних материја кроз територију ЈЛС Крушевца
- Умерени ризици од климатских промена и екстремних временских појава, пре свега града, и снежних мећава, наноса, поледица, хладног таласа и суша
- Неадекватне цене комуналних услуга, да би се обезбедио развој

потребе

- Енергетска санација јавних објеката
- Унапређење система зелених површина
- Заштита и развој водопривредне инфраструктуре
- Унапређење интермодалности саобраћаја и саобраћајне инфраструктуре

6.3 ИНОВАТИВНА И ПАМЕТНА ЕКОНОМИЈА

предности/снаге

- Значајно повећање броја запослених, нарочито у прерађивачкој индустрији
- Стручна радна снага
- Подстицај запошљавања ЈЛС Крушевац (акциони план, финансијска подршка)
- Дуга индустријска традиција и диверзитет постојећих индустријских капацитета хемијска, металопрерађивачка, прехранбена (нпр. извоз конзумног воћа), дрвопрерађивачка, текстилна и грађевинска индустрија
- Велика заступљеност МСП у укупној привредној структури
- Снажан раст инвестиционе активности, једна од водећих ЈЛС по нивоу инвестиција
- Постојање две индустријске зоне – ИЗ Север, ИЗ Исток и Слободна зона Крушевац
- Висок степен мобилности радне снаге - путовање на посао
- Институционална подршка - Агенција за регионални развој Расинског округа и Привредна комора, Национална служба за запошљавање, Градска управа - Одељење за инвестиције, привреду и заштиту животне средине, Клуб привредника Крушевац

слабости/недостаји

- Недовољна повезаност привреде и високог образовања и истраживања
- Миграција младих и образовних кадрова у веће републичке центре
- Непостојање слободног земљишта намењеног потенцијалним инвеститорима
- Недостатак прерађивачких капацитета
- Нема ни једне ИТ компаније
- Циркуларна економија – недостатак свести о раздвајању отпада

потенцијали/могућности

- Инвестиције доминантно оријентисане у сектор прерађивачке индустрије
- Изградња саобраћајне инфраструктуре - "Моравски коридор" и завршетак аеродрома
- Проширење индустријске зоне
- Регионални индустријско - технолошки парк (могуће финансирање од стране ЕИБ)
- Невладине организације за подршку запошљавању, развој социјалног предузетништва

претње/ризици

- Незавршен поступак приватизације предузећа - "Trayal korporacija" а.д., "Trayalhem" д.о.о. и Специјална болница "Рибарска бања"
- Неповољни демографски трендови
- Низак ниво спровођења јавних политика/пројеката

потребе

- Обезбеђивање услова за квалитетан живот за привлачење кадрова од значаја за ЈЛС - кадровско стипендирање, Ротердам модел иновације, ниже цене станова, квалитет јавних простора
- Унапређење инфраструктуре у циљу привлачења нових инвестиција
- Унапређење услова за развој предузетништва
- Повезивање привреде и истраживања - научно образовних институција и формирање универзитета/факултета у складу са потребама привреде
- Развој иновативне и циркуларне економије

6.4 ДРУШТВЕНО БЛАГОСТАЊЕ***предности/снаге***

- Постојање локалних стратешких докумената и локалних акционих планова у области развоја (План развоја града Крушевца), социјалне политике, младих, деце, инклузије Рома
- Развијена подршка запошљавању - Канцеларија за младе, Центар за стручно усавршавање, Акциони план запошљавања
- Постојање Геронтолошког центра и осталих установа социјалне заштите - Дом за особе са инвалидитетом "Јефимија"; формирање нових сервиса при Црвеном крсту
- Постојање добре инфраструктуре здравствене заштите - мрежа здравствених станица и амбуланти (8 амбуланти у урбаном насељу и 26 у руралним подручјима)
- Добра функционална повезаност унутар здравственог система по нивоима здравствене заштите
- Развијена образовна инфраструктура - мрежа предшколских установа и основних школа, за превоз предшколске деце у руралним подручјима користе се два минибуса (пројектно финансирање), Школа за основно и средње образовање "Веселин Николић" за образовање особа са инвалидитетом, 8 средњошколских установа, Ученички дом за средњошколце и високошколске установе (Пољопривредни факултет, Висока хемијско - технолошка школа струковних студија и Академија васпитачко - медицинских струковних студија)
- Научна инфраструктура – Институт за крмно биље
- Развијена културна инфраструктура – Народни музеј, Народна библиотека, Историјски архив, Крушевачко позориште и Културни центар
- Постојање добре спортске инфраструктуре - Спортски центар и отворени терени у различитим месним заједницама на територији ЈЛС

слабости/недостаци

- Депопулација
- Недовољно систематизоване услуге социјалне заштите
- Недостатак магацинског простора за Црвени крст
- Скитнице и деца у просјачењу – интервентно збрињавање
- Неприлагођеност објеката здравствене инфраструктуре, у погледу простора и услуга за потребе инвалидних лица и лица са посебним потребама
- Недовољан простор и модернизација рада Службе хитне помоћи (са аспекта организације, опреме, простора, иновације знања) (са аспекта организације, опреме, простора, иновације знања)
- Недовољан простор Народне библиотеке
- Недовољан простор Историјског архива (на 3 локације)
- Неадекватан простор за депо Народног музеја

потенцијали/могућности

- Развој приватног сектора у домену јавних служби - домови за старе, амбуланте и здравствене станице, средње школе...
- Међусекторска сарадња у домену хитне медицинске помоћи
- Простори месних заједница у селима
- Крушевац - престоница културе
- Услуге конзервације текстила и папира у Народном музеју

претње/ризици

- Недовољна заинтересованост припадника ромске мањине за рад и образовање
- Неприуштивост цена социјалне и здравствене заштите у приватном сектору
- Одлазак школованих здравствених радника у иностранство и приватни сектор

потребе

- Унапређење услуга социјалне заштите
- Унапређење образовне инфраструктуре
- Унапређење здравствене заштите
- Унапређење мреже објеката установа културе
- Унапређење мреже објеката и доступности услуга спорта и рекреације

6.5 УПРАВЉАЊЕ УРБАНИМ И ТЕРИТОРИЈАЛНИМ РАЗВОЈЕМ***предности/снаге***

- Капацитети у коришћењу различитих (ЕУ, међународних и домаћих) извора финансирања пројеката
- Искуство у умрежавању са домаћим партнерима
- Добра сарадња са различитим заинтересованим актерима (предузећа јавног сектора, цивилни сектор)
- Остварена јавно - приватна партнерства (одржавање улица и јавне расвете)
- Остварена партнерства у циљу подизања капацитета ЈЛС
- Добра транспарентност локалне самоуправе за 2022. годину (ЛТИ 69, ранг 12/145)
- Крушевац спроводи "тростепену" партиципацију јавности – поред раног јавног увида, јавног увида и у фази доношења одлуке о изради јавних политика, на основу Закона о локалној самоуправи
- Добра укљученост привреде у пројекте који се спроводе са републичким институцијама и ЕУ
- ЕБРД, СДС, СИДА - подршка запошљавању
- Мултисекторске радне групе на нивоу ЈЛС функционишу

слабости/недостаци

- Управљање на више нивоа: слаба укљученост националних, регионалних и локалних актера
- Недовољна укљученост привреде у пројекте које спроводи ЈЛС Крушевац
- Формална партиципација грађана кроз законом обавезне јавне консултације и јавни увид
- ГИС платформа постоји, али није у функцији
- Недостатак кадрова у ЈЛС за управљање урбаним развојем; проблем задржавања кадрова који имају знање за израду и имплементацију пројеката
- Недостатак капацитета у ЈЛС за припрему предлога пројеката из ЕУ фондова
- Недовољна искоришћеност цивилног сектора у процесу планирања
- Недовољно аплицирање за ИПАРД програм од стране грађана

потенцијали/могућности

- Развој механизма активне партиципације у одлучивању и транспарентности одлучивања за потребе израде планских докумената

- Међународни и национални програми и пројекти за изградњу и подизање капацитета управљања
- Јавно - приватна партнерства у разним областима: инфраструктура, брендирање места, одржива мобилност и ЈПП, развој одрживог туризма
- Развој система електронске комуникације између управе и грађана
- Могућност укључивања у URBACT IV мреже

претње/ризици

- Недовољна институционална оспособљеност за решавање кључних проблема
- Споро реформисање управе за процесе управљања са више актера
- Низак ниво партиципације грађана у процесу урбаног развоја
- Висок притисак централног нивоа управе кроз увођење нових формалних обавеза за ЈЛС
- Одливање квалитетних кадрова из система управе и забрана запошљавања

потребе

- Подизање капацитета у интегралном управљању урбаним развојем
- Информисање о програмима и изворима финансирања (домаћим, ЕУ и међународним)
- Комплементарно аплицирање за међународне пројекте – веће укључивање међународних партнера и фондова
- Информисање, едукација и суштинска партиципација грађана и заинтересованих страна у процесу планирању изван формалних облика за квалитетно управљање урбаним развојем
- Већа употреба ИКТ алата за партиципацију грађана и заинтересованих страна

7 ВИЗИЈА, ЦИЉЕВИ, ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ

7.1 ВИЗИЈА

ГРАД КУЛТУРЕ И УМЕТНОСТИ, ПРИЛАГОЂЕН И ОТВОРЕН ЗА СВЕ.

БРИЖАН ГРАД У КОМЕ СУ СВИ ДОБРОДОШЛИ.

ГРАД ОДРЖИВЕ УРБАНЕ МОБИЛНОСТИ И ЕФИКАСНОГ ЈАВНОГ ПРЕВОЗА, ЧИСТ И ЗДРАВ.

ЕКОНОМСКИ ПРОСПЕРИТЕТАН ПРЕДУЗЕТНИЧКИ ГРАД.

Крушевац је град културе и уметности, чији је континуиран идентитет базиран на богатој историји, али са јасним усмерењем ка будућности и потребама младих; отворен и децентрализован град слободних и креативних људи, прилагођен и доступан подједнако свим грађанима и грађанкама; град развијене мреже друштвеног благостања, који се брине о рањивим групама; развијене одрживе урбане мобилности и ефикасног јавног превоза, град без загађења и отпада, климатски резилентан захваљујући развијеној зеленој и плавој инфраструктури, Крушевац је друштвено и еколошки одговоран и економски просперитетан предузетнички град.

7.2 ТЕМАТСКИ ЦИЉЕВИ, ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И МЕРЕ

Полазни оквир за формулисање циљева, посебних циљева и мера стратегије урбаног подручја (СУП) представља нова легислатива Европске комисије, која утврђује заједничке показатеље остварења и резултата за Европски фонд за регионална улагања (улагања у радна места и раст и Interreg) и Европски кохезиони фонд²⁴ (ЕК, 2021). Циљеви нове Кохезионе политике ЕУ за период 2021 – 2027. године су: 1) Конкурентнија и паметнија Европа промовисањем иновативне и паметне економске трансформације и ИКТ регионалне интеграције; 2) Зеленија, отпорнија Европа са ниском емисијом угљеника, која прелази на економију са нултом нето емисијом угљеника промовишући прелазак на чисту и праведну енергију, зелених и плавих инвестиција, циркуларне економије, прилагођавање и ублажавање климатских промена, управљања ризиком и његове превенције, те одрживе урбане мобилности; 3) Повезанија Европа јачањем мобилности; 4) Инклузивнија Европа са истакнутом социјалном компонентом применом ЕУ стуба социјалних права, и 5) Европа ближа грађанима подстицањем одрживог и интегралног развоја свих врста подручја и локалних иницијатива.

Национални оквир за СУП чине јавне политике, које се припремају и усвајају у процесу интеграције Србије у ЕУ. Наведене су хронолошки полазећи од најновијих, и то: Нацрт Закона о успостављању и функционисању система за управљање кохезионом политиком, 2023²⁵; Програм управљања муљем у Србији од 2023. до 2032. године²⁶ (Влада РС, 2023); Стратегија нискоугљеничног развоја Републике Србије за период од 2023. до 2030. године са пројекцијама до 2050. године²⁷; Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године²⁸ ("Сл. гласник РС", бр. 9/2023); Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године²⁹ ("Сл. гласник РС", бр. 12/2022); Програм заштите ваздуха у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године са акционим планом³⁰ ("Сл. гласник РС", бр. 140/2022); Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EN>

²⁵ <https://www.mei.gov.rs/srp/vesti/2811/detaljnije/w/0/nacrt-zakona-o-uspostavljanju-i-funkcionisanju-sistema-za-upravljanje-kohezio-nom-politikom-na-portalu-ekonsultacije/>

²⁶ <https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/prvi-put-usvojen-vazan-planski-dokument-%E2%80%93-program-upravljanja-muljem-u-republici-srbiji>

<https://www.srbija.gov.rs/vest/735156/usvojen-program-upravljanja-muljem-u-srbiji-od-2023-do-2032-godine.php>

²⁷ <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/vlada-republike-srbije-usvojila-strategiju-niskouglijenichnog-razvoja-do-2030-godine>

²⁸ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>

²⁹ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2022/12/1>

³⁰ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/140/1>

период 2022–2024. године³¹ ("Сл. гласник РС", бр.137/2022); Програм управљања отпадом у Републици Србији за период 2022-2031.године³² ("Сл. гласник РС", бр. 12/2022); Програм прилагођавања на измењене климатске услове са Акционим планом, Нацрт³³; Просторни План Републике Србије од 2021. до 2035. године, Нацрт³⁴; Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021-2025.године³⁵ (Министарство културе и информисања РС, 2021); Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период 2021 до 2030 са визијом до 2050. године³⁶; Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године³⁷ („Сл. гласник РС“, бр. 86/2021); Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања“³⁸ („Сл. гласник РС“, бр. 10/2021); Стратегија развоја стартап екосистема Републике Србије за период од 2021. до 2025. године³⁹ ("Сл. гласник РС", број 125/2021); Стратегија индустријске политике Републике Србије од 2021. до 2030. године⁴⁰ („Сл. гласник РС“, бр. 35/2020); Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године⁴¹ ("Сл. гласник РС", бр. 18/2021, 36/2021); Стратегији развоја образовања и васпитања у Србији до 2030. године⁴² („Сл. гласник РС“, бр. 107/2021); Стратегија паметне специјализације у Републици Србији за период 2020-2027. године⁴³ („Сл. гласник РС“, бр. 21/2020); Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године⁴⁴ („Сл. гласник РС“, бр. 47/2019); Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2025. године⁴⁵ („Сл. гласник РС“, бр. 96/2019); Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године⁴⁶ („Сл. гласник РС“, бр. 61/2018.); Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године⁴⁷ („Сл. гласник РС“, бр. 98/2016); Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. године⁴⁸ („Сл. гласник РС“, број 85/2014); Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године⁴⁹ („Сл. гласник РС“, број 35/15).

Усклађивањем циљева и мера из ЕУ и националних политика формулисан је оквир за одрживи и интегрални територијални развој урбаних подручја, који чине следећи циљеви:

- 1) Јачање урбаног идентитета и обнова урбаног подручја подстицањем одрживог и интегралног развоја;
- 2) Промовисање преласка на чисту и праведну енергију, зелених и плавих улагања, прилагођавања и ублажавања климатских промена, превенције и управљања ризицима и одрживе урбане мобилности;
- 3) Промовисање иновативне и паметне економске трансформације, циркуларне и нискоугљеничне економије и ИКТ интеграција;

³¹ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/137/1>

³² http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2022_02/SG_012_2022_010.htm

³³ <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/javne-rasprave/javni-poziv-za-ucescje-javnosti-u-procesu-konsultacija-u-vezi-sa-izradom-programa-prilagodjavanja-na-izmenjene-klimatske-uslove-sa-akcionim-planom-0>

³⁴ <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacr.pdf>

³⁵ <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/6132/Strate%20C5%A1ki%20prioriteti%20razvoja%20kulture.pdf>

³⁶ <https://www.mre.gov.rs/dokumenta/strateska-dokumenta/integrirani-nacionalni-energetski-i-klimatski-plan-republike-srbije-za-period-2021-do-2030-sa-vizijom-do-2050-godine>

³⁷ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/86/1/reg>

³⁸ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/10/1/reg>

³⁹ http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2021_12/SG_125_2021_011.htm

⁴⁰ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/35/1/reg>

⁴¹ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/ispravka/2021/36/1>

⁴² <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/63/1/reg>

⁴³ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/10/1/reg>

⁴⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/47/1/reg>

⁴⁵ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/96/1/reg>

⁴⁶ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/61/1/reg>

⁴⁷ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2016/98/1>

⁴⁸ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2014/85/1>

⁴⁹ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/35/1/reg>

- 4) Унапређење друштвеног благостања и
- 5) Унапређење управљања урбаним развојем.

"Локализовање" циљева, посебних циљева и мера је за сваку територију проверавано и прилагођавано локалном контексту. Одвијало се кроз радионице са локалним актерима – члановима радних група и савета стратегија, као и на јавним форумима са грађанима. Након циклуса провере на појединачним стратегијама, спроведена је следећа итерација где су сублимирани предлози и сагледане специфичности локалних територија, проблема, потреба, предлога пројеката, и где је извршена финална корекција посебних циљева и мера. У наредном тексту је дат приказ циљева, посебних циљева и мера за урбано подручје.

Табела 1: Тематски циљеви, посебни циљеви и мере

Објашњење коришћених скраћеница: Ц – ЦИЉ, ПЦ – посебни циљ, М – мера

Ц 1. Јачање урбаног идентитета и обнова урбаног подручја подстицањем одрживог и интегралног развоја
ПЦ 1.1 Унапређен и уједначен квалитет уређености и приступачности урбаног подручја
М 1.1.1 Развој, обнова и регенерација недовољно искоришћених објеката, зона и целина укључујући и ревитализацију браунфилд локација
М 1.1.2 Урбана регенерација делова насеља који су изложени девастационим процесима, укључујући и плављење унутрашњим водама и топлотна острва
М 1.1.3 Уређење, очување и повезивање јавних простора (површина и објеката) у складу са концептом приступачности и формирање нових јавних простора у складу са принципом инклузивности (коришћење инклузивног урбаног мобилијара)
М 1.1.4 Успостављање мера за унапређење управљања и одржавања, и подизања културе становања у стамбеним заједницама (вишестамбеним зградама)
М 1.1.5 Унапређење безбедности у урбаним насељима
ПЦ 1.2 Подстицање заштите културног и градитељског наслеђа
М 1.2.1 Активна заштита културног наслеђа и препоруке за карактер и интензитет прихватљивих активности у планирању урбаног развоја
М 1.2.2 Обнова и заштита објеката и целина градитељског и урбаног наслеђа које нису заштићена културна добра (традиционални типови, вернакуларна архитектура, индустријски објекти, архитектура и урбанизам после II светског рата, итд.)
М 1.2.3 Очување диверзитета културног предела
М 1.2.4. Формирање културне осе града
ПЦ 1.3 Подстицање развоја одрживог туризма
М 1.3.1 Диверзификација туристичке понуде заснована на идентитету урбаног подручја уз одрживо коришћење природних и културних добара, њихову ефикаснију и свеобухватнију заштиту и ублажавање негативних утицаја туризма
М 1.3.2 Повезивање градског и руралног туризма
М 1.3.3 Унапређење туристичке сигнализације
ПЦ 1.4 Подстицање интегралног и одрживог приступа у санацији нелегалне изградње и њено спречавање
М 1.4.1 Спречавање неконтролисаног ширења грађевинског земљишта на рачун пољопривредног, шумског и водног земљишта
М 1.4.2 Санација и обнова постојећих подстандардних или неуређених стамбених насеља и целина кроз њихово инфраструктурно опремање, изградња објеката јавних намена и унапређење квалитета јавних простора
М 1.4.3 Уклањање нелегалних објеката у зонама под режимима заштите (санитарна заштита изворишта воде за пиће, плавна подручја, водно земљиште, заштићена културна и природна добра,...)

Ц 2. Промовисање преласка на чисту и праведну енергију, зелених и плавих улагања, прилагођавања и ублажавања климатских промена, превенције и управљања ризицима, и одрживе урбане мобилности

ПЦ 2.1 Унапређење енергетске ефикасности и смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште
М 2.1.1 Успостављање одрживе енергетике применом мера енергетске ефикасности
М 2.1.2 Успостављање одрживе енергетике коришћењем обновљивих извора енергије и применом норми и иновативних материјала за заштиту животне средине и смањење штетних утицаја на климу
ПЦ 2.2 Подстицање коришћења обновљивих извора енергије
М 2.2.1 Интеграција коришћења обновљивих извора енергије (енергије воде, сунца и ветра)
М 2.2.2 Мапирање и коришћење геотермалних извора енергије у складу са планским документима
ПЦ 2.3 Развој паметних енергетских система, мрежа и складиштења
М 2.3.1 Паметне мреже, напредни системи за складиштење и дистрибуцију енергије, праћење енергетске ефикасности, развој паметних градова, енергетски ефикасна расвета, одржива производња биомасе и др.
ПЦ 2.4 Прилагођавање климатским променама и спречавања ризика од катастрофа, јачање резилентности на климатске промене, узимајући у обзир приступ заснован на екосистемима
М 2.4.1 Нови или унапређени системи за праћење ризика, приправност, упозоравање и одговор на њих у случају природних катастрофа, као и у случају природних ризика
М 2.4.2 Мере заштите од природних катастрофа повезаних са климатским променама (осим поплава и шумских пожара)
М 2.4.3 Заштита од поплава спољним водама (реке и језера)
М 2.4.4 Новоизграђена или унапређена заштита од клизишта и одрона
М 2.4.5 Изграђена или побољшана зелена инфраструктура за прилагођавање климатским променама
М 2.4.6 Мере заштите од шумских пожара
М 2.4.7 Међуопштинска и међурегионална сарадња у спречавању ризика од катастрофа и повећању отпорности
ПЦ 2.5 Обезбеђење једнаког приступа санитацији и снабдевању водом и унапређење одрживог управљања водама
М 2.5.1 Нови или унапређени системи за побољшање квалитета воде за пиће која се испоручује потрошачима у јавним водоводним системима
М 2.5.2 Нови или побољшани јавни дистрибутивни водоводни системи
М 2.5.3 Нови или побољшани јавни канализациони системи за прикупљање отпадних вода
М 2.5.4 Нови или побољшани капацитети за пречишћавање отпадних вода и обраде канализационих муљева
М 2.5.5 Нови или побољшани системи за заштиту од плављења кишним водама, укључујући системе за коришћење кишнице
ПЦ 2.6 Унапређење управљања отпадом
М 2.6.1 Примарна селекција отпада и подршка мерама подстицаја за домаћинства и привреду на урбаном подручју
ПЦ 2.7. Јачање заштите и очувања природе, биодиверзитета и зелене инфраструктуре, и смањење свих облика загађења
М 2.7.1 Зелена и плава инфраструктура
М 2.7.2 Унапређење биодиверзитета зелених јавних простора, унапређење и развој зелених јавних површина и формирање зелених еколошких коридора
М 2.7.3 Идентификација подручја у оквиру припреме за НАТУРА 2000 мреже и мера заштите
М 2.7.4 Обновљено земљиште (за зелене површине, стамбену подршку, економске или друге сврхе)
М 2.7.5 Подручја обухваћена постављањем система за праћење квалитета ваздуха
М 2.7.6 Подручја обухваћена заштитом од великих хемијских удеса и ограничавањем последица тих удеса по здравље људи и животну средину кроз контролу Севесо постројења/комплекса
ПЦ 2.8 Подстицање одрживе мултимодалне урбане мобилности
М 2.8.1 Унапређење пешачке инфраструктуре

М 2.8.2 Унапређење бицикличког саобраћаја (инфраструктуре, стазе, систем за изнајмљивање бицикла, међуопштинска сарадња)
М 2.8.3 Унапређење система јавног превоза (возила, оптимизација линија, стајалишта и система за информисање путника, cargo bike)
М 2.8.4 Дестимулација коришћења аутомобила у ужем урбаном подручју
М 2.8.5 Мере промовисања одрживе урбане мобилности
М 2.8.6 СІТУ логистика
М 2.8.7 Унапређење микротранспорта (тротинети)
М 2.8.8 Car sharing
М 2.8.9 Еколошки прихватљива возила за колективни јавни превоз
М 2.8.10 Инфраструктура за снабдевање алтернативним горивима
ПЦ 2.9 Развој паметне, сигурне, одрживе и интермодалне саобраћајне мреже од међународног и националног значаја која је отпорна на климатске промене
М 2.9.1 Укључивање процене утицаја на становништво у техничку и планску документацију
М 2.9.2 Усклађивање докумената просторног и урбанистичког планирања на нивоу ЈЛС и урбаног подручја са развојем саобраћајне мреже међународног и националног значаја
ПЦ 2.10 Развој и јачање одрживе, паметне и интермодалне националне, регионалне и локалне мобилности која је отпорна на климатске промене, укључујући бољи приступ саобраћајној мрежи од међународног и националног значаја и прекограничној мобилности
М 2.10.1 Унапређење путне мреже и друмског саобраћаја
М 2.10.2 Унапређење система управљања друмским саобраћајем
М 2.10.3 Унапређење железничке мреже и железничког саобраћаја
М 2.10.4 Нове и модернизоване интермодалне везе

Ц 3. Промовисање иновативне и паметне економске трансформације, циркуларне и нискоугљеничне економије и ИКТ интеграција
ПЦ 3.1 Развој и јачање истраживачких и иновационих капацитета и примена напредних технологија
М 3.1.1 Подршка предузећима и стварање радних места, јачању иновационих капацитета и примени напредних технологија у микро, малим, средњим и великим предузећима
М 3.1.2 Подршка истраживачима и научноистраживачким организацијама које учествују у заједничким истраживачким пројектима
М 3.1.3 Увећање броја и подршка предузећима која сарађују са научноистраживачким организацијама
М 3.1.4 Подстицање међурегионалних улагања за иновације
М 3.1.5 Развијање компетенција људских ресурса за потребе развоја иновационих капацитета
М 3.1.6 Подршка кроз обезбеђивање менторске подршке
ПЦ 3.2 Коришћење предности дигитализације за грађане, предузећа, истраживачке институције и органе јавне управе
М 3.2.1 Унапређење дигиталних знања и вештина грађана, подизање капацитета запослених у јавном и приватном сектору за коришћење нових технологија и унапређење дигиталне инфраструктуре у образовним установама
М 3.2.2 Дигитализација услуга и пословања у јавном и приватном сектору
М 3.2.3 Унапређење информационе безбедности грађана, јавне управе и привреде
М 3.2.4 Успостављање адекватних канала комуникације
М 3.2.5 Унапређење процеса информисања локалне заједнице о постојећим мерама
ПЦ 3.3 Јачање одрживог раста и конкурентности МСП - ова и отварање радних места
М 3.3.1 Унапређено пословање и развој МСП, унапређена пословна инфраструктура, јачање иновативности и стимулисање пословног удруживања и креирања ланаца вредности
ПЦ 3.4. Развој компетенција за паметну специјализацију 4С, индустријску транзицију и предузетништво, у оквиру четвороструке спирале иновација (привреда, образовање, наука, јавни и цивилни сектор - институционални учесници)

М 3.4.1 Развијање компетенција МСП и институционалних учесника оријентисано ка иновативности и предузетништву
М 3.4.2 Учесће МСП и институционалних учесника у конкуритивним позивима
М 3.4.3 Повезивање на платформу за промоцију услуга, технологија и производа у областима дигиталне, иновативне и креативне делатности
ПЦ 3.5 Јачање дигиталне повезаности
М 3.5.1 Обезбеђење широкопојасног приступа високог капацитета преноса података
ПЦ 3.6 Подстицање и промовисање прелаза на циркуларну и ресурсно ефикасну економију
М 3.6.1 Едукација привредних субјеката и повезивање са осталим актерима у процесу транзиције ка циркуларној економији као генераторе раста (нови капацитет за рециклирање отпада, улагања у постројења за сепаратно прикупљање отпада, отпад прерађен за поновну употребу)
ПЦ 3.7 Подстицање и промовисање прелаза на економију са нултом нето стопом емисије угљеника
М 3.7.1 Подстицање инвестиција у решења нискоугљеничне економије као генераторе раста, ефикасније употребе материјалних ресурса и енергетске ефикасности
М 3.7.2 Подстицање привредних субјеката и инвестиција у циљу решавања и промовисања нискоугљеничне економије

Ц 4. Унапређење друштвеног благостања
ПЦ 4.1 Унапређење инклузивности тржишта рада и приступа квалитетном запошљавању и достојанственом раду и подстицање социјалног предузетништва
М 4.1.1 Развој нових или модернизовање постојећих услуга запошљавања и подстицања социјалног предузетништва
М 4.1.2 Интеграција старијих лица у функцији социјалног предузетништва
М 4.1.3 Креирање механизма за подстицање социјалног предузетништва
ПЦ 4.2. Развој социјалне инфраструктуре и услуга и подстицање социјалне инклузије и социјалних иновација
М 4.2.1 Побољшан приступ и ширење мреже социјалних услуга и социјалних иновација у заједници
М 4.2.2 Креирање механизма за интегрисање особа са инвалидитетом, жртава насиља, бескућника, деце у просјачењу
М 4.2.3 Развој нових или модернизовање постојећих објеката за привремени прихват и интервентно збрињавање (бескућници, деца у просјачењу, жртве насиља, мигранти и др.)
ПЦ 4.3 Промовисање социјално - економске инклузије маргинализованих заједница, домаћинстава са ниским приходима и друштвених група у неповољном положају, укључујући особе са сметњама у развоју, путем интегрисаног деловања које обухвата становање и социјалне услуге
М 4.3.1 Повећање обима, квалитета и разноврсности стамбених решења за кориснике стамбене подршке кроз изградњу и друге начине прибављања нових стамбених јединица у јавној својини намењених за издавање у повољан закуп, као и развојем алтернативних стамбених решења
ПЦ 4.4 Побољшање једнаког приступа инклузивним и квалитетним услугама образовања
М 4.4.1 Развој нових или модернизовање постојећих услуга бриге о деци предшколског, основног и средњошколског образовања
М 4.4.2 Унапређење услова рада и безбедности васпитно - образовних установа
М 4.4.3 Улагања у инфраструктуру, опремање и стручно усавршавање запослених у васпитно - образовним установама
М 4.4.4 Развој нових или модернизовање постојећих услуга образовања у току читавог живота (континуирана едукација)
М 4.4.5 Отварање више факултета у функцији оснивања Универзитета
ПЦ 4.5 Обезбеђивање једнаког приступа здравственој заштити и подстицање отпорности здравственог система
М 4.5.1 Развој нових или модернизовање постојећих услуга здравствене и социјалне заштите

М 4.5.2 Обезбеђење зграде или локације за изградњу службе хитне медицинске помоћи (СХМП) са одговарајућом инфраструктуром
М 4.5.3 Унапређење техничких и просторних капацитета (одговарајући паркинг и гараже за санитарска возила, логистика у саобраћају)
М 4.5.4 Унапређење техничке опремљености: медицинска опрема и опремљена санитарска возила
М 4.5.5 Укључивање и повезивање свих субјеката у области заштите здравља становништва на локалном нивоу: локална самоуправа, МУП, ватрогасна служба, Центар за социјални рад, Црвени крст
М 4.5.6 Повећање кадровских капацитета (број здравствених радника) и стручно усавршавање
М 4.5.7 Организовање програма за обуку становништва за указивање хитне помоћи
ПЦ 4.6 Обезбеђивање једнаког приступа услугама, програмима и објектима културе
М 4.6.1 Развој просторних, техничких, програмских и стручних капацитета установа културе
М 4.6.2 Повезивање установа културе са маргинализованим друштвеним групама
М 4.6.3 Брендирање града (Град глумаца)
ПЦ 4.7 Обезбеђивање једнаког приступа услугама, програмима и објектима спорта и рекреације
М 4.7.1 Унапређење управљања и одржавања спортске и рекреативне инфраструктуре
М 4.7.2 Развој мреже и унапређење доступности објеката спорта и рекреације
ПЦ 4.8 Стварање подстицајног окружења за иницијативе и активности младих
М 4.8.1 Унапређење омладинског рада
М 4.8.2 Стварање услова за понуду програма и садржаја за младе
М 4.8.3 Развој модела "Клуб за младе"
М 4.8.4 Приуштиво становање за младе таленте и младе кадрове
М 4.8.5 Приуштиво становање за штићенике Дома за децу и омладину "Јефимија" после 18. године

Ц 5. Унапређење управљања урбаним развојем
ПЦ 5.1 Подстицање управљања развојем на више нивоа - локални, национални, међунационални, ЕУ и др.
М 5.1.1 Јачање јавног дијалога, ефективнија примена мрежа, партнерства, програма и пројеката управљања урбаним развојем на више нивоа ради унапређења квалитета рада и увођења иновација
ПЦ 5.2 Подстицање приступа са више актера - привреда, образовање, наука, јавни и цивилни сектор
М 5.2.1 Примена оквира четвороструке и петоструке спирале иновација у оквиру економије знања (Quadruple and quintuple Helix Model of innovation)
М 5.2.2 Формирање ЛАГ – ова
М 5.2.3 Унапређење спровођења јавних политика (планови, стратегије и др.), мониторинга и евалуације
ПЦ 5.3 Подстицање партиципативног приступа и иницијатива вођених заједницом уз укључивање локалних актера
М 5.3.1 Подизање свести грађана и стејкхолдера о њиховом праву укључивања у процес доношења одлука о урбаном развоју кроз информисање, консултације и активно учешће
М 5.3.2 Усмеравање учешћа ка јачању друштвене одговорности и уравнотеживању јавних и приватних интереса у процесима доношења одлука
М 5.3.3 Унапређење процедура учешћа грађана и укључивања стејкхолдера у процесима доношења одлука у складу са Указом о проглашењу Закона о потврђивању Додатног протокола Европској повељи о локалној самоуправи о праву да се учествује у пословима локалних власти ⁵⁰ и стандардима отворене управе
ПЦ 5.4 Подстицање мешања (<i>blending</i>) финансирања урбаног развоја из различитих видова финансирања (домаћих и међународних)

⁵⁰ ("Службени гласник РС" - Међународни уговори, број 8/2018-1)

М 5.4.1 Подршка коришћењу различитих извора финансирања приоритетних подручја интервенције стратегије урбаног подручја
М 5.4.2 Примена инструмената Кохезионе политике ЕУ и др. - интегралних територијалних инвестиција (<i>ITI – Integrated Territorial Investment</i>), одрживог урбаног развоја (<i>SUD – Sustainable Urban Development</i>), локалног развоја којим управља ЈЛС (<i>CLLD – Community Led Local Development</i>)
ПЦ 5.5 Јачање транспарентности одлучивања на нивоу урбаног подручја
М 5.5.1 Развој информационих система за потребе управљања развојем територије (мониторинг и евалуација спровођења стратегије урбаног подручја)
М 5.5.2 Успостављање регистара (регистри/евиденција јавне својине и јавних добара, браунфилд локација, недовољно искоришћених локација и објеката, мапирање нелегалне изградње, мониторинг саобраћаја, водопривредне инфраструктуре, управљања ризицима и др.)

8 ПРИОРИТЕТНА ПОДРУЧЈА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

8.1 СТРАТЕШКИ ПРИСТУП И ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА

Централне зоне градова и урбана подручја с различитим степеном урбанизације, у мрежи сеоских насеља и подручја екстензивне пољопривредне производње и природних предела, захтевају појачане капацитете за спровођење политика развоја. Свеобухватни контекст, који је оквир за овај услов, може се рашчланити на неколико кључних аспеката. Прво, различити локални контексти и услови изразито отежавају формулисање јединственог приступа за креирање политика у овим урбаним подручјима⁵¹. Ова подручја поседују јединствени територијални капитал, па то захтева различите стратегије за конципирање потенцијалних праваца одрживог и интегралног урбаног и територијалног развоја.

Друго, ова подручја су претежно под утицајем националних, па чак и наднационалних политика које су првенствено секторски организоване. И разумевање њихове социо - економске и просторне динамике и прилагођене политике често су ограничени на њихове главне предности или само секторска питања: субвенције за иницијативе индустријског реструктурисања, подстицање инвестиција, очување природних ресурса и културног наслеђа и др⁵². Дугорочно, овакав приступ може неговати постојеће стање и ометати флексибилност у спровођењу иновативних политика.

На крају, покрет који се залаже за већу осетљивост према овом разноликом спектру урбаних подручја појавио се у последњих неколико деценија и подстакао је истраживања усмерена на регионе који заостају у развоју и процесе просторне маргинализације. Резултат је неколико покушаја да се формулишу препоруке за алтернативне политике. Ова промена је довела до појачаног нагласка на просторној комплексности и примени приступа прилагођеног усмеравању националних и међународних (нпр. ЕУ) ресурса ка различитим карактеристикама сваког места.

Као одговор на критике занемаривања просторног аспекта унутар територијалних политика појавила се нова оријентација. Приступ заснован на месту (енг. *place-based approach*) подржава развој специфичних локација, прилагођавајући интервенције и инвестиције јединственим просторним контекстима с намером да се ослободи њихов недовољно искоришћени потенцијал. Овај приступ је убрзао значајну транзицију ка стратешки оријентисаном ставу, с додатним нагласком на партиципативним процесима и екстензивном ангажовању различитих актера. Приступ је заснован на јасном разумевању различитих контекста, њихових рањивости или њиховим јединственим сложеностима, и подразумева свеобухватнију стратешку оријентацију у обликовању политика развоја. У том смислу, важне су две димензије: значај географског контекста и кључна улога знања актера у креирању просторних иницијатива.

Прво, планирање урбаних подручја захтева темељно разумевање локалних карактеристика и прилагођавање стратегија локалним ресурсима и капацитетима. Ово подразумева сагледавање одговарајуће територије, са одговарајућим просторним обухватом, за стварање критичне масе и делотворну мобилизацију ресурса на кохерентан начин.

Друго, знање актера је кључно у обликовању структуре и спровођењу територијалних политика. С обзиром на то да ниједан ниво управљања не поседује сва неопходна знања за делотворно деловање, међудејство између различитих административних субјеката и актера постаје најважније. Знање се размењује у бројним дијалогским просторима локалних заједница, и то знање, укорењено у свакодневним активностима, представља непроцењив ресурс.

---

⁵¹ Занимљиво је да велики градови имају тенденцију да прикупљају прилике и изазове који су блискији међусобно него са окружењем. То се огледа у сличностима између међународно пропагираних урбаних политика и ширења најбољих пракси кроз академске и политичке мреже. За разлику од тога, низ природних, географских, социо - културних и економских околности, уз функционалне односе и локалне административне компетенције, осликавају урбана подручја с ниским степеном урбанизације као каледоскоп карактеристичних места и ситуација.

⁵² Иако су ово неопходни стубови подршке, овај оперативни оквир не пружа доследне визије способне да се суоче са савременим изазовима и супротставе преовлађујућим трендовима неразвијености који су утицали на Европу током последњих деценија. Штавише, секторска расподела средстава обично се одвија кроз успостављене механизме субвенција, које могу подстаћи реципрочну динамику за изборну подршку актуелних локалних елита.

Ове димензије проналазе свој пут за делотворно изражавање кроз стратешки приступ, који служи као оперативни оквир за боље коришћење потенцијала урбаних подручја усвајањем начина размишљања "оријентисаног на изазове". Овај приступ укључује формулисање трансформативних процеса у оквиру јавног деловања, заједно с дефинисањем релевантних социо - просторних циљева који се могу постићи у ограниченом временском оквиру, а све засновано на друштвеном договору и активностима које обједињују настојања и ресурсе заинтересованих страна.

Овај приступ мора бити сам по себи прагматичан. Стратегија не може решити сва развојна питања одједном, и иако је од кључне важности да се стратешки решавају одабрани проблеми, она такође треба да тежи стварању делотворног окружења за учење и полигона за дотеривање и процену визије и циљева. Прихватање стратегије подразумева надгледање процеса доношења одлука и оперативног процеса, у коме опипљиве акције и пројекти проистичу из заједничке просторне визије урбаног подручја. Овај процес настаје кроз интеракцију и различитих актера.

Са ослоном на наведени приступ, у наставку су дати графички прикази:

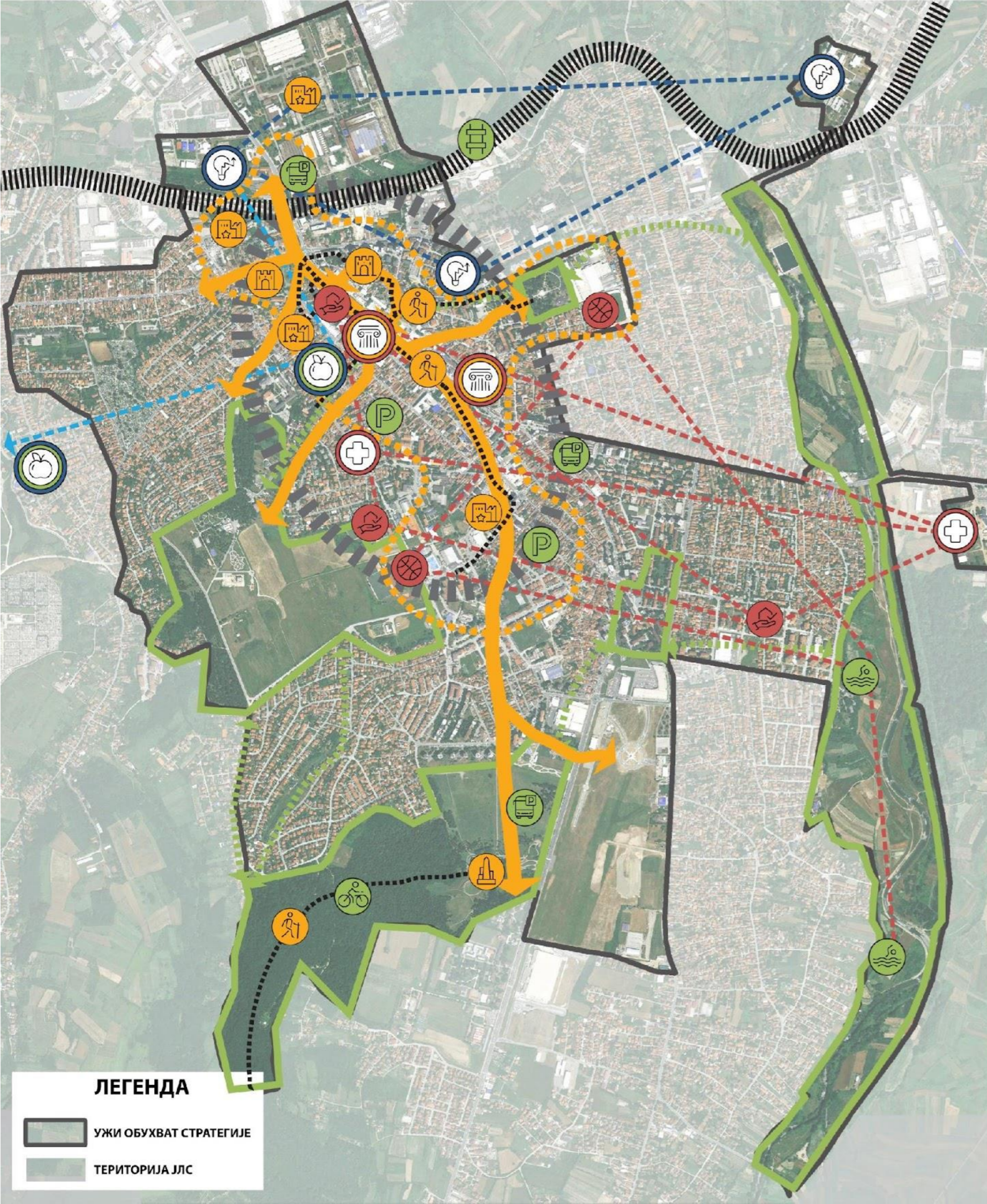
- приоритетних подручја интервенције (генератори развоја, подручја интервенције, развојне руте и чворишта, зоне заштите и развоја, развојни пунктови и мреже) и
- стратешких пројеката (према тематским циљевима),

до којих се дошло кроз партиципативни процес израде територијалне стратегије.

8.2 ПРИОРИТЕТНА ПОДРУЧЈА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ – ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДА КРУШЕВЦА ПРИОРИТЕТНА ПОДРУЧЈА ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

ГЕНЕРАТОРИ РАЗВОЈА

- **ЦЕНТРИ ПАМЕТНЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ - ХРАНА ЗА БУДУЋНОСТ**
Пољоприв. факултет, Институт за крмно биље, Пољоприв. стручна служба
- **ЦЕНТРИ ИНОВАЦИЈА** - Центар за стручно усавршавање и Научни клуб, Бизнис инкубатор, Научно технолошки парк, Регионална агенција за развој, Привредна комора
- **ЦЕНТРИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ** -
- **ЦЕНТРИ КУЛТУРЕ** - Позориште,

ПРИОРИТЕТНА ПОДРУЧЈА

- ОСОВИНЕ УРБАНЕ ОБНОВЕ - Стаза културе
- ЗОНА ТРАНСФОРМАЦИЈЕ БРАУНФИЛД ЛОКАЦИЈА И НЕИСКОРИШЋЕНИХ ОБЈЕКТА

ЗОНЕ ЗАШТИТЕ И РАЗВОЈА

- ЗЕЛЕНА ИНФРАСТРУКТУРА - Зоне очувања зелених површина
- ЗЕЛЕНИ КОРИДОРИ И ВЕЗЕ - повезивање зона зеленила
- ЗОНА УРБАНЕ ОБНОВЕ
- ЗОНА УМИРЕЊА САОБРАЋАЈА

РАЗВОЈНЕ РУТЕ И ЧВОРИШТА

- ПЕШАЧКЕ ЗОНЕ И РУТЕ
- БИЦИКЛИСТИЧКЕ СТАЗЕ И РУТЕ
- ПАРКИНГ ГАРАЖА
- PARK AND RIDE
- ЖЕЛЕЗНИЧКА ПРУГА

РАЗВОЈНЕ МРЕЖЕ

- НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА И ЗНАМЕНИТА МЕСТА
- МЕМОРИЈАЛНИ КОМПЛЕКСИ
- УСТАНОВЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ
- ЗДРАВСТВЕНЕ УСТАНОВЕ
- СПОРТСКИ ЦЕНТРИ
- ПЛАЖА
- МРЕЖА ПАМЕТНЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ
- МРЕЖЕ ЗЕЛЕНЕ И ИНОВАТИВНЕ ЕКОНОМИЈЕ
- МРЕЖЕ ДРУШТВЕНОГ БЛАГОСТАЊА

ЛЕГЕНДА

- УЖИ ОБУХВАТ СТРАТЕГИЈЕ
- ТЕРИТОРИЈА ЈЛС

8.3 СПИСАК СТРАТЕШКИХ ПРОЈЕКТА

8.3.1 Идентитет урбаног подручја

1. Ревитализација браунфилд локација Старе "Мериме" и "14. Октобра", обнова земљишта и пренамена у мултифункционалне просторе
2. Реконструкција и ревитализација Лазаревог града
3. Креирање "Културне осе" и јединственог визуелног идентитета - мапирање и повезивање културних садржаја (наслеђа) града Крушевца
4. Афирмација Крушевца као престонице културе Србије, Европска престонице културе и града глумаца
5. Успостављање "Еколошког коридора" – трансформацијом Видовданске улице са реконструкцијом фасада и зелених кровова, повезивање Борића, Пакашничке шуме, Слободишта, Ботаничке баште са еко оазама на путу ка Копаонику и обалама Расине; Повезивање зелених површина у самом граду (Пионирски парк – Багдала)
6. Очување аутентичности и обнова архитектуре социјалистичког наслеђа (Чешаљ зграде и друго)

8.3.2 Зелена и енергетска транзиција и урбана мобилност

1. Формирање зелених кровова и фасада на зградама са равним крововима и развој урбаног баштованства и пчеларства
2. Енергетска санација објеката у приватном и јавном власништву
3. Успостављање централног регистра енергетских пасоша - примена система CREP
4. Успостављање система даљинског грејања коришћењем топлотне енергије из фабрике отпадних вода
5. Успостављање и имплементација катастра зелених површина
6. Партерно уређење слободних јавних површина - изградња нових паркова и простора за рекреацију
7. Развој система за адаптације на климатске промене и управљање ризицима
8. Ревизија "Плана одрживе урбане мобилности" са изразом "Плана циркулације" (Circulation Plan) и "Паркинг плана" - пешачке зоне, зоне успореног саобраћаја, park and ride система, паркинг гараже, бицикле и увођење интегрисане карте за превоз и паркинг, изградња инфраструктуре за електрична возила

8.3.3 Иновативна и паметна економија

1. Развијање и примена концепта "Паметног града"
2. Субвенционисање пројеката који поспешују развој циркуларне и нискоугљеничне економије (рециклажа)
3. Програм за кадровско стипендирање - обезбеђивање услова за квалитетан живот за привлачење кадрова од значаја за град
4. Подстицање примене оквира четвороструке спирале иновација у металском и пољопривредном сектору (привреда, академија, јавни и цивилни сектор)
5. Успостављање Робно транспортног центра

8.3.4 Друштвено благостање

1. Изградња станова за таленте и младе брачне парове
2. Трансформација Дома војске у мултифункционални објекат
3. Реконструкција и дигитализација биоскопа "Крушевац", као највеће мултифункционалне сале у граду
4. Оснивање два факултета ради стицања статуса универзитетског центра
5. Стварање услова за депоновање и конзервацију (Народни музеј и Историјски архив)
6. Оснивање Завода за заштиту споменика културе
7. Изградња прихватишта за жртве насеља и ургентно збрињавање
8. Музеј књиге и писама, легата
9. Оснивање тематског музеја за децу
10. Изградња објекта службе Хитне помоћи са пратећом инфраструктуром
11. Реконструкција затворених базена
12. Оснивање клубова за треће доба и за особе са инвалидитетом

8.3.5 Управљање урбаним и територијалним развојем

1. Унапређење капацитета за управљање интегралним територијалним инвестицијама, укључујући формирање јединице за координацију пројеката
2. Креирање интегралних пројеката и обука о примени различитих извора финансирања
3. Развој ГИС - а у циљу мапирања и афирмације културно - историјског наслеђа и успостављање е-регистра јавне својине и јавних добара, браунфилд локација, недовољно искоришћених локација и објеката
4. Успостављање платформе за партиципацију грађана, приватног и цивилног сектора у доношењу значајних одлука
5. Пројекат укључивања у URBACT мрежу

8.4 СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ – ГРАФИЧКИ ПРИКАЗ

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДА КРУШЕВЦА

СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

ИДЕНТИТЕТ УРБАНОГ ПОДРУЧЈА

- 1 Ревитализација браунфилд локација Старе Мериме и 14. Октобра, обнова земљишта и пренамена у мултифункционалне просторе
- 2 Реконструкција и ревитализација Лазаревог града
- 3 Креирање "Културне осе" и јединственог визуелног идентитета - мапирање и повезивање културних садржаја (наслеђа) града Крушевца
- 4 Афирмација Крушевца као престонице културе Србије, Европска престонице културе и града глумца
- 5 Успостављање "Еколошког коридора" – трансформацијом Видовданске улице са реконструкцијом фасада и зелених кровова, повезивање Борића, Пакашничке шуме, Слободишта, Ботаничке баште са еко оазама на путу ка Копаонику и обалама Расине; Повезивање зелених површина у самом граду (Пионирски парк – Багдала)
- 6 Очување аутентичности и обнова архитектуре социјалистичког наслеђа (Чешаљ зграде и друго)

ЗЕЛЕНА И ЕНЕРГЕТСКА ТРАНЗИЦИЈА И УРБАНА МОБИЛНОСТ

- 1 Формирање зелених кровова и фасада на зградама са равним крововима и развој урбаног баштованства и пчеларства
- 2 Енергетска санација објеката у приватном и јавном власништву у центру града
- 3 Успостављање централног регистра енергетских пасоша - примена система CREP
- 4 Успостављање система даљинског грејања коришћењем топлотне енергије из фабрике отпадних вода
- 5 Успостављање и имплементација катастра зелених површина
- 6 Партерно уређење слободних јавних површина - изградња нових паркова и простора за рекреацију
- 7 Развој система за адаптације на климатске промене и управљање ризицима
- 8 Ревизија "Плана одрживе урбане мобилности" са изградом "Плана циркулације" (Circulation Plan) и "Паркинг плана" - пешачке зоне, зоне успореног саобраћаја, park and ride система, паркинг гараже, бицикле и увођење интегрисане карте за превоз и паркинг, изградња инфраструктуре за електрична возила

ИНОВАТИВНА И ПАМЕТНА ЕКОНОМИЈА

- 1 Развијање и примена концепта "Паметног града"
- 2 Субвенционисање пројеката који поспешују развој циркуларне и нискоугљеничне економије (рециклажа)
- 3 Програм за кадровско стипендирање - обезбеђивање услова за квалитетан живот за привлачење кадрова од значаја за град
- 4 Подстицање примене оквира четвороструке спирале иновација у металском и пољопривредном сектору (привреда, академија, јавни и цивилни сектор)
- 5 Успостављање Робно транспортног центра

ДРУШТВЕНО БЛАГОСТАЊЕ

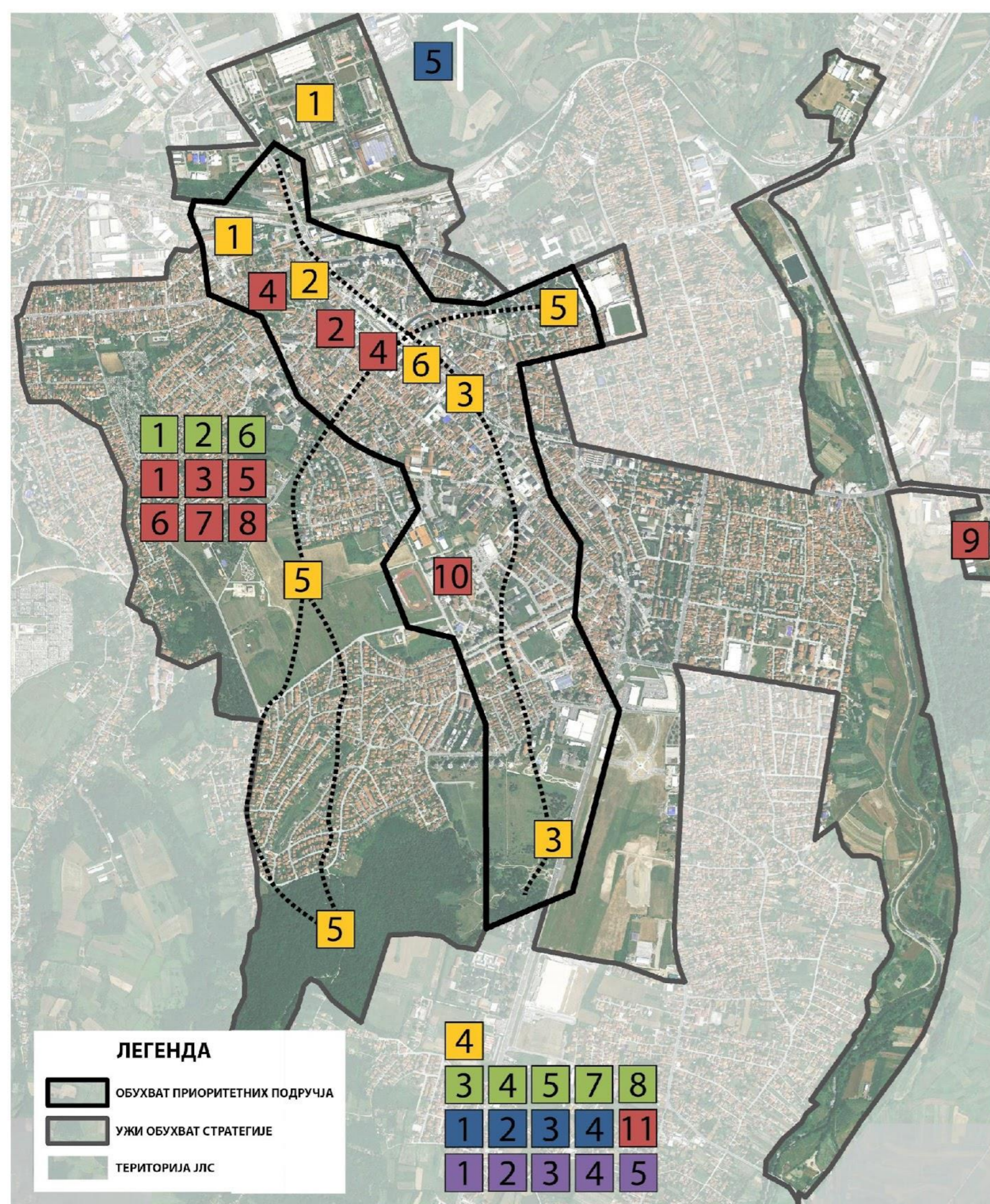
- 1 Изградња станова за таленте и младе брачне парове
- 2 Трансформација Дома војске у мултифункционални објекат
- 3 Оснивање два факултета ради стицања статуса универзитетског центра
- 4 Стварање услова за депоновање и конзервацију (Народни музеј и Историјски архив)
- 5 Оснивање Завода за заштиту споменика културе
- 6 Изградња прихватилишта за жртве насеља и ургентно збрињавање
- 7 Музеј књиге и писама, легата
- 8 Оснивање тематског музеја за децу
- 9 Изградња објекта службе Хитне помоћи са пратећом инфраструктуром
- 10 Реконструкција затворених базена
- 11 Оснивање клубова за треће доба и за особе са инвалидитетом

УПРАВЉАЊЕ УРБАНИМ/ТЕРИТОРИЈАЛНИМ РАЗВОЈЕМ

- 1 Унапређење капацитета за управљање интегралним територијалним инвестицијама, укључујући формирање јединице за координацију пројеката
- 2 Креирање интегралних пројеката и обука о примени различитих извора финансирања
- 3 Развој ГИС-а у циљу мапирања и афирмације културно-историјског наслеђа и успостављање е-регистра јавне својине и јавних добара, браунфилд локација, недовољно искоришћених локација и објеката
- 4 Успостављање платформе за партиципацију грађана, приватног и цивилног сектора у доношењу значајних одлука
- 5 Пројекат укључивања у URBACT мрежу

ЛЕГЕНДА

- ОБУХВАТ ПРИОРИТЕТНИХ ПОДРУЧЈА
- УЖИ ОБУХВАТ СТРАТЕГИЈЕ
- ТЕРИТОРИЈА ЈЛС

9 ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

Урбани и територијални развој захтева значајне финансијске ресурсе за реализацију пројеката. Тренутно расположиви финансијски извори у ЈЛС у Републици Србији (РС) су довољни само за покривање мањих пројеката. Ситуација по питању могућности развијања дугорочних инвестиционих пројеката (Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године, 2019) се полако мења, о чему сведоче подаци у наредном тексту.

На основу закључених билатералних и мултилатералних међународних оквирних споразума о развојној сарадњи и споразума о спровођењу различитих инструмената и програма који се финансирају из средстава међународне развојне помоћи, ЈЛС у РС су на располагању средства из различитих националних и међународних фондова којима се финансира спровођење стратешких реформи у процесу приступања ЕУ и њихов друштвено - економски развој.

Домаћи извори финансирања су: фондови, агенције, пословне банке, пројекти, програми различитих министарстава, буџети ЈЛС, сопствена средства носилаца активности (компаније), средства заинтересованих домаћих инвеститора, и кредити инвестиционих и комерцијалних банака на подручју РС.

Посебно се указује на могућности коришћења средстава из следећих извора:

- Програми и подстицајна средства министарстава РС (Министарство финансија⁵³; Министарство привреде⁵⁴; Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде⁵⁵; Министарство заштите животне средине⁵⁶; Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре⁵⁷; Министарство рударства и енергетике⁵⁸; Министарство унутрашње и спољне трговине⁵⁹; Министарство правде⁶⁰; Министарство државне управе и локалне самоуправе⁶¹; Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог⁶²; Министарство за европске интеграције⁶³; Министарство просвете⁶⁴; Министарство здравља⁶⁵; Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања⁶⁶; Министарство за бригу о породици и демографију⁶⁷; Министарство спорта⁶⁸; Министарство културе⁶⁹; Министарство за бригу о селу⁷⁰; Министарство науке, технолошког развоја и иновација⁷¹; Министарство туризма и омладине⁷²; Министарство информисања и телекомуникација⁷³; Министарство за јавна улагања⁷⁴; Кабинет министра без портфеља задуженог за унапређење развоја недовољно развијених општина⁷⁵; Кабинет министра без портфеља задуженог за координацију активности и мера у области односа

---

⁵³ <https://www.mfin.gov.rs/>

⁵⁴ <https://privreda.gov.rs/>

⁵⁵ <http://www.minpolj.gov.rs/>

⁵⁶ <https://www.ekologija.gov.rs/>

⁵⁷ <https://www.mgsi.gov.rs/cir/projekti>

⁵⁸ <https://www.mre.gov.rs/>

⁵⁹ <https://must.gov.rs/>

⁶⁰ <https://www.mpravde.gov.rs/>

⁶¹ <https://mduls.gov.rs/category/projekti-i-programi/>

⁶² <https://www.minlmpdd.gov.rs/>

⁶³ <https://www.mei.gov.rs/>

⁶⁴ <https://prosveta.gov.rs/>

⁶⁵ <https://www.zdravlje.gov.rs/>

⁶⁶ <https://www.minrzs.gov.rs/sr>

⁶⁷ <https://minbpd.gov.rs/>

⁶⁸ <https://www.mos.gov.rs/>

⁶⁹ <https://www.kultura.gov.rs/>

⁷⁰ <https://www.mbs.gov.rs/>

⁷¹ <https://nitra.gov.rs/>

⁷² <https://www.mto.gov.rs/>

⁷³ <https://mit.gov.rs/>

⁷⁴ <https://www.obnova.gov.rs/>

⁷⁵ <https://rnro.gov.rs/javni-konkursi/>

Републике Србије са дијаспором⁷⁶; Кабинет министра без портфеља задуженог за равномерни регионални развој⁷⁷), њихових органа и агенција (Управа царина; Управа за слободне зоне; Републичка дирекција за воде; Управа за шуме; Управа за аграрна плаћања; Управа за пољопривредно земљиште; Национална академија за јавну управу; Развојна агенција Србије⁷⁸; Агенција за управљање лукама⁷⁹) и фондова (Фонд за развој Републике Србије⁸⁰; Фонд за иновациону делатност⁸¹; Фонд за науку Републике Србије⁸²);

- Локални буџет, као и кредити пословних банака (Erste Bank A.D.⁸³; UniCredit banka⁸⁴; Banca Intesa⁸⁵; NLB Комерцијална банка⁸⁶; Банка Поштанска штедионица⁸⁷; ProCredit banka⁸⁸) које делују на територији РС.

Страни извори финансирања су: фондови и програми ЕУ, кредитне линије (кредитне линије страних влада и кредитне линије међународних финансијских институција), развојни и други фондови земаља ван ЕУ, пројекти и средства заинтересованих страних инвеститора. Међународна развојна помоћ РС обухвата подршку билатералних и мултилатералних развојних партнера, укључујући и финансијску подршку међународних финансијских институција, а обезбеђује се или у виду бесповратних средстава или као концесионални зајмови, који се одобравају под значајно бољим условима од тржишних.

У наредном периоду посебно треба обратити пажњу на могућности мобилисања средстава из следећих међународних фондова и програма:

- ИПА - Инструмент за претприступну помоћ⁸⁹ (2021-2027; 2014-2020; 2007-2013), Програми европске територијалне сарадње у Републици Србији 2021-2027⁹⁰, Инвестициони оквир за Западни Балкан⁹¹ (Western Balkans Investment Framework - WBIF), ИПАРД III⁹², Вишекорисничка ИПА⁹³;
- Програми ЕУ⁹⁴ (Дигитална Европа⁹⁵, ХОРИЗОНТ Европа, Програм за конкурентност МСП – COSME, Програм за запошљавање и социјалне иновације, ЕРАЗМУС, Креативна Европа, Европа за грађане и грађанке, Европски здравствени програм III, ФИСКАЛИС 2020, ЦАРИНА 2020, Механизам цивилне заштите ЕУ, Инструмент за повезивање Европе, Права, једнакост и грађанство, Европски инструмент за демократију и људска права);

⁷⁶ <https://www.mbpdijaspora.gov.rs/>

⁷⁷ <https://rrrz.gov.rs/extfile/sr/472/%D0%88avni%20poziv.pdf>

⁷⁸ <https://ras.gov.rs/>

⁷⁹ <https://www.aul.gov.rs/>

⁸⁰ <https://fondzarazvoj.gov.rs/cir>

⁸¹ <http://www.inovacionifond.rs/cir/>

⁸² <https://fondzanauku.gov.rs/>

⁸³ <https://www.erstebank.rs/sr/Pravna-lica>

⁸⁴ <https://www.unicreditbank.rs/rs/pi.html>

⁸⁵ <https://www.bancaintesa.rs/>

⁸⁶ <https://www.nlbk.rs/>

⁸⁷ <https://www.posted.co.rs/>

⁸⁸ <https://www.procreditbank.rs/>

⁸⁹ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/instrument-za-pretpristupnu-pomoc-2021-2027/>

⁹⁰ https://www.mei.gov.rs/upload/documents/publikacije/Brosure%20nove/22/Programi_evropske_teritorijalne_saradnje_u_RS_2021-2027.pdf

⁹¹ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/investicioni-okvir-za-zapadni-balkan-western-balkans-investment-framework-wbif/>

⁹² <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/ipard-iii/>

⁹³ <https://www.mei.gov.rs/src/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/visekorisnicka-ipa/>

⁹⁴ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/programi-unije/>

⁹⁵ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>

- Кохезиона политика и остали фондови ЕУ⁹⁶ (Нова кохезиона политика 2021-2027, MADAD, Фонд солидарности ЕУ, Регионални стамбени програм) и Зелена агенда за Западни Балкан⁹⁷;
- Међународни финансијски инструменти - банке⁹⁸ (Банка за развој Савета Европе - СЕБ, Европска инвестициона банка - ЕИВ, Европска банка за обнову и развој - ЕБРД, Светска банка - WB⁹⁹, Немачка развојна банка - KfW);
- Билатерална и мултилатерална сарадња, донаторски програми (Тим Уједињених нација у Србији¹⁰⁰, Немачка агенција за техничку сарадњу - GIZ¹⁰¹, Француска развојна агенција¹⁰², Јапан, Данска, Норвешка, Холандија, Шведска, Кина, Аустрија, Француска, Грчка, Индија, Кореја, Пољска, Сингапур, Словенија, Турска, Немачка, Сједињене Америчке Државе, Словачка, Уједињено Краљевство, Швајцарска и др.).

Доступни подаци о изворима финансирања су прикупљани претраживањима више извора: буџета РС, средњорочних планова органа, података на интернет страницама органа РС, интернет страницама програма и пројеката и доступним подацима на интернет страницама банака. Подаци о износу средстава финансирања нису јавно доступни за све изворе.

У наредној табели су приказани расположиви извори финансирања урбаног развоја чији је детаљан преглед дат у Анексу 4.

Табела 2: Извори финансирања (стање јул 2023. године)

Н А Ц И О Н А Л Н И И З В О Р И	НАЦИОНАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ИЗВОРИ		
	Министарство финансија; Министарство привреде; Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарство заштите животне средине; Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре; Министарство рударства и енергетике; Министарство унутрашње и спољне трговине; Министарство правде; Министарство државне управе и локалне самоуправе; Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог; Министарство за европске интеграције; Министарство просвете; Министарство здравља; Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања; Министарство за бригу о породици и демографију; Министарство спорта; Министарство културе; Министарство за бригу о селу; Министарство науке, технолошког развоја и иновација; Министарство туризма и омладине; Министарство информисања и телекомуникација; Министарство за јавна улагања; Кабинет министра без портфеља задуженог за унапређење развоја недовољно развијених општина; Кабинет министра без портфеља задуженог за координацију активности и мера у области односа Републике Србије са дијаспором; Кабинет министра без портфеља задуженог за равномерни регионални развој Управа царина; Управа за слободне зоне; Републичка дирекција за воде; Управа за шуме; Управа за аграрна плаћања; Управа за пољопривредно земљиште; Национална академија за јавну управу; Развојна агенција Србије; Агенција за управљање лукама) и фондова (Фонд за развој републике Србије; Фонд за иновациону делатност; Фонд за науку Републике Србије)		
М Е Ђ У Н А Р О	БАНКЕ		
	Erste Bank A.D.; UniCredit banka; Banca Intesa; NLB Komercijalna banka; Банка Поштанска штедионица; ProCredit banka		
ФОНДОВИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ			
	ИПА–Инструмент за претприступну помоћ	Програми ЕУ	Кохезиона политика и остали фондови ЕУ
	ИПА 2021-2027	Дигитална Европа	Нова кохезиона политика
	ИПА 2014-2020	ХОРИЗОНТ Европа	2021-2027
	ИПА 2007-2013	Програм за конкурентност	MADAD
		МСП – COSME	Фонд солидарности ЕУ
			Регионални стамбени програм

⁹⁶ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/koheziona-politika/>

⁹⁷ <https://balkangreenenergynews.com/rs/usvojeni-akcioni-plan-za-zelenu-agendu-za-zapadni-balkan-donosi-devet-milijardi-evra-grantova-rok-za-uskladjivanje-s-eu-ets-om-2024-godine/>

⁹⁸ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/bilateralni-i-multilateralni-partneri/po-medjunarodnim-organizacijama/>

⁹⁹ <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/brief/green-livable-resilient-cities-in-serbia-program>

¹⁰⁰ <https://serbia.un.org/sr/about/about-the-un>

¹⁰¹ <https://nemackasaradnja.rs/giz/>

¹⁰² <https://rs.ambafrance.org/AFD-4148>

Д	Програми европске	Програм за запошљавање и	Зелена агенда за Западни
Н	територијалне сарадње у	социјалне иновације	Балкан
И	Републици Србији 2021-2027	ЕРАЗМУС	
И	Инвестициони оквир за	Креативна Европа	
З	Западни Балкан	Европа за грађане и грађанке	
В	ИПАРД III	Европски здравствени	
О	Вишекорисничка ИПА	програм III	
Р		ФИСКАЛИС 2020	
И		ЦАРИНА 2020	
		Механизам цивилне заштите	
		ЕУ	
		Инструмент за повезивање	
		Европе	
		Права, једнакост и грађанство	
		Европски инструмент за	
		демократију и људска права	
МЕЂУНАРОДНИ ФИНАНСИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ - БАНКЕ			
Банка за развој Савета Европе - СЕВ, Европска инвестициона банка - ЕИВ, Европска банка за обнову и развој - ЕБРД, Светска банка - WB, Немачка развојна банка – KfW			
БИЛАТЕРАЛНА И МУЛТИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА, ДОНАТОРСКИ ПРОГРАМИ			
Тим Уједињених нација у Србији, Немачка агенција за техничку сарадњу - <i>GLZ</i> , Француска развојна агенција, Јапан, Данска, Норвешка, Холандија, Шведска, Кина, Аустрија, Француска, Грчка, Индија, Кореја, Пољска, Сингапур, Словенија, Турска, Немачка, Сједињене Америчке Државе, Словачка, Уједињено Краљевство, Швајцарска			

Области активности за успостављање и деловање механизма високог потенцијала за финансирање урбаног развоја на локалном нивоу управљања су:

- повећање расположивих финансија – подршком да прикупе средства за улагање у урбани развој билатералном сарадњом, привлачењем ЕУ и других донаторских фондова (*raising*);
- управљање – стварање услова који омогућавају приватне инвестиције у одрживи урбани развој – обликовањем тржишта, нпр. кроз пореске механизме, друге механизме за одређивање цена и/или подршку одрживим алтернативама (*steering*);
- мешање/комбиновање финансијских извора – привлачење приватног финансијског капитала користећи средства стимулација и подстицаја из јавних финансија за промену односа ризика – повраћаја улагања капитала, ЛПП и тзв. "инвестиционо возило" могу играти важну улогу у утврђивању доказа или услова за комерцијални повраћај (*blending*).

За област повећања средстава (*raising*) локални ниво управе може на више начина да подржи спровођење читаве скале финансијских инструмената високих потенцијала намењених за урбани развој и да употреби следеће:

- *Процена вредности непокретности* представља средство за финансирање великих развојних пројеката који подижу вредност непокретности. Ово повећање вредности може да се користи као извор прихода;
- *Цене, регулација и стандарди* – од посебног су значаја за секторе које карактеришу мање величине потребних инвестиционих средстава и где су избори потрошача кључни инвестициони покретачи, као што су дистрибуирана производња из обновљивих извора енергије, електро мобилност и зелена градња;
- *Међународно инвестиционо возило* – међународни финансијски инструменти такође имају значајан потенцијал за кретања у области одрживог урбаног развоја (*raising*), и имају потенцијал за мешање различитих извора у случају да домаћи извори имају ограничен капацитет;
- *Јавно-приватно партнерства* – посебно су важна јер ефективност ЛПП у великој мери зависи од одговарајуће идентификације ефеката, структурираности и зрелости пројеката, уговорних аранжмана и управљачких капацитета.

Примери из досадашње праксе комбиновања извора финансирања дати су у следећој табели.

Табела 3: Примери из праксе комбиновања извора финансирања

Приоритетна подручја интервенције (Стратегија одрживог урбаног развоја РС до 2030)	Извори финансирања који се користе	
	Национални извори финансирања	Међународни извори финансирања
Привредне и комерцијалне зоне и браунфилд локације	Министарство привреде ИПА – конкурентност + Влада РС ЈПП Банке Дијаспора	Европска инвестициона банка Европска банка за обнову и развој KfW банка UN SDGs Швајцарска, Јапан ГИЗ ЕУ ПРО
Неконтролисано стихијско ширење урбаних насеља и деградација руралних подручја	МГСИ МДУЛСУ Министарство за јавна улагања	Европска инвестициона банка UN SDGs
Угрожене урбане структуре, урбане матрице и централне урбане зоне	Министарство културе МГСИ ЈПП	Креативна Европа Европска инвестициона банка Светска банка WB Green fund KfW UN SDGs ГИЗ/АМБЕРО ЕУ ПРО
Делови урбаних насеља са проблемом унапређења друштвеног стандарда или решавањем социјалних проблема	РС Програм станова за снаге безбедности Министарство за јавна улагања	ИПА Европска банка за обнову и развој Банка Савета Европе СЕБ Регионални стамбени програм UN SDGs SWISS PRO UNOPS
Насеља и делови насеља изложени проблемима заштите животне средине и климатским променама	Министарство рударства и енергетике Министарство за јавна улагања	ИПА Европска банка за обнову и развој GIZ + KfW UN SDGs билатерна сарадња
Целине са НКД и градитељским наслеђем, важним реперима културно - историјског развоја урбаних насеља, групације урбаних насеља	Министарство културе Министарство туризма и омладине	World heritage foundation Креативна Европа ИПА прекогранична сарадња Транснационална сарадња INTERREG ADRION DANUBE UN SDGs ЕУ ПРО

10 МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Циљ овог поглавља јесте да пружи општи оквир показатеља за праћење (мониторинг) и процену (евалуацију) напретка спровођења територијалних стратегија ЕУ ПРО Плус програма. Праћење и процена су важни елементи у процесу имплементације територијалних стратегија и испуњавају низ важних функција:

- Ефикасност и делотворност стратегија: праћење генерише податке и знање за праћење напретка и даје основу за ревизије, и помаже у процени резултата мера садржаних у стратегијама.
- Транспарентност и одговорност: праћење показује да активности и резултати прате договорене циљеве и чини податке транспарентним свим актерима, укључујући локалне заједнице.
- Видљивост и капацитет: показивање постигнутог јача локалну мобилизацију и власништво; ангажовање на праћењу од стране локалних актера утиче на развој капацитета и учење.

Успешно праћење зависи од квалитета и прикладности коришћених показатеља. Приликом одабира показатеља треба имати на уму неке основне принципе. У идеалном случају, показатељи би требало да буду:

- релевантни - блиско повезани с циљевима стратегија;
- прихваћени - од стране запослених и релевантних актера;
- веродостојни - за оне који нису стручњаци, недвосмислени и лаки за тумачење;
- лаки - праћење је могуће уз мале трошкове и уз прихватљиво административно оптерећење и
- необориви – у односу на манипулацију.

Доле наведени списак показатеља је конципиран у складу с пет тематских циљева дефинисаних у територијалним стратегијама ЕУ ПРО Плус (табела 4.). Његова сврха је да делује као "мени" за "власнике" стратегије да изабере одговарајуће показатеље у зависности од њиховог избора циљева. Иако показатељи покривају широк спектар циљева, они не могу обухватити све локално специфичне контексте. Дакле, свако урбано подручје може да изабере додатне показатеље специфичне за стратегију који ће бити укључени у локалну стратегију.

Предложени показатељи засновани су на низу различитих међународних и домаћих извора. Колико је то могуће, показатељи се црпе из постојећих националних извора, као што су Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године (СОУРПС), Стратегија паметне специјализације Републике Србије 2020. до 2027. (СПСРС) и Стратегија нискоугљеничног развоја (СНУР). Међутим, највећи део показатеља узет је са списка такозваних заједничких показатеља учинка (енг. *RCO*) и резултата (енг. *RCR*) дефинисаних у контексту Кохезионе политике ЕУ 2021 - 27. Они су допуњени циљевима одрживог развоја УН (ЦОР).

Табела 4: Списак показатеља (индикатора) за праћење и процену напретка спровођења територијалних стратегија

Циљеви	Индикатори	Јединица мере	Извори
Тематски циљ 1			
ПЦ1.1 Унапређен и уједначен квалитет уређености и приступачности урбаног подручја	- Стратегије интегралног територијалног развоја за које је примљена подршка	Број стратегија	RCO 75 RCO 76 COUPPC
	- Интегрални пројекти територијалног развоја за које је примљена подршка	Број уговорених пројеката	RCO 114 RCR 52 COUPPC
	- Новостворени или обновљени отворени јавни простори у урбаним подручјима	m ²	
	- Обновљено земљиште које се употребљава за зелене површине, социјално (приуштиво) становање, економске или друге сврхе	m ²	
ПЦ 1.2 Подстицање заштите културног и градитељског наслеђа и промоција одрживе градње	- Укупна средства утрошена за заштиту, очување и конзервацију културног и градитељског наслеђа и вернакуларне архитектуре	Евро	СПРКС ЦОР 11 СРКРС СОУРРС
ПЦ 1.3 Подстицање развоја одрживог туризма и обједињене туристичке понуде	- Посетиоци културних и туристичких локација за које је примљена подршка	Број увећања посетилаца	RCR 77 СРТРС ППРС
ПЦ 1.4 Подстицање интегралног и одрживог приступа у санацији нелегалне изградње и њено спречавање	- Санирана, обновљена и поново коришћена подстандардна или неформална насеља и јединице	ha/m ²	СОУРРС
ПЦ 1.5 Јачање и унапређење управљања урбано -руралним везама	- Интегрални пројекти територијалног развоја за екосистемске услуге које рурална подручја пружају урбаним насељима	Број пројеката	RCO 76 СОУРРС СПРРРС
Тематски циљ 2			
ПЦ 2.1 Унапређење енергетске ефикасности и смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште	- Годишња потрошња примарне енергије (од чега: стамбени објекти, јавне зграде, предузећа, друго)	Смањење (MJ)	RCR 26 RCR 29 CHUPPC
	- Процењене емисије гасова са ефектом стаклене баште	Смањење t CO ₂	
ПЦ 2.2 Подстицање коришћења обновљивих извора енергије	- Укупно произведена обновљива енергија (од чега: електрична енергија, топлотна енергија)	MWh	RCR 31 CHUPPC
ПЦ 2.3 Развој паметних енергетских система, мрежа и складиштења	- Корисници повезани на паметне енергетске системе	Број корисника	RCR 33 CHUPPC

ПЦ 2.4 Прилагођавање климатским променама и спречавања ризика од катастрофа и отпорности, јачање резилијентности на климатске промене, узимајући у обзир приступ заснован на екосистемима	- Зелена инфраструктура изграђена или побољшана за прилагођавање климатским променама	ha/m ²	RCO 26 ППИКУАП СНУРРС
	- Становништво које остварује користи од мера заштите од поплава	Број људи	
ПЦ 2.5 Обезбеђење једнаког приступа санитацији и снабдевању водом и унапређење одрживог управљања водама	- Становништво повезано на побољшану јавну мрежу водоснабдевања	Број домаћинстава	RCR 41 RCR 35 RCR 42 RCO 25 ППРС
	- Становништво повезано барем на секундарну јавну мрежу за пречишћавање отпадних вода	Број домаћинстава	
	- Новоизграђена или учвршћена заштита од поплава на обали река и језера	Дужина у km/m	
ПЦ 2.6 Унапређење управљања отпадом	- Сепаратно прикупљени отпад	t	RCR 103 RCR 47 ПУОРС СНУРРС
	- Рециклирани отпад	t	
ПЦ 2.7. Јачање заштите и очувања природе, биодиверзитета и зелене инфраструктуре, и смањење свих облика загађења	- Зелена инфраструктура за коју је примљена подршка у циљу заштите биодиверзитета и очувања природних станишта	ha/m ²	RCO 36 RCO 37 RCO 38 RCO 39 RCR 50 RCR 95 ППИКУАП ППРС ПЗВРС
	- Површина подручја мреже Натура 2000 обухваћена мерама заштите и обнове	ha/m ²	
	- Површина обновљеног земљишта за које је примљена подршка	ha/m ²	
	- Подручје обухваћено постављеним системима за праћење загађења ваздуха	ha/m ²	
	- Становништво које остварује корист од мера за квалитет ваздуха	Број људи	
	- Становништво које има приступ новој или побољшаној зеленој инфраструктури	Број људи	
ПЦ 2.8 Подстицање одрживе мултимодалне урбане мобилности	- Годишњи број корисника новог или модернизованог јавног превоза	Увећање броја корисника	RCR 62 RCR 63 RCR 64 ППРС
	- Годишњи број корисника нових или модернизованих трамвајских линија и линија (подземне) железнице		
	- Годишњи број корисника инфраструктуре намењене вожњи бициклом		
	- Годишњи број корисника инфраструктуре намењене вожњи бициклом		
ПЦ 2.9 Развој паметне, сигурне, одрживе и интермодалне саобраћајне	- Годишњи број корисника новоизграђених, обновљених, побољшаних или	Увећање броја корисника	RCR 55 RCR 58 RCR 59

мреже од међународног и националног значаја која је отпорна на климатске промене	модернизованих путева		RCR 60 СНУРРС ППРС
	- Годишњи број корисника новоизграђених, побољшаних, обновљених или модернизованих железница	Увећање броја корисника	
ПЦ 2.10 Развој и јачање одрживе, паметне и интермодалне националне, регионалне и локалне мобилности која је отпорна на климатске промене, укључујући бољи приступ саобраћајној мрежи од међународног и националног значаја и прекограничној мобилности	- Теретни железнички транспорт	t	
	- Теретни транспорт унутрашњим пловним путевима	t	
Тематски циљ 3			
ПЦ 3.1 Развој и јачање истраживачких и иновационих капацитета и примена напредних технологија	- Предузећа која су примила подршку (од чега: микро, мала, средња, велика)	Број предузећа	RCO 01 RCR (3)01 RCR 102 СНТРРС СРВИРС СИПРС СРСЕРС
	- Створена радна места у ентитетима који су примили подршку	Број људи	
	- Створена радна места у подручју истраживања у ентитетима који су примили подршку	Број људи	
ПЦ 3.2 Коришћење предности дигитализације за грађане, предузећа, истраживачке институције и органе јавне управе	- Корисници нових и побољшаних јавних дигиталних услуга, производа и процеса	Број корисника	RCR 11 RCR 12 RCR 13 СРИДИБ СНТРРС СРВИРС
	- Корисници нових и побољшаних дигиталних услуга, производа и процеса које су развила предузећа	Број корисника	
	- Предузећа која су постигла висок дигитални интензитет	Број предузећа	
ПЦ 3.3 Јачање одрживог раста и конкурентности МСП-ова и отварање радних места	- Нова предузећа која преживљавају на тржишту	Број предузећа која преживљавају на тржишту 2. године након отварања	RCR 17 RCR 18 RCR 19 RCR 25 СПРМСПП К СИПРС
	- МСП-ови који користе услуге инкубатора након стварања инкубатора	Број предузећа	
	- Предузећа са већим прометом	Број предузећа	
	- МСП-ови са вишом додатом вредности по запосленом	Број предузећа	
ПЦ 3.4. Развој компетенција за паметну специјализацију	- Приправништва омогућена потпорама у МСП- овима	Број људи	RCR 97 RCR 98

4С, индустријску транзицију и предузетништво, у оквиру четвороструке спирале иновација (привреда, образовање, наука, јавни и цивилни сектор - институционални учесници)	- Особље МСП-ова које завршава оспособљавање за вештине за паметну специјализацију, индустријску транзицију и предузетништво (према врсти вештине: техничка, управљачка, предузетничка, зелена, друга)		СПСРС СОУРРС СНТРРС СРВИРС СИПРС СЕСЕРС
ПЦ 3.5 Јачање дигиталне повезаности	- Стамбени објекти са претплатом на широкопојасни приступ мрежи врло високог капацитета	Број станова	RCR 53 RCR 54 СРИДИБ СНТРРС
	- Предузећа са претплатом на широкопојасни приступ мрежи врло високог капацитета	Број предузећа	
ПЦ 3.6 Подстицање и промовисање прелаза на циркуларну и ресурсно ефикасну економију	- Отпад који се употребљава као сировина	Повећање (t)	RCR 48 СНУРРС ПРЦЕРС СИПРС ПУМС
ПЦ 3.7 Подстицање и промовисање прелаза на економију са нултом нето стопом емисије угљеника	- Процењене емисије гасова са ефектом стаклене баште	Смањење t CO ₂	RCR 29 RCR 105 RCO 59 СНУРРС СИПРС
	- Процењене емисије гасова са ефектом стаклене баште по котловима и системима грејања пренамењеним из чврстих фосилних горива у гас	Смањење t CO ₂	
	- Инфраструктура за алтернативна горива (тачке за пуњење/напајање)	Број тачака	
	- Пошумљавање	ha/m ²	
Тематски циљ 4			
ПЦ 4.1 Унапређење делотворности и инклузивности тржишта рада и приступа квалитетном запошљавању и достојанственом раду и подстицање социјалног предузетништва	- Површина нових или модернизованих објеката за услуге запошљавања	m ²	RCO 61 RCR 65 СЗРС
	- Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката за услуге запошљавања	Број корисника	
ПЦ 4.2 Развој социјалне инфраструктуре и услуга и подстицање социјалне инклузије и социјалних иновација	- Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката социјалне заштите - Становништво обухваћено пројектима у оквиру интегрисаног деловања за социоекономску инклузију маргинализованих заједница, домаћинстава са ниским приходима и друштвених група у неповољном положају	Број корисника	RCR 74 RCO 113 СДРУС33
ПЦ 4.3 Промовисање социјално-економске инклузије	- Годишњи број корисника нових или модернизованих социјалних станова	Број домаћинстава	RCR 67 СОУРРС СДРУС33

маргинализованих заједница, домаћинстава са ниским приходима и друштвених група у неповољном положају, укључујући особе са посебним потребама, путем интегрисаног деловања које обухвата становање и социјалне услуге			
ПЦ 4.4 Побољшање једнаког приступа инклузивним и квалитетним услугама образовања	- Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката за бригу о деци - Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката образовања	Број корисника	RCR 70 RCR 71 CPOBPC
ПЦ 4.5 Обезбеђивање једнаког приступа здравственој заштити и подстицање отпорности здравственог система	- Годишњи број корисника нових или модернизованих услуга е-здравствене заштите - Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката здравствене заштите	Број корисника	RCR 72 RCR 73 CJЗPC
ПЦ 4.6 Обезбеђивање једнаког приступа услугама, програмима и објектима културе	- Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката културе	Број корисника	CPKPC
ПЦ 4.7 Обезбеђивање једнаког приступа услугама, садржајима и објектима спорта и рекреације	- Годишњи број корисника нових или модернизованих објеката спорта и рекреације	Број корисника	CMPC ППPC
ПЦ 4.8 Стварање подстицајног окружења за иницијативе и активности младих	- Годишњи број корисника нових или модернизованих иницијатива и активности младих	Број корисника	CMPC
Тематски циљ 5			
ПЦ 5.1 Подстицање управљања развојем на више нивоа - локални, национални, међунационални, ЕУ и др.	- Основана пројектна јединица за имплементацију Стратегије	Да/не	RCO 75 RCO 76 COYPPC
	- Интегрални пројекти територијалног развоја који укључују локални, национални, међународни и ЕУ ниво, и укључују примену различитих управљачких инструмената – колаборативних, командних, хибридних	Број уговорених пројеката	
ПЦ 5.2 Подстицање приступа са више актера – привреда, образовање, наука, јавни и цивилни сектор	- Примена модела четвороструке и петоструке спирале иновација	Број иницијатива	СПСРС COYPPC CHTPPC
ПЦ 5.3 Унапређење међуопштинске сарадње кроз институционалну сарадњу	- Становништво обухваћено пројектима у оквиру стратегија интегралног територијалног развоја	Број људи	RCO 74

ПЦ 5.4 Подстицање партиципативног приступа и иницијатива вођених заједницом уз укључивање локалних актера	- Актери који су учествовали у припреми и спровођењу стратегија интегралног територијалног развоја	Број учесника	RCO 112 RCO 80 ЗРР СОУРРР
	- Стратегије за локални развој под вођством заједнице за које је примљена подршка	Број учесника	
	- Развијена иновативна решења, као отворена платформа за иновације, жива лабораторија, грађанска наука и др.	Број иновативних решења	
	- Примена родно одговорног приступа у припреми и спровођењу стратегија	Број учесника	
ПЦ 5.5 Подстицање мешања (<i>blending</i>) финансирања урбаног развоја из различитих видова финансирања (домаћих и међународних)	- Примена различитих извора финансирања приоритетних интервенција у урбаним подручјима територијалних стратегија	Евро	RCO 75 RCO 80 СОУРРР
	- Спровођење јавно-приватног партнерства	Број пројеката ЈПП	
	- Стратегије интегралног територијалног развоја за које је примљена подршка - Стратегије за локални развој под вођством заједнице за које је примљена подршка	Број стратегија	
ПЦ 5.6 Јачање транспарентности одлучивања на нивоу урбаног подручја	- Развој информационог система за потребе управљања територијалним развојем	Број развијених система	СОУРРР СРИДИБ

Извори индикатора:

REGULATION (EU) 2021/1058 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 24 June 2021 on the European Regional Development Fund and on the Cohesion Fund. Official Journal of the European Union L 231/60. Common output and result indicators for ERDF and the Cohesion Fund – Article 8(1)(1)	RCO – показатељи учинка; RCR – показатељи резултата
Циљеви одрживог развоја /SDGs (Sustainable Development Goals), UN	ЦОР
Закон о родној равноправности, 2021	ЗРР
Програм управљања муљем у Србији од 2023. до 2032.године	ПУМС
Стратегија нискоугљеничног развоја Републике Србије за период од 2023. до 2030. године са пројекцијама до 2050. године	ССНРРР
Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године	СМРС
Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године	СДРУС33
Програм заштите ваздуха у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године са акционим планом	ПЗВРС

Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2022–2024. Године	ПРЦЕРС
Програм управљања отпадом у Републици Србији за период 2022-2031.године	ПУОРС
Програм прилагођавања на измењене климатске услове са Акционим планом, Нацрт.	ППИКУАП
Просторни План Републике Србије од 2021. до 2035. године, Нацрт	ППРС
Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021-2025.године	СПРКРС
Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период 2021 до 2030 са визијом до 2050. Године	ИНЕКПРС
Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. Године	СРИДИБ
Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања”	СНТРРС
Стратегија развоја стартап екосистема Републике Србије за период од 2021. до 2025. Године	СРСЕРС
Стратегија индустријске политике Републике Србије од 2021. до 2030. године	СИПРС
Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године	СЗРС
Стратегији развоја образовања и васпитања у Србији до 2030. Године	СРОВС
Стратегија паметне специјализације у Републици Србији за период 2020-2027. године	СПСРС
Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године	СОУРРС
Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2025. године	СРВИРС
Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године	СЈЗРС
Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године	СРТРС
Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014–2024. године	СПРРРС
Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године	СПРМСППК

11 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

Спровођење Стратегије почиње одмах након њеног усвајања. Имплементација садржи веома захтевне обавезе у смислу управљања, и то:

- припреме и одређивања приоритетних пројеката,
- припреме и објављивања позива за предлоге пројеката и одобравања операција,
- прибављања пројеката за изградњу/спровођење,
- реализације и затварања пројеката,
- вођења и управљања/одржавања пројеката.

Све ове функције ће сигурно довести до тога да постојеће структуре и институције Града Крушевца буду ангажоване за спровођење Стратегије. У овој фази Град Крушевац нема одговарајуће капацитете, ресурсе и знање да би делотворно обављао све наведене функције. Из тог разлога ће бити успостављена Јединица за координацију пројеката (ЈКП), како би подржала Град Крушевац у спровођењу ове Стратегије и успостављању системске промене у планирању и имплементацији.

Тренутна управљачка структура за процес израде Стратегије обухвата:

- Радну групу која делује и као одбор актера и социјалних партнерстава,
- Савет за развој, који делује и као политички координациони одбор.

Делокруг рада Савета за развој већ покрива политичке аспекте избора пројеката и реализације Стратегије. Стога, овом делокругу рада треба додати вођење процедура како би се омогућило спровођење Стратегије. Радна група има задатак да подржи Савет током израде Стратегије и биће распуштена након њеног усвајања. Стога, Јединица за координацију пројеката (односно Јединица за координацију пројеката и међуопштинску сарадњу у случају шире територије) следи кораке Радне групе ради:

- Подршке Савету за развој у процесу идентификације пројеката који се одвија између различитих заинтересованих страна (Одељење за урбанизам при управи ЈЛС, управни орган/посредни орган, Европска инвестициона банка ЕИБ, Европска банка за обнову и развој ЕБРД, итд).
- Међусекторске координације свих потребних студија да би пројекат и процес пословног планирања "сазрели", кроз укључивање и других одељења/јединица локалне самоуправе, према потреби. Поред тога, пружа подршку координацији између различитих локалних политика - плана интегрисаних територијалних инвестиција и општинског програма капиталних инвестиција, као и плана развоја ЈЛС, просторно -планске документације и осталих секторских стратегија, програма и акционих планова. Јединица за координацију пројеката неће бити директно одговорна за планирање и програмирање на нивоу ЈЛС, већ ће блиско сарађивати са надлежним секторима и свим другим надлежним органима. У координацији са службама за набавке (Одељење за финансије) Града Крушевца, ЈКП ће бити подршка за ефикасно успостављање и одобравање уговора са добављачима и консултантима на сваком пројекту, укључујући студије/анкете потребне за подношење захтева, одобравање, дозволе (нпр. Процена утицаја на животну средину и стратешка процена утицаја, анкета о саобраћају, итд).
- Администрирања уговора, што представља дужност сваког сектора у оквиру којег се пројекат спроводи (нпр. одсек/предузеће за чишћење и рециклажу за уговоре о управљању отпадом, итд). ЈКП је укључена у координацију и подршку администрирању уговора о услугама и уговора са различитим секторима (и консултантима).
- Повезивања са органима управе који издају дозволе и са консултантима током процеса израде и подношења захтева за одобрење/дозволу, да би се задовољиле потребе издавања дозвола/лиценци и добила неопходна одобрења/дозволе/лиценце.
- Подршке органу/одељењу за урбанизам и управном органу/посредном органу у управљању пројектним фондом да би припремили потребне финансијске и техничке документе/студије/експертизе за захтеве за исплату и финансијске системе. Ова функција треба да буде усклађена са финансијским управљањем читаве ЈЛС.

- Управљања пројектима, да би се обезбедило да пројекти испуњавају планиране циљеве. Јединица за координацију пројеката треба да спроводи минимално следеће задатке: обезбеђује да пројекти испуњавају опште циљеве програма (урбанистичко планирање, као и пословно планирање) и конкретне кључне индикаторе учинка који се утврђују оквиром политика интегрисаних територијалних инвестиција; координацију редовних састанака за праћење напретка на локалном и регионалном нивоу, као и са финансијерима и консултантима; вођење рачуна о повезаним административним функцијама управљања пројектима (које финансира ЕУ), од идентификације и евалуације пројеката до финалних извештаја о завршетку пројеката.
- Обезбеђивање ефикасног и ефективног механизма за јачање и изградњу капацитета за остваривање постављених циљева. Ова изградња капацитета је за запослене у Јединици за координацију пројеката у неким конкретним областима, који се баве управљањем и координацијом задужења Јединице. У ширем контексту развијање капацитета је и за друге релевантне стране/актере који су укључени у инвестициони програм, и где је препозната потреба за развијањем капацитета.
- Осигуравања да су испуњене неопходне активности везане за ПР, публицитет и комуникацију, у координацији са и уз подршку службе за комуникације и рад са заједницом Града Крушевца. Ове активности треба да обухватају одговарајућу комуникацију и повезивање са заједницом (приватним, јавним, цивилним, образовним и истраживачким сектором), имајући у виду пројектно планирање и спровођење, да би се обезбедило учешће и дугорочна одрживост пројеката.
- Управљања базом података за праћење и припремање свих неопходних извештаја за управни орган/посредно тело. Јединица за координацију пројеката ће бити одговорна за: праћење резултата пројеката, током њиховог спровођења и након завршетка. Завршетак пројекта је у складу са стандардима Републике Србије и ЕУ. Процене социјално-економског утицаја у којима је детаљно приказано на који начин је програм инвестиција утицао на заједницу и општине у смислу развоја компетенција, укључивања заједнице, општинских партнерстава, локалног економског и међуопштинског развоја, и начина на који је унапређен квалитет живота у заједницама. Препоручује се спровођење таквих студија. Омогућавање спровођења и подршка потребним студијама и експертиза (као што су процене утицаја пројеката на становништво и животну средину, односно студије за процену ризика, итд).

У том циљу, Град Крушевац има једну од следеће три могућности за успостављање Јединице за координацију пројеката:

- 1) Успостављање ЈКП као посебне радне групе која ће користити постојеће запослене, који ће бити пребачени у ЈКП. У том случају, ЈКП ће "позајмити" људске и друге ресурсе од постојећих административних јединица ЈЛС.
- 2) Успостављање ЈКП као нове административне јединице унутар структуре ЈЛС. У том случају запослили би се нови кадрови да попуне Јединицу, али би постојећи кадрови и ресурси могли бити пренети у нову јединицу. Треба истаћи да постоји велики ризик због одлива кадрова, недовољног броја запослених за свакодневне законске обавезе, као и добијања нових надлежности општина у процесу децентрализације и уласка у ЕУ.
- 3) Заснивање ЈКП у постојећој административној јединици чији би делокруг рада могао бити прилагођен на одговарајући начин, тако да такође покрије задатке и функције ЈКП. Као и у претходној варијанти, постоји велики ризик због одлива кадрова, недовољног броја запослених за свакодневне законске обавезе, као и добијања нових надлежности општина у процесу децентрализације и уласка у ЕУ.

У сваком случају, Јединица за координацију пројеката треба да има јасан мандат градоначелника и да директно одговара кабинету градоначелника. Потребни су минимално следећи кадрови унутар ЈЛС за функције Јединице за координацију пројеката:

- шеф Јединице за координацију пројеката;
- пројектни менаџер;
- инжењер/експерт за спровођење пројеката;

- службеник за набавке;
- финансијски менаџер или администратор;
- ИТ специјалиста за прикупљање података;
- службеник за заједницу и службеник за везу и комуникације;
- службеник за координацију политика и сектора.¹⁰³

Након затварања пројекта, Град Крушевац би требало да води и одржава креиране елементе. У случају "софт" пројекта, локална самоуправа треба да размотри спровођење излазне стратегије пројекта. Уобичајено, то би значило да би постојећа служба ЈЛС преузела или би била направљена посебна јединица, или би одговорност била пренета цивилном друштву/НВО или РРА које су институционални механизам који су ЈЛС основале за међуопштинску сарадњу. Стога је императив да вођење и одржавање, као и излазне стратегије добију дужну пажњу када се спроводе студије изводљивости за било који пројекат, а да Град Крушевац користи период спровођења пројекта да успостави системе и институције који би обезбедили дугорочно функционисање пројекта. Јединица за координацију пројекта би имала одговорност да обезбеди да ЈЛС има ресурсе да испуни обавезе у односу на вођење и одржавање свих капиталних пројекта. Јединица за координацију пројекта ће помоћи директно или индиректно где год је то могуће у односу на вођење и одржавање програма.

---

¹⁰³ Ова особа ће омогућавати усклађивање између политика, стратегија, пројекта и извора финансирања. Подржавала би Савет за развој урбаног подручја кроз рад/идентификацију пројекта. Такође би омогућавала међусекторску координацију и координацију плана интегрисаних територијалних инвестиција и општинског плана капиталних инвестиција, у контексту циљева кохезионе политике ЕУ.

12 ИЗВОРИ

- Европска комисија (2021). Заједничке уредбе и прописи. Заједнички показатељи остварења и резултата за Европски фонд за регионална улагања (Улагања у радна места и раст и Interreg) и Европски кохезиони фонд (ЕК, 2021) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EN>
- EC New Cohesion Policy 2021-2027. https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en
- Закон о успостављању и функционисању система за управљање кохезионом политиком, 2023, Нацрт. <https://www.mei.gov.rs/srp/vesti/2811/detaljnije/w/0/nacrt-zakona-o-uspostavljanju-i-funkcionisanju-sistema-za-upravljanje-kohezio-nom-politikom-na-portalu-ekonsultacije/>
- Интегрисани национални енергетски и климатски план Републике Србије за период 2021. до 2030. са визијом до 2050. године. <https://www.mre.gov.rs/dokumenta/strateska-dokumenta/integrisani-nacionalni-energetski-i-klimatski-plan-republike-srbije-za-period-2021-do-2030-sa-vizijom-do-2050-godine>
- Генерални урбанистички план града Крушевца 2025, 2015, <https://krusevac.ls.gov.rs/vazeci-generalni-urbanisticki-plan-grada-krusevca>
- Листа елемената нематеријалног културног наслеђа Републике Србије, Етнографски музеј у Београду, <https://nkns.rs/cyr/elementi-nkns?page=5>
- Нацрт Закона о успостављању и функционисању система за управљање кохезионом политиком, 2023. <https://www.mei.gov.rs/srp/vesti/2811/detaljnije/w/0/nacrt-zakona-o-uspostavljanju-i-funkcionisanju-sistema-za-upravljanje-kohezio-nom-politikom-na-portalu-ekonsultacije/>
- Основно образовање – Подаци о локацијама и објектима, Министарство просвете, 2023.
- Општине и региони у Републици Србији, РЗС, 2022
- Општине и региони у Републици Србији, РЗС, 2021
- Општине и региони у Републици Србији, РЗС, 2020
- Осмотрене промене климе у Србији и пројекције будуће климе на основу различитих сценарија будућих емисија, УНДП Србија, 2018
- Pertoldi M, Fioretti C, Guzzo F, Testori G, De Bruijn M, Ferry M, Kah S, Servillo L A and Windisch S (2022). Handbook of Territorial and Local Development Strategies (Приручник о стратегијама одрживог урбаног развоја), <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC130788>
- Попис 2011, РЗС
- Предшколско образовање – Подаци о локацијама и објектима, Министарство просвете, 2023.
- Програм развоја града Крушевца за 2023. годину и пројекцијама програма за 2024. и 2025. годину, 2022, <https://krusevac.ls.gov.rs/wp-content/uploads/2023/03/Program-razvoja-2023-Skupstina.pdf>
- Програм прилагођавања на измењене климатске услове са Акционим планом, Нацрт. <https://www.ekologija.gov.rs/informacije-od-javnog-znacaja/javne-rasprave/javni-poziv-za-ucesece-javnosti-u-procesu-konsultacija-u-vezi-sa-izradom-programa-prilagodjavanja-na-izmenjene-klimatske-uslove-sa-akcionim-planom-0>
- Програм развоја циркуларне економије у Републици Србији за период 2022–2024. године ("Сл. гласник РС", бр.137/2022) <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/137/1>
- Програм управљања муљем у Србији од 2023. до 2032. године, Београд, 28. септембар 2023. <https://www.ekologija.gov.rs/lat/saopstenja/vesti/prvi-put-usvojen-vazan-planski-dokument-%E2%80%93-program-upravljanja-muljem-u-republici-srbiji>
- Програм управљања отпадом у Републици Србији за период 2022-2031.године ("Сл. гласник РС", бр. 12/2022) http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2022_02/SG_012_2022_010.htm
- Програм заштите ваздуха у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године са акционим планом ("Сл. гласник РС", бр. 140/2022) <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/140/1>
- Просторни план града Крушевца, 2011, <https://krusevac.ls.gov.rs/vazeci-prostorni-plan-grada-krusevca/>
- Просторни План Републике Србије од 2021. до 2035. године, Нацрт. <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf>
- Први резултати Пописа 2022, РЗС, 2022

- Регистар СЕВЕСО постројења на територији Републике Србије, Министарство заштите животне средине, 2023, https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2023-01/registar_seveso_postrojena_na_teritoriji_republike_srbije_0.pdf
- Република Србија, Преговарачка група за Поглавље 22 (2019). Акциони план за испуњавање захтева у области кохезионе политике ЕУ Поглавље 22 – Регионална политика и координација структурних инструмената https://www.mei.gov.rs/upload/documents/pristupni_pregovori/akcioni_planovi/ap_pg_22.pdf
- Списак непокретних културних добара од изузетног значаја, Републички завод за заштиту споменика културе, https://heritage.gov.rs/latinica/nepokretna_kulturna_dobra.php
- Списак непокретних културних добара од великог значаја, Републички завод за заштиту споменика културе, https://heritage.gov.rs/latinica/nepokretna_kulturna_dobra.php
- Средње образовање – подаци о локацијама и објектима и просторијама, Министарство просвете, 2023.
- Статус површинских вода Србије у периоду 2017 - 2019, Агенција за заштиту животне средине, Београд, 2021.
- Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године ("Сл. гласник РС", бр. 12/2022). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2022/12/1>
- Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2022. до 2030. године ("Сл. гласник РС", бр. 9/2023) <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>
- Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године ("Сл. гласник РС", број 35/15). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/35/1/reg>
- Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године ("Сл. гласник РС", бр. 18/2021, 36/2021). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/ispravka/2021/36/1>
- Стратегија индустријске политике Републике Србије од 2021. до 2030. године ("Сл. гласник РС", бр. 35/2020). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/35/1/reg>
- Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018 - 2026. године ("Сл. гласник РС", бр. 61/2018). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/61/1/reg>
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године "Моћ знања" ("Сл. гласник РС", бр. 10/2021). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/10/1/reg>
- Стратегија нискоугљеничног развоја Републике Србије за период од 2023. до 2030. године са пројекцијама до 2050. године. <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/vlada-republike-srbije-usvojila-strategiju-niskougljenicnog-razvoja-do-2030-godine>
- Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године ("Сл. гласник РС", бр. 47/2019). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/47/1/reg>
- Стратегија паметне специјализације у Републици Србији за период 2020 - 2027. године ("Сл. гласник РС", бр. 21/2020). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/10/1/reg>
- Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014 – 2024. године ("Сл. гласник РС", број 85/2014). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2014/85/1>
- Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020 - 2025. године ("Сл. гласник РС", бр. 96/2019). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/96/1/reg>
- Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године ("Сл. гласник РС", бр. 86/2021). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/86/1/reg>

- Стратегији развоја образовања и васпитања у Србији до 2030. године ("Сл. гласник РС", број 107/2021). <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2021/63/1/reg>
- Стратегија развоја стартап екосистема Републике Србије за период од 2021. до 2025. године ("Сл. гласник РС", број 125/2021) http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2021_12/SG_125_2021_011.htm
- Стратегија развоја туризма Републике Србије за период од 2016. до 2025. године ("Сл. гласник РС", бр. 98/2016). <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2016/98/1>
- Стратешка процена утицаја Просторног плана Републике Србије до 2035. године, МГСИ, 2023
- Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021-2025.године (Министарство културе и информисања РС, 2021) <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/6132/Strate%20C5%A1ki%20prioriteti%20razvoja%20kulture.pdf>
- Уредба о плану мреже здравствених установа, ("Службени гласник РС", бр. 5/2020, 11/2020, 52/2020, 88/2020, 62/2021, 69/2021, 74/2021 и 95/2021)
- Уредба о националној еколошкој мрежи, ("Службени гласник РС", број 102/2010)
- Упитник за јединице локалне самоуправе (ЈЛС) – Крушевац, 2022.
- Fioretti C, Pertoldi M, Busti M and Van Heerden S (2020). Handbook of Sustainable Urban Development Strategies (Приручник о стратегијама одрживог урбаног развоја), Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118841>
- <https://jefimija.org.rs/>
- <https://krusevac.ls.gov.rs/obrazovanje/>
- <https://www.vhts.edu.rs>
- <https://visokaposlovnaskola.edu.rs/>
- <https://www.ikbks.com/>

13 АНЕКСИ

АНЕКС 1 – ОДЛУКА О ПРИСТУПАЊУ ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА

На основу члана 12. Закона о планском систему ("Службени гласник Републике Србије", број 30/2018), члана 13. став 6 и члана 21. Закона о локалној самоуправи ("Службени гласник Републике Србије", број 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018, 111/2021 - др. закон), члана 20. Закона о територијалној организацији Републике Србије ("Сл.гласник РС", бр. 129/2007, 18/2016, 47/2018 и 9/2020 - др. закон), Правилника о смерницама добре праксе за остваривање учешћа јавности у припреми нацрта закона и других прописа и аката ("Службени гласник РС", број 51/2019), Стратегије одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године ("Службени гласник Републике Србије", број 47/2019), члана 22. Статута града Крушевца ("Службени лист града", број 15/18) и Меморандумом о разумевању између Канцеларије Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС) и града Крушевца, закљученог дана 20.05.2022. године под бројем 404-1133/2022, којим се дефинише техничка подршка Програма Европске уније за локални развој ЕУ ПИРО Плус у изради и спровођењу Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца,

Скупштина града Крушевца на седници одржаној дана 09.06.2022.године донела је

О Д Л У К У О ПРИСТУПАЊУ ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА УРБАНОГ ПОДРУЧЈА ГРАДА КРУШЕВЦА

Члан 1.

Ради унапређења израде планског документа развоја града Крушевца ,приступа се изради Стратегије развоја урбаног подручја града Крушевца заснованог на унапређењу просторних , социјалних , економских, културних и климатских аспеката и аспеката развоја животне средине развоја града.

Члан 2.

Градско веће града Крушевца образоваће посебним решењима Савет за развој урбаног подручја града Крушевца и Радну групу за израду Стратегије урбаног подручја града Крушевца.

Члан 3.

Стручне и административне послове Савета за развој урбаног подручја града Крушевца и Радне групе за израду Стратегије урбаног подручја града Крушевца ће обављати Одељење за урбанизам и грађевинарство градске управе града Крушевца.

Члан 4.

Ова Одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Службеном листу града Крушевца".

СКУПШТИНА ГРАДА КРУШЕВЦА

I бр.350-487/2022

ПРЕДСЕДНИК
Предраг Вукићевић,с.р

Тачност преписа оверава: Секретар

Маја Цупкић

АНЕКС 2 - СПИСАК ПРОЈЕКТНИХ ИДЕЈА

Ц 1. ИДЕНТИТЕТ УРБАНОГ ПОДРУЧЈА	
1.	Реконструкција и ревитализација Лазаревог града
2.	Трансформације простора "Старе Мериме" у мултифункционални комплекс
3.	Трансформација управне зграде "14. октобра" у објекат културе (изложбени простор)
4.	Затварање и трансформација атријума зграде Градске управе
5.	Претварање/трансформација Видовданске улице у пешачку зону и зелену оазу
6.	Пројекат претварања улица Карацићеве, Миличине, Кумановске у "Малу Скадарлију"
7.	Формирање еколошких коридора од Борића веза са Пакашничком шумом и Слободиштем
8.	Изградња еко - села и повезивање са урбаним центром
9.	Реконструкција урбаних цепова
10.	Партерно уређење слободних јавних површина, изградња нових паркова и простора за рекреацију
11.	Промовисање Крушевца као града глумаца: музеј Крушевачких глумаца тематски музеји, фестивали, манифестације, мурали (мурали: Бата Паскаљевић, Радмила Савићевић, Чкаља, на кућама глумаца)
12.	Израда мобилне апликације за презентацију културног наслеђа "Град Кнеза Лазара" за презентацију културног наслеђа
13.	Израда апликације за виртуалну реалност која би приказала изглед и приказ живота у средњовековном Крушевцу
14.	Ботаничка башта код Слободишта - уређен парк, део зеленог коридора
15.	Формирање модерног, савременог идентитета града
Ц 2. ЗЕЛЕНА И ЕНЕРГЕТСКА ТРАНИЗИЦИЈА И МОБИЛНОСТ	
16.	Израда саобраћајне студије и регулисање мирујућег саобраћаја
17.	Ревизија Плана одрживе урбане мобилности
18.	Израда планова мобилности ЈП, установе, предузећа
19.	Радионице за подизање свести о унапређењу одрживе урбане мобилности
20.	Изградња бицикличких стаза, постављање паркинга за бицикле, система за изнајмљивање бицикала, тротинета
21.	Субвенционисање куповине бицикла
22.	Изградња зоне успореног саобраћаја <i>Woonerf street</i>
23.	Унапређење јавног превоза (возила, стајалишта, инфраструктура)
24.	Електро пуњачи из обновљивих извора енергије
25.	Успостављање <i>Car sharing</i>
26.	Увођење интегрисане карте за превоз, паркинг
27.	Побољшање јавног превоза увођењем зелених аутобуса
28.	Изградња паркинг гаража
29.	Увођење система <i>Park and ride</i>
30.	Повећање цена паркирања – укидање месечне карте за запослене за паркирање

31.	Промовисање саобраћаја без емисије загађења
32.	Формирање зелених кровова и фасада, чешљева (Дом синдиката) и на другим зградама са равним крововима у урбаном подручју
33.	Формирање уређене зелене површине код Паруновца за спречавање/ублажавање урбаних поплава
34.	Озелењавање уличних коридора
35.	Успостављање и имплементација катастра зелених површина
36.	Формирање еко оазе на путу према Копаонику на обалама Расине, некадашње купалиште - еко коридор
37.	Уређење Чешаљ зграде у зелене зграде
38.	Постављање зеленог крова и урбане баште на крову Алтернативног културног центра "Гнездо" у Бивољу
39.	Енергетска санација објеката у приватном и јавном власништву
40.	Увођење Еко фасаде
41.	Реконструкција зграде Дома синдиката у паметну зграду
42.	Успостављање централног регистра енергетских пасоша - примена система CREP
43.	Уређење школских дворишта и дворишта вртића
44.	Урбано баштованство и пчеларство
45.	Развој система смањења ризика од катастрофа
46.	Развој добровољног ватрогаства и обука
47.	Сређивање реке Расине од цркве Пресвете Богородице до Борчевог стадиона - каналисање, пешачка стаза, бицикличка стаза
48.	Оштра казнена политика за намерно загађивање и прљање јавних површина
49.	Измена горива и смањење емисије загађења у градској топлани
50.	Замена енергената за дислоциране котларнице (мазут, угаљ)
51.	Пројекат коришћења топлотне енергије из фабрике отпадних вода системом топлотне пумпе до градске топлане
52.	Инсталација калориметара код потрошача прикључених на систем даљинског грејања
53.	Реконструкција постојеће и изградња нове канализације
54.	Смањење емисије аеро загађења из индивидуалних ложишта, постављање филтера горива
55.	Постављање соларне електране на крововима објеката
56.	Увођење обавезне примарне селекције отпада у домаћинствима
57.	Изградња водоводне мреже у околним селима - Шиљеговац, Поточари
58.	Изградња канализационе мреже у околним селима - Каоник, Ђунис, Поточари
59.	Побољшање јавног осветљења
60.	Јавна расвета и wi fi мрежа преко соларне енергије
61.	Промовисање климатски паметне пољопривреде у окружењу урбаног подручја
62.	Превенција од природних катастрофа и временских климатских промена у пољопривреди, повртарство и ратарство

Ц 3. ИНОВАТИВНА И ПАМЕТНА ЕКОНОМИЈА	
63.	Покретање менторског пункта који се односи на фондове, као вид подршке пословању, који су актуелни у Расинском округу
64.	Правовремена и стручна информисаност тимова и младих предузетника о средствима које даје Влада Републике Србије
65.	Изградња центра за едукацију предшколске и школске деце
66.	Развијање капацитета за коришћење и развој дигиталних сервиса
67.	Субвенционисање пројеката од стране ЈЛС за нискоугљеничну и циркуларну економију
68.	Успостављање портала између јавног и приватног сектора за размену битних информација и података
69.	Успостављање канала комуникације кроз дигиталну платформу за потребе пословања
70.	Промовисање задругарства у области развоја предузетништва
71.	Едукација привредних субјеката за писање пројеката у области зелене економије
72.	Обука за коришћење дигиталних технологија
73.	Увођење субвенција за организације цивилног друштва која се баве рециклажом
74.	Адекватно коришћење, без злоупотребе, природних ресурса Крушевца и околине
75.	Оснаживање еко газдинстава - потез Ломница, Буци, Јастребац
Ц 4. ДРУШТВЕНО БЛАГОСТАЊЕ	
76.	Изградња станова за младе родитеље
77.	Уређење школских дворишта за потребе игре и едукације деце
78.	Реконструкција и озелењавање школских дворишта
79.	Изградња три вртића
80.	Сређивање дворишта вртића и школа и прилагођавање потребама деце
81.	Уређење школских дворишта за игру и едукацију
82.	Изградња физкултурне сале у школама у којима их немају
83.	Радионице за разговор са децом о њиховим потребама личностима и талентима
84.	Умрежавање деце и укључивање њихових идеја и потреба у развојне програме
85.	Културне, спортске, уметничке активности за децу током лета
86.	Уређивање простора за талентовану децу (фолклор, балет)
87.	Институт за ментално здравље деце и младих са саветовалиштем за родитеље
88.	Оснивање друштва родитеља деце са инвалидитетом
89.	Подстицање волонтеризма код младих
90.	Оснивање два факултета
91.	Редистрибуција и регулација социјалних давања за локални ниво
92.	Изградња дома за особе са инвалидитетом
93.	Проширење капацитета Центра особа са инвалидитетом
94.	Проширење капацитета геронтолошког центра за дементна лица

95.	Оснивање "Клубова за треће доба" и за особе са инвалидитетом
96.	Уређење јавних површина (и зелених) са потребама слепих људи (звучни семафори, тактилне стазе)
97.	Садржаји за самце у сврху упознавања
98.	Успостављање услуге "Предах смештај" за особе са инвалидитетом
99.	Изградња прихватилишта за жртве насиља, ургентно збрињавање
100.	Опремање сеоског домаћинства за боравак особа са инвалидитетом у функцији социјалног предузетништва
101.	Простор за радове, рукотворине за лица са интелектуалним тешкоћама
102.	Изградња зграде Народне библиотеке Крушевца
103.	Изградња зграде Архива
104.	Изградња објекта за депоновање и конзервацију, Народни музеј
105.	Повећање приступачности јавних установа и јавних површина
106.	Увођење лифтова у објекте јавне намене ради боље приступачности
107.	Постављање рампе за улазе у државне институције и јавне установе
108.	Оснивање Завода за заштиту споменика културе Крушевац
109.	Мапирање културних садржаја и историјског наслеђа од Слободишта до улице Цара Лазара
110.	Трансформација Дома Војске у мултифункционални објекат културе
111.	Претварање/реконструкција зграде Крмног биља у објекат са културним садржајима
112.	Изградња летње сцене у Бивољу на ливади испод Алтернативног културног центра "Гнездо", децентрализација културе
113.	Реконструкција биоскопа "Крушевац"
114.	Стварање услова за рад самосталним уметницима у виду градских атељеа, намењених активним ствараоцима
115.	Реафирмација главног трга и Милицине улице за потребе локалних удружења и неафирмисаних уметника
116.	Увођење културе <i>street art</i> , мурали
117.	Летња сцена
118.	Повећање видљивости галеријских простора и културних дешавања
119.	Јасно осмишљен визуелни идентитет и подизање нивоа презентације уметности и културних дешавања
120.	Мапирање визуелног идентитета, стаза културе
121.	Обезбеђивање неформалног образовања у уметности за грађанство у трајној форми
122.	Реконструкција и адаптација дела простора зграде "14 октобар" у модеран едукативан центар за дигитално описмењавање грађана
123.	Инклузивни урбани мобилијар
124.	Формирање Хабова за младе, објекти и простори, младалачка култура
125.	Видовдански фестивал поезије код цркве Лазарица
126.	Организовање мобилне јединице са теренским возилом за обављање здравствених прегледа на терену

127.	Удруживање здравствених установа и приватне праксе на развоју понуде здравственог туризма града Крушевца
128.	Изградња Студентске поликлинике
129.	Интензивирање међусекторског рада на афирмацији здравих навика - бициклизам, јавни превоз, еко превоз, измештање паркинга, шетња
130.	Реконструкција затворених базена
131.	Изградња омладинског центра
132.	Изградња нове спортске хале, кошаркашких терена и унапређење школског спорта
133.	Изградња спортских терена за особе са инвалидитетом
134.	Увођење бесплатних спортских и уметничких активности
135.	Промовисање концепта социјалног предузетништва
136.	Организовање мобилне јединице са теренским возилом при Црвеном крсту Крушевац за дистрибуцију хуманитарне помоћи на терену и деловање у несрећама
Ц 5. УПРАВЉАЊЕ УРБАНИМ/ТЕРИТОРИЈАЛНИМ РАЗВОЈЕМ	
137.	Даљи развој ГИС-а, континуитет примене ГИС-а у управи и коришћење програма за примену мера
138.	Укључивање у <i>URBACT IV</i> програм мрежу
139.	Креирање информатичке инфраструктуре за управљање развојем
140.	Делотворније и видљивије коришћење научних и образовних установа
141.	Обука за дигитално пословање
142.	Успостављање мреже родитеља за укључивање у одлучивањима на локалном нивоу
143.	Успостављање цивилног - јавног партнерства у области културе
144.	Обуке по моделу РСМ комуникације, јачање лидера и менаџера
145.	Рад на појачаном развоју капацитета запослених у градској управи у правцу писања, планирања и имплементације пројеката
146.	Успостављање одрживе међуопштинске сарадње
147.	Јачање капацитета цивилног сектора у циљу јавног заговарања
148.	Партиципација грађана при доношењу планова детаљне регулације
149.	"Грађани на првом месту" - јачање партиципације грађана
150.	Формирање иновативних решења за туристичке апликације
151.	Е - описмењавање кроз међугенерациско повезивање
152.	Дигитално описмењавање становништва
153.	Повећање фонда за финансирање пројеката у циљу јачања капацитета ОЦД
154.	Е - доктор, Е - аграр, Е - катастар
155.	Мапирање недовољно искоришћених објеката у граду

АНЕКС 3 – УЧЕСНИЦИ У ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ

Учесници у процесу израде Стратегије

Ђурђа Богићевић, Катарина Грујовић Брковић, Марија Ђоровић, Драгослав Сретеновић, Гордана Недељковић, Милош Шелмић, Предраг Арсић, Андријана Цветковић, Миона Радовановић, Александра Алексић, Катарина Лапчевић, Миљан Збиљић, Урош Лукић, Слађан Станојевић, Марина Стојилковић, Вања Ракић, Данијела Живановић, Ненад Блажић, Драгана Костић, Јелена Лацић, Катарина Крстановић, Марија Бабић, Слађан Мајсторовић, Мирјана Николић, Милица Стафановић, Драгана Ивановић, Зоран Миленковић, Даница Живадиновић, Братислав Ђорђевић, Јелена Милутиновић, Биљана Станковић, Небојша Недељковић, Дејан Ушљебрк, Ивана Бирдић, Јасна Себић, Милица Михајловић, Андрија Грашић, Момир Драгићевић, Марина Радовић, Дејан Петровић, Ана Крсмановић, Љубомир Катић, Ана Прванов, Наташа Јанићијевић, Невена Грујић, Слађан Јевтић, Владан Весић, Мирослав Петровић, Тања Панић, Александар Вуксановић, Филип Петронијевић, Милица Милосављевић, Милан Милошевић, Марко Јовановић, Синиша Максимовић, Предраг Вукићевић, Снежана Миладиновић, Драгана Тимић, Гордана Миловановић, Зоран Живадиновић, Ненад Шароњић, Александар Видојевић, Немања Лазаревић, Тијана Марковић, Братислав Попрашић, Драган Рашковић, Никола Пантелић, Бранислав Недић, Светлана Ђуђревић, Јован Ристић, Ненад Соколовић, Бојана Јовац, Снежана Ненезић, Предраг Момировић, Зоран Карајовић, Марко Каралић, Марина Костић, Јелена Ивковић, Јелена Чукарић, Весна Марић, Александар Ђорђевић, Стефан Мосуровић, Милан Сојевић, Мирјана Аврамовић, Горан Пешић, Ружица Џугурдић, Драгана Думановић, Ивана Стевановић Хемфлинг, Маја Горановић, Сузана Тијанић, Ивана Филиповић, Слађана Миленковић, Јадранка Јевремовић, Бобан Манџукић, Оливера Комненовић, Александар Јовановић, Бојана Станојловић, Снежана Павловић, Андријана Тодоров, Оливера Коларић, Марија Југовић, Сандра Гогић, Марко Поповић, Светлана Ивановић, Ненад Милошевић, Слађана Бисерчић, Илија Јовановић, Снежана Поповић, Владимир Марјановић, Душан Марјановић, Александра Милутиновић, Ивана Михајловић, Снежана Радовић, Сања Николић, Милош Александровић, Зорица Јовановић, Марија Марковић Благојевић, Славиша Ђорђевић, Марија Васковић, Каћа Димитријевић, Андријана Коцић, Марија Тирић, Снежана Стојковић, Божица Гајић, Александар Миљковић, Иван Миленковић, Зоран Цветковић, Александар Стевановић, Зоран Асковић, Милоња Бубања, Александар Шароњић, Марко Мандић, Никола Јовановић, Олгица Божиновић, Сузана Младеновић, Марија Пекић, Коста Миловановић, Наташа Максимовић, Милица Ивовић, Наташа Милошевић, Анабела Марковић, Јулија Станковић, Ана Чолић, Далиборка Живковић, Емина Тодоровић, Драгомир Алексић, Драгана Бабић, Бојан Миновић, Вуко Влаховић, Данијела Симоновић, др Горан Лапчевић, Данијела Секулић, Ана Сорман, Јелена Стевановић, Ивана Миладиновић, Марија Ђорђевић, Ивица Станојловић, Вања Петковић.

АНЕКС 4 - НАЦИОНАЛНИ И МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА УРБАНОГ И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ РАЗВОЈА

Јул 2023.

1 НАЦИОНАЛНИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА УРБАНОГ И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ РАЗВОЈА

МИНИСТАРСТВА ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ
МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ
МИНИСТАРСТВО ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНАРСТВА, САОБРАЋАЈА И ИНФРАСТРУКТУРЕ
МИНИСТАРСТВО РУДАРСТВА И ЕНЕРГЕТИКЕ
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊЕ И СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ
МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ
МИНИСТАРСТВО ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И ДРУШТВЕНИ ДИЈАЛОГ
МИНИСТАРСТВО ЗА ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА
МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА
МИНИСТАРСТВО ЗА БРИГУ О ПОРОДИЦИ И ДЕМОГРАФИЈУ
МИНИСТАРСТВО СПОРТА
МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ
МИНИСТАРСТВО ЗА БРИГУ О СЕЉУ
МИНИСТАРСТВО НАУКЕ, ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА И ИНОВАЦИЈА
МИНИСТАРСТВО ТУРИЗМА И ОМЛАДИНЕ
МИНИСТАРСТВО ИНФОРМИСАЊА И ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА
МИНИСТАРСТВО ЗА ЈАВНА УЛАГАЊА
КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ РАЗВОЈА НЕДОВОЉНО РАЗВИЈЕНИХ ОПШТИНА
КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА КООРДИНАЦИЈУ АКТИВНОСТИ И МЕРА У ОБЛАСТИ ОДНОСА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СА ДИЈАСПОРОМ
КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА РАВНОМЕРНИ РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ

ОРГАНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ: УПРАВА ЦАРИНА; УПРАВА ЗА СЛОБОДНЕ ЗОНЕ; РЕПУБЛИЧКА ДИРЕКЦИЈА ЗА ВОДЕ; УПРАВА ЗА ШУМЕ; УПРАВА ЗА АГРАРНА ПЛАЋАЊА; УПРАВА ЗА ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ, НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЈА ЗА ЈАВНУ УПРАВУ, РАЗВОЈНА АГЕНЦИЈА СРБИЈЕ, АГЕНЦИЈА ЗА УПРАВЉАЊЕ ЛУКАМА

ФОНДОВИ: ФОНД ЗА РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, ФОНД ЗА ИНОВАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ, ФОНД ЗА НАУКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, ЦЕНТАР ЗА ПРОМОЦИЈУ НАУКЕ (ЦПН)

БАНКЕ: Erste Bank A.D.; UniCredit banka; Banca Intesa; NLB Komercijalna banka; Банка Поштанска штедионица; ProCredit banka.

1.1 МИНИСТАРСТВА ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ¹⁰⁴

1.1.1 МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА¹⁰⁵

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка локалној самоуправи - ненаменски трансфери који се утврђују са чланом 37. Закона о финансирању локалне самоуправе и трансфери за уједначавање - трансфер солидарности, који се утврђује у складу са чланом 38. Закона о финансирању локалне самоуправе.
- Експропријација земљишта у циљу изградње капиталних пројеката- средства су намењена за експропријацију, односно административни пренос непокретности - земљишта и објеката који по закону могу бити предмет експропријације, а ради изградње капиталних пројеката.
- Документ менаџмент систем-систем за документ менаџмент-електронско пословање.

1.1.2 МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ¹⁰⁶

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Програм финансијске подршке - коришћење стандарда до конкурентнијих производа. Програм је замишљен као вид неопходне подршке, превасходно малим и средњим предузећима, како би се подстакли на повећање коришћења стандарда у производњи и организацији пословања, на сертификацију производа и система менаџмента и коришћење других услуга у области ИК, а што ће за резултат имати повећање конкурентности привреде у целини. Програм укључује инструмент финансијске подршке привредним субјектима у виду субвенција. Расположива средства одобравају се појединачно корисницима, рефундацијом, као суфинансирање у висини од 40% односно 60% оправданих трошкова без ПДВ-а за сваку пројектну активност.
- Подстицање регионалног развоја-финансијска подршка које је у функцији подршке развоју пословне инфраструктуре кроз инфраструктурно опремање зоне пословања и њихово повезивање са окружењем, као и унапређење инфраструктурних капацитета у циљу развоја туризма и других привредних делатности. Програмским активностима јачају се капацитети јединица локалних самоуправа и акредитованих регионалних развојних агенција, и врши повезивање свих субјеката регионалног развоја, на националном, регионалном и локалном нивоу у циљу спровођења политике регионалног развоја.
- Програм подршке малим предузећима за набавку опреме- врши се додела бесповратних средстава за инвестиције у нову производну опрему микро и малим предузећима, предузетницима и задругама а у сврху јачања њихове конкурентности, побољшања и унапређења њиховог пословања и интернационализације, као и креирања нових радних места. Програм представља комбинацију бесповратних средстава из буџета (25%), кредитних средстава пословних банака и лизинг кућа (70%) и сопствених средстава клијента (5%).
- Програм подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању - врши се додела бесповратних средстава за финансијску подршку новооснованим предузетницима, микро и малим привредним друштвима, који су регистровани у Агенцији за привредне регистре најраније две године у односу на годину подношења захтева. Подршка представља комбинацију 30% бесповратних средстава из буџета и 70% кредита Фонда за развој, као и нефинансијску подршку кроз стандардизовани сет услуга акредитованих регионалних развојних агенција – едукацију и помоћ при изради бизнис плана;
- Подршка кроз стандардизовани сет услуга за МСПП која се односи на обуке, саветодавне услуге, као и промоција расположивих видова подршке за мала и средња на локалном

¹⁰⁴ <https://www.srbija.gov.rs/link/2497>

¹⁰⁵ <https://www.mfin.gov.rs/>

¹⁰⁶ <https://privreda.gov.rs/>

нивоу, без накнаде Програм реализује 17 акредитованих регионалних развојних агенција, уз координацију Развојне агенције Србије;

- Поддршка индустријском развоју, индустријском реструктурирању у правцу приближавања иновативним и технолошки интензивним и удаљавању од радно интензивних сектора и унапређење и дигитализација пословних модела индустријске производње;
- Подстицајни програм подршке дигиталној трансформацији индустрије - Континуирано суфинансирање трошкова имплементације одобрених пројеката предложених у оквиру стратегије дигиталне трансформације појединачних привредних субјеката (унапређења/увођења нових пословних процеса, пословних модела, производа, услуга);
- Подстицаји индустријским привредним субјектима за развој иновативних решења кроз пројекте сарадње са научно-истраживачком заједницом.
- Програм подршке за индустријске привредне субјекте за набавку технолошке опреме прве генерације;
- Програм подршке развоју инфраструктуре за потребе индустријских зона;
- Улагања од посебног значаја-додела новчаних средстава привредним субјектима који врше улагање у основна средства или отварају већи број нових радних места, у односу на предмет улагања и територијалну концентрацију одређених привредних грана и привредних делатности
- Кредитна подршка предузећима у поступку приватизације, којим се обезбеђује ефикасан наставак процеса приватизације предузећа, односно опстанак предузећа до окончања процеса.
- Програм развоја Подриња - заједничка иницијатива влада Републике Србије и Републике Српске, доминантно је привредног карактера, предвиђа могућност заједничких активности и сарадње на реализацији пројеката у области привредног развоја. Из Републике Србије учествују следеће ЈЛС: Шид, Сремска Митровица, Богатић, Шабац, Лозница, Мали Зворник, Крупањ, Ваљево, Осечина, Љубовија, Косјерић, Бајина Башта, Ужице, Чајетина, Прибој и Коцељева.

1.1.3 МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ¹⁰⁷

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подстицај за инвестиције за унапређење и развој руралне јавне инфраструктуре-подстицаји обухватају подршку инвестицијама у изградњу и опремање објеката:
  1. за снабдевање водом;
  2. путне инфраструктуре.
  3. за складиштење и прераду пољопривредних производаПраво на подстицаје остварује јединица локалне самоуправе, уколико се предметна инвестиција реализује у насељеном месту које има мање од 10.000 становника.
- Подстицај за унапређење система креирања и преноса знања кроз развој техничко-технолошких, примењених, развојних и иновативних пројеката у пољопривреди и руралном развоју. Право на подстицаје има правно лице уписано у Регистар научноистраживачких организација, истраживачко развојни центар, иновациони центар, акредитовани факултет, предузетник и правно лице који испуњавају услове за обављање саветодавних и стручних послова у пољопривреди.
- Подстицај за подршку програмима који се односе на припрему и спровођење локалних стратегија руралног развоја (ЈСРР).
Подстицаји обухватају подршку програмима, и то:
  1. подстицаји за припрему ЈСРР;
  2. подстицаји за спровођење ЈСРР.Право на подстицаје остварује Партнерство за територијални рурални развој (удружење представника јавног, приватног и цивилног сектора одређеног руралног подручја које је основано у складу са законом којим се уређују удружења.

¹⁰⁷ <http://www.minpolj.gov.rs/>

- Подстицај за спровођење активности у циљу подизања конкурентности кроз сертификацију система квалитета хране, органских производа и производа са ознаком географског порекла.
- Уређење водотока и заштита од штетног дејства вода - предузимање мера и активности за заштиту од поплава спољним и унутрашњим водама и од леда, заштиту од ерозије и бујица и отклањању последица таквог деловања вода и управљање ризицима од штетног дејства вода као и израде техничке документације за наведене објекте.

Остали пројекти које спроводи Министарство, а који се финансирају из других извора:

- Пројекат за конкурентну пољопривреду Србије - средстава Светске банке. Пројекат се односи на унапређење продуктивности и поспешивању предузетничког духа на породичним газдинствима, кооперацијама, задругама, удружењима и микро, малим и средњим предузећима кроз финансијску подршку и развој капацитета саветодавних служби, бизнис и финансијског планирања. Министарство преко Управе за аграрна плаћања расписује јавни позив за инвестиције које се односе на унапређење конкурентности примарне сточарске производње и то у областима производње млека, производње меса, пчеларства и аквакултуре.
- Инструмент претприступне помоћи за рурални развој (ИПАРД) – средства Европске уније. У оквиру програма ИПАРД, спроведе се следеће мере:
  1. Улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава
  2. Улагања у физичку имовину која се тичу прераде и стављања у промет пољопривредних и рибарских производа
  3. Еколошки оријентисана и органска пољопривреда
  4. Имплементација локалних развојних стратегија—ЛЕАДЕР приступ
  5. Диверзификација пољопривреде.
- Програм за отпорност на климатске промене и наводњавање у Србији – фаза II – средства Европске банке за обнову и развој. Пројектом се финансира изградње и рехабилитације критичне инфраструктуре за наводњавање у локланим самоуправама.
- Пројекат интегрисаног развоја коридора реке Саве и Дрине – средства Међународне банке за обнову и развој. Циљ Пројекта је унапређење заштите од поплава и омогућавање прекограничне сарадње у области вода на речним коридорима Саве и Дрине. Пројектом се финансира заштита од поплава, улагање у управљање животном средином, бране и повезане активности у одабраним приоритетним областима дуж коридора реке Саве и Дрине.
- Изградња система за наводњавање - прва фаза – средства Фонда за развој Абу Дабија. Пројектом се финансира изградња, реконструкција, уређења и санације водних објеката и система за наводњавање, и то на регионалним хидросистема за наводњавање и двонаменским система на подручју Срема, Бачке и Баната и хидромелиорационим системима на подручју Шапца, Чачка, Панчевачког рита и Тополе.
- Животна средина и клима – средства ИПА програм 2020. Предузимање мера и активности на заштити и унапређењу квалитета површинских и подземних вода кроз изградњу постројења за пречишћавање отпадних вода за агломерацију Лозница; изградња нових колектора и реконструкцију постојећих, изградњу црпних станица и потисних цевовода и изградњу делова нове атмосферске канализације, као и кроз изградњу система и објеката за сакупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода у Сокобањи.

1.1.4 МИНИСТАРСТВО ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ¹⁰⁸

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подстицаји за куповину еколошки прихватљивих возила - субвенционисане куповине нових возила која имају искључиво електрични погон, као и возила која покреће уз атмосферски и електрични погон хибрид, у циљу заштите и побољшања квалитета ваздуха,

¹⁰⁸ <https://www.ekologija.gov.rs/>

- Смањење загађења ваздуха у Србији из индивидуалних извора - смањење испуштања загађујућих супстанци из индивидуалних извора у животну средину у циљу примене мера за унапређење квалитета ваздуха и предузимања превентивних мера у сегментима значајним за заштиту ваздуха од загађења, кроз сарадњу са јединицама локалне самоуправе
- Заштита и очување вода као природних ресурса - очување квалитета вода као природних ресурса, отклањање последица од загађења и примене превентивних мера прописаним законом о заштити животне средине кроз сарадњу са јединицама локалне самоуправе.
- Набавка, замена, реконструкција и санација котларница за грејање - смањење испуштања загађујућих супстанци у животну средину, из котларница за грејање у оквиру објеката који су у надлежности јединица локалне самоуправе, с циљем унапређења квалитета ваздуха, предузимања превентивних мера у сегментима значајним за заштиту ваздуха од загађења и заштите и унапређивања животне средине.
- Подстицаји за програме управљања заштићеним природним добрима од националног интереса - суфинансирање програма управљања националним парковима и заштићеним подручјима.
- Пошумљавање у циљу заштите и очувања предеоног диверзитета - суфинансирање набавке садница и извођење радова за пошумљавање земљишта аутохтоним врстама дрвећа и жбуња, на земљишту које је у надлежности јединица локалне самоуправе.
- Очување и заштита земљишта као природног ресурса - спречавање или отклањање штетних промена у земљишту, који за циљ има да се очувају површине и функције земљишта као природног ресурса и да се спрече или отклоне штетне промене у земљишту које могу настати као последица: ерозионих процеса, смањења садржаја органске материје у земљишту, закишељавања, заслањивања и алкализације земљишта, сабијања земљишта, клизишта и одрона, пожара и хемијских удеса, загађења.
- Смањење угљеничког отиска локалних заједница применом принципа циркуларне економије - суфинансирање развоја иновативних пројеката и пословних модела базираних на принципима циркуларне економије који доприносе нискоугљеничном развоју.
- Интегрисано управљање отпадом, отпадним водама, хемикалијама и биоцидним производима - успостављање система за регионално управљање отпадом и унапређење система управљања отпадом, успостављање система за управљање отпадним водама на нивоу локалних самоуправа и заштите вода.
- Санација и затварање несанитарних депонија - подршке јединицама локалних самоуправа које нису у могућности да самостално финансирају санацију и затварање несанитарних депонија на својој територији,
- Измештања и трајног збрињавања опасног отпада - решавање питања уклањања опасног отпада у предузећима у реструктурирању и стечају, као и уклањање осталог опасног историјског отпада.
- Превенција нелегалног одлагања отпада и уклањање - пружањем подршке јединицама локалних самоуправа у спречавању нелегалног депоновања отпада и превенцији настајања нових дивљих депонија.
- Управљање отпадом и циркуларна економија - подршка локалним самоуправама у примени иновативних технологија и решења у рециклажи и поновној употреби отпада, смањењу употребе природних ресурса и унапређењу квалитета животне средине кроз смањење емисија загађујућих материја у медијуме животне средине.
- Набавка опреме за сакупљање и рециклажу - подизање капацитета локалних и регионалних ЈКП у циљу повећање њихове ефикасности и унапређења управљања отпадом.
- Подршка пројектима цивилног друштва у области заштите животне средине - финансирање пројектата у области заштите животне средине које спроводе удружења и друге организације цивилног друштва, а који су изабрани путем конкурса.
- Подстицаји за поновну употребу и искоришћење отпада - подстицаја предузећима за подстицање поновне употребе и искоришћавања отпада као секундарне сировине, или за добијање енергије, као и подстицање производње биоразградивих кеса.
- Техничка помоћ у припреми пројектне документације за инфраструктурне пројекте у области животне средине - припрему потребне планске и пројектне документације за инфраструктурне пројекте у одређеним локалним самоуправама.

- Унапређење инфраструктуре за заштиту животне средине - изградња постројења за третман отпадних вода укључујући и колекторе и канализациону мрежу.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- ИПА 2010 - Подршка општинама у Републици Србији у припреми и спровођењу инфраструктурних пројеката;
- ИПА 2017 - Сектор заштите животне средине;
- ИПА 2018 - Сектор заштите животне средине;
- ИПА 2020 - Животна средина и клима;
- Изградња регионалних центара за управљање отпадом-средства Европске банке за обнову и развој;
- Пројекат даљинског грејања у Крагујевцу-средства Европске банке за обнову и развој.

1.1.5 МИНИСТАРСТВО ГРАЂЕВИНАРСТВА, САОБРАЋАЈА И ИНФРАСТРУКТУРЕ¹⁰⁹

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Друмски транспорт, путеви и безбедност саобраћаја - развој друмског транспорта који се огледа се у олакшаном приступу међународном транспортном тржишту
- Железнички и интермодални саобраћај - унапређење и развој железнице (укључујући и жичаре) и интермодалног транспорта кроз уређење система железнице и интермодалног транспорта.
- Реализација инфраструктурних пројеката од значаја за Републику Србију- и реализацију пројеката изградње и реконструкције саобраћајне инфраструктуре и инфраструктурне пројекте.
- Програм интегралног развоја Југозападне Србије - финансирање пројеката из области туризма, животне средине и инфраструктуре.
- Програм водоснабдевања и пречишћавања отпадних вода у општинама средње величине у Србији и Зелени градови - изградње фабрика за пречишћавање пијаће воде и фабрика за пречишћавање отпадних вода, као и рехабилитације и проширење комуналног система водоснабдевања, сакупљања и одвођења отпадних вода.
- Реконструкција железничке пруге Ниш – Димитровград.
- Програм интегрисаног управљања чврстим отпадом у Србији - унапређење комуналне инфраструктуре ради ефикасног управљања комуналним чврстим отпадом у изабраним градовима.
- Пројекат изградње комуналне (канализационе) инфраструктуре и инфраструктуре за одлагање комуналног чврстог отпада - пројекат са радним називом „Чиста Србија”, изградња канализационе мреже и постројења за прераду отпадних вода и санацију, реконструкцију, рекултивацију и изградњу депонија са третманом чврстог отпада.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- ИПА 2020-Подршка ЕУ интеграцијама.
- ИПА 2020 - Демократија и управљање.
- Пројекат унапређења трговине и транспорта Западног Балкана уз примену вишефазног програмског приступа-средства Међународне банке за обнову и развој.
- Рехабилитација путева и унапређење безбедности саобраћаја-средства Међународна банка за обнову и развој, Европска инвестициона банка и Европска банка за обнову и развој.
- Модернизација железничког сектора у Србији-средства Светске банке, Међународне банке за обнову и развој.

1.1.6 МИНИСТАРСТВО РУДАРСТВА И ЕНЕРГЕТИКЕ¹¹⁰

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

¹⁰⁹ <https://www.mgsi.gov.rs/cir/projekti>

¹¹⁰ <https://www.mre.gov.rs/>

- Јавни позив за доделу средстава за финансирање Програма енергетске санације породичних кућа и станова који спроводе јединице локалне самоуправе, као и градске општине.
- Јавни позив за доделу средстава ради финансирања пројеката унапређења енергетске ефикасности у објектима од јавног значаја у јединицама локалне самоуправе, као и градским општинама.
- Енергетска ефикасност и управљање енергијом у општинама у Србији - системско и свеобухватно управљање енергијом кроз увођење сертификата Европске награде за енергију, побољшање енергетске ефикасности јавних објеката у Крушевцу и Ужицу.
- Унапређење система енергетског менаџмента ради повећања инвестиција у енергетску ефикасност јавних зграда у Србији- смањење GHG емисија кроз унапређење енергетске ефикасности и промовисање коришћења обновљивих извора енергије у јавним зградама са посебним фокусом на зграде у државном власништву.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- Подстицање коришћења обновљивих извора енергије - развој тржишта биомасе, средства Немачке развојне банке KfW. Пројекат се реализује у релевантним јединицама локалне самоуправе које су биле обухваћене студијама претходне оправданости на основу сопствене иницијативе, потенцијала и раније предузетих корака у циљу коришћења биомасе и геотермалне енергије.
- Рехабилитација система даљинског грејања у Србији - средства Немачке развојне банке KfW. Пројектом је предвиђена рехабилитација и модернизација 7 топлана кроз реализацију пројеката из области изградње/унапређења/замене постројења за производњу топлотне енергије, замене/проширења топловода, унапређења/замене/уградње подстанца и уградње/унапређења/ проширења савремених система SCADA.

1.1.7 МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊЕ И СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ¹¹¹

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подстицаји за развој националног бренда Србије и очување старих заната - субвенције привредним субјектима за развој и очување традиционалних заната.
- Подршка програмима удружења потрошача и вансудском решавању потрошачких спорова - финансирање или суфинансирање програма евидентираних удружења потрошача, а који обухватају активности пружања информација, едукације, савета и правне помоћи потрошачима, као и спровођење независних истраживања.

1.1.8 МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ¹¹²

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни конкурс за доделу средстава прикупљених по основу одлагања кривичног гоњења – за пројекте припремљене од стране физичких лица, правних лица, органа, организација, јавних установа, предузетника, удружења, фондова, хуманитарних организација, којима се остварује јавни интерес у области здравства, културе, просвете, хуманитарног рада.

1.1.9 МИНИСТАРСТВО ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ¹¹³

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка развоју и функционисању система локалне самоуправе - успостављање бољег система локалне самоуправе, реализације инфраструктурних пројеката јединица локалне самоуправе, унапређење рада ЈЛС и добре управе, унапређење ефикасности рада локалне

¹¹¹ <https://must.gov.rs/>

¹¹² <https://www.mpravde.gov.rs/>

¹¹³ <https://mduls.gov.rs/category/projekti-i-programi/>

самоуправе у области кадровских капацитета, модернизације рада јединица локалне самоуправе у погледу информатичке и техничке опремљености.

- Локална самоуправа за 21. век - подршка за спровођење функционалне анализе и функционално организационих модела, изградњу и јачање капацитета ЈЛС, развој и унапређење међуопштинске сарадње кроз Фонд за међуопштинску сарадњу.
- Партнерство за локални развој - побољшање пружања услуга у одабраним општинама: обнова зграда јавних установа, реконструкција/изградња локалних тржница, успостављање општинског центра за праћење пружања локалних услуга од стране локалних јавних комуналних предузећа, реконструкција јавног простора - (спортски терени, паркови, пешачка стаза, итд.), изградња/замена расвете.
- Управљање реформом јавне управе - успостављања јединствених управних места кроз подршку јединицама локалне самоуправе и градских општина чија је сврха повећање ефикасности, делотворности и економичности рада органа, у ситуацијама када је, за остваривање једног или више права, потребно поступање једног или више органа.
- Буџетски фонд за Програм за локалне самоуправе - унапређење инфраструктуре, ефикасности рада и квалитета живота у ЈЛС.
- Успостављање чврстих механизма координације за развој и функционисање електронске управе и заокруживање законског оквира и процедура за развој електронске управе-додела бесповратних средстава за највише 35 ЈЛС за развијање и примену процедура и поступака релевантних за увођење е-Управе, обука и менторска подршка за пружање услуга е-Управе, и подршка за отварање података.
- Унапређење функције управљања људским ресурсима (УЉР) у државној управи и локалној самоуправи кроз увођење нових инструмената и јачање капацитета за УЉР – Изградња капацитета градова и општина за спровођење и унапређење функције управљања људским ресурсима у локалној самоуправи.
- Унапређење одрживости јавних финансија кроз реформисање и развој управљања јавном својином – Реализација пројеката ЈЛС у оквиру грант шеме за унапређење управљања јавном својином на локалном нивоу, спровођење 20 пакета директне техничке подршке општинама за унапређење управљања јавном својином на локалном нивоу.
- Унапређење процеса планирања и припреме буџета на локалном нивоу-подизање капацитета ЈЛС за спровођење програмског буџетирања у складу са методологијом за програмско буџетирање кроз израду инструктивних докумената за припрему програмског буџета, организација 24 регионалних обука за све ЈЛС и директна техничка подршка за 12 ЈЛС одабране по конкурс.
- Подизање свести о правима националних мањина-подстицање оснивања и делотворног функционисања савета за међунационалне односе на локалном нивоу у свим општинама са етнички мешовитим становништвом кроз обуке и састанке са представницима ЈЛС.
- Оснаживање организација цивилног друштва - конкурс за доделу средстава из Буџетског фонда за националне мањине за програме и пројекте из конкретне приоритетне области финансирања.

1.1.10 МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И ДРУШТВЕНИ ДИЈАЛОГ¹¹⁴

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Права националних мањина на самоуправу - оснаживање организација цивилног друштва и привредних друштава кроз расписивање конкурса за финансирање програма и пројеката организација чији су оснивачи национални савети националних мањина које се баве заштитом и унапређењем права националних мањина у областима у којима је националним саветима националних мањина поверено вршење јавних овлашћења.
- Подстицајно окружење за развој цивилног друштва - спровођење мера и активности с циљем унапређења правног, институционалног и финансијског оквира за развој цивилног друштва и подизање капацитета органа јавне управе и организација цивилног друштава у циљу унапређења међусобне сарадње.

¹¹⁴ <https://www.minljpdd.gov.rs/>

- Јавни конкурс за финансирање програма удружења који доприносе већој укључености организација цивилног друштва у креирање родноодговорних политика.
- Конкурс за организација цивилног друштва, за пројекте које се односе на спровођење Стратегије превенције и заштите од дискриминације.
- Информативно, едукативне и промотивне активности за подстицање жена и девојака на учешће у иновационој делатности повезаној са дигиталном, циркуларном и зеленом економијом кроз истраживачке тимове као стручњакиње, али и као предузетнице у овим областима.
- Информативно, едукативне и промотивне активности за повећано учешће жена у заштити интелектуалне својине и патената, повећање знања и информација о заштити интелектуалне својине и иновационој делатности.
- Информативно, едукативне и промотивне активности за повећано укључивање жена и девојака у научно–технолошке паркове, иновационе инкубаторе и сличне центре.
- Конкурс за финансирање научно–истраживачких пројеката у области родне равноправности.
- Програми и пројекти којима су Роми и Ромкиње информисани и едуковани на тему приступа правима и очувања идентитета.
- Програма обука који укључују теме циганизма као облика расизма, и дискриминације, за запослене у ЈЛС.
- Кампања за повећање заступљености мушкараца и жена ромске националности у телима политичког одлучивања на локалном нивоу.
- Формирања локалних савета за социјално укључивање Рома и Ромкиња.
- Формирање нових мобилних тимова за инклузију Рома у свим локалним самоуправама са значајним уделом Рома и обезбеђивање јачања капацитета за чланове мобилних тимова.
- Програм васпитно-образовног рада и других облика рада и услуга које остварује предшколска установа са циљем подршке породици и деци узраста до три године.
- Партнерство између ЈЛС, предшколских установа и ОЦД у реализацији програма за подстицање развоја и учења деце, као и развоја родитељских вештина у заједници.
- Обука за запослене у органима јавне управе о укључивању ОЦД у процес израде, примене, праћења примене и вредновања ефеката јавних политика и прописа.
- Обука за ОЦД за разумевање улоге, надлежности и функција јавне управе и учешћа у поступку израде, примене, праћења примена и вредновања докумената јавних политика и прописа.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- Подршка за учешће у програмима ЕУ – средства ИПА програма. Пружање финансијске подршке удружењима и другим организацијама цивилног друштва за спровођење пројеката претходно одобрених од стране Европске уније.

1.1.11 МИНИСТАРСТВО ЗА ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ¹¹⁵¹¹⁶

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка ефективном коришћењу Инструмената за претприступну помоћ ЕУ и развојне помоћи.
- Позив за пројектне идеје из Територијалне стратегије за прикупљање концепата пројеката у оквиру Интегрисане територијалне стратегије (Интеррег VI-A) Програма Бугарска-Србија 2021-2027.

¹¹⁵ <https://www.mei.gov.rs/>

¹¹⁶ <https://www.mei.gov.rs/srp/pozivi/165/detaljnije/w/0/raspisan-prvi-poziv-za-projektne-ideje-iz-teritorijalne-strategije/>

1.1.12 МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ¹¹⁷

Из буџета РС, Министарство финансира и суфинансира следеће програмске активности и пројекте:

- Модернизација инфраструктуре основних и средњих школа, установа високог образовања и установа ученичког стандарда реализацијом пројеката изградње, реконструкције, санације, адаптације, пројеката унапређења енергетске ефикасности постојећих објеката применом мера енергетске ефикасности, пројеката инвестиционог одржавања школских објеката, као и реализација пројеката опремања новоизграђених и постојећих школских објеката и установа и школских садржаја
- Подршка програму дигитализације у области националног просветног система
- Изградња образовно-научних центара Инклузивно предшколско васпитање и образовање Министарство пружа подршку интеграцији у европски образовни простор кроз програме Еразмус+ (Erasmus+), иТвининг (eTwinning), Јуридајс (Eurydice), Јурогајденс (Euroguidance), Епале (EPALE), Јуропас (Europass) и ЕОК (EQF).

Из средстава уговорених зајмова и кредита Министарство реализује следеће пројекте:

- Центар за обуку за дуално образовање, средства Банке за развој Савета Европе;
- Повезане школе у Србији Б, средства Европске инвестиционе банке;
- Програм модернизације школа, средства Европске Инвестиционе Банке;
- образовање за социјалну инклузију, средства Банке за развој Савета Европе;
- Инклузивно предшколско образовање и васпитање, средства Међународне банке за обнову и развој;
- Студентско становање у Србији, Банка за развој Савета Европе;
- Унапређење универзитетског образовања, средства Банке за развој Савета Европе;

Остали пројекти у којим учествује Министарство

1. Пројекат акцелерације иновација и подстицања раста предузетништва у Републици Србији (SAIGE)

Пројекат акцелерације иновација и подстицања раста предузетништва у Републици Србији (SAIGE) подржава даљу реформу научно истраживачког сектора, јачања веза између привредног и академског сектора и развој иновативних привредних друштава.

Средства за реализацију Пројекта SAIGE обезбеђена су на основу заједничког улагања Републике Србије, односно Министарства просвете, науке и технолошког развоја) кроз зајам и техничку подршку Светске банке у износу од 43 милиона евра и бесповратне финансијске подршке Европске уније у износу од 41,5 милиона евра.

Пројекат SAIGE заједно реализују Министарство просвете, Светска банка и Европска унија, а корисници су научна заједница, научно-истраживачке организације, иновативна привреда, као и Фонд за науку и Фонд за иновациону делатност.

Пројекат SAIGE пружа подршку компетитивним програма Фонда за науку Републике Србије и најбољим научно-истраживачким пројектима који су изабрани на основу независне међународне селекције.

Активности пројекта:

- Подршка научним истраживањима

Подршка укључује грантове за основна и примењена истраживања, која се реализују у оквиру два програма Специјални програм истраживања COVID-19 и ИДЕЈЕ.

Пројекат SAIGE кроз Програм за сарадњу са српском дијаспором финансира и повезивање и сарадњу српске науке са заједницом српске дијаспоре ради унапређења екосистема истраживања, иновација и предузетништва у Србији. Програм треба да привуче перспективне научнике, истраживаче и предузетнике из заједнице српске дијаспоре да пренесу знања и вештине кроз различите активности. Укључиће умрежавање, саветодавно учешће у креирању стратегија, ваучере за размену знања за српске истраживаче, грантове за заједничка основна и примењена истраживања, развој и трансфер технологија, заштиту интелектуални својине и комерцијализацију истраживања.

¹¹⁷ <https://prosveta.gov.rs/>

Пројекат пружа техничку асистенцију Фонду за науку у смислу развоја нових програма и јачање интерних капацитета и процедура.

- Оснаживање иновативних стартап предузећа

У циљу оснаживања стартап заједнице у Србији Фонд за иновациону делатност, у оквиру Пројекта SAIGE, покренуо програм акцелерације Катапулт.

Кроз овај програм Фонда подстиче се иновативно предузетништво, обезбеђује приступ изворима финансирања за развој иновација предузећа и привлаче приватне инвестиција.

Катапулт је први акцелератор у Србији који младим предузећима обезбеђује интензивно, тромесечно менторство и повезивање са инвеститорима.

Програм Катапулт помаже иновативним предузећима оријентисаним на раст да се позиционирају на глобалном тржишту, као и да побољшају своје пословне капацитете у развоју помоћу којих ће повећати могућност привлачења приватних инвестиција.

- Подршка реформи сектора науке и истраживања

Пројекат SAIGE подржава реформу научно-истраживачких организација кроз дизајн и имплементацију планова институционалне трансформације пружањем подстицаја, финансијске и техничке подршке за предузимање планираних корака институционалних реформи.

Кроз фазни приступ, научни институти који су исказали интересовање за трансформацију и одобрени су од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја за учешће у процесу, пролазе независну међународну експертску процену и на основу резултата процене добијају детаљне планове трансформације, са конкретним очекиваним резултатима.

2. Програм институционалног финансирања акредитованих института чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе и института чији је оснивач Српска академија наука и уметности и Програм институционалног финансирања института од националног значаја за Републику Србију.

Програмима се уређују питања од значаја за реализацију истих и разрађују приоритети и индикатори за евалуацију рада акредитованих института чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе и Српска академија наука и уметности и института од националног значаја за Републику Србију као и друга питања од значаја за реализацију ових програма укључујући права и обавезе истраживача на акредитованим факултетима у погледу заснивања и дужине трајања радног односа.

Циљ ових програма је да се оснаже научноистраживачке институције како би биле преопознатљиве и конкурентне на националном и међународном нивоу, ојачају истраживачки тимови ради учествовања у конкуритивним пројектима, оствари динамички развој науке, технолошког развоја и иновација, повећа ефикасност коришћења ресурса научноистраживачког система.

1.1.13 МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА¹¹⁸

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Унапређење доступности здравствене заштите ромској популацији - ангажовање здравствених медијаторки и подршка пројеката који се спроводе у сарадњи са ромским удружењима грађана ради унапређења здравља Рома и Ромкиња.
- Подршка активностима удружења грађана у области здравствене заштите - подршка раду удружењима која се баве активностима од значаја за делатност здравства, финансирање организовање стручних скупова на регионалном нивоу, организовање националних скупова, скупова са међународним учешћем, спровођење пројеката којима су обухваћени поједини системи здравствене заштите, одржавање курсева и континуираних едукација.
- Подршка активностима удружења грађана у области превенције и контроле HIV инфекције - механизам уговарања са удружењима грађана за одабир реализатора, који се

¹¹⁸ <https://www.zdravlje.gov.rs/>

ангажују на годишњем нивоу на основу отвореног позива за достављање предлога пројеката у области превенције и контроле HIV инфекције,

- Програми Црвеног крста Србије - усмерени на становништво које је социјално угрожено, посебно на децу, стара лица, избеглице и интерно расељена лица и обухвата прву помоћ, здравствено превентивну делатност, едукације и тренинге младих, бригу о старијим лицима, психосоцијалну подршку породицама несталих и киднапованих.
- Изградња и опремање здравствених установа у државној својини чији је оснивач Република Србија - инвестиционо улагање, инвестиционо одржавање просторија, медицинске и немедицинске опреме и превозних средстава, набавка медицинске и друге опреме неопходне за рад здравствених установа, превозних средстава, набавку опреме за развој интегрисаног здравственог информационог система.
- Јавни позив за финансирање пројеката за реализацију програма 1802 „Превентивна здравствена заштита“ пројекат 0012 „Подршка активностима удружења грађана у области здравствене заштите“.
- Јавни позив за финансирање пројеката за реализацију програма 1802 „Превентивна здравствена заштита“ пројекат 0010 „Унапређење доступности здравствене заштите Ромској популацији“.
- Јавни позив за финансирање пројеката за реализацију програма 1802 „Превентивна здравствена заштита“ пројекат 4013 „Подршка активностима удружења грађана у области превенције и контроле ХИВ инфекције“.

Из средстава уговорених зајмова и кредита Министарство реализује следеће пројекте:

- Реконструкције универзитетских клиничких центара – средстава Европске инвестиционе банке.
- Развој здравства – средства Међународне банке за обнову и развој
- Програм „Interreg” IPA Румунија - Србија 2021-2027.

1.1.14 МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА¹¹⁹

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни позив за доделу пакета подршке јединицама локалне самоуправе за унапређење социјалне заштите - подршка јединицама локалне самоуправе за унапређење система социјалне заштите на локалном нивоу и финансијска подршка у виду бесповратних средстава за успостављање/проширење минимум једне услуге социјалне заштите.
- Јавни позив за подношење предлога пројеката из области борачко-инвалидске заштите – финансирање пројеката удружења грађана ради побољшања положаја бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и породица палих бораца и ради унапређења области неговања традиција ослободилачких ратова.
- Јавни позив за подношење предлога пројеката за инвестиционо одржавање ратних меморијала од значаја за неговање традиција ослободилачких ратова Србије - за надлежне Заводе за заштиту споменика културе
- Јавни конкурс за подношење предлога програма на стално отворени конкурс за унапређење положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији у 2023. години - финансирање програма које реализују удружења грађана регистрована на територији Републике Србије.
- Јавни конкурс за подношење предлога програма на Програмски конкурс за унапређење положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији у 2023. години.
- Обављање делатности установа социјалне заштите - обављање поверених послова у центрима за социјални рад и пружање услуга социјалне заштите у установама чији је оснивач Република.
- Подршка раду хранитеља - финансирање смештаја у хранитељске породице по основу накнаде за издржавање корисника и накнаде за рад хранитеља.
- Подршка раду установа социјалне заштите - инвестициона улагања у објекте и опрему у установама и обезбеђивање недостајућих средстава у циљу несметаног обављања

¹¹⁹ <https://www.minrzs.gov.rs/sr>

делатности у случајевима када се појаве проблеми у измиривању обавеза по основу трошкова комуналних услуга и енергената, ванредни и повремени трошкови на основу судских и административних поступака, одлука судова или надлежних државних органа.

- Права корисника ван мреже установа социјалне заштите - помоћ за оспособљавање за рад азиланата, новчана помоћ смештај у специјалне болнице.
- Подршка удружењима у области заштите породице и деце - суфинансирање удружења грађана за помоћ деци -дотације за подстицање програма и активности од јавног интереса из области заштите породице и деце.
- Подршка удружењима и локалним заједницама - финансирање удружења и локалне заједнице које обухватају афирмацију различитих активности у циљу унапређења социјалне заштите у заједници.
- Подршка удружењима у области борачко-инвалидске заштите - финансијска подршка пројектима удружења са различитим програмима, интересовањима и активностима везаним за област борачко-инвалидске заштите, заштите њихових породица, као и неговања традиције ослободилачких ратова Србије, а на основу спроведеног јавног конкурса.
- Подршка предузећима за професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом - субвенције зарада за запослене особе са инвалидитетом и средства за побољшање услова рада у овим предузећима са циљем јачања капацитета за спровођење професионалне рехабилитације, запошљавање и одржање запослења особа са инвалидитетом.
- Заштита положаја особа са инвалидитетом - јавни конкурс од јавног значаја за подношење предлога програма за унапређење положаја особа са инвалидитетом.
- Подршка развоју социјалног предузетништва - подстицај за развој социјалног предузетништва, који има за циљ повећање радне активације радно способних лица која се налазе у систему социјалне заштите, теже запошљивих незапослених лица у складу са прописима из области запошљавања и осталих теже запошљивих лица из посебно осетљивих категорија.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- Јавни позив за пружање свеобухватне подршке за успостављање / унапређивање локалних механизма за инклузију Рома и Ромкиња – средства Програма ИПА 2020.

1.1.15 МИНИСТАРСТВО ЗА БРИГУ О ПОРОДИЦИ И ДЕМОГРАФИЈУ¹²⁰

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни позив за доделу бесповратних средстава одређених за суфинансирање мера популационе политике и подршке у области породице и деце јединицама локалне самоуправе.
- Подршка удружењима у области заштите породице и деце - суфинансирање удружења грађана за помоћ деци -дотације за подстицање програма и активности од јавног интереса из области заштите породице и деце.
- Јавни конкурс за подношење предлога програма на стално отворени конкурс за доделу дотација намењених за пројекте породичноправне заштите грађана, подршке породици и деци - за коришћење дотација невладиним организацијама за пројекте породичноправне заштите, грађана, подршке породици и деци.
- Јавни конкурс за подношење предлога програма на стално отворени конкурс за доделу дотација намењених за пројекте породичноправне заштите грађана, координације и спровођења политике у области демографије - за коришћење дотација невладиним организацијама за пројекте породичноправне заштите грађана, координације и спровођења политике у области демографије.
- Јавни конкурс за подношење предлога програма на стално отворени конкурс за доделу дотација намењених за пројекте породичноправне заштите грађана, координације и спровођења популационе политике - за коришћење дотација невладиним организацијама за пројекте породичноправне заштите грађана, координације и спровођења популационе политике.

¹²⁰ <https://minbpd.gov.rs/>

- Јавни конкурс за подношење предлога програма на стално отворени конкурс за доделу дотација намењених за пројекте породичноправне заштите грађана, подршка удружењима у области заштите породице и деце - за коришћење дотација невладиним организацијама за пројекте породичноправне заштите грађана, подршке удружењима у области заштите породице.

1.1.16 МИНИСТАРСТВО СПОРТА¹²¹

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Посебни програми у области спорта - финансирање активности организација у области спорта које се спроводе са циљем обезбеђивања услова за бесплатно и безбедно бављење спортом нарочито деце, жена, младих и особа са инвалидитетом.
- Изградња и капитално одржавање спортске инфраструктуре - посебно се финансирају пројекти изградње, опремања и одржавања спортских објеката у јединицама локалне самоуправе из 4. групе развијености.
- Јавни позив за подношење предлога програма, односно пројеката који се односе на изградњу спортских објеката за потребе особа са инвалидитетом и прилагођавање постојећих спортских објеката потребама особа са инвалидитетом.
- Јавни позив за подношење предлога програма, односно пројеката у области спорта кроз изградњу, опремање и одржавање спортских објеката који су од значаја за развој спорта на целом подручју Републике Србије.

1.1.17 МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ¹²²

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка унапређењу капацитета културног сектора на локалном нивоу - Суфинансирање програма Градови у фокусу путем јавног позива који ће унапредити област културе и уметности у локалним срединама, подстакнути развој креативности и препознати специфичности културног идентитета и одрживог развоја локалних заједница.
- Подршка истраживању, заштити и очувању непокретног културног наслеђа - конкурс из области заштите, очувања и коришћења непокретног - градитељског и археолошког наслеђа. Подржани пројекти подразумевају послове на изради техничке пројектне документације, спровођење мера техничке заштите и конзерваторске радове на непокретним културним добрима, истраживања и заштиту археолошких налазишта и послове везане за презентацију градитељског и археолошког културног наслеђа, публиковање грађе као и остале делатности на заштити непокретног наслеђа.
- Дигитализација културног наслеђа - финансирање рада установа у области културе, за пројекте који се односе на опремање лабораторија за дигитализацију културног наслеђа, као пројекти који се односе на процес дигитализације културног наслеђа Републике Србије и јачање инфраструктурних капацитета установа.
- Подршка истраживању, заштити и очувању нематеријалног и покретног културног наслеђа - Конкурс из области заштите, очувања и презентације музејског наслеђа, Конкурс из области заштите, очувања и презентације архивске грађе, Конкурс из области заштите, очувања и презентације старе и ретке библиотечке грађе и Конкурс из области заштите, очувања и презентације нематеријалног културног наслеђа.
- Подршка развоју библиотечко-информационе делатности и библиотечко-информационе делатности Савеза слепих Србије - Конкурс из области библиотечко-информационе делатности за финансирање набавке информационах и комуникационих технологија за јавне библиотеке, објављивање стручних публикација, дигитализацију библиотечке грађе, подршку едукацији библиотекара, побољшање услова за чување и заштиту библиотечко-информационе грађе, подршку интерактивним програмима за децу и младе.
- Подршка раду завода за заштиту споменика културе и историјских архива.

¹²¹ <https://www.mos.gov.rs/>

¹²² <https://www.kultura.gov.rs/>

- Јачање културне продукције и уметничког стваралаштва – јавни конкурс за финансирање и суфинансирање пројеката у свим уметничким областима /музичка уметност, драмска, плесна, визуелне уметности, књижевност, филмска уметност, и др, те кроз културне активности осетљивих група/националних мањина, особа са инвалидитетом, деце, младих. финансирање и суфинансирање рада и програмских активности установа културе чији је оснивач РС у области музичке уметности, сценских уметности /драма, опера, уметничка игра и традиционално народно стваралаштво/, филмске уметност и аудио-визуелног стваралаштва, те кроз научно истраживачке програме у култури и уметности.
- Подршка развоју књижевног стваралаштва и издаваштва
- Подршка развоју музичког стваралаштва - подршка и стимулација пројеката и програма у области музичке уметности, њихово представљање и афирмација, континуирано подизање нивоа културних потреба становништва, установа и ангажованих појединаца.
- Подршка културној делатности друштвено осетљивих група - подршка пројектима који доприносе већој кохезији друштва, неговању интеркултуралног дијалога, развоју услова за разноликост културних израза и идентитета и јачању доступности културних садржаја.
- Подршка развоју уметничке игре - финансирање и суфинансирање институционалне и независне продукције, реализација домаће и међународне размене и стручног усавршавања уметника (учешћа на конференцијама или мастеркласама) у области уметничке игре.
- Подршка јачању позоришне уметности - финансирање и суфинансирање институционалне и независне продукције, реализација домаће и међународне размене и стручног усавршавања уметника (учешћа на конференцијама или мастеркласама) у области позоришне уметности.
- Престоница културе Србије - јачање оперативних и стручних капацитета локалних самоуправа у области културе кроз израду стратешких докумената развоја културе (Стратегије и Акционог плана), подршку унапређења инфраструктуре, људских ресурса и програма а у циљу њиховог подизања на виши ниво.
- Подршка раду установа у области заштите и очувања културног наслеђа - израда техничке пројектне документације, спровођење мера техничке заштите и конзерваторске радове на непокретним и покретним културним добрима, истраживања и заштиту археолошких налазишта и послове везане за презентацију градитељског и археолошког културног наслеђа.
- Дигитализација у области заштите и очувања културног наслеђа - јавни конкурс за финансирање рада установа у области културе, за пројекте који се односе на опремање лабораторија за дигитализацију културног наслеђа, као пројекти који се односе на процес дигитализације културног наслеђа Републике Србије и јачање инфраструктурних капацитета установа.
- Јавни позив за доделу подстицајних средстава инвеститору да у републици србији производи аудиовизуелно дело.
- Конкурс за финансирање или суфинансирање пројеката у области заштите старих традиционалних заната и њихове савремене примене.
- Конкурс за финансирање и суфинансирање пројеката у кинематографији за 2023. годину у категорији: преддигитализација и дигитализација биоскопа.

1.1.18 МИНИСТАРСТВО ЗА БРИГУ О СЕЛУ¹²³

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка развоју задругарства - јавни конкурс за доделу бесповратних средстава за старе и новоформиране земљорадничке и пољопривредне задруге, земљорадничке и пољопривредне задруге чија је регистрована делатност бављење сеоским туризмом (туристичке задруге) или чија је регистрована делатност производња промета или делатност обављања старих и уметничких заната (занатске задруге), односно послова домаће радиности.

¹²³ <https://www.mbs.gov.rs/>

- Подршка организовању манифестација у селима Републике Србије - јавни конкурс за спровођење програма доделе бесповратних средстава могу бити из области драмских уметности, књижевности, литерарних вештина и других уметности (такмичења у певању, рецитацији, глуми, сликању, итд.), одржавања спортских такмичења, промовисања, очувања и унапређења старих заната и културно-уметничке баштине, израде уметнина и предмета домаће радиности, као и остале активности у којима становници села могу показати своја знања и вештине и у њима се такмичити.
- Подршка адаптацији мултифункционалних објеката - адаптација објеката у сеоским срединама како би се обезбедила амбуланта, апотека, пошта, клуб за стара лица, клуб за децу, биоскопска сала, шалтер општинске администрације, канцеларија месне заједнице, итд.
- Подстицај куповини минибусева за потребе превоза сеоског становништва - бесповратна средства су намењена су за куповину минибусева који се могу користити искључиво за потребе превоза сеоског становништва из једног села у друго село или из села у градско/општинско седиште.
- Јавни конкурс за доделу бесповратних средстава за организовање манифестације под називом „Михољски сусрети села“.

1.1.19 МИНИСТАРСТВО НАУКЕ, ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА И ИНОВАЦИЈА¹²⁴

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка реализацији интереса у иновационој делатности - пружања подршке развоју или значајној измени постојећих иновативних производа, технологија, процеса и услуга, ради подстицања примене и комерцијализације научноистраживачких резултата, као и пружање подршке коришћењу савремених технологија и изградњи иновационих организација за инфраструктурну подршку иновационој делатности.
- Подршка програму дигитализације у области националног научноистраживачког система - опремање и одржавање софтверских ресурса потребних за вођење електронских евиденција.
- Подршка раду НТП Ниш.
- Подршка школовању и усавршавању младих талената - награђивање ученика средњих школа за постигнуте резултате на републичким и међународним такмичењима и стипендирање студената на студијама у земљи и иностранству.
- Истраживање и развој у јавном сектору - адаптација постојећих зграда и лабораторија, изградња научно-технолошких паркова у Београду, Новом Саду, Нишу; изградња стамбених зграда за изнајмљивање младим научницима у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу, изградња центара изврности у приоритетним областима (матичне ћелије, нано-науке, пољопривредно-биолошки центар, биомедицина), набавка нове капиталне опреме за истраживања, изградња центара за науку.

Из осталих средстава, Министарство реализује следеће пројекте:

- ИПА 2018 – Конкурентност
- Пројекат акцелерације иновација и подстицање раста предузетништва – SAIGE
- ИПА Подршка за учешће у програмима ЕУ
- ИПА 2019 - Конкурентност и иновације

1.1.20 МИНИСТАРСТВО ТУРИЗМА И ОМЛАДИНЕ¹²⁵

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка ЈЛС у спровођењу омладинске политике - сарадња са локалним самоуправама у развоју институционалног оквира за унапређење омладинске политике на локалном нивоу, пружање подршке формирању канцеларија за младе, локалних Савета за младе, изради и имплементацији локалних акционих планова за младе, формирање одрживих

¹²⁴ <https://nitra.gov.rs/>

¹²⁵ <https://www.mto.gov.rs/>

омладинских клубова и успостављање локалних сервиса за младе, успостављање стандарда рада КЗМ и процена, праћење и унапређење рада КЗМ.

- Програми и пројекти подршке младима у образовању, васпитању, безбедности, здрављу и партиципацији - финансирање или суфинансирање програма и пројеката усмерени на пружање подршке умрежавању младих и побољшању услова за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима, подизање свести младих о здравим стилевима живота, безбедности и животnoj средини.
- Програми и пројекти подршке младима у запошљавању - финансирање или суфинансирање програма и пројеката за подстицање и стимулисање различитих облика запошљавања, samozapoшљавања и предузетништва младих, развијање услуга и механизма који поспешују запошљивост и запосленост младих кроз међусекторску сарадњу и оснаживање младих да усвајају вештине за активно, одговорно и ефикасно управљање каријером.
- Подстицаји за изградњу инфраструктуре и супраструктуре у туристичким дестинацијама - финансирање/суфинансирање пројеката развоја туризма за подстицање квалитета туристичке понуде које реализују привредна друштва и предузетници регистровани за обављање делатности у области туризма, као и регистрована пољопривредна газдинства. Финансијска подршка реализацији ових пројеката се пружа додељивањем кредита.
- Подстицаји за пројекте промоције, едукације и тренинга у туризму - суфинансирање пројеката развоја туризма промоције туристичких производа и туристичких простора Србије и подстицања рецептивне туристичко-угоститељске понуде, унапређења и реализације статистичких истраживања и методологије сателитских рачуна, као и едукације и тренинга у туризму.
- Подстицаји унапређењу рецептивне туристичко-угоститељске понуде - подстицаји туристичким агенцијама, организаторима туристичког путовања, као начин подршке за промотивне и маркетиншке активности које су неопходне за достизање потребног нивоа промета страних туриста.

1.1.21 МИНИСТАРСТВО ИНФОРМИСАЊА И ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА¹²⁶

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Развој ИКТ инфраструктуре у установама образовања, науке и културе
- Изградња широкопојасне комуникационе инфраструктуре у руралним пределима
- Дигитализација туристичке понуде Србије - припрема инфраструктурне комуникационе и апликативне базе за спровођење дугорочних циљева дигитализације туристичких локација.
- Подршка остваривању јавног интереса у области информисања - суфинансирање путем конкурса, пројеката медија, независних продукција, удружења и организација које се баве производњом медијских садржаја за пројекте који доприносе разноликости медијских садржаја и плурализму идеја и вредности, развоју медијског стваралаштва у области културе, образовања и науке, информисању и унапређењу положаја свих сегмената друштва.
- Подршка информисању националних мањина на сопственом језику - суфинансирање путем конкурса пројеката медија, продукција и удружења намењених информисању припадника националних мањина.
- Подршка информисању особа са инвалидитетом - суфинансирање путем конкурса пројеката медија, продукција и удружења намењених информисању особа са инвалидитетом.

1.1.22 МИНИСТАРСТВО ЗА ЈАВНА УЛАГАЊА¹²⁷

Из буџета РС, Министарство финансира следеће програмске активности и пројекте:

---

¹²⁶ <https://mit.gov.rs/>

¹²⁷ <https://www.obnova.gov.rs/>

- Обнова и изградња објеката јавне намене и санирање последица елементарне непогоде - санација и обнова објеката јавне намене у јавној својини.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области здравства.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области просвете и науке.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области спортске инфраструктуре.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области социјалне заштите.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области културе.
- Обнова и изградња објеката јавне намене у области локалне комуналне инфраструктуре.

1.1.23 КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ РАЗВОЈА НЕДОВОЉНО РАЗВИЈЕНИХ ОПШТИНА¹²⁸

Из буџета РС, Кабинет Министра без портфеља финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни позив за подношење предлога пројеката на Програм финансирања пројеката од јавног интереса које реализују удружења са територија изразито недовољно развијених општина (јединице локалне самоуправе из четврте групе).
- Јавни позив за пријаву пројеката за Програм подршке унапређења развоја изразито недовољно развијених општина (јединице локалне самоуправе из четврте групе)
- Подршка спровођењу мера равномерног регионалног развоја-израда пројектно-техничке документације, планске документације и стратешких докумената из надлежности јединица локалне самоуправе.

1.1.24 КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА КООРДИНАЦИЈУ АКТИВНОСТИ И МЕРА У ОБЛАСТИ ОДНОСА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СА ДИЈАСПОРОМ¹²⁹

Из буџета РС, Кабинет Министра без портфеља финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Заштита права и интереса припадника дијаспоре и Срба у региону - суфинансирање пројеката удружења грађана обавља се професионална едукација и правна помоћ дијаспори и Србима у региону.
- Конкурс за суфинансирање пројеката који својим квалитетом доприносе очувању и јачању веза матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону - подршка организацији школа, кампова (програми намењени упознавању матице), летњих школа српског језика, едукативних радионица и едукација (за унапређење наставе српског језика) намењених очувању културног и језичког идентитета деце и омладине у дијаспори и региону.
- Конкурс за суфинансирање пројеката који својим квалитетом доприносе очувању и јачању веза матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону.

1.1.25 КАБИНЕТ МИНИСТРА БЕЗ ПОРТФЕЉА ЗАДУЖЕНОГ ЗА РАВНОМЕРНИ РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ¹³⁰

Из буџета РС, Кабинет Министра без портфеља финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни позив за пријаву пројеката за Програм подстицања регионалног раста у Републици Србији за средстава за суфинансирање израде развојних докумената регионалног развоја и за суфинансирање пројеката од значаја за регионални раст - право на коришћење средстава за суфинансирање израде развојних докумената на нивоу ЈЛС и регионалних

¹²⁸ <https://rnro.gov.rs/javni-konkursi/>

¹²⁹ <https://www.mbpdijaspora.gov.rs/>

¹³⁰ <https://rrrz.gov.rs/extfile/sr/472/%D0%88avni%20poziv.pdf>

области имају једна или више ЈЛС и АРРА или ЈЛС самостално, које заједно учествују у пројектима.

1.2 ОРГАНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1.2.1 УПРАВА ЦАРИНА¹³¹

Из буџета РС, Управа царина финансира пројекат:

- Изградња комплекса царинске испоставе при ГП Градина.

1.2.2 УПРАВА ЗА СЛОБОДНЕ ЗОНЕ¹³²

Из буџета РС, Управа за слободне зоне финансира пројекат:

- Промоција, развој, контрола и надзор слободних зона - додатне погодности локалне самоуправе за улагања на подручју слободне зоне, проширење подручја слободних зона, промоција слободних зона.

1.2.3 РЕПУБЛИЧКА ДИРЕКЦИЈА ЗА ВОДЕ¹³³

Из буџета РС, Дирекција финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Уређење и коришћење вода - изградња, реконструкција водних објеката за снабдевање водом за пиће и санитарно хигијенске потребе, постројења за припрему воде за пиће, магистралних цевовода и резервоара, ради обезбеђења здраве пијаће воде у довољној количини за насеља и индустрију у општинама и градовима.
- Заштита вода од загађивања - заштита и унапређење квалитета површинских и подземних вода чиме се омогућава заштита животне средине, здравља људи кроз смањену опасност од хидричних епидемија, као и заштита изворишта кроз изградњу и реконструкцију водних објеката за сакупљање, одвођење и пречишћавање отпадних вода.
- Уређење водотока и заштита од штетног дејства вода - заштита од поплава спољним и унутрашњим водама и од леда, заштиту од ерозије и бујица и отклањању последица таквог деловања вода и управљање ризицима од штетног дејства вода.
- Електрификација система за наводњавање - изградња недостајућих електроенергетских објеката, како би се створили услови за прикључење објеката пољопривредних произвођача.
- Пројекат интегрисаног развоја коридора Саве и Дрине - финансирање заштите од поплава, улагање у управљање животном средином, бране и повезане активности у одабраним приоритетним областима дуж коридора реке Саве и Дрине и пружање подршке за спровођење побољшања пловног пута деминирањем десне обале коридора реке Саве и Дрине.
- Изградња система за наводњавање - изградња, реконструкција, уређење и санација водних објеката и система за наводњавање, на регионалним хидросистема за наводњавање и двонаменским система на подручју Срема, Бачке и Баната и хидромелиорационим системима на подручју Шапца, Чачка, Панчевачког рита и Тополе.
- Комплетирање постојеће мрежу за јавно водоснабдевање у насељима, уз њено проширење и на приградска подручја - Реализација Програма унапређења система водоснабдевања у градовима и општинама Сомбор, Вршац, Шабац, Панчево, Сремска Митровица, Лозница, Смедерево, Краљево, Јагодина, Трстеник, Алексинац, Врање, Пирот Лесковац, Параћин, Књажевац, Врбас и Кикинда.

Остали пројекти које спроводи Дирекција, а који се финансирају из других извора

¹³¹ <https://www.carina.rs/>

¹³² <https://www.usz.gov.rs/>

¹³³ <https://rdvode.gov.rs/>

- Животна средина и клима - средства ИПА Програма, заштита и унапређење квалитета површинских и подземних вода кроз изградњу постројења за пречишћавање отпадних вода за агломерацију Лозница.

1.2.4 УПРАВА ЗА ШУМЕ¹³⁴

Из буџета РС, Управа финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Одрживи развој и унапређење шумарства - заштита шума, садња шумског дрвећа у јесен текуће и пролеће наредне године, нега шума, градња шумских путева, производња шумског семена и производња шумског садног материјала.
- Конкурс за доделу средстава по Годишњем програму коришћења средстава за одрживи развој и унапређење шумарства - право на доделу средстава има сопственик, односно корисник шума и шумског земљишта, правно лице и предузетник, и научноистраживачка установа.
- Конкурс за доделу средстава по Годишњем програму за градњу и реконструкцију шумских путева - право на доделу средстава има сопственик, односно корисник шума и шумског земљишта, правно лице и предузетник.
- Конкурс за расподелу и коришћење средстава за одрживи развој и унапређење ловства за субвенције у области ловства.

1.2.5 УПРАВА ЗА АГРАРНА ПЛАЋАЊА¹³⁵

Из буџета РС, Управа финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Директна плаћања - плаћања која се директно додељују произвођачима кроз одређене мере подршке и то кроз премију за млеко, подстицаје за биљну и сточарску производњу и реализацију регреса.
- Мере руралног развоја - раст конкурентности (укључујући достизање вишег нивоа додате вредности и стандарда квалитета, као и управљање ризицима), унапређење животне средине, диверсификацију дохотка и унапређење квалитета живота руралних територија.
- Јавни позив за подношење пријава за остваривање права на подстицаје у пољопривреди и руралном развоју.
- Кредитна подршка у пољопривреди - кроз субвенционисање дела каматне стопе за одобрене кредите у области пољопривредне производње, намењених развоју сточарства, ратарства, воћарства, виноградарства, повртарства и цвећарства, као и различитих облика инвестиционих улагања и набавке пољопривредне механизације и опреме.
- Посебни подстицаји - подстицаји за производњу садног материјала и сертификацију и клонску селекцију, подстицаје за спровођење одгајивачких програма, ради остваривања одгајивачких циљева у сточарству, као и подстицаје за спровођење научноистраживачких, развојних и иновативних пројеката у пољопривреди.

Остали пројекти које спроводи Управа, а који се финансирају из других извора:

- Пројекат тржишно оријентисане пољопривреде – средстава Међународне банке за обнову и развој, намењен финансирању грант шеме за пољопривредне произвођаче и успостављање јединственог информационог система Министарства пољопривреде и органа у саставу.

1.2.6 УПРАВА ЗА ПОЉОПРИВРЕДНО ЗЕМЉИШТЕ¹³⁶

Из буџета РС, Управа финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Подршка уређењу пољопривредног земљишта - финансијска подршка путем конкурса за извођење радова у области уређења пољопривредног земљишта путем: мелиорације

¹³⁴ <https://upravazasume.gov.rs/>

¹³⁵ <https://uap.gov.rs/>

¹³⁶ <https://upz.minpolj.gov.rs/sadrzaj/>

ливада и пашњака, привођења култури пољопривредног земљишта, изградње система за наводњавање, изградње система за одводњавање.

- Конкурс за расподелу средстава за извођење радова на заштити, уређењу и коришћењу пољопривредног земљишта.
- Подршка заштити и коришћењу пољопривредног земљишта - финансијска подршка путем конкурса јединицама локалних самоуправама и научним институцијама за израду Програма, пројеката и студијско истраживачих радова од значаја за ЈЛС и Републику Србију.

1.2.7 НАЦИОНАЛНА АКАДЕМИЈА ЗА ЈАВНУ УПРАВУ¹³⁷

Из буџета РС, Академија финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Стручно усавршавање у јавној управи - припрема, спровођење и развој општих програма стручног усавршавања и програма обуке руководилаца и запослених.
- Јачање професионалних капацитета државних службеника на положају.

1.2.8 РАЗВОЈНА АГЕНЦИЈА СРБИЈЕ¹³⁸

- Јавни позив за учешће у програму подршке развоју конкурентности – финансирање пројеката за повећање нивоа коришћења стандарда у производњи и организацији пословања, сертификацији производа, система менаџмента и повећању коришћења других услуга у области инфраструктуре квалитета.
- Јавни позив за учешће у Програму за унапређење сарадње и подизање капацитета на регионалном и локалном нивоу – финансирање пројеката који за унапређење економског и регионалног развоја кроз јачање међуинституционалне сарадње и капацитета акредитованих регионалних развојних агенција и јединица локалне самоуправе.
- Јавни позив за доделу средстава подстицаја ради привлачења директних улагања у аутоматизацију постојећих капацитета у области прехранбене индустрије.

1.2.9 АГЕНЦИЈА ЗА УПРАВЉАЊЕ ЛУКАМА¹³⁹

Из буџета РС, Академија финансира следеће програмске активности и пројекте:

- Јавни позив у оквиру програма прекограничне и транснационалне сарадње „Транснационални програм Дунав“ (INTERREG) за финансирање пројеката координације за приоритетне области у оквиру ЕУ стратегије за Дунавски регион.

1.3 ФОНДОВИ

1.3.1 ФОНД ЗА РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ¹⁴⁰

- Инвестициони кредити клијентима којима су неопходна средства за финансирање набавке опреме, машина, постројења, затим изградњу или куповину производног или пословног простора.
- Трајна обртна средства потребна за финансирање текућих обавеза које настају у редовним пословним активностима крајњег корисника кредита, а односе се на набавку сировина и материјала, залиха, као и остале производне трошкове, потраживања од купаца, обавеза према добављачима.
- Кредити за привредне субјекте који послују у неразвијеним и изразито неразвијеним подручјима.

¹³⁷ <https://www.napa.gov.rs/>

¹³⁸ <https://ras.gov.rs/>

¹³⁹ <https://www.aul.gov.rs/>

¹⁴⁰ <https://fondzarazvoj.gov.rs/cir>

1.3.2 ФОНД ЗА ИНОВАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ¹⁴¹

Фонд подржава развој иновација кроз одговарајуће инструменте финансијске, техничке и саветовадне подршке, у циљу оснаживања иновативних предузећа и јачања везе између истраживања и развоја са једне и пословног сектора са друге стране, поштујући највише етичке, финансијске и пословне стандарде и праксе.

- **Програм ваучера у областима 4С** – Програм „Иновациони ваучери” представља једноставан финансијски механизам који омогућава малим и средњим предузећима да, користећи услуге научноистраживачког сектора, подигну ниво иновативности својих производа и постану конкурентнији на тржишту. Максимални износ који се одобрава по иновационом ваучеру јесте до 800.000 динара, односно иновационим ваучером покрива се до 60% укупних трошкова услуге. Иновациони ваучери се додељују на основу јавног позива.
- **Програм сарадње науке и привреде у областима 4С** – има за циљ да унапреди индустријска истраживања тако што ће подстаћи предузећа из приватног сектора и научноистраживачке организације из јавног сектора (у већинском државном власништву) да спроводе заједничке пројекте из области истраживања и развоја с идејом да стварају нове или унапреде постојеће комерцијално исплативе производе и услуге, као и иновативне технологије са значајним утицајем на будући развој и тржишним потенцијалом. Корисници средстава су конзорцијуми који развијају нове комерцијално применљиве технологије, услуге и производе из области приоритета паметне специјализације. Конзорцијуми морају бити сачињени од најмање једног приватног предузећа и једне јавне научноистраживачке организације, а могу највише имати пет чланова. Кроз овај програм, Фонд за иновациону делатност додељује суфинансирање у максималном износу до 300.000 евра по пројекту, односно максимално до 70% укупног буџета пројекта, уз обавезно суфинансирање конзорцијума у износу од минимум 30% укупног буџета пројекта, када је главни члан конзорцијума микро или мало предузеће.
- **Програм финансирања развојно-иновативних пројеката компанија у областима 4С** – програм суфинансирања иновација намењен је предузећима из области 4С којима су потребна знатна финансијска средства за реализацију развојног циклуса технолошких иновација и покривање високих трошкова за пренос истраживања у комерцијално одржив производ. Подносиоци пријава су микро, мала и средња приватна предузећа основана у Републици Србији, која развијају технолошку иновацију за којом постоји тржишна потреба и имају потенцијал за стварање нове интелектуалне својине, као и конкурентску позицију у глобалном и домаћем окружењу. Износ који додељује Фонд не може прећи износ од 300.000 евра, а реализација пројеката може трајати најдуже 24 месеца. Средства која Фонд за иновациону делатност додељује у оквиру овог програма покривају највише 60% укупно одобреног буџета пројекта, док најмање 40% мора да обезбеди подносилац пријаве (предузеће) из других приватних извора, независно од Фонда.
- **Акцелератор и потпрограм намењен стартапима у областима 4С** – програм ће се састојати од две компоненте: једне за рану фазу (идеја) и друге за компаније у фази scale-up-a (повећавања обима пословања). Свака компонента ће обухватити по 20 компанија (тимови од два оснивача) годишње, које изаберу на конкурентном нивоу инвеститори који учествују (укључујући пословне анђеле, фондове ризичног капитала у раној фази итд.). Свака компонента имаће програме интензивног тренинга и менторства у трајању од два до три месеца. Програм ће се спровести уз подршку Светске банке у износу од 8.000.000 долара.
- **Доказ концепта, програм за истраживаче из научноистраживачких организација** – ова мера намењена је за подршку иновацијама од најранијих фаза развоја, насталих у научноистраживачким организацијама. Овај програм пружа финансијску и менторску подршку за утврђивање настанка новог производа, процеса или технологије с комерцијалним потенцијалом. Захваљујући овом програму, тимови пројеката којима је

¹⁴¹ <http://www.inovacionifond.rs/cir/>

одобрено финансирање имаће на располагању ментора за дефинисање производа, израду пословног модела и будући развој.

- **Програм раног развоја** – намењен је приватним предузећима која развијају технолошку иновацију за којом постоји потреба на тржишту и која имају потенцијал за стварање нове интелектуалне својине. Циљ је да се обезбеђивањем финансирања за развој иновативних технологија, производа и услуга с тржишном применом подстакне иновативно предузетништво и омогући опстанак пословања током критичне фазе истраживања и развоја. Подносилац пријаве може бити приватно микро или мало предузеће у већинском српском власништву, основано у Републици Србији и не старије од пет година у тренутку пријављивања, као и тим који се састоји од највише пет чланова. Средства која се додељују могу покрити највише 70% укупно одобреног буџета пројекта, док износ финансирања Фонда за иновациону делатност не може бити већи од 80.000 евра за пројекте у трајању до једне године. Најмање 30% укупно одобреног буџета пројекта мора да обезбеди подносилац пријаве (предузеће) из других приватних извора, независно од Фонда.

1.3.3 ФОНД ЗА НАУКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ¹⁴²

Примарни циљ оснивања Фонда за науку Републике Србије, као посебне организације, јесте пружање подршке научно истраживачкој делатности и развојним активностима у Републици Србији, управљање и обезбеђивање финансијских средстава, као и пружање стручне подршке истраживачима из акредитованих научноистраживачких организација у реализацији научних пројеката у оквиру програма које расписује Фонд за науку Републике Србије. Програмске активности Фонда за науку Републике Србије се реализују кроз следеће објављене програме:

- **Програм за изврсне пројекте младих истраживача (ПРОМИС)** има за циљ укључивање младих истраживача у научноистраживачки рад, јачање професионалних капацитета младих истраживача, оспособљавање младих доктора наука за руковођење пројектима, оспособљавање младих истраживача за конкурисање за друге истраживачке пројекте, посебно у Европској унији, креирање нових пројектних тимова, као и пружање подршке извршним идејама и научноистраживачком раду који ће утицати на друштво и привреду. Програм подршке развоја пројеката у области вештачке интелигенције осмишљен је тако да подстакне изврсност и релевантност научних истраживања у Републици Србији у домену вештачке интелигенције, подстакне примену резултата научних истраживања из домена вештачке интелигенције у развоју привреде Републике Србије, потенцира изврсност и развој људских ресурса из домена вештачке интелигенције за науку и привреду Републике Србије и унапређује међународну сарадњу у предметном домену науке и иновација.
- **Програм сарадње српске науке са дијаспором** – ваучери за размену знања, има за циљ да омогући успостављање научне сарадње са дијаспором ради унапређења и размене знања, успостављање или унапређење научне сарадње, заједничког рада на научноистраживачким и истраживачко-развојним проблемима и изазовима, објављивање заједничких радова и патената, подршку развоју нових услуга, комерцијализацији производа, трансфера технологија, ширење мреже и сарадње са дијаспором, као и припреме предлога заједничких пројеката за конкурисање код иностраних фондова.
- **Програм ИДЕЈЕ** има за циљ финансирање пројеката који се базирају на извршним идејама које могу у будућности имати значајан утицај на развој науке и истраживања, привреде и/или друштва у целини, укључивање извршних истраживача у научноистраживачки рад, јачање професионалних капацитета истраживача и стварање нових пројектних тимова.

Сви програми које Фонд за науку Републике Србије реализује путем јавних позива треба да обезбеде висок научни ниво, иновативност резултата, конкурентност на међународном нивоу и релевантност у односу на изазове друштва у целини. Средства за рад Фонда за науку Републике Србије обезбеђују се из буџета Републике Србије, а додатна средства обезбеђена су кроз међународни уговор са Светском банком.

¹⁴² <https://fondzanauku.gov.rs/>

1.3.4 ЦЕНТАР ЗА ПРОМОЦИЈУ НАУКЕ (ЦПН)¹⁴³

Центар за промоцију науке је јавна институција, са циљем да промовише науку и технологију кроз сарадњу са истраживачким и образовним институцијама у земљи и широм света, са приватним сектором, медијима, државним органима. Улога ЦПН-а је да успостави везу између науке и друштва окупљајући све релевантне актере и ширу јавност у процесу истраживања и иновација. Крајњи циљ је интеграција друштва у истраживачке процесе како би се стекао што бољи увид у потребе грађана и што адекватније суочавало са друштвеним изазовима.

Од 2011. године, па закључно са 2020. годином, Центар за промоцију науке кроз јавни позив финансира пројекте промоције и популаризације науке на територији Републике Србије. У назначеном периоду укупно је одобрено и финансирано 527 пројеката и за те намене издвојено је 113,445 милиона динара. Од 2020. године Центар за промоцију науке посебно финансира пројекте који се спроводе кроз основану мрежу од 15 научних клубова⁵⁸ при регионалним центрима за стручно усавршавање (1,855 милиона динара).

1.4 БАНКЕ

1.4.1 Erste Bank A.D.¹⁴⁴

- Финансирање јавног сектора - локалне самоуправе и јавних предузећа.
- Финансирање пројеката обновљивих извора енергије.
- Финансирање инвестиционих пројеката на принципима пројектног финансирања.
- Програма подршке малим и средњим предузећима за отварање и очување одрживих послова.

1.4.2 UniCredit banka¹⁴⁵

- Финансирања предузећа посвећеним побољшању друштвеног утицаја свог пословања као и могућности запошљавања различитих категорија жена, младих и сегмената становништва који се суочавају са већим препрекама за улазак на тржиште рада.
- Квалификоване инвестиције и улагања у енергетску ефикасност која се односе на побољшање енергетске ефикасности објеката и индустријског сектора.
- COSME програм је намењен малим и средњим предузећима, према сегментацији ЕУ, са циљем пружања подршке стратегији за одржив и свеобухватан раст.

1.4.3 Banca Intesa¹⁴⁶

- Кредити за унапређење енергетске ефикасности - кредит је намењен за улагања у постављање изолације, уградњу нових прозора, врата, топлотних пумпи, соларних панела, замену расвете и бројна друга енергетски ефикасна решења.
- Intesa Casa зелени кредити - стамбени кредит за куповину енергетски штедљивих станова, са енергетским пасошем А или Б категорије.

1.4.4 NLB Komercijalna banka¹⁴⁷

- ECG Инвестициони кредити намењени су за финансирање енергетски ефикасних мера, мера за обновљиве изворе енергије, инклузионих пројеката, циркуларне економије.
- Инвестициони кредити намењени су за финансирање куповине опреме, машина, возила, финансирање куповине, изградње пословног простора за сопствену употребу, рефинансирање инвестиционих кредита у другим банкама, рефинансирање сопствене инвестиције - легализација изграђених објеката - остала улагања у основна средства у сврху обављања делатности.

¹⁴³ <https://www.cpn.edu.rs/>

¹⁴⁴ <https://www.erstebank.rs/sr/Pravna-lica>

¹⁴⁵ <https://www.unicreditbank.rs/rs/pi.html>

¹⁴⁶ <https://www.bancaintesa.rs/>

¹⁴⁷ <https://www.nlbkb.rs/>

1.4.5 Банка Поштанска штедионица¹⁴⁸

- Инвестициони кредити су намењени финансирању дугорочних инвестиционих потреба предузећа. То може бити инвестирање у основна средства, возила, постројења, машине, опрему, изградњу или куповину пословног простора, рефинансирање сопствене инвестиције.
- Програм промоције Ромског предузетништва, кредити малим и средњим привредним друштвима чији су оснивачи резиденти ромске националности, као и предузетницима ромске националности.

1.4.6 ProCredit banka¹⁴⁹

- Кредити за енергетску ефикасност.
- Бизнис кредити за соларне панеле.
- Бесповратна средства за нове машине.

---

¹⁴⁸ <https://www.posted.co.rs/>

¹⁴⁹ <https://www.procreditbank.rs/>

2 МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ

2.1 ФОНДОВИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

2.1.1 ИПА - ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕТПРИСТУПНУ ПОМОЋ

Од 2007. године Европска унија (ЕУ) пружа финансијску подршку државама "Западног Балкана" кроз јединствени Инструмент за претприступну помоћ (ИПА), који је објединио све дотадашње претприступне инструменте за финансијску помоћ: PHARE, SAPARD, ISPA, CARDS. У периоду 2021-2027. године свим ИПА корисницама ће на располагање бити стављено 14,162 милијарде евра. Укупан буџет за период 2014-2020. године износио је 11,668 милијарди евра, а Србији је из ИПА 2015 било намењено око 200 милиона евра бесповратне помоћи. Укупан ИПА буџет за период 2007-2013. године износио је 11,468 милијарди евра. У периоду 2007-2013. године РС је било намењено око 1,4 милијарде евра.

2.1.1.1 ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕТПРИСТУПНУ ПОМОЋ ИПА 2021-2027.

Након политичког договора између Европског парламента и Савета ЕУ у вези са ИПА III инструментом, 15. септембра 2021. године је усвојена Уредба о ИПА III инструменту за период 2021-2027. Општи циљ ИПА III представља подршку корисницима у спровођењу политичких, институционалних, економских и социјалних реформи потребних за њихово усклађивање са вредностима и правилима ЕУ и постизање чланства у ЕУ. Поред тога, уредба садржи листу специфичних циљева груписаних у пет категорија (тзв. „Прозора“).

- 1) Владавина права, основна права и демократија (15,1%);
- 2) Добро управљање, усклађивање са правним тековинама ЕУ, стратешка комуникација и добросуседски односи (16,6%);
- 3) Зелена агенда и одрживо повезивање (42,4%);
- 4) Конкурентност и инклузивни раст (22,3%);
- 5) Територијална и прекогранична сарадња (3,5%).

Како би постигла уравнотежену расподелу средстава међу ИПА корисницама, Европска комисија (ЕК) је предложила принцип „правичне расподеле“ који ће се мерити током целог периода спровођења ИПА III (2021. - 2027.), а не на годишњој основи. Међутим, приступ фондовима ће се поред поменутог принципа заснивати и на критеријумима као што су: усклађеност са стратешким оквиром и ИПА III програмским оквиром, спремност пројеката / програма за спровођење и њихов очекивани утицај и напредак у процесу европских интеграција са посебном пажњом на области владавине права, основних права и доброг управљања.

Постојеће ИПА структуре треба да послуже као основа за ефикасно коришћење овог инструмента али и друге потенцијалне изворе ЕУ средстава. На овај начин, као и спровођењем ИПА програма по моделу индиректног управљања, наставиће се јачање капацитета нужних за прелазак на употребу фондова Кохезионе политике. Главни партнери у процесу планирања и програмирања инструмента ИПА III биће, као и до сада, Национални ИПА координатор и Делегација ЕУ¹⁵⁰.

2.1.1.2 ИПА II – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕТПРИСТУПНУ ПОМОЋ 2014 – 2020

ИПА II представља оквир за претприступну подршку ЕУ за период 2014-2020. Једна од промена у програмирању и имплементацији ИПА II инструмента у односу на ИПА I у периоду 2007-2013. односи се на структуру програма ИПА II, у којој су уместо 5 компоненти, које су биле карактеристичне за ИПА I, уведене области политике ("policy areas"). Области политике у оквиру ИПА II су: реформе као део припрема за чланство у ЕУ и изградња институција и капацитета; друштвено-економски и регионални развој; запошљавање, социјалне политике, образовање, унапређење равноправности полова и развој људских ресурса; пољопривреда и рурални развој, и регионална и територијална сарадња.

Србији је из ИПА 2015 било намењено око 200 милиона евра бесповратне помоћи из које би били финансирани пројекти из области енергетике и саобраћаја, владавине права, реформе државне управе

150

<https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/instrument-za-pretpristupnu-pomoc-2021-2027/>
https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/how-does-it-work_en

и пољопривреде. За период 2014-2020 претприступна помоћ у Србији је имала два главна стуба: Демократија и владавина права и Конкурентност и развој.

2.1.1.3 ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕТПРИСТУПНУ ПОМОЋ ИПА 2007-2013.

Имплементација ИПА 2007-13. је била намењена пружању финансијске помоћи путем пет канала (познатих као "компоненте"): помоћ у транзицији и изградња институција; прекогранична сарадња ("*Cross border cooperation*" - СВС); регионални развој; развој људских ресурса и рурални развој.

2.1.1.4 ПРОГРАМИ ЕВРОПСКЕ ТЕРИТОРИЈАЛНЕ САРАДЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 2021-2027

Програми територијалне сарадње¹⁵¹ или Интеррег програми представљају финансијску подршку сарадњи пограничних територија суседних држава (прекогранична сарадња) или сарадњи делова или целих држава (транснационална и међурегионална сарадња) на решавању питања од заједничког интереса – заштита животне средине, управљање отпадом, пружање услуга у различитим секторима, културна и економска сарадња, туризам, саобраћај итд. Основа за спровођење програма је седмогодишњи оперативни програм или програм сарадње који се састоји из анализе територије обухваћене програмом, изазова са којима се та територија суочава и анализе који од тих изазова могу да се превазиђу кроз сарадњу са институцијама из делова других држава обухваћених програмом.

У финансијском периоду 2021-2027. год., Србија учествује у десет програма европске територијалне сарадње и то: Мађарска-Србија, Румунија-Србија, Бугарска-Србија, Хрватска-Србија, Србија-Босна и Херцеговина, Србија-Црна Гора, Србија-Северна Македонија, ИПА Јадранско-јонски програм, Програм за Дунавски регион и Програм УРБАКТ. Такође, постоји могућност да се током ове финансијске перспективе Србији одобре додатни програми територијалне сарадње.

У наредном тексту су приказани програми који су доступни градовима и општинама ЕУ ПРО плус програма (сви осим програма прекограничне сарадње Мађарска-Србија).

2.1.1.4.1 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ РУМУНИЈА - СРБИЈА

Област подршке¹⁵²

Приоритет 1: Заштита животне средине и управљање ризиком

Специфични циљеви у оквиру овог тематског приоритета су:

- Унапређење заштите и очувања природе, биодиверзитета и зелене инфраструктуре, укључујући урбана подручја, и смањење свих облика загађења;
- Промовисање обновљиве енергије у складу са ирективом о обновљивој енергији (ЕУ) 2018/2001. укључујући критеријуме одрживости који су у њој наведени;
- Промовисање енергетске ефикасности и смањења емисије гасова са ефектом стаклене баште и
- Промовисање прилагођавања климатским променама и спречавање ризика од катастрофа, прилагодљивост у складу са приступима заснованим на екосистему.

Приоритет 2: Друштвени и економски развој

Специфични циљеви у оквиру овог тематског приоритета су:

- Унапређење једнаког приступа инклузивним и квалитетним услугама у образовању, обукама и целоживотном учењу путем развоја приступачне инфраструктуре, као и јачање прилагодљивости за даљинско и онлајн образовање и обуку;
- Обезбеђивање једнаког приступа здравственој заштити и унапређење прилагодљивости здравствених система, укључујући примарну заштиту, и промовисање преласка са институционалне на бригу засновану на породици и заједници и
- Јачање улоге културе и одрживог туризма у економском развоју, социјалној инклузији и друштвеним иновацијама.

Приоритет 3: Повећање капацитета за управљање границом

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Јачање институционалних капацитета органа јавних власти, нарочито оних овлашћених да управљају одређеном територијом и заинтересованих страна.

151

https://www.mei.gov.rs/upload/documents/publikacije/Brosure%20nove/22/Programi_evropske_teritorijalne_saradnje_u_RS_2021-2027.pdf

152 <https://www.romania-serbia.net/>

Финансијска средства

ИПА			74.566.827,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+		87.725.678,82 евра

2.1.1.4.2 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ БУГАРСКА - СРБИЈАОбласт подршке¹⁵³

Приоритет 1: Конкурентни погранични регион

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Унапређење одрживог раста и конкурентности МСП и отварање нових радних места у МСП, укључујући продуктивне инвестиције.

Приоритет 2: Интегрални развој пограничног региона

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Подстицање интеграног и инклузивног друштвеног, економског и еколошког развоја, културе, природног наслеђа, одрживог туризма и безбедности у подручјима која нису урбана.

Приоритет 3: Отпорнији погранични регион

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Промовисање прилагођавања климатским променама и превенција ризика од катастрофа, отпорност узимајући у обзир приступе засноване на екосистему.

Финансијска средства

ИПА			32.398.938,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+		38.116.397,65 евра

2.1.1.4.3 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ ХРВАТСКА - СРБИЈАОбласт подршке¹⁵⁴

Приоритет 1: Сарадња за паметније програмско подручје

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Развијање и унапређење истраживачких и иновативних капацитета и усвајање напредних технологија.

Приоритет 2: Сарадња за зеленије програмско подручје које је отпорно на климатске промене

Специфични циљеви у оквиру овог тематског приоритета су:

- Промовисање обновљиве енергије у складу са директивом о обновљивој енергији (ЕУ) 2018/2001, укључујући критеријуме одрживости који су тамо наведени;
- Промовисање прилагођавања климатским променама и превенције ризика од катастрофа, отпорности, узимајући у обзир приступе засноване на екосистему.

Приоритет 3: Сарадња за здравије и инклузивније програмско подручје

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Осигуравање једнаког приступа здравственој заштити и подстицање отпорности здравствених система, укључујући примарну заштиту, и промовисање транзиције са институционалне на бригу засновану на породици и заједници.

Приоритет 4: Сарадња за одрживији и социјално иновативнији туризам и културу

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Јачање улоге културе и одрживог туризма у економском развоју, социјалној инклузији и друштвеним иновацијама.

Финансијска средства

ИПА			38.281.653,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+		45.037.238,82 евра

¹⁵³ <http://www.ipacbc-bgrs.eu/>¹⁵⁴ www.croatia-serbia.com

2.1.1.4.4 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ СРБИЈА - БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Област подршке¹⁵⁵

Приоритет 1: Подстицање туризма и културног и природног наслеђа

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Развијати и промовисати заједничке туристичке понуде засноване на културном и природном наслеђу

Приоритет 2: Улагање у младе, образовање и вештине

Специфични циљеви у оквиру овог тематског приоритета су:

- Побољшати активизам младих и друштвено-економско учешће младих
- Повећати запошљивост одређених група пружањем нових вештина.

Финансијска средства

ИПА		14.000.000,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+	16.223.529,41 евра

2.1.1.4.5 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ СРБИЈА - ЦРНА ГОРА

Област подршке¹⁵⁶

Приоритет 1: Подстицање запошљавања, мобилности радне снаге и социјална и културна инклузија у програмској области

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Побољшати квалитет јавних здравствених и социјалних услуга за укључивање маргинализованих група у програмској област.

Приоритет 2: Подстицање туризма и културног и природног наслеђа

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Побољшати и промовисати заједнички координирану прекограничну туристичку понуду засновану на заштићеном културном и природном наслеђу.

Финансијска средства

ИПА		8.400.000,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+	9.734.117,65 евра

2.1.1.4.6 ПРОГРАМ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ СРБИЈА – СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Област подршке¹⁵⁷

Приоритет 1: Запошљавање, мобилност радне снаге и социјална и културна прекогранична укљученост

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Унапређење социјалне и културне инклузије и здравља

Приоритет 2: снаживање туризма и културног и природног наслеђа

Специфични циљ у оквиру овог тематског приоритета је:

- Унапређење културног и природног наслеђа ка одрживом развоју туризма.

Финансијска средства

ИПА		8.400.000,00 евра
Укупно (ИПА суфинансирање)	+	9.734.117,65 евра

¹⁵⁵ <http://srb-bih.org/>

¹⁵⁶ www.cbcsrb-mne.org

¹⁵⁷ <https://eu.rs-mk.org/>

2.1.1.4.7 ЈАДРАНСКО - ЈОНСКИ ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ

Област подршке¹⁵⁸

Приоритет 1 – Подршка паметнијем Јадранско-јонском региону

- Развој и унапређење истраживачких и иновативних капацитета и усвајање напредних технологија
- Развој вештина за паметну специјализацију, индустријску транзицију и предузетништво

Приоритет 2 – Подршка зеленијем Јадранско-јонском региону отпорнијем на климатске промене

- Промовисање прилагођавања на климатске промене и превенција ризика од катастрофа, подизање отпорности, узимајући у обзир приступе засноване на екосистемима
- Промовисање транзиције на циркуларну и ресурсно ефикасну економију
- Унапређење заштите и очувања природе, биодиверзитета и зелене инфраструктуре, укључујући урбана подручја, и смањење свих облика загађења
- Промовисање одрживе мултимодалне урбане мобилности, као део транзиције ка економији са нето нултом емисијом угљеника

Приоритет 3 – Повезанија Европа уз бољу мобилност (ЦП 3)

- Развој и унапређење одрживе, климатски отпорне, интелигентне и интермодалне националне, регионалне и локалне мобилности, укључујући побољшан приступ ТЕН-Т-у и прекограничној мобилности

Приоритет 4 – Подршка управљању Јадранско-јонским регионом (ISO1 – Боље управљање Интеррегом)

- Подршка управљању Стратегијом ЕУ за јадранско-јонски регион (ЕУСАИР) и институционалним капацитетима органа власти.

Финансијска средства

ЕФРР (државе чланице ЕУ)	65.848.129,00 евра
ИПА	70.840.386,00 евра
Укупна ЕУ средства (ЕФРР+ИПА)	136.688.515,00 евра
Укупно суфинансирање	24.121.502,65 евра
Укупно програм	160.810.017,65 евра

2.1.1.4.8 ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ ЗА ДУНАВСКИ РЕГИОН

Област подршке¹⁵⁹

Приоритет 1 – Паметнији Дунавски регион

- Специфични циљ 1.1 Развијање и унапређење истраживачких и иновационих капацитета и коришћење напредних технологија
- Специфични циљ 1.2 Развијање вештина за паметну специјализацију, индустријску транзицију и предузетништво

Приоритет 2 – Зеленији Дунавски регион са ниском емисијом угљеника

- Специфични циљ 2.1 Унапређење обновљиве енергије у складу са Директивом (ЕУ) 2018/2001, укључујући одрживе критеријуме дефинисане директивом
- Специфични циљ 2.2 Промовисање капацитета за прилагођавање климатским променама у Дунавском региону и управљање природним катастрофама на транснационалном нивоу у односу на еколошке ризике, узимајући у обзир екосистемске приступе
- Специфични циљ 2.3 Одрживо, интегрисано, транснационално управљање водама и седиментима у сливу реке Дунав, обезбеђујући добар квалитет и квантитет баланса између воде и седиментних наноса
- Специфични циљ 2.4 Заштита и очување биодиверзитета у еколошким коридорима и еко-регионима од транснационалног значаја у Дунавском региону

Приоритет 3 – Социјално оријентисан Дунавски регион

- Специфични циљ 3.1 Приступачна, инклузивна и ефективна тржишта рада
- Специфични циљ 3.2 Квалитетне, приступачне и инклузивне услуге у образовању, обуци и целоживотном учењу

¹⁵⁸ www.adrioninterreg.eu

¹⁵⁹ www.interreg-danube.eu

- Специфични циљ 3.3 Јачање улоге културе и одрживог туризма у економском развоју, социјалној инклузији и друштвеним иновацијама

Приоритет 4 – Боље управљање сарадњом у Дунавском региону

- Специфични циљ 4.1 Подршка руковођењу ЕУСДР-ом
- Специфични циљ 4.2 Јачање институционалних капацитета за територијално и макро-регионално управљање.

Финансијска средства

ЕФРР (државе чланице ЕУ)	165,424,228.00 евра
ИПА	30,000,000.00 евра
НДИЦИ (државе суседи ЕУ)	19,623,629.00 евра
Укупно ЕУ допринос	215,047,857.00 евра
Укупно програм	268,809,822.00 евра

2.1.1.4.9 ПРОГРАМ УРБАКТ

УРБАКТ¹⁶⁰ је један од програма међурегионалне сарадње. Циљ програма је да подстакне одрживи интегрални урбани развој у градовима широм Европе, а пројекте спроводе општинске администрације у партнерству чинећи мреже сарадње. Мисија УРБАКТ-а је да омогући градовима да раде заједно и развију интегрална решења за урбане изазове, умрежавањем, учењем из међусобних искустава, извлачењем лекција и идентификовањем добрих пракси за побољшање урбаних политика. Област подршке

Приоритет: Промовисање интегралног одрживог урбаног развоја кроз сарадњу

- Специфични циљ: Унапређење институционалних капацитета локалне управе, посебно оних који имају мандат да управљају одређеном територијом, као и осталих заинтересованих страна.

Финансијска средства

ЕФРР (државе чланице ЕУ)	79,769,799.00 евра
ИПА	5,000,000.00 евра
Укупно ИПА	5,160,000.00 евра

2.1.1.5 ИНВЕСТИЦИОНИ ОКВИР ЗА ЗАПАДНИ БАЛКАН (WESTERN BALKANS INVESTMENT FRAMEWORK – WBIF)

Инвестициони оквир за Западни Балкан¹⁶¹ (The Western Balkans Investment Framework- WBIF) подстиче социо- економски развој и процес приступања Европској унији широм Западног Балкана, пружањем финансијских средстава и техничке помоћи за стратешки важне инвестиције. Представља заједничку иницијативу Европске уније, међународних финансијских институција (ЕИБ, ЕБРД, СЕВ, КfW, АFD и WB), билатералних донатора и Западно- балканске шесторке. Инвестициони оквир за Западни Балкан сматра се главним регионалним инструментом за пружање подршке у припреми и спровођењу стратешки релевантних пројеката у области транспорта, енергетике, заштите животне средине и социјалне инфраструктуре у „државама у процесу приступања ЕУ”. Од фебруара 2014. године до децембра 2021. године, Србији је додељено: 30 грантова за техничку помоћ у укупној вредности преко 54 мил. евра; 6 инвестиционих грантова у вредности од 134,45 мил. евра при чему укупна инвестициона вредност суфинансираних инфраструктурних пројеката износи 605 мил. евра.

Табела: Преглед инвестиционих грантова по секторима

	Саобраћај	Износ инвестиц. гранта
1	Модернизација пруге Ниш-Димитровград-граница са Бугарском деоница: Сићево-Станичење-Димитровград	43.730000 евра

¹⁶⁰ <https://urbact.eu/>

¹⁶¹ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/investicioni-okvir-za-zapadni-balkan-western-balkans-investment-framework-wbif/>

2	Модернизација пруге Ниш-Димитровград-граница са Бугарском-електрификација и сигнализација	27.770000 евра
3	Изградња аутопута рута Е80 Ниш-Медаре (I фаза Ниш-Плочник)	40.600000 евра
	Животна средина	
4	Макиш - доградња постројења за прераду питке воде	2.940865 евра
	Енергетика	
5	Изградња 400 kV далековода Крагујевац –Краљево са подизањем напонског нивоа 400кV на подстанци Краљево 3, Трансбалкански коридор - I фаза: секција II	6.600000 евра
6	Изградња новог двоструког 400 KV далековода Обреновац - Бајина Башта, са реконструкцијом постојећих подстанци Обреновац и Бајина Башта уз подизање напонског нивоа подстанци Бајина Баште до 400 kV	12.800000 евра
7/ 8	2 регионална пројекта - део Регионалног програма за енергетску ефикасност за западни Балкан	2 инвестициона гранта у износу од 28.765972 евра

2021.године представљен је документ под називом „Стратешка оријентације WBIF-а за западни Балкан (EFSD+)“. Овај документ обухвата: контекст политике, правну основу и инструменте, укључујући нову стратегију повезивања ЕУ под називом „Global Gateway”, водеће принципи и опис области интервенција које ће бити подржане кроз Европски фонд за одрживи развој плус (енг: The European Fund for Sustainable Development Plus EFSD+) и буџетске гаранције као и комбиновање зајмова и грантова за јавни и приватни сектор. Такође су презентоване препоруке тзв. неформалних експертских радних групе (НРГ) за убрзање спровођења WBIF пројеката, Зелену агенду и друштвено одговорне јавне набавке, дате су информације о допуни Регионалног програма енергетске ефикасности (REEP+) у износу од преко 100 милиона евра, информације о приоритетима за подршку у наредном периоду, стопе суфинансирања пројеката средствима инвестиционог гранта ЕУ.

2.1.1.6 ИПАРД III

У оквиру инструмента за предприсупну помоћ ИПА III период 2021-2027 која се примењује од 1. јануара 2021. године, налази се и посебан Програм ИПАРД III¹⁶² за подршку у области руралног развоја. ЕК је утврдила буџет у износу од 288.000.000 евра за овај Програм за период 2021-2027.године. Управљачко тело ИПАРД-а поднело је коначну верзију ИПАРД III програма Европској комисији 21. јануара 2022. године. Од понуђених 13 мера које је ЕК ставила на располагање земљама кандидатима за чланство у ЕУ, Република Србија се одлучила да спроведе седам мера у оквиру ИПАРД III програма. У односу на ИПАРД II програм и до сада акредитоване мере, на располагању корисницима ће бити и следеће мере:

- Мера 4 - Агроекологија - клима и органска пољопривреда;
- Мера 5 - Имплементација локалних стратегија руралног развоја – LEADER приступ;
- Мера 6 - Инвестиције у руралну јавну инфраструктуру.

Планирано је увођење и нових сектора кроз ИПАРД III програм, као што су сектор рибарства, сектор за прераду житарица и индустријског биља, а у оквиру Мере 7, поред сектора руралног туризма, планирани су нови сектори и то: Директна продаја пољопривредних и локалних производа и сектор услуга у руралним подручјима.

2.1.1.7 ВИШЕКОРИСНИЧКА ИПА

Развој регионалне сарадње један је од битних предуслова у процесу приступања ЕУ, а на бројним самитима између држава ЕУ и Западног Балкана потврђено је да ће приближавање ЕУ ићи упоредо са развојем регионалне сарадње. Осим што појединачно подржава државе кандидате и потенцијалне кандидате за чланство, ЕУ пружа финансијску и техничку подршку са циљем реализације заједничких (регионалних) приоритета корисника ИПА II инструмента. Ова подршка се обезбеђује из инструмента Вишекорисничка ИПА¹⁶³ (Multy Beneficiary IPA), чији је циљ да се унапреди регионална

¹⁶² <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/ipard-iii/>

¹⁶³ <https://www.mei.gov.rs/src/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/visekorisnicka-ipa/>

сарадња и реше питања од општег интереса за све кориснице ИПА. У складу са релевантном процедуром ЕУ, главне смернице у процесу дефинисања регионалних пројеката/акција су представљене у документу ЕУ Програмски оквир за ИПА III, у коме су дефинисани општи приоритети, мере и области који ће бити финансијски подржани у склопу овог инструмента у периоду 2021-2027. Подршка обезбеђена у склопу ове ИПА III компоненте усмерава се на четири приоритетне области:

- подршка регионалним инвестицијама;
- подршка територијалној сарадњи кроз имплементацију програма прекограничне и транснационалне сарадње;
- подршка регионалним структурама и организацијама и
- хоризонтална подршка заједничким приоритетима корисница из региона.

2.1.1.8 РАЗВОЈ СИСТЕМА ЗА УПРАВЉАЊЕ КОХЕЗИОНОМ ПОЛИТИКОМ (ИПА 2015)

Пројекат „Развој система за управљање кохезионом политиком у Републици Србији“¹⁶⁴ се финансира средствима ЕУ кроз ИПА за 2015 годину у износу од готово 2.7 милиона евра. Има за циљ да припреми државну управу РС за ефективно спровођење Кохезионе политике (КП) ЕУ. Основа сврха пројекта је да унапреди капацитете институција у РС на националном и поднационалном нивоу за ефикасну припрему, спровођење, праћење и вредновање програма и пројеката финансираних из структурних фондова и кохезионог фонда Европске уније. Састоји из три основне компоненте:

- успостављање законодавног и институционалног оквира за спровођење КП;
- припрема релевантних планских и програмских докумената за спровођење КП, и
- подизање капацитета институција и тела номинованих за спровођење КП, као и партнера и потенцијалних корисника на националном и поднационалном нивоу.

На тај начин, пројекат треба да допринесе и успешној имплементацији мера дефинисаних Акционим планом за преговарачко поглавље 22, који представља основно мерило за отварање овог поглавља. Спровођење пројекта отпочело је у јулу 2019. године и трајаће укупно 36 месеци. Главни корисник и координатор активности је МЕИ.

2.1.1.9 ЕУ ПРО ПЛУС

Програм ЕУ за локални развој - ЕУ ПРО Плус¹⁶⁵ доприноси уравнотеженијем друштвено-економском развоју 99 локалних самоуправа у два региона: Шумадије и западне Србије и Јужне и источне Србије. Кроз програм се ради на побољшаном управљању територијалним развојем, економском расту и унапређеној социјалној инфраструктури и социјалној кохезији.

ЕУ је за овај трогодишњи програм који је почео у јануару 2021. определила средства у укупном износу од 40 милиона евра и то иницијално 30 милиона за уговорене развојне активности и додатних десет милиона усмерених на подршку локалним самоуправама, малим привредницима и здравственом систему у опоравку од последица узрокованих пандемијом ковид 19. Програм води МЕИ, а спроводи Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС).

Директни корисници ЕУ ПРО Плус програма су МЕИ, 99 локалних самоуправа, структуре локалне управе, регионалне развојне агенције, друге организације за подршку пословању, микро, мала и средња предузећа (ММСП) и организације цивилног друштва (ОЦД). Крајњи корисници програма су становници 99 градова и општина.

ЕУ ПРО Плус је заснован на Националним приоритетима за међународну помоћ у РС до 2025. године (НАД), пресудним за економски и друштвени развој и процес интеграције у ЕУ, док посебно доприноси припреми за испуњавање захтева из поглавља 22 правне тековине ЕУ - Регионална политика и координација структурних инструмената. ЕУ ПРО се ослања на добре праксе и остварене резултате својих претходника, развојних програма ЕУ ПРОГРЕС, Европски ПРОГРЕС и ЕУ ПРО.

2.1.2 ПРОГРАМИ УНИЈЕ

Програми Уније¹⁶⁶ представљају низ интегрисаних мера које су намењене јачању сарадње између држава чланица Европске уније и држава кандидата у различитим областима. Програми Уније се

¹⁶⁴ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/projekti-ministarstva-za-evropske-integracije/razvoj-sistema-za-upravljanje-kohezionom-politikom-ipa-2015/>

¹⁶⁵ <https://www.euproplus.org.rs/onama/o-programu>

¹⁶⁶ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/programi-unije/>

финансирају из заједничког буџета ЕУ, средствима која су намењена развоју различитих приоритетних области: заштита животне средине, енергетика, транспорт, развој предузетништва, конкурентност, култура, образовање итд.

Република Србија је потписала Оквирни споразум о учешћу у програмима Европске уније 22. новембра 2004. године. Учешће у програмима Уније за РС представља прилику да се упозна са политикама ЕУ, европским институцијама, законима и њиховом применом у пракси, као и са системима вредности и механизмима функционисања ЕУ. За учешће РС у програмима Уније, према правилима ЕК, одговорне су надлежне домаће институције – министарства, удружења, организације, канцеларије – које за то имају мандат. Координација учешћа у сваком појединачном програму Уније за који је Република Србија уплатила финансијску контрибуцију у општи буџет ЕУ поверена је националним контакт тачкама из одговарајућих националних институција. МЕИ координира процес европских интеграција у Републици Србији, која укључује сарадњу са ресорним министарствима око преговора за одговарајућа преговарачка поглавља као и у управљању програмима ЕУ из чега проистиче да је МЕИ одговорно за извештавање Владе и информисање јавности о целокупној међународној развојној помоћи укључујући и програме Уније. У претходном периоду Република Србија је учествовала у тринаест програма Уније, а од 30.6.2023. године може да учествује и у програму Дигитална Европа:

2.1.2.1 ДИГИТАЛНА ЕВРОПА

Програм Дигитална Европа (DIGITAL)¹⁶⁷ је нови програм који финансира ЕУ и усмерен је на повезивање дигиталних технологија пословању, грађанима и јавној управи. У јуну 2023. године потписан је Споразум између Европске уније и Републике Србије о учешћу Србије у програму Европске уније Дигитална Европа, за период до 2027. године¹⁶⁸. На основу овог споразума, правна и физичка лица са пребивалиштем, односно седиштем, у Србији, моћи ће у Европској унији да аплицирају за финансирање пројеката и биће у равноправном положају са субјектима из земаља пуноправних чланица када је реч о додели бесповратних средстава из фондова ЕУ. ИТ фирме и научници моћи ће да аплицирају за следеће области дигитализације: вештачка интелигенција, рачунарство високих перформанси (High Performance Computing - HPC), напредне дигиталне вештине и развој и примена дигиталних капацитета и интероперабилности. Укупна вредност програма Дигитална Европа процењује се на 7,5 милијарди евра.

2.1.2.2 ХОРИЗОНТ ЕВРОПА

Хоризонт 2020. је највећи интегрисани програм ЕУ за истраживање и иновације, који је објединио све програме претходно финансиране из Оквирног програма за иновације и конкурентност (СIP), Седмог оквирног програма за истраживање и иновације (ФП7) и Европског института за иновације и технологију (ЕИТ). Спајањем иновација и истраживања, програм настоји да оствари напредак у три приоритетне области: Изврност у науци, Вођство у индустрији и Друштвени изазови. Програм је намењен изградњи друштва и економије у ЕУ заснованих на знању и иновацијама. Планирано је да – кроз мобилизацију додатних средстава за истраживања, развој и иновације, укључујући и издвајање 3% БДП-а за истраживања и развој у целој ЕУ до 2020. године – буду остварени циљеви који се односе на истраживања и развој. Крајњи циљ овог финансијског инструмента је стварање иновативне Уније – пружањем подршке развоју светске науке, уклањањем препрека за иновације и олакшавањем јавном и приватном сектору да раде заједно.

2.1.2.3 ПРОГРАМ ЗА КОНКУРЕНТНОСТ МСП – COSME

Програм за конкурентност малих и средњих предузећа је програм за промоцију конкурентности малих и средњих предузећа. Циљеви програма су: јачање конкурентности и одрживости предузећа, нарочито малих и средњих предузећа, подстицање предузетничке културе и промоција успостављања и раста малих и средњих предузећа. Мере које такође подржава овај програм укључују обуке за писање пројеката, активности које омогућавају приступ новим тржиштима, као и промоцију што више транснационалних партнерстава. Програм подржава и образовну размену између предузетника (*Еразмус* за младе предузетнике). У оквиру овог програма издвојено је 1,4 милијарди евра из буџета

¹⁶⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>

¹⁶⁸ <https://www.srbija.gov.rs/vest/716373/potpisan-sporazum-o-ucescu-srbije-u-programu-digitalna-evropa.php>

за предузећа, како би лакше приступала кредитима. Овај циљ се спроводи кроз директно финансирање или давањем гаранција за кредит.

2.1.2.4 ПРОГРАМ ЗА ЗАПОШЉАВАЊЕ И СОЦИЈАЛНЕ ИНОВАЦИЈЕ

Програм за запошљавање и социјалне иновације има за циљ да се достигне висок ниво квалитетне и одрживе запослености, уз обезбеђивање адекватне социјалне заштите и социјалне инклузије. Такође, програм помаже да се спречава и смањује сиромаштво, као и да се унапређују радни услови у периоду од 2014. до 2020. године.

2.1.2.5 ЕРАЗМУС

Еразмус је програм Европске уније који обезбеђује финансирање пројеката за сарадњу у три области: образовање, млади и спорт. У најширем смислу, програм Еразмус у области образовања има следеће приоритете: унапредити и подржати развој свих нивоа образовања, ојачати везе између формалног, неформалног и информалног учења, оснажити везу образовања са светом рада, створити додатне вредности за европски простор образовања, повезати земље чланице у дефинисању образовних политика. У фокусу програма Еразмус је јачање потенцијала младих за активно учешће у грађанском друштву, развој лидерских вештина, солидарности и разумевања између култура. Од 2014. до сада, образовне институције и омладинске организације из Србије су биле координатори или партнери на пројектима укупне вредности преко 83 милиона евра. До сада је, према расположивим подацима, 7644 појединца из образовних институција, организација и институција које се баве младима и невладиних организација било на разменама у земљама чланицама Еразмус. За спровођење и промоцију Еразмус програма у РС надлежна је Фондација Темпус.

2.1.2.6 КРЕАТИВНА ЕВРОПА

Креативна Европа је програм ЕУ за подршку секторима за културу и медије. Програм се састоји од два потпрограма: Култура – за промоцију сектора културе и Медија програм – за подршку аудиовизуелном сектору.

Кроз потпрограм Култура промовише се сарадња културних и креативних организација између различитих земаља, подржавају се иницијативе да се преведу и промовишу књижевна дела широм Европске уније, као и да се развију мреже које омогућавају конкурентност и међународну делатност културног и креативног сектора. Такође се успостављају и платформе за промоцију нових уметника и подстицање европских програма за културна и уметничка дела. Потпрограм Култура обухвата четири конкурса: Европски кооперациони пројекти, Европске платформе, Европске мреже и Пројекти књижевних превода.

Медија програм финансира активности које укључују: развој европског аудиовизуелног сектора, поштујући и приказујући европски културни идентитет и наслеђе, промоцију европских аудиовизуелних дела унутар и изван граница ЕУ, јачање конкурентности аудиовизуелног сектора, олакшавајући приступ финансирању и промоцији коришћења дигиталних технологија. Из овог фонда финансираће се европска престоница културе и ознака европске баштине, као и европске награде за књижевност, архитектуру, заштиту баштине, филмску уметност и поп и рок музику.

2.1.2.7 ЕВРОПА ЗА ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНКЕ

Програм Европа за грађане и грађанке има за циљ промовисање европског идентитета и европског грађанства. Намењен је удружењима грађана, организацијама цивилног друштва и јединицама локалне самоуправе. Општи циљеви програма су финансирање пројеката који су намењени бољем разумевању ЕУ, њене историје и различитости, као и промоција европског грађанства и унапређење грађанског и демократског учешћа на нивоу ЕУ. Програм Европа за грађане и грађанке је подељен на две области: европско сећање и демократски ангажман, и грађанско учешће. Циљ прве области је свест о историјском континуитету, заједничким европским вредностима и циљевима. Сврха друге области је подршка демократском учешћу грађана у животу и развоју у Европи.

2.1.2.8 ЕВРОПСКИ ЗДРАВСТВЕНИ ПРОГРАМ III

Програм представља главни инструмент који ЕК користи за имплементацију ЕУ стратегије за здравље. Главни циљеви програма су побољшање здравственог система и смањење неједнакости у пружању/добијању здравствене помоћи. Програм пружа подршку у четири области: 1) Промоција здравља, здрав начин живота и превенција болести; 2) Заштитити грађана ЕУ од озбиљних

прекограничних претњи здрављу; 3) Допринос стварању иновативних, ефикасних и одрживих здравствених система и 4) Лакши приступ бољој и сигурнијој здравственој заштити грађана ЕУ.

2.1.2.9 ФИСКАЛИС 2020

Фискалис 2020. је програм који се бави разменом информација и искустава између пореских органа европских земаља. Циљ програма је да, у партнерству са другим европским земљама, развије трансевропски информациони систем и изгради мрежу између корисника националних власти. Програм подржава борбу против утаје и избегавања плаћања пореза, планирање пореске политике и спровођење закона ЕУ у области опорезивања. То се постиже кроз размену информација, подршку административној сарадњи и повећање административних капацитета земаља учесница, са циљем да се смање административна оптерећења пореских органа и ускладе трошкови за пореске обвезнике.

2.1.2.10 ЦАРИНА 2020.

Царина 2020. је програм који подржава сарадњу царинских органа између земаља чланица ЕУ и земаља кандидата. Циљ је побољшање њихове ефикасности, постизањем боље кохезије, како би се избегло оштећење Царинске уније. Програм подржава следеће мере: заједничке акције, семинаре и радионице, пројектне групе, тимове стручњака, изградњу административних капацитета у управама царина, студије, информативне кампање, развој ИТ вештина, обуке за развијање потребних професионалних вештина и знања у области царина.

2.1.2.11 МЕХАНИЗАМ ЦИВИЛНЕ ЗАШТИТЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Циљ активности ЕУ у области цивилне заштите је подршка напорима за спречавање катастрофа и обезбеђивање спремности јединица цивилне заштите да делују у случајевима катастрофа – на националном, регионалном и локалном нивоу. Механизам за цивилну заштиту ЕУ нуди РС многобројне могућности за сарадњу: примена алата за мониторинг и системе раног упозорења, учешће у заједничким тренинзима и вежбама, размена експерата, учешће у пројектима о спречавању непогода, непосредна комуникација са другим органима цивилне заштите, размена информација и најбоље праксе, и др.

У новој финансијској перспективи од 2021. до 2027. године већину програма Уније представљају наследници претходних програма, али су уведене и промене, нови програми, нова правила за имплементацију, праћење и извештавање, као и нови критеријуми за учествовање у програмима.

2.1.2.12 ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОВЕЗИВАЊЕ ЕВРОПЕ

Инструмент за повезивање Европе (ЦЕФ) има за циљ да подржи постизање циљева политике ЕУ у сектору транспорта, енергетике и дигиталног сектора, а у вези са трансевропским мрежама, омогућавајући или убрзавајући улагања у пројекте од заједничког интереса, као и подршком прекограничне сарадња у производњу обновљиве енергије. Циљ му је максимизирање синергије између сектора обухваћених ЦЕФ-ом и другим програмима ЕУ.

2.1.2.13 ПРАВА, ЈЕДНАКОСТ И ГРАЂАНСТВО

Општи циљ је да се допринесе стварању области у којој се промовишу и штите права лица која су садржана у Уговору о функционисању Европске уније и Повељи о основним правима Европске уније. Конкретно, овај програм треба да промовише права која произилазе из европског држављанства, принципе недискриминације и једнакости између жена и мушкараца, право на заштиту личних података, права детета, права која произилазе из потрошачког законодавства Уније и од слободе пословања на унутрашњем тржишту.

2.1.2.14 ЕВРОПСКИ ИНСТРУМЕНТ ЗА ДЕМОКРАТИЈУ И ЉУДСКА ПРАВА

Европски инструмент за демократију и људска права (ЕИДХР) има за циљ пружање подршке промоцији демократије и људских права у земљама које нису чланице ЕУ. Кључни циљеви су: унапређење поштовања људских права и основних слобода, јачање улоге цивилног друштва у промовисању људских права и демократских реформи, подршка и јачање међународног и регионалног оквира за заштиту људских права, правде, владавине права и промоције демократије, изградња поверења и повећање поузданости и транспарентности демократских изборних процеса, посебно кроз праћење изборних процеса итд.

2.1.3 КОХЕЗИОНА ПОЛИТИКА И ОСТАЛИ ФОНДОВИ

Кохезиона политика¹⁶⁹ (КП), позната и као Регионална политика, представља главну инвестициону политику ЕУ, која доприноси стварању нових радних места, побољшању квалитета живота грађана и повећању укупног економског развоја како држава чланица, тако и ЕУ у целини. Она је такође израз солидарности с обзиром да се подршка усмерава на мање развијене регионе и државе чланице ЕУ - са циљем да се оснажи економска, социјална и територијална кохезија Уније. У децембру 2013. године успостављен је правни оквир за КП за период 2014-2020. година. За наведени период, буџет КП је износио 351,8 милијарди евра, а распоређен је на 28 држава чланица. РС ће средства из поменутих фондова моћи да користи када постане чланица ЕУ. Преговори за приступање РС ЕУ у области КП, у смислу испуњења захтева и принципа, и припреме за њено делотворно спровођење, воде се кроз Поглавље 22 - Регионална политика и координација структурних инструмената. Влада РС је усвојила Акциони план који представља мерило за отварање преговора у оквиру поглавља 22¹⁷⁰. За реализацију активности и подршку доношењу неопходних одлука спроводи се ЕУ пројекат "Развој система за управљање кохезионом политиком ЕУ у Србији" (погледати 2.1.8). Поред тога, реализује се и "Програм ЕУ за локални развој - ЕУ ПРО Плус", који промовише концепт интегралног урбаног и територијалног развоја и доприноси развијању капацитета ЈЛС за уравнотежени друштвено-економски развој и унапређењу управљања територијалним развојем, економском расту и унапређеној социјалној инфраструктури и социјалној кохезији (погледати 2.1.1.9). Коришћење фондова КП зависи од способности корисника из јавног и приватног сектора - попут локалних самоуправа, предузећа, цивилног сектора итд. да искористе ове фондове. МЕИ активно сарађује са другим институцијама на националном и локалном нивоу, како би се ови субјекти оспособили за коришћење поменутих средстава¹⁷¹.

2.1.3.1 НОВА КОХЕЗИОНА ПОЛИТИКА 2021-2027 (ЕФРР, ЕСФ, КФ)

Нова кохезиона политика ЕУ¹⁷² доприноси јачању економске, социјалне и територијалне кохезије у ЕУ. Има за циљ да исправи неравнотеже између земаља и региона. Она испуњава политичке приоритете Уније, посебно зелену и дигиталну транзицију. У односу на претходни програмски период уведене су новине. Нова Кохезиона политика ЕУ за период 2021-2027 јача урбану димензију (ЕК, Нова кохезиона политика, 2021-27). Усвојених пет циљева политике усмерава се на теме:

- 1) конкурентне и паметне Европе (са фокусом на иновацијама, дигитализацији, економској трансформацији и подршци малим и средњим предузећима);
- 2) зелене Европе (уз примену Париског споразума и улагање у енергетску, нискоугљичну транзицију ка економији са нето нултом емисијом угљеника, обновљиве изворе енергије и борбу против климатских промена);
- 3) повезане Европе (опремање стратешким транспортним и дигиталним мрежама);

¹⁶⁹ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/koheziona-politika/>

¹⁷⁰ Кључни одлуке и/или активности у оквиру поглавља 22 за наредни период су: 1) Припрема преговарачке позиције која ће рефлектовати и нови правни оквир за КП ЕУ (први незванични нацрт припремљен); 2) Припрема и усвајање закона којим ће се створити правни основ за успостављање система за управљање фондовима КП ЕУ и припрему програмских докумената (формирана радна група, припремљен нацрт структуре закона); 3) Идентификација институција које ће бити главни носиоци задатака и одговорности у контексту управљања фондовима кохезионе политике у Србији – управљачко и посредничка тела за први циљ КП "Инвестиције за радна места и раст" (припремљен је документ опције за успостављање институционалног оквира за управљање фондовима КП за циљ „Инвестиције за радна места и раст“); 4) Доношење одлуке о броју и структури програма које ће Србија да припрема за Европски фонд за регионални развој, Европски социјални фонд+ и Кохезиони фонд; 5) Наставак улагања у капацитете на локалном и регионалном нивоу, у сарадњи са регионалним развојним агенцијама (у континуитету).

¹⁷¹ У том смислу, посебан приоритет се придаје сарадњи са Развојном агенцијом Србије (Сектор за регионални развој) и мрежом акредитованих регионалних развојних агенција, које представљају спону између централног и локалног нивоа и средство за активно учешће локалних самоуправа у процесима планирања и идентификације развојних приоритета с једне стране и припреме пројеката које треба подржати из средстава поменутих фондова у циљу реализације дефинисаних приоритета. О овоме нарочито сведочи сарадња у области прекограничне сарадње, која потврђује значај континуиране подршке локалним самоуправама. Из тог разлога МЕИ је закључило и Споразум о сарадњи у области европских интеграција са Развојном агенцијом Србије и Уговоре о сарадњи са регионалним развојним агенцијама настојећи да осигура њихово активно учешће у процесима који треба да осигурају ефикасну апсорпцију и коришћење развојних фондова ЕУ на локалном нивоу. На овај начин се у складу са најбољом европском праксом, али и израженим расположењем регионалних развојних агенција, осигурава дугорочна сарадња у циљу одрживог локалног развоја.

¹⁷² https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en

4) инклузивне Европе (постизање социјалних права и подршка квалитетном запошљавању, образовању, стицању вештина, социјалној инклузији и једнаком приступу здравственој и социјалној заштити), и

5) Европе ближе грађанима (уз подршку изради локалне стратегије и одрживог урбаног развоја). Нови циљ „Европа ближа грађанима” уведен је у главни политички оквир као појачана посвећеност интегралном територијалном развоју и укључује подстицање одрживог урбаног развоја. Локалним актерима се пружају могућности да преузму лидерство у препознавању и решавању различитих изазова, али пре свега, да искористе своје ендogene (локално специфичне) развојне потенцијале. Кроз ове циљеве мобилишу се значајна улагања у урбана подручја. Најмање 8% средстава Европског фонда за регионални развој (ЕРДФ) у свакој држави чланици биће уложено у приоритетне пројекте које градови сами дефинишу на основу локалне стратегије одрживог урбаног развоја.

Приоритети средстава

- Европски фонд за регионални развој ће подржати инвестиције свих 5 циљева политике, али 1 и 2 су главни приоритети;
- Главни приоритет Европског социјалног фонда+ је 4;
- Кохезиони фонд подржава циљеве политике 2 и 3;
- Фонд за праведну транзицију пружа подршку у оквиру наменских специфичних циљева;
- Програми Интеррег-а имају на располагању 2 додатна циља политике (члан 14. Уредбе Интеррег-а): „Боља сарадња у управљању развојем“ и „Безбеднија и сигурнија Европа“.

Основни инструменти кроз које се подршка спроводи и усмерава на конкретне програме и операције су:

ЕВРОПСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ (ЕФРР)

Пружа подршку државама чланицама ЕУ и њиховим регионима са циљем да се отклоне главне регионалне неједнакости и да се достигне самоодрживи раст. Пре свега је усмерен на јачање конкурентности привреде – кроз улагања у истраживања, развој и иновације, инвестиције у производњу и инфраструктуру, урбани и локални развој, унапређење конкурентности малих и средњих предузећа и подршку преласку на економију која се заснива на ниској емисији угљен-диоксида у свим секторима.

ЕВРОПСКИ СОЦИЈАЛНИ ФОНД (ЕСФ)

Пружа подршку државама чланицама ЕУ и њиховим регионима у остваривању циљева политике запошљавања. Усмерен је на улагања у људске ресурсе кроз подршку запошљавању што већег броја људи, подстицање једнаког приступа и једнаких могућности за све, подстицање предузетништва и активације на тржишту рада, интеграције имиграната, обезбеђивање родне равноправности, борбу против сиромаштва, јачање социјалне инклузије, унапређење образовања и целоживотног учења. Кроз Иницијативу за запошљавање младих (Youth employment initiative) из ЕСФ-а се подржавају активности усмерене на млађе од 25 година, који нису запослени, у образовању или обуци.

КОХЕЗИОНИ ФОНД (КФ)

Пружа подршку најмање развијеним државама чланицама ЕУ чији БНД по становнику не прелази 90% просека ЕУ-27. Из овог фонда финансирају се велики пројекти из области транспортне инфраструктуре и заштите животне средине. У програмском периоду 2014-2020 пружа подршку следећим државама чланицама: Бугарска, Хрватска, Кипар, Чешка, Естонија, Грчка, Мађарска, Летонија, Литванија, Малта, Пољска, Португал, Румунија, Словачка и Словенија.

2.1.3.2 МАДАД

ЕК је 2014. године основала Регионални поверилачки фонд ЕУ као одговор на кризу у Сирији – Мадад фонд¹⁷³ (EU Regional Trust Fund in response to the Syrian Crisis, the "Madad Fund"). Првобитни циљ овог фонда је био подршка избеглицама из Сирије и земљама њиховог боравка (Египат, Ирак, Јордан, Либан, Турска). Фонд је касније проширен и на избеглице и мигранте из осталих угрожених земаља, као и на пружање подршке и земљама које нису чланице ЕУ, а које су погођене мигрантском кризом, чиме је и РС добила могућност да аплицира за средства. За РС је 2016. и 2017. године, из средстава фонда Мадад, одобрена подршка за финансирање текућих оперативних трошкова, исхране, пружања здравствених услуга и приступа образовању за децу мигранте и унапређење услова за смештај избеглица и миграната у прихватним центрима – првенствено у сарадњи са Министарством за рад,

¹⁷³ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ostali-fondovi/>

запошљавање, борачка и социјална питања, Комесаријатом за избеглице и миграције и Министарством унутрашњих послова, као и Међународном организацијом за миграције (ИОМ).

2.1.3.3 ФОНД СОЛИДАРНОСТИ ЕУ – ФСЕУ

ЕУ је основала Фонд солидарности¹⁷⁴ (ФСЕУ), са циљем да се преко њега пружа подршка државама чланицама и државама које се налазе у процесу преговора за чланство у ЕУ да лакше превазиђу последице природних непогода великих размера. Тиме се изражава европска солидарност са регијама и земљама унутар Европе које су погођене природним непогодама. Покривањем делова јавних расхода, ФСЕУ доприноси напорима држава да спроведу активности на обнови земље и санацији штета од природних непогода.

Република Србија је, као држава која се налази у процесу преговора за чланство у ЕУ, поднела пријаву за добијање средстава из Фонда солидарности ЕУ 30. јула 2014. године, како би санирала штете и обновила подручја погођена поплавама из маја 2014. године¹⁷⁵. Будући да је ЕУ усвојила измене и допуне уредбе којим се оснива Фонд солидарности ЕУ и његова намена проширује и на случајеве општег угрожавања јавног здравља, РС је поднела апликацију за подршку из Фонда солидарности ЕУ 2020. године. Након детаљне процене пријава за добијање подршке из Фонда солидарности ЕУ ЕК је 11. марта 2021. године предложила Европском парламенту и Савету мобилизацију 530 милиона евра бесповратне подршке за 17 држава чланица и 3 државе кандидата за чланство у циљу подршке мерама борбе против коронавируса од чега би Србија требало да добије готово 11,9 милиона евра бесповратне подршке из овог Фонда. На основу одлуке ЕК и пропратне комуникације, Министарство финансија, уз подршку МЕИ, је покренуло процес одређивања који ће се трошкови поднети за додељена средства с обзиром да је одређено као координационо тело за ову фазу процеса током израде апликације¹⁷⁶.

2.1.3.4 РЕГИОНАЛНИ СТАМБЕНИ ПРОГРАМ

Регионални стамбени програм¹⁷⁷ представља заједничку иницијативу четири земље - Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Црна Гора - која има за циљ да обезбеди трајна стамбена решења за 27.000 најугроженијих избегличких породица (74.000 појединаца) у региону. Од тога је 16.780 породица (око 45.000 појединаца) у Србији. Програм се спроводи у склопу „Сарајевског процеса“, а на основу „Београдске декларације“, коју су 2011. године потписали министри иностраних послова четири земље кориснице програма. Ове земље су највише погођене ратним сукобима деведесетих година прошлог века и по том основу имају значајну избегличку популацију. У РС Програм се спроводи на основу Оквирног споразума, закљученог 25. октобра 2013. године између РС и Банке за развој Савета Европе. Споразум регулише основне поставке програма, механизам спровођења, обавезе учесника у програму и износе средстава која ће бити ангажована. Програмом управља Банка за развој Савета Европе која администрира вишедонаторски фонд формиран у циљу реализације Програма. Највећи донатор овог фонда је ЕУ, која путем вишекорисничке и националне ИПА обезбеђује највећи део средстава. Укупни најављени допринос ЕУ фонду је 235 милиона евра. Остали донатори су САД, Швајцарска, Немачка, Данска, Италија, Норвешка, Турска, Кипар, Мађарска итд. Целокупан програм је у надлежности Комесаријата за избеглице и миграције РС. Кроз Програм се обезбеђује велики број различитих стамбених решења: додела пакета грађевинског материјала, изградња монтажних кућа, откуп сеоских кућа и изградња стамбених зграда. На овај начин, обезбеђено је да избегличке породице своје стамбено питање реше онако како њима највише одговара у тренутном месту становања, имајући у виду да се Програм спроводи у преко 120 општина у Републици Србији. Уговор о донацији за први потпројекат у вредности од 2.212.500 евра потписан је 2014. године. Наредних 8 уговора о донацији и припадајућих амандмана у укупној вредности од 169.930.645 ЕУР (од чега 137.398.681 евра донације из Фонда) потписао је национални ИПА координатор. Ови споразуми збирно предвиђају обезбеђивање укупно преко 7.700 стамбених решења¹⁷⁸.

¹⁷⁴ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ostali-fondovi/>

¹⁷⁵ Европски парламент и Савет су 17. децембра 2014. године одобрили предлог одлуке Европске комисије којом су Србији додељена средства за санацију и обнову подручја погођених мајским поплавама у износу од 60,2 милиона евра (60.224.605 евра).

¹⁷⁶ http://www.obnova.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Solidarnost_na_delu_preview.pdf

¹⁷⁷ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/fondovi-evropske-unije/ostali-fondovi/>

¹⁷⁸ www.regionalhousingprogramme.com; www.kirs.gov.rs

2.1.4 ЗЕЛЕНА АГЕНДА ЗА ЗАПАДНИ БАЛКАН

По потписивању Софијске декларације, шефови држава и влада са Западног Балкана постигли су договор са ЕУ о спровођењу Акционог плана за Зелену агенду¹⁷⁹, што им отвара пут ка остваривању Економског и инвестиционог плана за регион вредног 30 милијарди евра. Обавезали су се да у средиште свих привредних активности ставе одрживи развој, штедњу ресурса, заштиту природе и климатску акцију и да се ускладе са циљевима ЕУ. Веће за регионалну сарадњу (РЦЦ) је било задужено за координацију при изради документа, а усвојен је у Словенији на Самиту ЕУ – Западни Балкан. У Акционом плану за Зелену агенду за Западни Балкан за период до 2030. године најважнији сегменти су наплата емисија гасова с ефектом стаклене баште, планови за постепени престанак коришћења угља, регионалне интеграције, контрола загађивања и заштита животне средине.

Инвестициони пакет се састоји од девет милијарди евра у грантовима и 20 милијарди евра улагања, која ће се спровести преко новог Механизма гаранција за Западни Балкан (Western Balkans Guarantee Facilitator). Земље региона треба да спроведу економске и социјалне реформе као и да ојачају владавину закона, навели су лидери и лидерке ЕУ и такође указали на користи за конкурентност и дигиталну транзицију.

ЕУ је саопштила да ће заједно са 600 милиона евра које ће Европска комисија предложити у оквиру Инструмента за претприступну помоћ (ИПА), до краја године дати на располагање 1,1 милијарду евра за примену Економског и инвестиционог плана. Западни Балкан има задатак да прогласи аспирације на пољу енергетике и климе које ће одговарати циљу ЕУ да се емисије гасова с ефектом стаклене баште до краја деценије спусте 55 одсто, као и другим повезаним циљевима, за шта је неопходна огромна трансформација. Земље региона ће морати да превазиђу изазове који долазе с постепеним престанком употребе угља, попут незапослености, поремећаја у привреди и миграција радне снаге, стоји у декларацији са самита. Декарбонизација ће бити постигнута „кроз употребу горива из обновљивих извора или горива са смањеним емисијама угљеника“, наводи се у документу. Водећи људи 27-чланог блока држава обећали су да ће пружити техничку и финансијску помоћ за развој система наплате емисија угљеника у контексту Прекограничног механизма за прилагођавање угљеника (ЦБМ), који је у суштини порез на угљен-диоксид за увозну робу и струју.

Акциони план за Зелену агенду има пет стубова:

- 1) Декарбонизацију
- 2) Циркуларну економију
- 3) Чишћење од загађења
- 4) Одрживу пољопривреду и
- 5) Заштиту природе и биодиверзитета.

У делу са декарбонизацијом, индикативни рок за усклађивање са Европским климатским законом и усвајање визије о постизању климатске неутралности је 2025. година, а 2024. је одређена за хармонизацију са Системом ЕУ за трговање емисијама (ЕУ ЕТС) и увођење других инструмената за наплату угљеника. Земље Западног Балкана су пристале да међу приоритете, које ће и финансирати, уврсте мере енергетске ефикасности, укидање субвенција за угаљ и програме за борбу против енергетског сиромаштва.

Сегмент циркуларне економије подразумева да се најкасније 2023. развију стратегије које ће обухватити цео животни циклус производа. Владе су се обавезале да ће подизати свест о спречавању настанка и раздвајању отпада те одрживој потрошњи.

На фронту чишћења од загађености, међу мерама су ратификација Конвенције о прекограничном загађењу ваздуха на великим удаљеностима и њених протокола до 2025. године. У плану су и примена стратегија за квалитет ваздуха и изградња неопходне инфраструктуре за прераду отпадних вода најкасније 2030. године.

Што се тиче одрживе пољопривреде, у индикативном временском оквиру је 2026. одређена као хоризонт за усвајање стандарда о безбедности хране, здрављу и добробити биљака и животиња и управљању отпадом, као и за подршку органском и узгоју хране без икаквог загађивања и смањење количине синтетичких хемијских производа у производњи хране. Међу мерама у пољопривреди мораће да буду коришћење обновљивих извора енергије и смањење емисија.

Земље региона су преузеле одговорност за припрему планова за обнову шумовитог пејзажа до 2024. укључујући финансијску компоненту.

¹⁷⁹

<https://balkangreenenergynews.com/rs/usvojeni-akcioni-plan-za-zelenu-agendu-za-zapadni-balkan-donosi-devet-milijardi-evra-grantova-rok-za-uskladjivanje-s-eu-ets-om-2024-godine/>

2.2 МЕЂУНАРОДНИ ФИНАНСИЈСКИ ИНСТРУМЕНТИ-БАНКЕ

2.2.1 БАНКА ЗА РАЗВОЈ САВЕТА ЕВРОПЕ СЕВ¹⁸⁰

Банка за развој Савета Европе¹⁸¹ (БСЕ) је мултилатерална развојна банка са социјалним опредељењем. Основана је 1956. године како би решавала проблеме избеглих лица, а касније је проширила спектар деловања на целокупну област социјалног развоја. РС је овој међународној банци приступила 2004. године. БСЕ обезбеђује концесионалне (повољне) кредите и консултативне услуге за социјално оријентисане инвестиционе пројекте у областима:

- Одрживи и инклузивни раст;
- Интеграција избеглица, расељених лица и миграната и
- Заштита животне средине.

Сарадња између РС и БСЕ се остварује првенствено кроз пројекте финансиране путем повољних кредита као што су: унапређење образовне и научне инфраструктуре и обезбеђивање смештаја за младе истраживаче, реконструкција стамбене инфраструктуре (клизишта), изградња стамбених јединица за породице погођене земљотресом у Краљеву, изградња и опремање нових затворских капацитета у Панчеву и Крагујевцу итд. Поред сопствених средстава намењених кредитирању, БСЕ располаже и фондовима које су јој поверили на управљање други донатори. У том смислу, РС у склопу одговора на мигрантску кризу стављен на располагање „Фонд за мигранте и избеглице“, путем кога се финансирају најургентније потребе мигрантских центара у Шиду, Кањижи и Прешеву и другим местима. Додатно, банка учествује и у Инвестиционом оквиру за Западни Балкан (видети 2.1.1.5) и у том смислу је одговорна за део бесповратних средстава одобрених РС из овог инструмента, а такође је задужена и за управљање Регионалним програмом стамбеног збрињавања намењеног решавању проблема становања избеглица (видети 2.1.3.4), чији је највећи корисник РС.

2.2.2 ЕВРОПСКА ИНВЕСТИЦИОНА БАНКА ЕИВ

Европска инвестициона банка¹⁸² (ЕИБ) је финансијска установа ЕУ која има значајну улогу у финансирању дугорочних инвестиционих пројеката. Изван граница ЕУ, банка подржава пројекте који доприносе економском развоју у земљама које су потписале споразум о стабилизацији и придруживању или споразум о сарадњи са ЕУ или са неком од њених чланица. ЕИБ обезбеђује подршку примарно кроз зајмове, али и кроз техничку помоћ, гаранцијске шеме и микрофинансирање. Зајмови се одобравају државном, као и приватном сектору. Корисници зајмова у ширем смислу могу бити општине и градови, министарства, компаније у државном власништву, али и приватна предузећа и велике корпорације.

У складу са мандатом који су дефинисали Европски парламент и Савет ЕУ, у РС ЕИБ финансира инвестиције путем зајмова (при чему ЕИБ може да покрије до 50% трошкова пројекта), закључених директно са носиоцем пројекта (индивидуални зајмови) или индиректно, углавном преко других банака (посредни зајмови). У пракси, индивидуални зајмови се одобравају за стратешки релевантне пројекте и програме вредности више од 25 милиона евра, док посредни зајмови представљају кредитне линије банкама и финансијским институцијама намењене за помоћ у финансирању малих и средњих предузећа и локалних пројеката са оправданим инвестиционим програмима или пројектима вредности до 25 милиона евра. Зајмови се одобравају за подршку пројектима који су економски оправдани у областима саобраћаја, енергетике, заштите животне средине, индустрије и услуга, здравства и образовања, истраживања и развоја, информација и технологије комуникација.

Тренутно актуелни пројекти у Републици Србији које финансира ЕИБ су:

- Изградња аутопута Ниш – Приштина. До сада је Република Србија уз подршку ЕИБ-а добила кроз Инвестициони оквир за Западни Балкан око 5 мил. евра бесповратних средстава.
- Модернизација железничке пруге Ниш – Димитровград. Захваљујући подршци ЕИБ-а, обезбеђено је 44 мил. евра бесповратних средстава из WBIF-а, док је у децембру 2017. године одобрено још 28 мил. евра за другу фазу овог пројекта.

¹⁸⁰ <https://www.mei.gov.rs/srp/fondovi/bilateralni-i-multilateralni-partneri/po-mediunarodnim-organizacijama/>

¹⁸¹ www.coebank.org

¹⁸² <http://www.eib.org/>

2.2.3 ЕВРОПСКА БАНКА ЗА ОБНОВУ И РАЗВОЈ ЕБРД

Европска банка за обнову и развој¹⁸³ (ЕБРД) је активна је у РС од 2001. године. У протеклом периоду банка је реализовала више од 200 пројеката укупне вредности око 4,24 милијарде евра, од чега је 62% реализовано у сарадњи са јавним, док је 38% реализовано у сарадњи са приватним сектором. Активности које тренутно спроводи ЕБРД су у складу са Стратегијом за Србију коју је Одбор директора одобрио у априлу 2014. године, усмерене су на три кључне области:

- Конкурентност приватног сектора кроз пружање финансијске и техничке помоћи пре свега сектору малих и средњих предузећа. У овој области, подршка приватном сектору се одвија директно кроз пружање финансијске подршке, најчешће у облику инвестиционог кредитирања или обезбеђења обртног капитала или индиректно посредством финансијских посредника (попут банака). Техничка помоћ огледа се у пружању консултантских услуга или савета искусних саветника, или пак развојем локалних саветодавних капацитета.
- Стабилизација финансијског сектора кроз подршку банкарским и небанкарским институцијама. У овој области ЕБРД је усмерена на обезбеђивање дугорочног финансирања банкарског сектора и развој посебних производа који би омогућили пласирање посебних финансијских производа, попут кредита за енергетску ефикасност и улагање у обновљиве изворе енергије.
- Развој одрживих јавних предузећа, укључујући и инвестирање у енергетску, саобраћајну и комуналну инфраструктуру. Банка пружа и подршку за припрему и реализацију већих инфраструктурних активности у секторима енергетике, животне средине и саобраћаја, кроз кредитирање или пак комбинацију кредита и бесповратних средстава - самостално или у сарадњи са другим партнерима попут ЕУ.

2.2.4 СВЕТСКА БАНКА WB

Активности Светске банке, као развојног партнера у Републици Србији, дефинисане су документом Оквир за партнерство за 2016-2020, са основним циљем да подржи процес приступања РС ЕУ, стварањем конкурентне и инклузивне економије. Приоритетне области развоја у овом документу су:

- фискална и макроекономска стабилност,
- јачање управљачких способности и институционалних капацитета,
- реформа јавних предузећа,
- унапређење услова за пословање,
- развој инфраструктуре и
- реформа тржишта рада.

Ова сарадња се тренутно одвија кроз спровођење пројеката вредних више од 1,8 милијарди долара, у следећим областима: саобраћај, унапређење пословног амбијента, конкурентност и запошљавање, здравство, превенција и обнова од поплава, управљање ризицима, реформа финансијског сектора, унапређење јавног сектора, унапређење јавних предузећа и предшколско образовање.

Скорије одобрени пројекти¹⁸⁴ у периоду 2021-2023 су: Catalyzing Long Term Finance through Capital Markets, Improving public financial management for the green transition, First Serbia Green Transition Programmatic Development Policy Loan, Scaling-Up Residential Clean Energy (SURCE) Project, Serbia Local Infrastructure and Institutional Development Project, Public Sector Efficiency and Green Recovery DPL.

Програм Зелени, живи и отпорни градови у Србији¹⁸⁵

Светска банка је у јуну 2021. покренула Програм Зелени, живи и отпорни градови у Србији, заједно са Министарством грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, за јачање одрживог и отпорног урбаног развоја¹⁸⁶. Ова активност је део Глобалног кровног програма Светске банке за одрживи и

¹⁸³ <http://www.ebrd.com/home>

¹⁸⁴ https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-summary?lang=en&countrycode_exact=YF

¹⁸⁵ <https://www.worldbank.org/en/country/serbia/brief/green-livable-resilient-cities-in-serbia-program>

¹⁸⁶ Градови Србије су од виталног значаја за национални економски раст. Међутим, да би постали покретачи регионалног развоја и смањења сиромаштва, њима је потребно боље управљати како би се повећала њихова способност за живот и квалитет живота својих грађана. Унапређен стратешки урбани развој и управљање могу помоћи градовима у Србији да у потпуности искористе свој потенцијал и играју кључну улогу у подршци зеленој транзицији земље. Влада Србије препознаје

регионални развој (SURGE) и подржана је од стране Швајцарске Конфедерације преко Државног секретаријата за економске послове (SECO). Четворогодишња техничка помоћ је отпочела 2022. године и подржаће одабране градове у Србији у планирању и имплементацији програма одрживог, нискоугљичног и резилентног урбаног развоја, док ће националном нивоу пружити препоруке за политику и предложене акције за олакшавање имплементација Стратегије одрживог урбаног развоја РС. Детаљна анализа ће такође помоћи да се идентификују изазови у сектору управљања чврстим комуналним отпадом. Програм има за циљ да одговори на постојеће недостатке на националном нивоу и да подржи одабране градове да унапреде своје капацитете:

- За боље планирање, припрему и спровођење инвестиција на нивоу града са великим утицајем које промовишу одрживи урбани развој са ниским емисијама угљеника и урбану резилентност, и
- Продубљивање базе знања и дијалога о политици ка инклузивнијем, одрживом, резилентном и зеленом урбаном развоју, укључујући и регионе који заостају.

2.2.5 НЕМАЧКА РАЗВОЈНА БАНКА (KfW)

КфW је водећа немачка развојна банка¹⁸⁷. Током 1960-их, банка је своје активности проширила на међународни ниво имплементирајући немачку финансијску сарадњу са земљама у развоју у име немачке владе. На крају 2021. године билансна сума износила је око 550 милијарди евра, а годишње одобрена средства широм света премашују 130 милијарди евра, од чега око 12 милијарди евра у развојној сарадњи. Главни циљеви су побољшање економских и друштвених животних услова људи, смањење сиромаштва и заштита климе и животне средине. Савезна влада Немачке, као институција јавног права, поседује 80% капитала банке, док је преосталих 20% у власништву немачких савезних покрајина. КфW подржава РС у постизању циљева и испуњавању обавеза везаних за процес приступања ЕУ са посебним фокусом на климу и енергију, као и одрживи развој урбане инфраструктуре. Приказ пројеката који се реализују у Србији је доступан на следећем линку <https://nemackasaradnja.rs/mapa-projekata/>

Регионални фонд за изазове (РЦФ)

Регионални Фонд за изазове¹⁸⁸ (РЦФ) је финансијски механизам основан са циљем да повећа запошљивост, посебно младих. Фонд оснажује конкурентност предузећа у економијама Западног Балкана (Албанији, Босни и Херцеговини, Косову, Црној Гори, Северној Македонији и Србији) кроз финансирање инвестиција у опреми и инфраструктури за одабране кооперативне или пројекте дуалног образовања који се спроводе у партнерству стручно образовних институција и компанија. Средства се додељују након надметања (челенца) на регионалном нивоу.

Немачко Савезно министарство за економску сарадњу и развој (BMZ) издвојило је 64,43 милиона евра за РЦФ, а Влада Швајцарске, коју представља Швајцарска агенција за развој и сарадњу (SDC), суфинансирала је додатних 9,7 милиона швајцарских франака. Средства су поверена Немачкој развојној банци (KfW), а пројекат имплементира Коморски инвестициони форум Западног Балкана (WB6-CIF), заједничка иницијатива привредних комора из региона.

РЦФ подржава пројекте које заједнички спроводе установе за стручно оспособљавање и партнерска предузећа, која се укључују или планирају да се укључе, у активности кооперативног образовања и обуке. Пројекти могу добити подршку за развој нових програма или проширење и побољшање постојећих програма. Бесповратна средства се додељују конзорцијумима који су успјешно прошли двофазни поступак селекције.

РЦФ пружа финансијску и пратећу подршку одабраним конзорцијумима за:

- Инфраструктурне радове и опрему за објекте у оквиру услова за стручно оспособљавање и обуку

значај градова за националну привреду. Године 2019. усвојена је Стратегија одрживог урбаног развоја (СОУР) коју је пратио и акциони план у марту 2021. године, успостављајући свеобухватан и интегрални програм за наредну фазу развоја градова у Србији. Овај програм Србији пружа јединствену прилику да напредује ка зеленој транзицији на поднационалном/општинском нивоу, предвиђеној Зеленим договором ЕУ. Такође се уклапа у стратешки правац Светске банке за опоравак после КОВИД-19 у складу са зеленим, отпорним инклузивним развојем (GRID) Светске банке.

¹⁸⁷ <https://nemackasaradnja.rs/kfw/>

¹⁸⁸ <https://rcf-wb6.org/sta-mi-radimo/?lang=me>

- Обуку наставника из установа за стручно оспособљавање, тренера у предузећима и координатора за кооперативног образовање и обуку (у установама за стручно оспособљавање и у предузећима), потребну за спровођење финансираног програма обуке
- Саветодавну подршку током планирања и спровођења пројекта

Кроз подржане пројекте биће понуђено више од 1.500 места за обуку. У пројекте које спровode институти и предузећа за стручно оспособљавање биће уложено до 19.776.650 евра. Сваки пројекат биће подржан бесповратним средствима од 150.000 ЕУР до 600.000 евра.

2.3 БИЛАТЕРАЛНА И МУЛТИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА, ДОНАТОРСКИ ПРОГРАМИ

2.3.1 ТИМ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА У СРБИЈИ

Уједињене нације (УН) су присутне у Републици Србији (бившој Југославији) од самог почетка кризе у региону, почетком 1990их. Тим Уједињених нација у Србији¹⁸⁹ сарађује са Владом РС од почетка 2000их година. Тим УН у Србији тренутно укључује 20 агенција, фондова и програма, како резидентних тако и нерезидентних, који заједнички раде на побољшању приоритета националног развоја у складу са Агендом 2030 и 17 Циљева одрживог развоја. Тим координише стална координаторка УН, и ради по принципима Оквир за сарадњу УН нација за одрживи развој са РС 2021-2025, потписаним између Владе РС и Тима УН у Србији. Оквир представља пут ка три стратешка приоритета:

- 1) Србија користи пун потенцијал зелене, одрживе и инклузивне економије - Повећање прилика за све и управљање ризицима;
- 2) Добробит, социјална правичност и људски потенцијал налазе се у средишту система, политика и праксе - Свако има једнаке прилике, током целог живота, да оствари свој пун потенцијал;
- 3) Изградња поверења и узајамне одговорности путем владавине права и поштовањем људских права и обавеза - Подстицање транспарентности, правичности и делотворности

Прекретнице:

- Србија усваја и спроводи стратегије за сузбијање климатских промена и заштиту животне средине, којима се повећава отпорност заједнице, смањује угљенични отисак и појачавају позитивни ефекти инвестиција на националном нивоу;
- Природним и културним ресурсима се управља на одржив начин;
- Правичне економске прилике и могућности за запошљавање се подстичу путем иновација;
- Унапређен је универзалан и инклузиван приступ квалитетним, социјалним услугама и услугама заштите;
- Вештине, образовање и могућности су побољшани ради обезбеђења правичних исхода за све;
- Мобилност и демографска транзиција постају вектори позитивних промена и просперитета за све људе;
- Сви људи, посебно угроженији, имају користи од остварења људских права, родне равноправности и унапређене владавине права у складу са преузетим међународним обавезама;
- Сви људи имају користи од делотворног управљања и смисленог грађанског ангажмана.

Циљеви одрживог развоја представљају глобални позив на акцију, како би спречили сиромаштво, заштитили животну средину и климу, и осигурали да сви људи живе у миру и просперитету. УН у Србији ради на спровођењу 17 циљева одрживог развоја.

Тим УН у Србији је у периоду од 2011. до 2015. године пружио помоћ у вредности већој од 230 милиона долара. У јуну 2017. године потписан је нови Оквир развојног партнерства (ОРП) између Владе РС и Тима УН у Србији за период 2016-2020. Нова стратегија је у потпуности усаглашена са националним приоритетима Владе, Агендом за приступање ЕУ и Агендом циљева одрживог развоја. Вредност новог UNDAF-а за период 2016-2020. за Србију процењује се на 170 милиона долара, не укључујући средства издвојена за потребе ванредне ситуације попут избегличке/мигрантске кризе.

¹⁸⁹ <https://serbia.un.org/sr/about/about-the-un>

2.3.2 РАЗВОЈНА САРАДЊА ИЗМЕЂУ НЕМАЧКЕ И СРБИЈЕ

Развојна сарадња између Немачке и Србије¹⁹⁰ започела је непосредно након демократских промена 2000. године. Од тада је ГИЗ у Србији присутан са једном централном канцеларијом у Београду и већим бројем пројектних канцеларија. По налогу Савезног министарства за привредну сарадњу и развој (БМЗ) ГИЗ пружа подршку Србији у процесу приближавања Европској унији, јачању ефикасности привреде и учвршћивању демократских структура. ГИЗ спроводи програме и пројекте¹⁹¹ из следећих области:

- одрживо унапређење привреде и запошљавања;
- добро управљање;
- животна средина.

Србија има користи и од регионалних пројеката ГИЗ-а. Отворени регионални фонд за југоисточну Европу који окупља више држава, подржава мере које се спроводе у областима правне реформе, саветовања у области спољне трговине, модернизације комуналних услуга, као и енергетске ефикасности, биодиверзитета и интеграција у Европску унију.

2.3.3 ФРАНЦУСКА РАЗВОЈНА АГЕНЦИЈА AFD

Француска развојна агенција¹⁹² је 2019. године отворила регионалну канцеларију у Србији, која је надлежна за цео Западни Балкан, као и једно представништво у Албанији. Групација финансира, подржава и убрзава транзицију ка складнијем и отпорнијем свету за заједничко добро - климу, биодиверзитет, мир, равноправност полова, образовање и здравство, чиме доприноси остварењу УН Циљева одрживог развоја. Активности су усклађене са Париским климатским споразумом из 2015. године. То значи да се сваки пројекат процењује према његовој усаглашености са спровођењем стратегије нискоугљеничног развоја и дугорочне резилијентности. Овај принцип је заснован на јасној чињеници: одрживи развој и борба против сиромаштва не могу се одвојити од борбе против глобалног загревања и заштите животне средине или биодиверзитета.

Са 5,2 милијарде евра, колико је одобрено за 2021. годину за финансирање климатских пројеката, АФД је једна од главних међународних финансијских институција које подржавају ову врсту пројеката, тако да 55% финансијских ангажмана има директан утицај на борбу против климатских промена и ублажавања њихових последица. У Србији је АФД обезбедила 51 милион евра за реконструкцију железничке инфраструктуре, јачање капацитета и модернизацију сектора, као и 50,5 милиона евра за подршку реформама у области животне средине (спровођење климатских обавеза Србије у складу са Париским споразумом и процесом приступања ЕУ). У сарадњи са Међународном банком за обнову и развој (Светска банка), Француска агенција за развој доприноси такође побољшању урбане инфраструктуре у Србији, кроз пројекат (кредит) вредан 265,2 милиона евра (300 милиона америчких долара).

Пројекат "Развој локалне инфраструктуре и институционалног јачања локалних самоуправа Републике Србије"

Носилац пројекта¹⁹³ је Влада Републике Србије/Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре. Циљ пројекта је да се унапреде капацитети локалних самоуправа за управљање одрживом инфраструктуром, као и да се побољша приступ економским и друштвеним потенцијалима

¹⁹⁰ <https://nemackasaradnja.rs/giz/>

¹⁹¹ У Србији се реализују следећи пројекти: Rural development through integrated forest and water resources management in Southeast Europe; Waste management, circular economy and green job opportunities; Energy efficiency in public buildings; Development of a sustainable bioenergy market; Social rights for vulnerable groups; Public administration reform; Social services for disadvantaged population groups; Promoting EU Integration in the Western Balkans; Open regional funds for South-East Europe – legal reform; Open regional funds for South-East Europe – modernisation of municipal services; Public finance reform; Open Regional Fund for South-East Europe – Biodiversity; Open regional funds for South-East Europe – Energy Efficiency; Economic Diversification of Rural Areas; Zoran Djindjic Internship Programme of German Business for the Countries of the Western Balkans; Programme „Migration for Development“; Private sector development in disadvantaged regions; Sustainable recruitment of nurses; Open Regional Fund for South-East Europe – Foreign Trade; Western Balkans School Exchange Scheme; Dialogue on Employment Creation, Initiative and Dual Education; Supporting young people in rural regions of Serbia; Strengthening Rule of Law in Serbia (giz.de)

¹⁹² <https://rs.ambafrance.org/AFD-4148>

¹⁹³ <https://www.mgsi.gov.rs/cir/projekti/razvoj-lokalne-infrastruktura-i-institucionalnog-jachanja-lokalnih-samouprava-republike>

на климатски освешћен начин, у складу са обавезама које проистичу из Софијске декларације о Зеленој агенди за Западни Балкан, донете 2020. године, као и у складу са циљевима, мерама и активностима дефинисаним Стратегијом одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године и Акционим планом за њено спровођење. Кроз пројекат ће се, пре свега, обезбедити инвестиције и техничка подршка за одрживо унапређење локалних путева и мобилности, као и укупне отпорности локалних самоуправа на климатске промене. Свака локална самоуправа ће имати право на одређену количину средстава, а према формули која у обзир узима број становника, површину, степен развијености, као и рањивост на климатске промене. Очекивани почетак пројекта је јун 2022. године, док се завршетак пројекат се очекује у новембру 2028. године.

Пројекат је структуриран кроз спровођење активности подељених у три основне компоненте:

- Компонента 1: Климатски паметна мобилност
- Компонента 2: Јачање капацитета за пружање услуга о области инфраструктуре
- Компонента 3: Управљање пројектом и подизање свести

Заједно са Европском банком за обнову и развој, АФД подржава проширење инфраструктуре за управљање чврстим отпадом, кроз зајам од 150 милиона евра. Улагања на Западном Балкану износе више од 630 милиона евра, чему треба додати и подршку за два регионална пројекта. Први пројекат посвећен је побољшању квалитета живота у градовима захваљујући програму „Smart City“. АФД подржава такође пројекат RISE, којим се пружа подршка младим предузетницима са Западнoг Балкана, у сарадњи са Регионалном канцеларијом за сарадњу младих (RYCO).

2.3.4 ДОНАТОРСКИ ПРОГРАМИ

Јапан

Стратешки оквир развојне сарадње са РС дефинисан је у јапанској Повељи о развојној сарадњи из фебруара 2015. године. Приоритетне области билатералне развојне помоћи Јапана РС¹⁹⁴ су:

- Заштита животне средине,
- Здравствена и социјална заштита и образовање и
- Предузетништво и подршка малим и средњим предузећима.

Неки од примера помоћи коју Јапан пружа РС су: непројектне донације у виду јапанских производа, пројекти за основне потребе становништва (ПОПОС пројекти) који подразумевају једнократну помоћ попут реконструкције зграда школа и вртића, испоруку медицинске опреме и возила хитне помоћи, возила за одношење смећа и контејнера, цистерни, специјалних возила за превоз лица са посебним потребама итд, али и консултантску помоћ јапанских експерата од 2009. године кроз волонтерски програм Владе Јапана. Јапан такође обезбеђује и концесионалне зајмове (јенске кредите), па ће тако из средстава једног од кредита бити реализован пројекат „Изградња система за одсумпоравање у Термоелектрани Никола Тесла“.

Краљевина Данска

Данска своју развојну помоћ корисницима пружа у већини случајева билатерално, али и мултилатерално углавном кроз УН, институције ЕУ и Светску банку. Стратегија развојне сарадње Краљевине Данске са Републиком Србијом¹⁹⁵ дефинисана је у оквиру ширег регионалног концепта – Данског суседског програма за Источну Европу. Од 2017. године, завршетком два велика програма финансирана данском билатералном бесповратном помоћи на југу Србије и доношењем нове стратегије данске развојне помоћи, Република Србија је престала да буде тзв. данска „партнерска држава“ и од тада нема значајније билатералне развојне помоћи Краљевине Данске Републици Србији, с обзиром да је фокус данске развојне помоћи у Европи усмерен ка Украјини и Грузији.

Краљевина Норвешка

Краљевина Норвешка је један од највећих билатералних донатора РС чија подршка од 2008. до данас износи више од 100 милиона евра. Норвешка пружа помоћ Србији кроз Билатерални програм сарадње, Фонд за мале пројекте Амбасаде, као и директне грантове организацијама цивилног друштва¹⁹⁶. У јануару 2018. године потписан је Меморандум о разумевању (MoP) између МЕИ РС и Министарства спољних послова Краљевине Норвешке који се односи на билатералну сарадњу кроз

¹⁹⁴ <https://www.jica.go.jp/balkan/english/office/index.html>

¹⁹⁵ <http://serbien.um.dk/en/danish-cooperation/danish-cooperation-with-serbia/>

¹⁹⁶ <https://www.norway.no/en/serbia>

пројекте и који дефинише основне принципе сарадње између два министарства са циљем подршке интеграцији Србије у структуре ЕУ кроз пројекте који доприносе реформским процесима и развоју подржаних сектора у складу са захтевима процеса европских интеграција.

Краљевина Холандија

Развојна помоћ Холандије Републици Србији¹⁹⁷ је у протеклим годинама била усмерена на подршку развоју сектора пољопривреде, заштите животне средине, приватног сектора, запошљавања, владавину права, помоћ избеглицама и интерно расељеним лицима и изградњу институционалних капацитета. Током 2019. и 2020. године није било уговарања нових пројеката, а у оквиру два програма – МАТРА и Фонд за људска права који за циљ имају помоћ организацијама цивилног друштва и секторима правде и унутрашњих послова, Амбасада Холандије је током 2019. године утрошила укупно 831.116 ЕУР. У оквиру ОРИО програма, у Републици Србији се спроводи пројекат Прикупљање и третман отпадних вода у Лесковцу. Укупан буџет ОРИО програма за пројекат у Лесковцу је 7,91 милиона ЕУР.

Краљевина Шведска

Шведска је усвојила нову Стратегију за подршку реформама у Србији, Западном Балкану и Турској 2021-2027¹⁹⁸. Финансијска подршка према новој стратегији за 2021-2027 износи 560 милиона евра, од чега је 500 милиона подељено на западни Балкан и 60 милиона за Турску. Укупна досадашња бесповратна помоћ Шведске износи око 283 милиона евра. Шведска ће наставити са трендом подршке финансирања програма и пројеката у РС у вредности од 12 милиона евра на годишњем нивоу. Највећи износ бесповратне помоћи по сектору у периоду од 2000. године до данас Шведска је издвојила за сектор заштите животне средине у укупној вредности од око 43 милиона евра. Од пројеката који су у току, издвајају се:

- PEID пројекат (Priority Environmental Infrastructure for Development), кроз који се наставља подршка сектору заштите животне средине – пружање техничке помоћи Министарству заштите животне средине, како би се потенцијални пројекти припремили за финансирање у наредном периоду. Главни циљ је израда пројектно-техничке документације за велике инфраструктурне пројекте. Буџет пројекта је око 3 милиона евра.
- EISP 2 пројекат (Environmental Infrastructure Support Project), који пружа подршку Министарству заштите животне средине у спровођењу мањих компоненти великих инфраструктурних пројеката као и код идентификовања потенцијалних пројеката у области заштите животне средине како би били спремни за израду неопходне пројектно-техничке документације. Буџет пројекта је око 2,9 милиона евра.
- Наставак пројекта који се бави припремама за преговоре у оквиру Поглавља 27 се одвија кроз ENVAP 3 пројекат - Environment Accession Project (септембар 2016 – март 2021), где је буџет око 3 милиона евра.

Народна Република Кина

Правни основ за сарадњу између РС и Народне Републике Кине представља Споразум о привредно-техничкој сарадњи између Владе РС и Владе Народне Републике Кине, који се потписује на годишњем нивоу¹⁹⁹. Приоритетне области развојне сарадње су здравство, образовање, енергетика и безбедност. У претходних неколико година реализовано је више пројеката у области здравства, којима је обезбеђена медицинска опрема за болнице и здравствене центре широм земље. Значајну подршку Народна Република Кина је дала и у погледу одбране од поплава. Влада Народне Републике Кине је омогућила и стручно усавршавање организовањем семинара у различитим областима за представнике институција на републичком и локалном нивоу, привредне коморе, малих и средњих предузећа, универзитета, болница.

Република Аустрија

¹⁹⁷ <https://www.netherlandsworldwide.nl/countries/serbia>

¹⁹⁸ <http://www.swedenabroad.com/sr-Latn-RS/Embassies/Belgrad/>

¹⁹⁹ <http://rs.chineseembassy.org/srp/>

Кроз пројекте развојне помоћи Република Аустрија подржава политику РС усмерену на перспективу приступања ЕУ²⁰⁰. Реализовани су пројекти у областима регионалног развоја, образовања, заштите животне средине, пољопривреде, здравства, развоја предузетништва, социјалне заштите, јачања капацитета управљања на локалном нивоу, као и подршке организацијама цивилног друштва. Аустријска развојна агенције (АДА) као имплементациона агенција Републике Аустрије примењује европске стандарде у имплементацији различитих ЕУ програма/пројеката:

- Реализација ЕУ програма под називом „Социо-економски развој Дунавске регије у Републици Србији“, финансираног из средстава ЕУ - Пројекат се састоји од неколико компоненти, укључујући и изградњу и обнову инфраструктуре, као што је изградња система водоснабдевања у општини Велико Градиште, као и рехабилитација Голубачке тврђаве, за који је Република Аустрија обезбедила 1.800.000 евра бесповратних средстава.
- Регионални пројекат подршке спровођењу Зелене агенде за западни Балкан - Општи циљ пројекта је унапређење транзиције Западног Балкана према модерним, ресурсно ефикасним и конкурентним привредама. Специфични циљ је подршка спровођењу Зелене агенде чиме се постиже посвећеност трансформацији економије на одрживи начин и достизање климатске неутралности до 2050. Укупан буџет пројекта износи 11.000.000 евра. Регионални пројекат је започет 2022. године.

По обиму алоцираних средстава, Република Аустрија је трећи највећи билатерални донатор који учествује у финансирању WBIF, са обезбеђеним средствима у износу од 17,9 милиона евра кумулативно, у периоду 2009-2020. године.

Република Француска

На основу Споразума о стратешком партнерству и сарадњи, влада Француске пружа подршку РС у јавним политикама у процесу приступања ЕУ. Споразумом између Влада Србије и Француске о Француској развојној агенцији и PROPARCO потписаног 2019. године, Канцеларија АФД у Београду функционише као регионална канцеларија за западни Балкан и у потпуности је оперативна од 2019.године. У складу са поменутим Споразумом, АФД група пружа финансијску подршку, као што су грантови и гаранције за дугорочне зајмове држави, локалним самоуправама, јавним и приватним предузећима и финансијским институцијама као и субвенције, у складу са правилима девизног пословања РС. Области сарадње су:

- Развој метро система у граду Београду - Крајем новембра 2020. године, потписан је Споразум између влада Србије и Француске о сарадњи у области спровођења приоритетних инфраструктурних пројеката, инвестиционе вредности 581 милиона евра, који предвиђа да ће у изградњу прве линије београдског метроа бити уложено 454 милиона евра. Предвиђено је да француске компаније осигурају метро композиције и изводе радове на „електромеханичком делу“, док ће кинеске компаније изводити грађевинске радове. Званични почетак радова на развоју метро система отпочео је 2021. године, са извођењем припремних радова и радова на насипању терена, изградњом колектора на локацији планираног Депоа (терминала) у Макишком пољу.
- У сектору енергетике предвиђен је износ до 127.000.000 евра. за аутоматизацију електродистрибутивне мреже средњег напона
- У оквиру Програма тзв. „зелених развојних кредита“ РС је на располагању кредитни аранжман од 300 милиона америчких долара средстава Светске банке, KfW и АФД групе. Предвиђена средства АФД групе су у износу 90 милиона америчких долара.
- У области заштите животне средине, град Београд је изабрао компанију БеоЧистаЕнергија д.о.о. (која се састоји од конзорцијума који чине француска компанија „SUEZ“ и јапанска компанија „ITOSHU“) као партнера у оквиру Јавно-приватног партнерства, за пројекат изградње и финансирања постројења за производњу енергије из отпада у Винчи. Пројекат Винча обухвата санацију постојеће депоније, изградњу новог складишног центра према европским стандардима и јединице за спаљивање са производњом електричне енергије и топлоте (инсинератор).
- У трећем кварталу 2021.године, усвојен је закон о потврђивању Уговора о кредиту у износу од 50.000.000 евра, између АФД групе и РС за спровођење реформи усмерених на тзв. „зелени опоравак“ кроз Програмски зајам за јавне политике „Урбане средине отпорне на климатске промене“. Саставни део Програма је и грант у износу од 500.000 евра за потребе техничке подршке Влади Србије који обухвата израду Мапе пута за климатске активности на

²⁰⁰ <http://www.entwicklung.at/en/>

националном и нивоу локалних самоуправа (Смедерево и Ужице). Пружена је подршка на изради подзаконских аката Закона о климатским променама и процени изградње капацитета.

Република Грчка

Хеленик план за економску обнову Балкана (ХиПЕРБ) је програм грчке развојне помоћи у оквиру којег је Влада Републике Грчке определила бесповратна средства за шест балканских земаља – Савезну Републику Југославију, Румунију, Бугарску, Македонију, Босну и Херцеговину и Албанију²⁰¹. Циљани сектор овог програма помоћи је модернизација инфраструктуре, нарочито у сектору саобраћаја. Два изузетно значајна пројекта за Србију која су подржана из ХиПЕРБ плана су изградња Коридора 10.

Република Индија

Индијски програм билатералне техничке и економске сарадње - ИТЕЦ програм (Indian Technical and Economic Cooperation Programme - ИТЕС) спроводи Министарство спољних послова Владе Индије као билатерални програм помоћи те државе пријатељским земљама. Овај програм углавном циља земље у развоју, међу којима је и РС, којима се нуде бесплатни курсеви усавршавања у Индији за различита техничка и стручна занимања као и могућност бржег и лакшег прилагођавања све више глобализованом свету²⁰². У периоду од 2013. до краја 2019. године отприлике 80 државних службеника РС је похађало ИТЕЦ курсеве (од 2008. године па до данас броји око 167 стручњака, представника владиног и приватног сектора) у различитим областима и научним дисциплинама, укључујући информационо-комуникационе технологије, управљање расходима, предузетништво, област СТО, банкарство и финансије, обновљиве изворе енергије, проблематику везану за климатске промене, законодавство, усавршавање енглеског језика, итд.

Република Кореја

Програм размене знања (енг. Knowledge sharing programme, KSP) се реализује у сарадњи са Корејским институтом за развој (KDI) и има за циљ институционални развој и јачање капацитета запослених у органима државне управе партнерских земаља. Програм пружа консултације усмерене на потребе партнерских земаља, које се спровode кроз низ заједничких истраживачких радова, обука, консултација, а који се одржавају наизменично у Кореји и партнерским земљама. Тако се реализују следећи програми:

- КОИСА Fellowship programs - КОИСА партнерски програми - Примарни циљ овог програма је додатна едукација за техничке вештине и знања, као и изградња капацитета за одрживи друштвено-економски развој;
- Мастер студије (KOICA Scholarship Program – Master’s Degrees) - постдипломске (мастер) студије;
- Српско-корејски информатичко приступни центар (СКИП Центар) – отворен је у Београду 2017.године, а планиран је и други СКИП центар у Нишу, намењен бесплатним ИТ обукама грађана, државних службеника и старт-ап компанија

Република Пољска

У Србији се пољска развојна сарадња²⁰³ спроводи кроз мале развојне пројекте, које реализује Амбасада Републике Пољске са локалним партнерима. Главни циљ је да се реализују пројекти који ће побољшати животни стандард локалног становништва. У оквиру система малих грантова спровode се иницијативе малих развојних пројеката које доносе позитивне ефекте на свакодневни живот локалних заједница. Билатералну помоћ могу да користе институције из сектора јавних финансија, истраживачки институти, невладине организације и лица из приватног сектора. Партнери на пројектима најчешће су локалне невладине организације, јавне установе или локалне самоуправе. Пројекти који су се имплементирали у Србији у периоду 2007 – 2020 имали су укупну вредност од 253.856 евра. На трећем заседању „Београдске конференције“ одржаном 2019. године у Варшави, одвијала су се три паралелна панела: заштита животне средине, правосудни систем и комуникација у области европских интеграција.

²⁰¹ <http://www.mfa.gr/serbia/sr/the-embassy/>

²⁰² www.itecgoi.in

²⁰³ www.belgrad.msz.gov.pl

Република Сингапур

Током седамдесетих, Сингапур је кроз различите програме почео ширити своја искуства са партнерским земљама широм света. Ови програми су доведени под јединствени оквир када је 1992. године основан Сингапурски програм сарадње (Singapore Cooperation Programme, SCP). Програм сарадње је серија курсева, програма, семинара, радионица, консултација, као и студијских посета у низу области у организацији Владе Сингапура и има за циљ да се са партнерским земљама подели искуство Сингапура у стицању важних техничких вештина и знања а који су од виталног значаја за економски и друштвени напредак једне земље. Области СЦП обука укључују образовање, животну средину (климатске промене, очување животне средине...), саобраћај и инфраструктуру, привреду и економију, социјалну тематику (друштвено предузетништво и иновације, социјална кохезија, оснаживање особа са инвалидитетом и посебним потребама...), здравство, сајбер безбедност, одрживи развој (обновљива енергија, одрживи градови, енергетска ефикасност и смањење емисија), државну управу и дигиталну владу. Кандидати за програме обуке могу бити државни службеници - руководиоци ужих унутрашњих јединица у институцијама јавне управе као и државни службеници на положају, осим ако није другачије назначено.

Република Словенија

Активности техничке помоћи²⁰⁴ фокусиране су на подршку институцијама Републике Србије у процесу европских интеграција, укључујући подршку у хармонизацији прописа, усаглашавању процедура у раду наших институција са стандардима ЕУ, унапређењу квалитета услуга, унапређењу организационих структура кроз преношење искуства словеначких институција и организација. Висина средстава издвојених за развојну помоћ утврђује се на годишњем нивоу Развојним планом Републике Словеније. Тренутно се спроводи пројекат под називом „Помоћ у спречавању корупције“, који има за циљ побољшање услова за обезбеђивање транспарентности и одговорности у функционисању институција јавног сектора у РС, као и јачање капацитета за ефикасно спровођење законских надлежности институција у борби против корупције. Носилац пројекта је Агенција за борбу против корупције, а укупна вредност је 95.580 евра.

Република Турска

Правни оквир за сарадњу са Републиком Турском у домену донаторске, развојне и хуманитарне помоћи у ванредним ситуацијама представља Споразум влада двеју земаља о техничкој и финансијској сарадњи²⁰⁵ из 2009. године. Његовим потписивањем, званично је почела са радом Турска агенција за сарадњу и координацију у РС (ТИКА) путем које се усмерава и остварује сарадња са институцијама РС. Приоритетне области које се подржавају кроз програм развојне сарадње са просвета, здравство, пољопривреда, култура, историјско наслеђе и туризам. Укупна процена реализације средстава развојне помоћи Републике Турске износи преко 37 милиона евра.

Од примера подршке кроз донаторска средства од значаја су: реконструкција и опремање Опште болнице у Новом Пазару, Центру за заштиту деце, одојчади и омладине „Звечанска“, реконструкција зграде Вишег суда у Новом Пазару, радови на рестаурацији тврђаве Рам код Великог Градишта, радови на рестаурацији Џамије „Султаније Валиде“ у Сјеници, изградња и реконструкција више основних школа у Новом Пазару. Током 2020 и 2021. године највише донаторских средстава је усмеравано кроз пројекте у области здравства, заштите животне средине, медија просвете, културе, спорта, хуманитарне помоћи, културно-историјског наслеђа као и подршци у борби против пандемије COVID-19.

Савезна Република Немачка

Билатерална развојна сарадња између Савезне Републике Немачке и РС траје од 2000. године. Републици Србији одобрено је преко 1,8 милијарди евра развојне помоћи из средстава немачког Министарства за сарадњу и развој (BMZ), фондова Министарства животне средине, Пакта за стабилност и других у виду бесповратних средстава и меких зајмова. Пројекте финансијске подршке реализује Немачка развојна банка (KfW), док пројекте техничке помоћи спроводи Немачка агенција за сарадњу²⁰⁶ (GIZ). У протеклом периоду, средства немачке развојне помоћи у РС усмеравана су на реализацију пројеката и програма у три приоритетне области: 1) јавна инфраструктура (енергија и

²⁰⁴ www.belgrade.embassy.si

²⁰⁵ <http://www.tika.gov.tr/en>

²⁰⁶ <http://www.belgrad.diplo.de/> и www.nemackasaradnja.rs

вода) - снабдевање струјом и топлотном енергијом, водоснабдевање, канализациона инфраструктура (управљање отпадним водама); 2) одрживи економски развој и запошљавање - унапређење законских оквира у области финансија и економије, развој финансијског сектора, подршка малим и средњим предузећима, подршка реформи средњег стручног образовања и обуке и 3) демократија, државна управа, грађанско друштво - подршка развоју децентрализоване администрације, ефикасне и усмерене на резултате, посебно у домену унапређења транспарентности, владавине права, система правосуђа и уравнотежавања снага различитих делова државне управе, као и помоћ у припреми за приступне преговоре и подршка процесу приступања ЕУ током последњих неколико година. По обиму одобрених средстава и значају остварених резултата, Савезна Република Немачка несумњиво представља најважнијег билатералног развојног партнера Републике Србије.

Поред пројеката који се спроводе на националном нивоу, СР Немачка пружа како финансијску, тако и техничку помоћ регионалним пројектима и програмима. Регионална финансијска сарадња се реализује путем следећих инструмената сарадње: 1) Регионални инструмент за подршку обновљивим изворима енергије и енергетској ефикасности; 2) Европски фонд за Југоисточну Европу и 3) Зелени фонд за развој Југоисточне Европе. Регионална техничка сарадња реализује се кроз три регионална програма: 1) Отворени регионални фонд за Југоисточну Европу; 2) Регионални програм оснивања Дунавског центра компетентности за јачање региона доњег тока Дунава и 3) Прекогранична сарадња у области социјалног укључивања особа које су жртве трговине људима.

Сједињене Америчке Државе

Развојна сарадња са Сједињеним Америчким Државама (САД) реализује се посредством Америчке агенције за међународни развој (USAID). Правни основ за сарадњу представљају споразуми о помоћи између РС и САД за боље функционисање управе и конкурентнију тржишну економију. Приоритетне области развојне сарадње између РС и САД обухватају развој локалних самоуправа, развој малих и средњих предузећа, изградњу институција, владавину права, европске интеграције и јачање цивилног сектора. Значајни пројекти у оквиру бољег функционисања управе²⁰⁷ су: „Владавина права“ (*The Rule of Law project*), „Јачање медијског система“ (*Strengthening of the media systems*), „Јачање отпорности на избегличку кризу“ (*Enhancing Local Resilience to Refugee Crisis*). Значајни пројекти у оквиру конкурентније тржишне економије²⁰⁸ су: „Подршка развоју приватног сектора у јужној и југозападној Србији“ (*Private Sector Development Project*) и „Пројекат за конкурентну привреду“ (*Competitive Economy Project*).

Словачка Република

Сарадња између Словачке Републике и РС²⁰⁹ се фокусира на подршку процесу трансформације, спровођењу реформи, укључујући реформу јавних финансија, појачаном укључивању приватног сектора у развојну сарадњу и подршци помирењу и дијалогу међу заједницама. У протеклом периоду Словачка је пружала помоћ Србији преко Словачке развојне агенције „Slovak Aid“. У наредном периоду фокус билатералне развојне сарадње са Словачком биће пренос искуства везаног за интеграције земаља у евроатлантске структуре, подстицање иновација и покретања предузећа, помоћ у дигитализацији јавне управе, подршка малим и средњим предузећима у овези са запошљавањем, са фокусом на жене предузетнице, као и интеграција социјално маргинализованих грађана. Словачка Република такође учествује у спровођењу пројеката финансираних у оквиру ЕУ Инструмента за претприступну помоћ (ИПА).

Уједињено Краљевство

У оквиру развојне сарадње између РС и Уједињеног Краљевства²¹⁰, представници Британске амбасаде у РС имају активну улогу у процесу координације развојне помоћи. Фонд за добро управљање (Good Governance Fund – GGF) је вишегодишњи програм а Србији је део овог фонда доступан за подршку реформама у следећим областима: владавина права (правосуђе, борба против корупције, људска и мањинска права итд.), јавна управа, економија и пословно окружење, јачање слободе изражавања. Фонд за добро управљање функционише кроз три канала: 1) Фонд за стратешку подршку (SSF), који је усмерен на пилот пројекте и организације цивилног друштва, кроз пружање директне бесповратне

²⁰⁷ <https://www.usaid.gov/serbia/democracy-human-rights-and-governance>

²⁰⁸ <https://www.usaid.gov/serbia/economic-growth-and-trade>

²⁰⁹ <http://www.mzv.sk/belehrad>

²¹⁰ <https://www.gov.uk/world/organisations/british-embassy-belgrade.sr>

помоћи. Подржани пројекти су имали фокус на приоритетне области GGF Фонда: од унапређења пословног окружења до јачања одговорности владе и слободе изражавања; 2) Канал међународних финансијских институција (MFI), који је пројектован за подршку реформама кроз сарадњу са међународним финансијским институцијама. Најзначајнији ресурси су усмерени на развој е-Управе (пројекат “Дигитална трансформација” и пројекат “Open Data”), имплементирани уз помоћ УНДП-а и Канцеларије за информационе технологије и електронску управу Владе РС, и 3) Управљачки фонд (MF), којим управља конзорцијум под вођством PricewaterhouseCoopers (PwC), а укључује техничку помоћ за пројекте развијене у сарадњи са државним институцијама.

Швајцарска Конфедерација

Држава Швајцарска присутна је у Србији од 1991. године. До сада, финансијска подршка износи 350 милиона евра. Влада Швајцарске Конфедерације у свом саставу има две институције које су надлежне за развојну помоћ. Швајцарска агенција за развој и сарадњу (СДЦ, енгл. *Swiss Development Agency, SDC*) налази се при швајцарском Министарству спољних послова и задужена је за развојну помоћ која се односи на подршку пројектима подизања капацитета, техничке помоћи, односно тзв. „soft“ пројеката који за циљ имају реформу административног и општег друштвеног система. Државни секретаријат за економску послове (SECO, енгл. *State Secretariat for Economic Affairs SECO*), швајцарског Министарства економије надлежан је за развојне пројекте који су искључиво инфраструктурног карактера.

Нова Стратегија за период 2018-2021 усмерена је на области управљања, економског развоја и одрживих извора енергије. Швајцарска је определила 95 милиона евра, што је за 10 % више у односу на претходни стратешки период:

- У области управљања подршка у износу од 36 милиона евра биће пружена законодавству на републичком и локалном нивоу у циљу јачања позиције представничких тела, као и њихове надзорне улоге. Пажња ће бити усмерена на капацитете локалних самоуправа у управљању јавним финансијама како би се побољшао укупан квалитет услуга према грађанима и пословном сектору. Подршка цивилном друштву ће имати јачу улогу са циљем оснаживања веза између организација цивилног друштва и грађана како би се повећало њихово учешће и осигурао глас у процесу доношења одлука;
- У области економског развоја и запошљавања подршка у износу од 45 милиона евра намењена је побољшању макроекономског оквира, пословног окружења и инклузивних политика за превазилажење неједнакости. Пажња ће бити усмерена на локални економски развој, промоцију трговине, запошљавање младих, дуално образовање и развој приватног сектора у циљу одрживог развоја и квалитетног запошљавања, посебно у руралним срединама;
- У области самоодрживе енергије и отпорних градова подршка у износу од 14 милиона евра намењена је јачању експлоатације обновљивих извора енергије, примени мера енергетске ефикасности и јачању капацитета за управљање и планирање инфраструктурних активности. Додатно, подршка у овој области биће проширена на активности које ће допринети развоју самоодрживих градова, а у циљу достизања националних циљева енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије. Швајцарска је пружила подршку у јачању капацитета за управљање миграцијама, побољшању капацитета за пријем, регистрацију тражилаца азила и одобравање иновативног стамбеног модела за мигранте на територији Србије у износу од 2 милиона евра.

Организација HELVETAS Swiss Intercooperation²¹¹ спроводи у Србији "Social Sciences for a better society", "Act for a Stronger Civil Society", "Building Economies Where All Can Prosper" пројекте. HELVETAS и Транспарентност Србија су 2023. године објавили резултате истраживања "Локални индекс партиципативности" (ЛИПА)²¹² где се истиче да грађани Србије нису довољно укључени у поступак доношења одлука, прописа, одлука о трошењу новца из локалних буџета, у јавне расправе и друге механизме функционисања ЈЛС. Овај индекс разврстава општине и градове у шест кластера. Ниједна од 44 локалне самоуправе у Србији, обухваћене истраживањем, није у рангу највишег кластера, тзв. „пуне партиципације“, а просечна оцена, односно просечан ниво индекса партиципативности у српским општинама износи само 26,4 одсто што је у рангу „основне партиципације“. Према резултатима ЛИПА истраживања, само једна ЈЛСа има „висок“ ниво

²¹¹ <https://www.helvetas.org/en/eastern-europe/what-we-do/where-we-work/partner-countries/serbia>

²¹² <https://n1info.rs/biznis/istrazivanje-gradjani-nedovoljno-ukljuceni-u-odluke-o-trosenju-novca-na-lokalu/>

партиципације (изнад 60 одсто) – и то је град Ужице. ЛИПА резултат од 30 одсто до 45 одсто (умерени ниво партиципације) има 14 ЈЛС, међу којима су најбоље Велико Градиште и Сомбор. Просечан индекс од 26,4 одсто, што је у рангу „основне партиципације“ има скоро половина ЈЛС (њих 20), а мање од 15 одсто (низак ниво партиципације) има девет општина.
